

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

หลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนากล่าวแสดงคุณค่าของพ่อแม่ว่าเป็น “พรหมของลูก” ผู้สร้างชีวิต ให้การเลี้ยงดู เป็นบูรพาจารย์ “แสดงโลกแก่ลูก” อย่างถูกต้อง เตรียมลูกให้พร้อมสำหรับการเผชิญโลก ทั้งสิ่งที่เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต และในทางคุณธรรมความดีงาม

สังคมไทยเป็นสังคมพุทธ การศึกษาของชนชาวบ้านทั้งหลายแต่เดิมจึงเป็นความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องกันระหว่าง บ้าน กับ วัด อย่างสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตและเอาไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริงได้ อย่างพอเหมาะสมควรค่าที่ยึดเอาศีลและธรรมเป็นสำคัญ

การศึกษาที่เป็นแบบแผนอย่างปัจจุบัน เกิดขึ้นในสังคมไทยเมื่อราวร้อยกว่าปีมานี้เอง ด้วยเหตุว่าต้องการให้ทัดเทียมอารยประเทศ ฝึกคนให้เข้ารับราชการ และสนองตอบระบบการผลิตแบบใหม่ ภายใต้วิถีการดำเนินชีวิตที่คล้อยไปในทางตะวันตกดังที่เห็นว่าเป็นความศิวิไลซ์ ผลของระบบการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงรากฐานเดิมของสังคมนี้ ปรากฏความชัดเจนในวันนี้ว่า โดยพื้นฐานแล้ว “ทำให้สังคมไทยอ่อนแอ ชัดแจ้ง ทำลายตัวเอง และวิกฤต”

การศึกษากำลังสวนทางกับจุดมุ่งหมายของความเป็นมนุษย์ กระตุ้นและตอบสนองต่อกิเลสมากกว่าจะช่วยสร้างปัญญา ทำให้ชีวิตอยู่ได้อ่านาจัตมามากกว่าที่จะทำให้ รอด ให้ เย็น มี อิศรภาพ กัดกร่อน ลึกลงไปถึงจิตวิญญาณ และกำลังเป็นอุปสรรคอันมหาศาลต่อการที่มนุษย์จะก้าวไปถึงอารยธรรมใหม่ ในโลกที่มนุษย์ สังคม และธรรมชาติ มีความกลมกลืนสมานฉันท์และสันติสุขอย่างแท้จริง

ในภาวะแห่งความวิกฤตทั่วด้าน จึงจำเป็นต้องมีการปฏิรูปหรือถึงขั้นต้องปฏิวัติการศึกษา ซึ่งไม่เพียงในเรื่องทางโครงสร้าง ระบบบริหารจัดการเท่านั้น แต่จะต้องถึงกับฟื้นคืนคุณค่าและความหมายของ “การศึกษาที่แท้” ขึ้นมาให้ได้ ในกรณีนี้ สิ่งสำคัญที่สุดคือปลดปล่อยจากพันธนาการเดิม ให้การศึกษาเป็นไปดังธรรมชาติจริง แตกต่างหลากหลาย เหมือนมรดกดอกไม้เปล่งประกายสีฉับเบ่งบานขึ้นพร้อมๆ กัน โดยมีเป้าหมาย “การพัฒนาคนุชยที่สมบูรณ์ในองคฺรวมแห่งชีวิตที่ดีงาม” เป็นเอกภาพของความหลากหลายนี้

เพื่อภารกิจแห่งการเปลี่ยนแปลง **ครอบครัว** คือพื้นฐาน เบื้องแรก คือ **การคืนสิทธิในความเป็นพรหมผู้แสดงโลกแก่ลูกให้กับพ่อแม่** ให้ครอบครัวมีสิทธิโดยสมบูรณ์ในการจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานด้วยตนเอง

สิทธิครอบครัวอันมีโดยธรรมชาติ และโดยธรรมะทางศาสนา มาได้รับความชอบธรรมทางกฎหมาย ภายใต้การคุ้มครองของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ใน พ.ศ.๒๕๔๒ ในที่นี้ ขอเรียกร้องกระบวนการจัดให้มีการเรียนรู้ตามสิทธิครอบครัวดังกล่าวว่า “**การศึกษาโดยครอบครัว**” และสิ่งเด่นชัดที่บอกถึงความเป็นการศึกษาโดยครอบครัว อยู่ในลักษณะ ๕ ประการ ดังนี้.๐

๑. เป็นการจัดการศึกษาที่พ่อ แม่ หรือผู้ปกครอง เป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง นำเด็กออกจากโรงเรียน มาจัดการศึกษาเองทั้งหมด หรือมีข้อตกลงจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างครอบครัวกับโรงเรียน อาจเป็นผู้สอนด้วยตนเอง หรืออำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนการสอนขึ้น

๒. มีการจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนครอบครัวเดี่ยว หรือศูนย์การเรียนกลุ่มครอบครัว (บางครอบครัว อาจเลือกที่จะไม่เป็นศูนย์การเรียนก็เป็นไปได้)

๓. สาระ และกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ ที่จัดขึ้น เป็นไปในทางตอบสนองต่อปรัชญา ทักษะ ความเชื่อ ความสนใจ ความต้องการหรือปัญหา ของแต่ละครอบครัว จึงเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาที่มีความแตกต่างหลากหลายกันไป มีความยืดหยุ่นเป็นอิสระมากกว่าการศึกษาในแบบแผนอย่างเดิม

๔. ความสำเร็จของการศึกษา มุ่งไปที่การพัฒนาศักยภาพเด็กเป็นรายบุคคล อย่างพยายามให้สอดคล้องตรงกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการที่มีอยู่จริง จากการทำหน้าที่ศึกษานาเด็ก ที่สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบตัวต่อตัวและผสมผสานไปกับวิถีการดำเนินชีวิตได้

๕. ไม่ใช้การศึกษาที่เป็นกิจการทางธุรกิจเพื่อผลกำไร และไม่เข้าไปเพื่อการแอบอ้างแสวงหาผลประโยชน์จากเด็ก

ก่อนพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ การศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทยมีพัฒนาการมาก่อนหน้านี้แล้ว อาจแบ่งได้เป็น ๓ ช่วงระยะเวลา คือ กลุ่มที่เคยดำเนินการก่อนปี ๒๕๓๐ ปัจจุบันถูกตัดพ้นจากการศึกษาของครอบครัวแล้ว กลุ่มที่ดำเนินการอยู่จนถึงปัจจุบัน หลังปี ๒๕๓๕ เป็นต้นมา และกลุ่มเริ่มต้นดำเนินการในช่วงรอยต่อของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

ดังกรณีศึกษา ๑๐ ครอบครัวในรายงานฉบับนี้ ที่มีรายละเอียดของแต่ละครอบครัวหลากหลายกันไป แต่อาจสรุปสั้นๆ โดยใช้ตัว **ปรัชญาหรือแนวความคิดสำคัญที่ครอบครัวยึดถืออยู่** มาสะท้อนสาระและความมีชีวิตชีวาของการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทยได้ ดังนี้

ครอบครัว “**ธงไชย**” ผู้ก่อตั้งโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก พร้อมทั้งจัดการศึกษาให้กับลูก ตามแนวคิดการศึกษาโรงเรียนซัมเมอร์ฮิลล์ ที่เน้นเรื่องเสรีภาพในการเรียนรู้ของเด็ก ปฏิเสธการใช้อำนาจของผู้ใหญ่

ครอบครัว “**ซุติณธร**” มีศรัทธามั่นคงในศาสนาคริสต์นิกายเซเวนเดย์ แอดเวนติสต์ และหลักแห่งเสรีภาพที่แท้จริงในระบอบประชาธิปไตย การให้การศึกษาแก่ลูกเป็น สิทธิและหน้าที่โดยชอบธรรมของผู้เป็นพ่อแม่ รัฐไม่มีสิทธิ์ที่จะผูกขาดเข้ามาจัดการแทนทั้งหมด ตราบที่พ่อแม่ยังยืนยันในสิทธิของตน

ครอบครัว “**พันธุ์ไอสถ**” และกลุ่มสถาบัน “**ปัญญาทัย**” จัดการศึกษาตามทัศนะมนุษยปรัชญา ของ ดร.รูดอล์ฟ สไตเนอร์ และตามแบบของโรงเรียนวอลดอร์ฟ แก่นแท้ของการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ให้มีอิสรภาพทางปัญญา มีความสมดุลในการคิด ความรู้สึก และเจตจำนงมุ่งมั่น สามารถเลือกทางของชีวิตได้ด้วยตนเอง พร้อมกับการมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สังคม

ครอบครัว “**ที่ซุ่ม**” ให้ความสำคัญกับปรัชญาการศึกษาแบบพัฒนาองค์รวมของชีวิต ที่มีความเป็นพลวัต มีความยั่งยืน มีคุณภาพ เข้าถึงแก่นแท้ภายในของมนุษย์ ทำให้ชีวิตงอกงามขึ้นทั้งกาย ใจ สติ ปัญญา และจิตวิญญาณ

ครอบครัว “**สมพงศ์**” ให้ความสนใจต่อปรัชญาการศึกษา “**โรงเรียนได้ร่วมไม้**” ของรพินทรนาถ ฐากูร และแนวคิดการศึกษาของกฤษณมูรติ ที่เน้นว่าการศึกษาคือธรรมชาติของชีวิต การเรียนรู้คือการเข้าร่วม เป็นหนึ่งเดียวระหว่างชีวิตกับธรรมชาติ

ครอบครัว “**ปรัชญาพุทธ**” เห็นว่าการศึกษจะต้องเป็นไปอย่างมีความหมาย รับใช้วิถีชีวิตที่เป็นจริงของท้องถิ่นได้ มีแนวทางการจัดการศึกษาให้เรียนรู้ชีวิตจากชีวิตจริงและการแก้ปัญหาในชีวิตจริงจากเนื้อหา **กิจกรรม** แล้วพัฒนาไปสู่การสร้าง **กิจการ** สร้างงานสร้างอาชีพได้

ครอบครัว “**เหลืองแจ่ม**” ครอบครัว “**สบายใจ**” และกลุ่ม “**บ้านเรียน ปัญญากร**” ยึดถือปรัชญาการศึกษาตามหลักพุทธธรรม ในฐานะที่เป็นสังฆะสากล เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ พัฒนาชีวิตที่ดีงาม เท่าที่ศักยภาพของแต่ละคนจะไปถึง ให้สามารถนำพาชีวิตตนเองได้ และมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สังคมอย่างไม่ขัดแย้งในตนเอง

ครอบครัว “**แดงพวงไพลดย์**” มีความเชื่อว่า “**การศึกษาเป็นปัจจัยในการสร้างสมทุนทางปัญญา และทักษะ ให้มีค่านิยม ความเชื่อ คุณธรรม จริยธรรม เพาะบ่มสะสมความเป็นมนุษย์**”

ครอบครัว “**คุณวัฒนาการ**” มุ่งแสวงหาแนวทางการศึกษาที่สามารถตอบสนองต่อลักษณะพิเศษของบุคคล การเรียนรู้อย่างมีความสุข ที่สามารถพัฒนาต่อยอดคุณลักษณะพิเศษที่บุคคลมี ให้เกิดเป็นคุณประโยชน์ทั้งต่อตัวเองและสังคม โดยไม่สูญเสียความสมดุลในด้านอื่นๆ ของชีวิตไป

ในช่วงระยะ **การเริ่มก้าว** ของการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย สรุปลักษณะภาพ “**ประสบการณร่วม**” เป็นองค์ความรู้เบื้องต้นในเรื่องที่มีความสำคัญโดยสังเขปได้ ดังนี้

ภูมิหลังของพ่อแม่ แสดงออกในคุณลักษณะต่างๆ กัน ได้แก่ เป็นผู้ที่มีอิสระทางความคิด , มีอาชีพเป็นนักพัฒนาสังคม , มีปรัชญาความเชื่อหรือแนวทางของชีวิตที่ยึดมั่นศรัทธาเป็นพิเศษ , เคยได้รับประสบการณ์การใช้ชีวิตหรือศึกษาในต่างประเทศ , เป็นผู้ที่มีสถานภาพที่ดีในสังคม , เป็นผู้ที่ตระหนักถึงปัญหาของระบบการศึกษาในโรงเรียน และบางครอบครัวได้รับแรงผลักดันมาจากตัวลูกโดยตรง

ความพร้อมและการตัดสินใจ ปัจจัยภายนอก เช่น ความรู้ของพ่อแม่ ฐานะของครอบครัว เวลาที่จะให้กับลูก ความสะดวกและเป็นสัดส่วนของตัวบ้าน ตลอดจนความเห็นพ้องต้องกันของทั้งครอบครัว เมื่อดูในรายละเอียดแล้วมีความยืดหยุ่นมากกว่าที่จะตั้งเป็นเกณฑ์มาตรฐานตายตัว และไม่มีข้อเรียกร้องสูงจนครอบครัวทั่วไปจะทำได้ ดังนั้นปัจจัยที่แสดงความพร้อมจนนำมาสู่การตัดสินใจได้จริง กลับเป็นเรื่องของคุณค่าภายในจิตใจจิตวิญญาณ อาทิ ความรักความเมตตาอย่างลึกซึ้งที่มีต่อลูก , ความปรารถนาในชีวิตที่มีอิสระมีศักดิ์ศรี , ทศนะต่อโลกต่อชีวิตที่จริงจังต่อความจริง , ความเป็นคนไม่ยอมแพ้ต่อข้อจำกัดปัญหาอุปสรรคทั้งปวง และความกล้าหาญมีจิตใจของนักบุกเบิก

รูปแบบการดำเนินการ พบว่าแบ่งออกเป็น ๔ ลักษณะใหญ่ๆ คือ จัดการศึกษาอย่างมีข้อตกลงร่วมกับทางโรงเรียน , ดำเนินการเองทั้งหมดโดยครอบครัวเดี่ยว , ดำเนินการโดยกลุ่มครอบครัวแบบข่ายประสานงาน และดำเนินการโดยกลุ่มครอบครัวแบบรวมศูนย์การจัดการในที่เดียว

ครอบครัวบ้านเรียนมีความพยายามที่จะเชื่อมโยงเข้าหากัน เกิดกิจกรรมและการจัดการศึกษาร่วมกันอย่างหลวมๆ บ้าง อย่างจริงจังต่อเนื่องบ้าง มีแนวโน้มว่าลักษณะการรวมกลุ่มจะมีมากขึ้น รวมไปถึงการพยายามให้มีการจัดตั้งองค์กรหรือศูนย์ประสานงานครอบครัวบ้านเรียนขึ้นอย่างเป็นทางการในเร็ววันนี้

หลักสูตรและแนวทางการจัดการศึกษา มีลักษณะผสมผสานค่อนข้างไปทางการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่ควรเอากรอบความเคยชินของรูปแบบการศึกษาในระบบเข้าไปใช้กับการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งควรจะเป็นนวัตกรรม ให้มีความอิสระเพื่อให้เกิดการสร้างสรรค์แนวทางการเรียนรู้ใหม่ๆ ให้มากที่สุด ฉะนั้นการจัดการศึกษาของครอบครัวจึงมีความเป็นไปได้ทั้งลักษณะเป็นแบบแผน ไปจนถึงไร้แบบแผน ไม่มีสิ่งที่เรียกว่าหลักสูตรและการจัดการที่กำหนดไว้ล่วงหน้าใดๆ

หลักสูตร ที่สำคัญควรมีความหมายในการสะท้อนให้เห็น “ปรัชญาการศึกษา” และ “องค์สำรตละความรู้” น้อมนำให้ผู้เรียนประสบผลไปตามศักยภาพของตน ประกอบกับมีกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับธรรมชาติในการเรียนรู้ของมนุษย์เช่นกันมารองรับ พบว่าครอบครัวบ้านเรียนในสังคมไทยให้ความสำคัญต่อแนวทางการเรียนรู้ในหลักใหญ่ๆ ดังนี้ มีความเคารพและเชื่อมั่นในศักยภาพการเรียนรู้ของเด็ก , ให้เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของทั้งครอบครัว , เป็นกระบวนการที่เกิดจากและพัฒนาไปสู่การค้นพบตัวตนและธรรมชาติของลูก , เป็นระบบบูรณาการเชื่อมโยงสรรพวิชากับวิถีชีวิตที่เป็นจริง , การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ในทุกวิถีทาง และการเรียนรู้ที่แท้สามารถนำไปสู่จุดหมายปลายทางของชีวิต

แนวทางการประเมินผล ขณะนี้ยังอยู่ในระยะของการสังสมประสบการณ์และอยู่ใต้อิทธิพลของการหวั่นเกรงความไม่ยอมรับจากสังคมหากไม่มีใบประกาศหรือปริญญามายืนยันผล การศึกษาโดยครอบครัวจึงยังต้องการเวลาอีกสักระยะหนึ่งที่จะสร้างนวัตกรรมทางการวัดประเมินผลที่มีอิสระชัดเจนเป็นแนวทางของตนเอง สอดคล้องกันไปตลอดทั้งกระบวนการกับปรัชญา เป้าหมาย และวิธีการเรียนรู้ และนำไปสู่การบรรลุศักยภาพของมนุษย์ในองค์รวมของธรรมชาติอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม แนวทางการประเมินผลที่ดำเนินอยู่ภายในครอบครัว พอจะสรุปถึงหลักความคิดที่สำคัญได้ดังนี้ มุ่งให้เห็น “พัฒนาการ” ของลูกอย่างแท้จริง ไม่ใช่เพื่อการ “คัดเลือก” , ให้ความสำคัญกับพัฒนาการเป็นรายบุคคล , ลูกมีส่วนร่วมในการประเมินผลตัวเองด้วย , ประเมินจากสภาพจริงมากกว่าการใช้แบบทดสอบ , มีความต่อเนื่องเห็นตลอดทั้ง “กระบวนการ” มากกว่าเพียงชิ้นงานที่เป็น “ผลิตภัณฑ์” ในขั้นสุดท้าย , หลากหลายในวิธีการ ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตามหลักที่ทุกสิ่งล้วนเป็นการเรียนรู้และใช้เป็นประจักษ์พยานแสดงผลของการเรียนรู้ได้ทั้งสิ้น , “การสังเกตลูก” อย่างใกล้ชิดมีสัมผัสของความเป็นพ่อแม่ เป็นวิธีการที่เป็นธรรมชาติ เกิดขึ้นจริง และได้ผลมากที่สุด ของการประเมินพัฒนาการของลูกภายในครอบครัว

การกลับเข้าสู่การศึกษาในระบบ เด็กจากครอบครัวบ้านเรียนที่อยู่ในวัยการศึกษาภาคบังคับ ที่ผ่านมานำชื่อไปฝากไว้เป็นนักเรียนของโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก กาญจนบุรี มีการเรียนร่วมและสอบร่วมกับทางโรงเรียนทำให้มีสถานภาพของผู้สำเร็จการศึกษาในระบบแต่ละระดับชั้นอยู่ด้วย เมื่อมีความจำเป็นหรือมีความต้องการที่จะกลับไปศึกษาต่อในระบบอีกครั้งก็กระทำได้ ในระยะต่อไปเมื่อกฎกระทรวงว่าด้วยการเทียบโอนผลการศึกษาที่มีความชัดเจนแล้ว การเข้าสู่การศึกษาในระบบของเด็กบ้านเรียนจะเป็นไปตามวิธีการเทียบโอนดังกล่าว

อนาคตการศึกษาอุดมศึกษาหากมีการเปลี่ยนแปลง รับผิดชอบจากการศึกษาโดยครอบครัวเข้าเรียนได้โดยตรง เรื่องของการเทียบโอนก็จะลดความสำคัญลงไป หรือเมื่อครอบครัวได้เลือกวิถีทางของความเป็นอิสระอย่างแท้จริง ลูกหลานดำรงชีวิตอยู่เป็นผู้ประกอบกิจการของตนเองหรือมีความสามารถโดดเด่นเป็นที่ต้องการของสาขางานอาชีพต่างๆ ปริญาบัตรของระบบการศึกษาก็อาจไม่เหลือความศักดิ์สิทธิ์อยู่อีกเลย

ปัญหาอุปสรรค จากประสบการณ์ของครอบครัวบ้านเรียนปัญหาที่อาจพัฒนากลายเป็นอุปสรรคได้ จะมาจากสิ่งต่อไปนี้ เสี่ยงคัดค้านไม่เห็นด้วยจากญาติมิตรครอบครัว , การขาดความมุ่งมั่นอย่างแท้จริง เพราะเริ่มต้นมาจากมีความจำเป็นมากกว่าความสูงส่งทางความคิดความเชื่อ , ความรู้สึกกลัวความผิดพลาด ยังสับสนต่อการให้ความหมายของการศึกษาเรียนรู้ , ความเคยชินในกรอบวิธีคิดวิธีการศึกษาแบบเดิม ไม่สามารถจัดการเรียนรู้ได้อย่างอิสระตามความสนใจของลูก , ติดในความเป็นพ่อแม่ที่ใช้อารมณ์ใช้การบีบบังคับ ที่อาจเกิดขึ้นโดยไม่ตั้งใจ , ความรู้สึกขัดแย้งกับใจไม่ถนัด เมื่อคิดว่ากำลังจะต้องทำหน้าที่สอนลูกแบบครู , ความรู้สึกว่าคุณยังเป็นเด็ก และขาดความเชื่อมั่นอย่างแท้จริงในศักยภาพการเรียนรู้ด้วยตนเองของเด็กโดยธรรมชาติ , ลูกเป็นเด็กมีลักษณะพิเศษ ต้องการการดูแลและกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของเขา จนอาจเกินกำลังของพ่อแม่ที่จะจัดการได้โดยลำพัง , ปัญหาจากความเปลี่ยนแปลงภายในครอบครัว บางเรื่องก็สุดวิสัย เป็นต้น

ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญยังเกิดมาจาก นโยบาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับของรัฐ ที่เป็นไปในทางสร้างกรอบบังคับเสียมากกว่าที่จะสร้างแรงจูงใจสนับสนุน รวมไปถึงการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐบางคนบางส่วน ที่มีทัศนคติต่อการศึกษาโดยครอบครัวอย่างผิดๆ รู้สึกว่าเป็นเรื่องยุ่งยากเป็นภาระ หรือระแวงว่าจะถูกใช้ไปในทางมิชอบ ทำให้มีการแสดงออกต่างๆ ที่ไม่เอื้อต่อการศึกษาโดยครอบครัว

ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จ ความหมายในความสำเร็จของการศึกษาโดยครอบครัวจะมุ่งไปที่ตัวลูกเป็นสำคัญ และอาจมีความแตกต่างจากความสำเร็จตามความหมายของสังคม ที่ยังใช้สัมฤทธิ์ผลทางวิชาการหรืออัตราการสอบคัดเลือกเข้ามหาวิทยาลัยชั้นนำได้เป็นตัวแสดงค่า โดยหลักแล้วปัจจัยภายในครอบครัวที่จะนำไปสู่ความสำเร็จจะได้แก่ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของทั้งครอบครัว , ความมีพรหมวิหาร ๔ ของพ่อแม่ , ทัศนคติที่ชัดเจนต่อโลกและชีวิต , ความสามารถพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การติดตามสังเกตเอาใจใส่ต่อการเรียนรู้ของลูกอย่างแท้จริง และการเข้ามามีส่วนร่วมกับกลุ่มครอบครัวบ้านเรียนด้วยกัน

และในกระบวนการทางสังคมต่างๆ โดยไม่ติดตันเพียงว่าการศึกษาโดยครอบครัวคือการแก้ปัญหาของลูกตัวเองเท่านั้น

การศึกษาโดยครอบครัวหากสอดคล้องไปกับความเป็นจริงของธรรมชาติในการเรียนรู้ ยิ่งทำก็ยิ่งง่าย ครอบครัวยังมีความสุขในการเรียนรู้ร่วมกัน พ่อแม่ยิ่งเบาแรงจากการที่ลูกมีความสามารถและมีวินัยในการเรียนรู้ด้วยตนเองช่วยเหลือพึ่งพาตัวเองได้มากยิ่งขึ้น

ในส่วนปัจจัยสนับสนุนทางสังคมนั้น ที่สำคัญได้แก่ การปฏิรูปการศึกษาโดยส่วนรวมเป็นไปอย่างจริงจังได้ผล , มีการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษาและการสร้างแหล่งเรียนรู้สาธารณะ , มีความร่วมมือกันอย่างแข็งขันของการศึกษาอันหลากหลายและการศึกษาชุมชน , การศึกษาโดยครอบครัวมีพัฒนาการบนรากฐานของความเป็นสังคมไทยอย่างแท้จริง เกิดองค์กรประสานงานที่เข้มแข็งทั้งในระดับพื้นที่และส่วนกลาง ตลอดจนสามารถป้องกันตัวเองได้จากธุรกิจการศึกษาที่เป็นการค้า ที่จะมาสร้างกำไรไขว่เขวและนำไปสู่วิธีของการศึกษาเรียนรู้ที่ผิดพลาดซ้ำรอยเดิม

บทบาทในการดูแลสนับสนุนของรัฐ

กลไกของรัฐจะต้องหาทางแก้ไขปัญหาของตัวเอง คือ ระบบราชการที่แข็งตัวเปลี่ยนแปลงยาก และความรู้สึกสูญเสียอำนาจสูญเสียประโยชน์ ซึ่งจะเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการปฏิรูปการศึกษาไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ โดยเฉพาะในเรื่องการเปลี่ยนบทบาทของราชการมาเป็นผู้ให้บริการสนับสนุนแทนการควบคุมคอยตัดลินความถูก-ผิดของคนอื่น การกระจายอำนาจบริหารจัดการให้อยู่ในการตัดสินใจของท้องถิ่นและสถานศึกษาให้มากที่สุด และความเข้าใจอย่างมีสำนึกจริงๆ ว่า การศึกษาเรียนรู้เป็นสิทธิเสรีภาพอันชอบธรรมของคนและครอบครัวที่จะเลือกแสวงหาไปตามทัศนะความเชื่อของตน มากกว่าที่จะเป็นหน้าที่พลเมืองตามกฎหมายบังคับของรัฐ ระบบและรูปแบบการศึกษาจึงมีความแตกต่างหลากหลายกันไปได้ ซึ่งจะสอดคล้องกับธรรมชาติที่เป็นจริงของชีวิต

โดยข้อเท็จจริง ครอบครัวบ้านเรียนทั้งหลายไม่ได้ปฏิเสธเรื่อง “การตรวจสอบ” และ “คุณภาพ” เพราะเป็นหลักการทั่วไปของทุกเรื่องที่ต้องมีอยู่แล้ว และจะทำให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวมีพัฒนาการที่เป็นประโยชน์ต่อลูกหลานโดยตรง แต่ที่สำคัญประเด็นอยู่ที่ “ใครคือผู้ตรวจสอบ” และด้วยเกณฑ์หรือ “มาตรฐานคุณภาพ” ที่มีความเที่ยงตรงและเที่ยงธรรมเพียงไร

ข้อเสนอที่สำคัญของงานวิจัยฉบับนี้ ในส่วนที่เกี่ยวกับการ **ตรวจสอบประกันคุณภาพการศึกษา** ทั้งหลักคิดทั่วไปและที่จะเป็นสาระในกฎกระทรวงตามมาตรา ๑๒ ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ มีดังนี้

๑. **หน่วยงานรับผิดชอบ** กระทรวงศึกษาธิการ หรือสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ควรจัดตั้งให้มีส่วนงานพิเศษขึ้น ในรูปของคณะกรรมการและสำนักงาน อาจมีชื่อว่า **สำนักงานคณะ**

กรมการพัฒนาการศึกษาแบบศูนย์การเรียนรู้ ทำหน้าที่ดูแลส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนาการศึกษาอันหลากหลาย(ตามมาตรา ๑๒) องค์คณะกรรมการประกอบด้วยไตรภาคี คือ ผู้แทนส่วนงานของรัฐ ผู้แทนผู้ดำเนินการการศึกษาอันหลากหลาย และผู้ทรงคุณวุฒิ ในจำนวนและสัดส่วนที่ทัดเทียมกัน อาจตั้งขึ้นเป็นการเฉพาะกิจ ทำหน้าที่แทนก่อนหน้าคณะกรรมการและสำนักงานการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา จะจัดตั้งขึ้น หรือให้ทำหน้าที่ต่อเนื่องตลอดไป เนื่องจากเชื่อว่าจะเป็นส่วนงานที่สามารถสร้างมาตรการและดำเนินงานได้อย่างสอดคล้องกับลักษณะที่มีความแตกต่างยืดหยุ่นเป็นอิสระของรูปแบบการศึกษาที่เป็นมิติใหม่ของสังคมไทยขณะนี้

ในส่วนการศึกษาโดยครอบครัวโดยตรง ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้ง **ศูนย์ประสานงานครอบครัวบ้านเรียน** จากความร่วมมือกันของพ่อแม่ผู้จัดการศึกษา และ **โรงเรียนเครือข่ายการศึกษาโดยครอบครัว** ที่มีโครงการพิเศษสนับสนุนการศึกษาโดยครอบครัวอยู่ในโรงเรียน เป็นหน่วยงานรับผิดชอบร่วมด้วย

๒. **การจดทะเบียนจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้** ทั้งสามหน่วยงานตามข้อ ๑ จะทำหน้าที่รับผิดชอบร่วมด้วย จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ครอบครัว ซึ่งควรแบ่งออกเป็น ศูนย์การเรียนรู้ครอบครัวเดี่ยว และศูนย์การเรียนรู้กลุ่มครอบครัว ข้อสำคัญที่แสดงถึงความแตกต่างคือ ศูนย์การเรียนรู้กลุ่มครอบครัว จะต้องจัดให้มีคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ , ระบบประกันคุณภาพภายในและภายนอก และมีสิทธิออกไปรับรองผลการศึกษา เช่นเดียวกับสถานศึกษาโรงเรียน

ครอบครัวบ้านเรียนอาจไม่จดทะเบียนเป็นศูนย์การเรียนรู้ก็ได้ เนื่องจากเป็นการศึกษาที่จัดร่วมกันระหว่างครอบครัวกับโรงเรียนเครือข่าย เด็กมีสถานภาพเป็นนักเรียนของโรงเรียน กับอีกกรณีหนึ่งคือครอบครัวไม่อยู่ในวิสัย จะด้วยเหตุผลใดๆ ก็ตามที่จะทำการจดทะเบียนได้ ซึ่งควรถือเป็นสิทธิอันชอบธรรมของครอบครัวด้วย แต่ยังคงดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาภาคบังคับ

๓. **การแสดงความพร้อมในฐานะ ศูนย์การเรียนรู้ครอบครัว** ศูนย์การเรียนรู้ครอบครัวเดี่ยว มีความพร้อมอย่างเป็นธรรมชาติภายในครอบครัว ยืดหยุ่นไปตามปรัชญาและแนวทางการจัดการศึกษาเรียนรู้ที่ครอบครัวเห็นว่าเหมาะสม อย่างไม่ขัดต่อกฎหมายและศีลธรรมอันดีงาม สำหรับศูนย์การเรียนรู้กลุ่มครอบครัว ควรแสดงความพร้อมเพิ่มเติมในเรื่องที่เกี่ยวกับ สถานที่ตั้ง(ในลักษณะที่เป็นสำนักงานประสานงานเท่านั้นหรืออาจเป็นสถานที่ศึกษาส่วนหนึ่งด้วย) , ผู้รับผิดชอบดำเนินการ , วิทยานิพนธ์คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้(เลือกตั้งจากผู้แทนครอบครัวสมาชิกตามข้อตกลงของกลุ่ม) , เป้าหมายทางการศึกษา , แนวทางการจัดการศึกษา , แนวทางการประเมินผล , จำนวนเด็กที่จะรับเข้าศึกษาสูงสุด(ไม่ควรเกิน ๕๐ คน และอยู่ในวิสัยที่จะดูแลอย่างมีคุณภาพได้) , คำสัญญาว่าไม่เป็นไปเพื่อการทำธุรกิจการค้าแสวงหากำไร เป็นต้น

๔. **การเยี่ยมบ้าน นิเทศ และการประกันคุณภาพ** หน่วยงานรับผิดชอบจะทำหน้าที่ “เยี่ยมบ้าน” เพื่อให้กำลังใจและรับฟังข้อคิดเห็นเป็นสำคัญ และจัดให้มีโครงการ “นิเทศ” เป็นกิจกรรมเฉพาะครอบครัวหรือร่วมกันหลายครอบครัว เพื่อเพิ่มประสบการณ์การสร้างสรรค์กิจกรรมการเรียนรู้

ศูนย์การเรียนรู้กลุ่มครอบครัว มีหน้าที่จัดทำรายงานประจำปี แสดงต่อหน่วยงานรับจดทะเบียนและสาธารณชน และรับการประเมินภายนอกโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาแบบศูนย์การเรียนรู้ ทุก ๓-๕ ปี ส่วนศูนย์การเรียนรู้ครอบครัวเดี่ยว ให้อยู่ในการติดตามดูแลของหน่วยงานที่รับจดทะเบียน เมื่อพบความไม่ถูกต้องเหมาะสม หน่วยงานผู้ประเมินจัดทำข้อเสนอแนะให้มีการแก้ไขภายในระยะเวลาที่กำหนด กรณีพบว่ามีกรณีล่วงละเมิดต่อสิทธิเด็กในความดูแล ก็ให้มีการดำเนินการไปตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

ข้อเสนอที่สำคัญของงานวิจัย ต่อเรื่อง **การเทียบโอนผลการศึกษา** มีดังนี้

๑. **หลักความสมัครใจ** การเทียบโอนเกิดขึ้นจากความต้องการของครอบครัวผู้จัดการศึกษา ไม่ใช่ด้วยการบังคับโดยปราศจากการร้องขอ เว้นแต่ในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาภาคบังคับ ที่อาจจัดให้มีการเทียบโอนผลการศึกษาทุก ๒-๓ ปี และในปีสุดท้ายให้ได้ฐานะว่าจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว จนกว่าจะมีการยกเลิกการศึกษาภาคบังคับ

๒. **หลักความเท่าเทียม** จะต้องระวังไม่ใช้วิธีการเอาการศึกษาในระบบไปตัดสินมาตรฐานของการศึกษาในรูปแบบอื่นๆ โดยให้เป็นการเทียบกับมาตรฐานกลาง ซึ่งเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ครอบคลุมทักษะชีวิตและพหุปัญญาทุกด้าน เด็กที่ศึกษาในระบบก็จะต้องมีพัฒนาการนั้นเช่นกัน มีการคำนึงถึงลักษณะเฉพาะที่มีความแตกต่างกันได้บางส่วน รวมทั้งเด็กแต่ละคนย่อมมีวิถีทางของตัวเองในการเรียนรู้ ไม่จำเป็นต้องเป็นผลไม่ที่สุกอยู่บนต้นพร้อมกัน

๓. **หลักการโอบรับทุกคนเข้าสู่การศึกษาเรียนรู้** ควรให้มีลักษณะเป็นงานบริการประชาชน ไม่ใช่การบังคับตรวจสอบ สร้างแรงจูงใจ ต้อนรับให้คนเข้าสู่การศึกษาเรียนรู้ มากกว่าทำให้เกิดทัศนคติเชิงลบต่อการเทียบโอนผลการศึกษาและหน่วยงานที่รับผิดชอบ

๔. **หลักการดำเนินงานโดยผู้รู้จักจริง** อาจมอบให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาแบบศูนย์การเรียนรู้ และศูนย์ประสานงานครอบครัวบ้านเรียน เป็นหน่วยงานรับผิดชอบในการเทียบโอนผลการศึกษา

ข้อเสนอที่สำคัญของงานวิจัย ต่อเรื่อง **แนวทางการอุดหนุนสนับสนุน** มีดังนี้

๑. ครอบครัวบ้านเรียนทั้งที่จดทะเบียนเป็นศูนย์การเรียนรู้ หรือไม่ได้จดทะเบียน ย่อมมีสิทธิในสิทธิประโยชน์ตามกฎหมายทุกประการ และโดย **เท่าเทียมหรือไม่ต่ำกว่าที่ผู้อยู่ในการศึกษาในระบบได้รับ** รวมไปถึงโอกาสในการเข้าใช้แหล่งเรียนรู้ การได้ใช้สื่อ คลื่นความถี่ รวมทั้งในเรื่องการเข้าถึงเทคโนโลยีทางการศึกษาทั้งหลายด้วย

๒. จากการสอบถามอย่างไม่เป็นทางการกับครอบครัวบ้านเรียนหลายครอบครัว มีตัวเลขประมาณการหยาบๆ เป็นข้อเสนอว่า รัฐควรจัดสรรเงินอุดหนุนการศึกษาให้กับแต่ละครอบครัวต่อเด็ก ๑ คน **ปีละไม่ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท** (ประกอบกับมาตรการสนับสนุนลดหย่อนทางภาษีอื่นๆ)

บทที่ ๑

สภาพการณ์และนิยามความหมาย

เมื่อตั้งความมุ่งหมายที่จะกล่าวถึงเรื่องการศึกษา อย่างชนิดตระหนักว่ากำลังอยู่ในภาวะแห่งความวิฤต เป็นเรื่องอันเร่งด่วนที่จะต้องมีการปฏิรูปหรือถึงขั้นต้องปฏิวัติ ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าเรื่องของเศรษฐกิจและการเมือง จึงมีความจำเป็นที่จะต้องลงลึกไปให้ถึงแก่น เพื่อการเชื่อมโยงมโนคติในความเป็นมนุษย์มาเป็นรากฐานของการพิจารณาเสียแต่ต้น ตรงเข้าหาประเด็นใหญ่ ที่สามารถบอกคุณค่าและความหมายที่แท้จริงการศึกษา แทนการถกเถียงกันอยู่แต่ในข้อปลีกย่อย ซึ่งที่ผ่านมาเรามักจะเป็นกันเช่นนั้นเสมอ

แม้ทำให้เป็นการเริ่มต้นเรื่องที่จะออกไปสักนิด แต่ก็ด้วยเห็นในความจำเป็นดังกล่าวแล้ว อย่างขอยืนยันว่าไม่มีเจตนาจะเพ่งมองไปในทางกล่าวโทษหรือแบ่งฝักฝ่ายแต่อย่างใด

ปัญหาของการศึกษากระแสหลัก

คำถามใหญ่ประการแรก ที่ควรถูกตั้งขึ้นในกลางหัวใจของคนทุกคนก็คือ การศึกษาชนิดที่เป็นแบบแผนตายตัว หรือที่จะขอเรียกต่อไปว่าเป็นการศึกษากระแสหลัก ที่ติดตรึงเป็นความเคยชินของคนในยุคสมัยนี้จนยากที่จะเห็นเป็นอย่างอื่นไปได้แล้วนั้น เป็นการศึกษาที่สร้างความรุ่งเรืองพัฒนาชีวิต หรือเป็นการศึกษาที่สร้างความทุกข์ทำลายชีวิตให้เสื่อมลง มันเป็นไปได้ในทางใดกันแน่ ?

ภายใต้การศึกษาดังกล่าว เด็กทุกคนถูกดันเข้าสู่ห้องเรียน ที่ใช้คำว่า “ต้อน” เพราะมันเป็นไปโดยไม่สมัครใจ พ่อแม่ทุกคนยอมจำได้ดีว่าลูกต่อต้านอย่างรุนแรงเพียงไรในช่วงปีแรกของการต้องไปโรงเรียน ทุกอย่างเป็นมาตรการตามกฎหมายการศึกษาภาคบังคับ ซึ่งขยายระยะเวลาออกไปเรื่อยๆ จาก ๔ ปี เป็น ๖ ปี และจะเป็น ๙ ปี ๑๒ ปีในไม่ช้านี้ ด้วยเหตุผลเพื่อการพัฒนาประเทศให้ทัดเทียมนานาประเทศในสังคมโลกาภิวัตน์ เมื่อเริ่มต้นว่าเป็นการศึกษาภาคบังคับ ทุกอย่างที่ดีติดตามมาย่อมเป็นไปโดยการบังคับ จึงแม้กระทั่งการพูดคุย การลุกจากที่นั่งของเด็กๆ แค่นี้ก็กระทำไม่ได้หากไม่ได้รับอนุญาต ไม่จำเป็นต้องพูดไปถึงเรื่องอื่นๆ การศึกษากระแสหลักชนิดที่เป็นอยู่มองในมุมหนึ่งจึงอาจไม่ต่างจากการจอบจามมนุษย์ไว้ ภายใต้ความหวาดหวั่นและอำนาจอาณัติของระบบ กล่าวได้ว่าเด็กทุกคนจะรู้สึกปลอดภัยไปจะมีเสรีภาพทันที เมื่อได้หลุดพ้นออกมาจากการศึกษาในโรงเรียน

แม้เจตนาแต่เดิม จะเป็นที่มุ่งให้ก้าวทันอารยประเทศ ดังเห็นว่าสิ่งเดิมที่เรามีอยู่นั้นต่ำต้อยนักหวังให้พลเมืองมีความรู้มีวิทยาการ มีศีลธรรม อยู่ร่วมกันด้วยสันติสุข แต่ไฉนยิ่งนับวัน คนอันเป็นผลผลิตของการศึกษายังอัปจนปัญญา สังคมยิ่งเสื่อมโทรมผู้พั่ง สะท้อนให้เห็นว่าการศึกษาที่ผ่านมาล้มเหลว พูดได้ว่าโดยสิ้นเชิง

การศึกษากระแสหลัก สร้างความทุกข์ให้กับผู้เรียน จากระบบการเรียนการสอนที่แห้งแล้ง เน้นการจดจำ การแข่งขัน เพาะสร้างความเห็นแก่ตัวมากกว่าความเมตตาอาหาร กัดค้นให้แย่งชิงกันขึ้นสู่ยอดหอ

คอยที่มีที่ว่างเพียงน้อยนิดสำหรับผู้ที่มีโอกาสมากกว่า เกิดผู้แพ้มากมายที่ค่อยๆ ถูกทำให้หมดศักดิ์ศรีและ
ความภาคภูมิใจในตนเองลงไปทุกที

การศึกษากระแสหลัก ไม่เพียงมีปัญหาในเรื่องคุณภาพ ยังมีปัญหาอื่นๆ ในรั้วโรงเรียนอีกมาก เช่น
การแสวงหาประโยชน์ของครู การลงโทษที่รุนแรงต่อทั้งร่างกายและจิตใจนักเรียน การล่องเินทางเพศ
ความรุนแรงในหมู่เด็กนักเรียนด้วยกัน ปัญหายาเสพติด เป็นต้น

การศึกษากระแสหลัก ถูกทำให้เป็นธุรกิจการศึกษา เช่นเดียวกับตลาดการค้าเสรีอื่นๆ กลายเป็น
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย แทนความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ ที่แทบจะกลายเป็นเรื่องเพื่อเจ้อ
ไปแล้วในระบบการศึกษาปัจจุบัน

การศึกษากระแสหลัก เป็นการศึกษาแบบสายพานโรงงานอุตสาหกรรม เด็กต้องเข้าไปอยู่ในห้อง
เรียนที่แออัดยัดเยียด ทุกคนต้องเรียน ต้องเชื่อ ต้องจำยอม เหมือนกันหมด ไม่สามารถตอบสนองต่อความ
สนใจ ความถนัด และความแตกต่างของบุคคล ซึ่งเป็นธรรมชาติจริงของชีวิต

การศึกษากระแสหลัก มองมนุษย์เป็นเพียงทรัพยากร ตอบสนองระบบการผลิต แม้คนเรียนเก่ง
อย่างไรก็เป็นเพียงหมุดเพื่อรองรับผู้เป็นเจ้าของทุน ไม่มีอิสระในชีวิตอย่างแท้จริง ในสังคมปลาใหญ่กิน
ปลาเล็ก ซึ่งที่สุดแล้วก็ต้องย้อนมากัดกินตัวเอง

อีกทั้งสิ่งที่ควรพิจารณากันให้ลึกซึ้งเพิ่มขึ้นก็คือ ทุกข์อันเกิดจากการศึกษานั้น ไม่ใช่เป็นแต่เพียง
ปรากฏการณ์ปัญหาที่เห็นกันได้โดยทั่วไปเท่านั้น **ยังมีด้านส่วนที่ลึกลงไปจนถึงขั้นกัดกร่อนจิต
วิญญาณแห่งความเป็นมนุษย์ทีเดียว** และนั่นคือตัวสาเหตุที่โยงไปถึงวิกฤตการณ์อื่นๆ ทั้งหมดของ
มนุษย์

สิ่งที่ลึกลงไปนั้นก็คือ ผลจากระบบการศึกษาฝึกลงหลอหลอมให้คนสยบยอม สูญเสียศักดิ์ศรีแห่ง
ความเป็นอิสระชน สูญเสียความเชื่อมั่นในตนเอง และความสามารถในการพึ่งตนเอง กลายเป็นเครื่องรองรับ
รับที่จะต้องพึ่งพาผู้ที่เหนือกว่าไปเป็นทอดๆ กลายเป็นคนที่คิดไม่เป็น เรียนรู้ไม่เป็น มีชีวิตเป็นไปในทางเสพ
บริโภค เห็นแก่ตัว มากกว่าที่จะมุ่งมั่นบากบั่นและสร้างสรรค์ ซึ่งทั้งหมดนั้นย่อมไม่ใช่วิถีทางที่จะเข้าถึง
คุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ที่สูงส่งได้

บรรดาทุกข์อันลึกซึ้งที่ถึงขั้นกัดกร่อนจิตวิญญาณของมนุษย์นี้ ต้องมองให้ทะลุปรากฏการณ์ผิวเผิน
ลงไป ซึ่งเมื่อได้สัมผัสรับรู้จริงจังแล้ว เราก็จะยิ่งตระหนักร่วมกันว่า **การศึกษากระแสหลักที่ครอบงำ
สังคมมนุษย์อยู่นี้ เป็นอุปสรรคอันมหิมาต่อการที่มนุษย์จะก้าวไปถึงอารยธรรมใหม่ ในโลกที่ศักย
ภาพของมนุษย์จะสามารถบรรจบเป็นเนื้อเดียวกับธรรมชาติอันเป็นแก่นแท้**

คำตอบของคำถามใหญ่ประการแรก จึงเป็นว่า การศึกษากระแสหลักอย่างที่เป็นอย่างที่เป็นอย่าง แทนที่จะ
พัฒนาชีวิตกลับทำชีวิตให้เสื่อมทรามลง เมื่อเป็นเช่นนี้ **คำถามใหญ่ประการที่สอง** ที่ควรถามจะถามกัน
ต่อก็คือ **การศึกษาที่แท้ ที่จะนำพาชีวิตมนุษย์ให้สมบูรณ์ มีอยู่หรือไม่ และเป็นอย่างไร ?**

การศึกษาที่แท้ ในธรรมทัศน์ท่านพุทธทาสภิกขุ

ท่านพุทธทาสภิกขุแห่งสวนโมกขพลาราม ผู้ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้เปรียบพร้อมด้วยศีลาจารวัตร และภูมิปัญญาอันสูงยิ่งท่านหนึ่งของสังคมไทยร่วมสมัย ธรรมทัศน์ของท่านได้ให้ความสว่างแก่ชีวิตที่ถูกต้องดิ่งามเสมอมา เมื่อท่านกล่าวถึงเรื่องการศึกษา จึงเป็นการศึกษาที่แท้ ที่ไปพ้นจากมายาคติของสังคมทั่วไป

ท่านพุทธทาสเรียกการศึกษาระแสหลักหรือการศึกษาที่ครอบงำสังคมอยู่ว่า เป็น “การศึกษาแบบสุนัขหางด้วน” ส่วนที่ด้วนหายไปกลับเป็นสิ่งที่เป็นแก่นแท้ที่สุดคือ **บรมธรรม** ความสว่างไสวทางวิญญาณ เมื่อเป็นเช่นนี้การศึกษาอย่างที่เป็นอยู่ จึงเป็นแค่การศึกษาที่สร้างความเห็นแก่ตัว ตอบสนองต่อกิเลสของคนในทางวัตถุ เป็นการศึกษาที่จะนำไปสู่ความวิनाศ จากการศึกษาที่จิตใจคนไม่สามารถควบคุมอำนาจทางวัตถุ เอาไว้ได้

ทั้งนี้ท่านชี้เหตุว่า เป็นผลมาจากการจัดการศึกษาตามกันฝรั่ง เป็นทาสทางความคิดของฝรั่ง ที่พาให้เรียนแต่ในเรื่องทางวัตถุ แม้แต่เรื่องของจิตใจก็มีวิธีการศึกษาอย่างกับเป็นวัตถุ เอาวิธีการศึกษาวัตถุมาศึกษาเรื่องจิตใจ จึงรู้ได้แต่ในเรื่องของภายนอก ไม่สามารถรู้ซึ่งเข้าไปถึงเรื่องภายใน ในส่วนลึกของดวงจิต ดวงวิญญาณ ทำให้คนฉลาด แต่ไม่ได้สร้างสิ่งที่จะควบคุมความฉลาดนั้นเอาไว้ อีกทั้งเป็นการศึกษาที่เพ้อ คือเสียเวลาเรียนสิ่งที่ไม่จำเป็นจะต้องเรียนมากมาย ในขณะที่สิ่งจำเป็นจะต้องเรียนกลับไม่ได้เรียน

สำหรับจุดมุ่งหมายหรืออุดมคติทางการศึกษา ท่านพุทธทาสกล่าวว่า ที่สุดคือการดับทุกข์ทั้งปวงได้โดยสิ้นเชิง เป็นการศึกษาที่สามารถทำลายเสียซึ่งสัญชาติญาณของสัตว์ แล้วให้มีการประพฤติกระทำอย่างมนุษย์ที่มีใจสูง เป็นการศึกษาที่ควบคุมความเห็นแก่ตัว ควบคุมความฉลาดไว้ไม่ให้มันออกฤทธิ์ออกเดช มนุษย์ก็จะสมบูรณ์จากการที่มีทั้งความฉลาดหรือสติปัญญาในขั้นพื้นฐานพอตัว มีความรู้เรื่องวิชาชีพ และอาชีพพอตัว และมีมนุษยธรรมคือความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้องแล้วพอตัว เปรียบได้กับการเทียมด้วยควาย ๒ ตัว คือ “ตัวรู้” และ “ตัวแรง” โดยมีตัวรูนำตัวแรงไปในทางที่เหมาะสม เป็นการศึกษาที่จะทำให้ **คนรอด สังคมก็รอด** คนรอดคือหมดจากความทุกข์แลกิเลส สังคมรอดคือมีความสุขมีสันติภาพเต็มทีในสังคม และเป็นการศึกษาที่ทำให้คนเป็น **มนุษย์ที่เย็น** เกิดความสงบสุขจากภายในจิตใจ ไม่ร้อนลนดังมีไฟแผดเผาอยู่เช่นทุกวันนี้ อันเป็นภาวะของนิพพาน สภาวะธรรมอันเป็นอุดมคติของพระพุทศาสนา

แนวทางของการศึกษาเพื่อให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายดังกล่าว ท่านพุทธทาสได้กล่าวไว้ ซึ่ง ดร.โสริช โปธิแก้ว คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สรุปว่าเป็น ๔ แนวทาง ดังนี้

๑. **ยถาภูตสัมมัมปัญญา** หมายถึง ให้มีความรอบรู้กระจ่างแจ้งในภาวะการณที่เป็นจริง หรือรู้จริงอย่างประจักษ์แก่ตัวเข้าไปอยู่ในจิตใจ พิสูจน์ประโยชน์นั้นได้ด้วยตนเอง

๒. **แนวทางแห่งไตรสิกขาและมรรคมืองค์ ๘** หมายถึง ให้มีความสมบูรณ์ถูกต้องดีแล้วทั้ง ศีล สมาธิ และปัญญา จากการประพฤติปฏิบัติบนทางแห่งอริยมรรคที่เป็นอริสัจจ์แห่งการเข้าถึงซึ่งความดับทุกข์โดยสิ้นเชิง

๓. **แนวทางแห่งปฏิจสุมุปาบาท** หมายถึง การฝึกหัดอบรมให้เห็นแจ้งในวงจรของการสืบต่อแห่งเหตุปัจจัย ที่สร้างต้นเหตุ อุปาทาน และความทุกข์ จนมีความสามารถควบคุมผัสสะ ไม่ปรุงแต่งเวทนา และไม่ขาดสติสัมปชัญญะ เกิดปัญญาประจักษ์ในไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

๔. **แนวทางแห่งจิตภาวนา** หมายถึง การทำจิตให้พัฒนารุ่งเรืองไปตามลำดับ ด้วยการตั้งจิตให้มั่นหรือควบคุมจิตไว้ ให้อยู่แต่ในทางที่ถูกต้องดีงาม โดยเริ่มด้วยการปฏิบัติอานาปานสติ เป็นเบื้องต้น

นอกจากนี้ ท่านพุทธทาสยังได้กล่าวถึงแนวทางของการจัดระบบการศึกษา ในรูปแบบต่างๆ หลายประการ ที่สำคัญที่ขอนำมากล่าวไว้ในที่นี้ ได้แก่ เรื่อง **ระบบสหกรณ์แห่งศาสตร์** ซึ่งแสดงให้เห็นความสัมพันธ์กันของความรู้หรือศาสตร์ต่างๆ ไม่มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่ทั้งหมดต้องมาประกอบกันเพื่อให้เกิดการกระทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ เสมือนการทำงานในลักษณะที่เรียกว่าสหกรณ์ และในบรรดาศาสตร์ทั้งหลาย ท่านพุทธทาสย้ำว่า ควรให้ความสำคัญกับ **ธรรมศาสตร์** หรือ **นิพพานศาสตร์** ในฐานะที่ “ธรรมะ” คือธรรมชาติ กฎของธรรมชาติ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ และผลอันเกิดจากการทำหน้าที่ตามกฎธรรมชาติ และ “นิพพาน” ก็คือ ความเย็น ที่จะนำชีวิตไปสู่ความสงบสุขอย่างแท้จริง ส่วนศาสตร์อื่นๆ สมควรมาเป็นบริวารของศาสตร์แห่งการดับทุกข์นี้

รวมไปถึงเรื่องการวัดและประเมินผลการศึกษา ท่านพุทธทาสกล่าวว่า “การสอบไล่ได้-ตก นั้น มีแต่เป็นเรื่องของสุตมยปัญญา และจินตมยปัญญา หาได้เป็นภาวนามยปัญญาไม่ อย่าอวดดีไปนักเลยผู้ที่สอบไล่ได้ทั้งหลายเอ๋ย ท่านจะไม่พบกับความดับทุกข์” ซึ่งว่า การวัดและประเมินผลผู้ที่มีการศึกษาอย่างแท้จริง จะต้องวัดและประเมินผลของการปฏิบัติอันเกิดขึ้นจากภายในตนเท่านั้น

การศึกษาที่แท้ ในธรรมทัศน์ของท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)

ท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) เป็นบุคคลร่วมสมัยอีกท่านหนึ่ง ที่เป็นที่ยอมรับว่าได้อุทิศตนแสดงธรรมเทศนาให้เห็นถึงคุณค่าของการนำหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต รวมทั้งในการจัดการศึกษาที่ถูกต้องแท้จริง ซึ่งได้แสดงไว้ในที่ต่างๆ มากมาย ทั้งลุ่มลึกและกว้างขวางยิ่งนัก การกล่าวถึงธรรมทัศน์ของท่านในที่นี้ เป็นเพียงส่วนน้อยนิด เพื่อประกอบการพิจารณาขั้นต้น ในคุณค่าและความหมายของการศึกษาที่แท้ โดยสังเขป

ท่านพระธรรมปิฎก เตือนให้เราตระหนักในฐานะและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ว่า มนุษย์นั้นเป็นสัตว์ประเสริฐ แต่จะประเสริฐได้ก็ด้วยการฝึก ชีวิตมนุษย์จึงเป็นชีวิตที่จะต้องฝึกฝน เรียนรู้ และพัฒนาตนตลอดเวลา เพื่อให้เกิดปัญญามาใช้ในการดำเนินชีวิตที่ดี แทนที่จะเป็นอยู่อย่างสัตว์อื่นๆ ที่เป็นไปตามสัญชาตญาณ การศึกษาเรียนรู้จึงเป็นธรรมชาติของชีวิตมนุษย์โดยแท้

มนุษย์ยังมีความพิเศษกว่าสัตว์อื่นๆ ตรงที่เป็น **ผู้ที่ฝึกได้ ทั้งยังฝึกตนเองได้ด้วย** เป็นศักยภาพ โดยธรรมชาติที่สามารถนำเอาสิ่งทั้งหลายให้มาเป็นปัจจัยในการฝึกฝนตนเอง จนมีความเก่งกล้าในตัวขึ้น มากมาย โดยเฉพาะเกิด **ปัญญา** อันเป็นคุณสมบัติที่เยี่ยมยอดที่สุดของมนุษย์

เมื่อมนุษย์มีปัญญาก็จะสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ และสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ขึ้นได้ เรียกว่าหลุดพ้น เป็นอิสระ ซึ่งมีทั้ง **อิสรภาพทางร่างกาย** ที่ไม่ตกอยู่ใต้อำนาจการครอบงำของสิ่งแวดล้อม มีปัจจัยสี่หล่อเลี้ยงให้เป็นอยู่ได้ **อิสรภาพทางสังคม** สามารถอยู่ร่วมกันบนความสัมพันธ์ที่ดีได้ และ **อิสรภาพทางจิตใจ** ที่โปร่งโล่ง สงบสุข

ชีวิตของมนุษย์นั้นเป็นระบบแห่งองค์รวมของส่วนประกอบมากมาย ที่เกี่ยวพันอิงอาศัยซึ่งกันและกัน พระพุทธศาสนามองว่า ระบบการดำเนินชีวิตที่ดีงามมีความสัมพันธ์สามด้าน ได้แก่ ด้านพฤติกรรม เรียกว่า **ศีล** ด้านจิตใจ เรียกตามองค์ประกอบที่เป็นแกนกลางในการฝึกว่า **สมาธิ** และด้าน **ปัญญา** คือ ความรู้อันแท้จริง ในการพัฒนาปัญญา จึงต้องพัฒนาไปด้วยกันทั้งศีลและสมาธิด้วย เป็นระบบของการศึกษาเรียนรู้อย่างที่เรียกว่า **ไตรสิกขา**

ปัญญา กล่าวได้ว่ามีอยู่ ๒ ชั้น ได้แก่ **ปัญญาขั้นรู้หลักความจริง** เข้าถึงความจริงของธรรมชาติและ **ปัญญาขั้นจัดสรรดำเนินการ** ความสามารถจัดตั้งวางระบบในสังคมมนุษย์บนฐานแห่งความรู้ในความจริงนั้น ดังนั้นระบบแบบแผนในสังคมมนุษย์ทั้งเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง การบริหาร และระบบสังคมต่างๆ ทุกอย่าง ถ้าจะให้ได้ผลจริงจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้ความเข้าใจในความจริงแท้ในธรรมชาติที่ประสานเป็นอันเดียวกัน

อีกทั้ง เมื่อมีปัญญารู้ความจริงแล้ว ก็ารู้เท่าทัน **สมมติ** ที่มนุษย์ตั้งขึ้น และปฏิบัติต่อสมมติอย่างถูกต้อง ทั้งด้วยความไม่ยึดติดถือมั่น ขณะเดียวกันก็มีความเอาใจใส่ต่อกิจการงานและสังคมเป็นอย่างดี

ปัญญายังจะต้องมี **สติ** มาเป็นตัวกำกับ คือมีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา ทันทต่อเหตุการณ์ ไม่ประมาท หมั่นใช้ปัญญาตรวจสอบเหตุปัจจัยอยู่เสมอ ทำให้สามารถสร้างสรรค์เหตุปัจจัยของความเจริญ และป้องกันเหตุปัจจัยของความเสื่อมได้ ชีวิตที่พ้นจากวงจรของความเจริญและความเสื่อม คือไม่เสื่อมมีความเจริญได้อยู่เสมอ

และด้วยปัญญามนุษย์จึงสามารถพัฒนาชีวิตที่มีประสิทธิภาพ และพัฒนาศักยภาพที่จะมีความสุข โดยเป็น **ความสุขที่พ้นไปจากความชอบและความชัง** ไม่ปรุงแต่งไปตามสุขและทุกข์ แต่จะเปลี่ยนไปเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็น **การเรียนรู้** เมื่อได้เรียนรู้ก็จะมีแต่ความสุขไม่มีความทุกข์ และมีช่องทางที่จะมีความสุขได้มากขึ้นโดยไม่ต้องรอความสุขจากการเสพวัตถุเพียงอย่างเดียว ชีวิตมนุษย์ก็ไม่ติดตัน เกิดเป็นจริยธรรมแห่งการประสานกลมกลืนระหว่างบุคคล สังคม และธรรมชาติ ประสานประโยชน์กัน สร้างความพอดี ทำให้ทั้งชีวิตและโลกนี้อยู่อย่างยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป **“ภารกิจของแต่ละคนหรือแต่ละชีวิต ก็คือต้องพัฒนาตัวเองขึ้นมาด้วยการศึกษาจนเกิดปัญญารู้ความจริง ซึ่งด้านหนึ่งจะทำให้สามารถโยงปัจจัยทั้งหลายที่เกี่ยวข้องเข้ามาจัดการแก้ไขหรือทำ**

การสร้างสรรคได้สำเร็จ และอีกด้านหนึ่งก็จะทำให้จิตหลุดพ้น อิสระ เป็นจิตที่ไร้พรมแดน ปัญญาที่แจ่มแจ้ง ในจิตใจที่ไร้พรมแดนนี้แหละ จึงจะสามารถสร้างสรรค์สังคมที่มีสันติสุขได้ แต่พร้อมกันนั้นและควบคู่กันไปก็ต้องมีการจัดระบบของสังคมให้เป็นสภาพที่เอื้อ ซึ่งจะปิดช่องที่จะเฉลอกไปเพื่อไม่ให้มีเหตุปัจจัยแห่งการสูญเสียสันติด้วย”

สำหรับเรื่องกระบวนการของการศึกษาเรียนรู้ อาจพิจารณาได้จากที่ท่านได้แสดงไว้เป็นลำดับ ดังนี้
ความต้องการอย่างสำคัญเริ่มแรก ที่ควรที่จะพัฒนาขึ้นในกระบวนการการพัฒนาคนก็คือ **ความต้องการเรียนรู้** ถ้าพัฒนาความต้องการในการเรียนรู้ขึ้น คนก็จะมีความสุขจากการสนองความต้องการเรียนรู้นั้น

เมื่อคนเริ่มศึกษาเพื่อสนองความต้องการที่จะเรียนรู้ การเรียนรู้ไม่ขึ้นต่อความชอบใจหรือไม่ชอบใจ **ประสบการณ์หรือสถานการณ์ทุกอย่างล้วนเป็นสิ่งที่จะให้เกิดการเรียนรู้ได้ทั้งสิ้น** และมีความสุขได้ทั้งจากสิ่งที่ชอบใจและไม่ชอบใจ ถึงตอนนี้จะเห็นว่ามนุษย์เริ่มพัฒนาแล้ว มิติของความสุขเริ่มเปลี่ยนแปลงไป และบุคคลนั้นก็เริ่มพ้นจากสังสารวัฏแห่งสุขและทุกข์จากการพบสิ่งที่ชอบใจและไม่ชอบใจ

ขั้นต่อไป คนจะก้าวไปสู่ความตระหนักรู้ว่า จากสิ่งที่ไม่ชอบใจหรือยากลำบากเรามักเรียนรู้ได้มากกว่าสิ่งที่ง่ายหรือชอบใจ จากสิ่งที่เป็นปัญหาเราจะได้เรียนรู้มาก ความตระหนักรู้นี้จะทำให้เกิด **ความสุขจากการพบสิ่งที่ยาก** จากการศึกษา เพราะต้องการจะได้เรียนรู้ให้มาก

เมื่อเรียนรู้และได้ความรู้มา ก็จะมีการก้าวต่อไปเรื่อยๆ รู้ว่าคืออะไร เป็นอะไร ทำไมเป็นอย่างนี้เป็นเพราะอะไร เป็นมาอย่างไร โยงสัมพันธ์ไปถึงอะไร เอาไปใช้ทำอะไร และเรียนรู้สิ่งอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเพิ่มขยายออกไป

เมื่อเรียนรู้หลายอย่างเพิ่มมากขึ้น ก็เห็นความแตกต่าง การเรียนรู้จะโยงต่อไปสู่การมองเห็นว่าอะไรควรจะเป็นอย่างไร ภาวะที่ดีที่ถูกต้องควรเป็นอย่างไร มีความอยากต้องการชนิดใหม่ขึ้นมา คืออยากให้สิ่งนั้นอยู่ในภาวะอย่างหนึ่งที่ดี ที่เห็นด้วยปัญญาว่ามันควรจะเป็น

เมื่อต้องการให้มันเป็นอย่างนั้น แต่มันยังไม่เป็น ก็เกิดความต้องการต่อไปอีก เรียกว่า **ความอยาก** ทำให้มันดี มีการสนองความต้องการด้วยการกระทำ นี่คือขั้นตอนที่สำคัญมากของการพัฒนาคน คือ **การเกิดความสุขจากการกระทำ**

การทำให้ดี ให้ภาวะที่ควรจะเป็นเกิดขึ้นนี้ เรียกว่า **การสร้างสรรค** ถึงตอนนี้คนก็จะพัฒนาจากการเป็นนักศึกษา มาเป็นนักสร้างสรรค์ด้วย มีความสุขจากการสร้างสรรค์ มีความสุขจากการกระทำ และจะก้าวหน้าต่อไปยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ท่ามกลางการฝึกฝน เรียนรู้ และพัฒนา

บ้าน วัด รากฐานของการศึกษาในสังคมพุทธ

ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎกได้แสดงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาถึงหน้าที่ของพ่อแม่ ตามที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “พ่อแม่เป็นพรหมของลูก” เมื่อให้กำเนิดแล้วบทบาทแรกของพรหมก็คือ “แสดงโลกแก่ลูก” กล่าวลงในรายละเอียดในหน้าที่ของพ่อแม่ที่มีต่อลูก ได้ดังนี้

เป็นพระพรหม ผู้สร้างชีวิตของลูก ด้วยการแสดงโลกนำเสนอโลกนี้แก่ลูกอย่างถูกต้อง อันจะเป็นพื้นฐานสำหรับเตรียมลูกให้พร้อมที่จะเข้าสู่สังคม และเลี้ยงลูกด้วยคุณธรรมให้ครบ ๔ ประการ (พรหมวิหาร ๔) โดยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างมนุษย์ด้วยกัน อย่างสมดุลกับความสัมพันธ์กับความจริงของโลกและชีวิต

เป็นบูรพาจารย์ เป็นครูอาจารย์คนแรก ผู้สอนความรู้พื้นฐานในการดำเนินชีวิต

เป็นอาหุไนยบุคคล หรือพระอรหันต์ของลูก โดยมีความสุจริตบริสุทธิ์ใจต่อลูก และเป็นตัวอย่างในทางคุณธรรมความดีงาม ควรค่าแก่การเคารพบูชาของลูก

สังคมไทยซึ่งเป็นสังคมพุทธอย่างแนบแน่น เมื่อก้าวถึงเรื่องการศึกษาของชนชาวบ้านทั้งหลาย แต่เดิมนั้นเป็นความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันระหว่าง บ้าน กับ วัด (สำหรับ วัด เป็นสถานที่ศึกษาสำหรับชนชั้นสูงส่วนหนึ่ง ที่ชาวบ้านคนทั่วไปเข้าไม่ถึง) เมื่อครอบครัวเลี้ยงดูให้รอดชีวิตเติบโตเป็นผู้คนเจริญวัยตามสมควรแล้ว พ่อแม่ก็จะจัดให้ลูกได้บวชเรียน หรือไปฝากตัวเตรียมบวชสักระยะหนึ่ง พระท่านก็จะเอาใจใส่เลี้ยงดู สอนให้เขียนอ่านหนังสือ และศึกษาธรรมวินัยไปด้วย กับให้ช่วยงานของวัด ติดสอยห้อยตาม อาจารย์จนมีความรู้มีวิชาติดตัว จนบางคนถึงขั้นชำนาญ สึกหรือออกจากวัดมาก็กลายเป็นอาชีพเป็นที่นิยมชมชอบ

ดั่งคำเล่าของท่านเสฐียรโกเศศ ในหนังสือ “ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน” ราชบัณฑิตยสถานจัดพิมพ์ พ.ศ.๒๕๑๐ (อ้างใน พระราชวรมุนี , “ปรัชญาการศึกษาไทย” , ๒๕๒๕) ว่า

“ถ้าว่าโดยสามัญ เด็กๆ ลูกชาวบ้าน เมื่อเรียนอ่านตัวพยัญชนะและแจกลูกถึงแม่เกษแล้ว อาจารย์ก็ให้อ่านหนังสือ เช่น เรื่องพระมาลัย ยังไม่ทันไรก็ต้องลาพระอาจารย์กลับไปอยู่บ้าน เพื่อช่วยพ่อแม่ทำไร่ทำนา หรืออาชีพอื่นที่พ่อแม่ทำอยู่ ถ้าพ่อแม่มีกำลังอยู่บ้างก็ให้ลูกเรียนต่อ คราวนี้เป็นเรียนหนังสือขอม จนอายุครบบวชเณรก็บรรพชาเป็นสามเณร เรียนพระธรรมวินัยต่อไป ในตอนนี้ อาจได้มีโอกาสเรียนเลข ธรรมดาหรือหารเลขที่ใช้อยู่ในวิชาโหราศาสตร์ และเรียนเขียนหมายเหตุเงินตรา เครื่องหมายบอกขึ้นแรมตลอดจนเรียนแต่งกลอน หรือเรียนภาษาบาลี แต่ทั้งนี้เป็นไปตามใจสมัคร จะเรียนได้ยิ่งหย่อนอย่างไร ก็แล้วแต่ความรู้ของอาจารย์ หรือถ้าไม่สมัคร เพราะต้องการจะเรียนวิชาชีพเป็นเฉพาะ เช่น โหราศาสตร์ คณิตศาสตร์ แพทย์ ช่างวาดเขียน หรือช่างอื่นๆ ก็ต้องชวนขวายเป็นสืบหาอาจารย์เรียนเป็นพิเศษ อาจารย์ที่ว่านี้อาจเป็นสงฆ์อยู่ในวัดเดียวกัน หรือต่างวัดก็ได้ ... “

“การเรียนวิชาชีพดังกล่าวมาข้างต้นนี้ ถ้าพ่อแม่ต้องการจะให้ลูกได้ศึกษาวิชาใดเป็นพิเศษ ก็นำไปฝากพระสงฆ์ที่ท่านทรงความรู้ในวิชานั้น เมื่อพระผู้เป็นอาจารย์ทำงานอะไร ก็รับใช้ท่านหรือติดสอยห้อย

ตามท่านไป โดยมากพระที่มีวิชาความรู้ชาวบ้านมักวานให้ทำโน้นทำนี่เสมอไม่ว่าใครขาด เป็นโอกาสให้ลูกศิษย์ได้เรียนรู้และจดจำไว้ เมื่อมีเวลาว่าง อาจารย์ท่านก็แนะนำหรือบอกให้บ้างเป็นลำดับไป ใครมีปัญญาไว้และเอาใจใส่ก็เรียนได้เร็ว เป็นเรียนไปทำไปในตัว เมื่อมีความรู้ขึ้นบ้าง ถ้าชาวบ้านมาไหว้วานอาจารย์ทำโน้นทำนี่ อาจารย์เห็นว่าศิษย์คนไหนมีความรู้พอจะทำได้ ท่านก็ให้ศิษย์คนนั้นไปทำแทน เท่ากับฝึกปฏิบัติงานในวิชาที่เรียนไปในตัว”

การเรียนการสอนจะเป็นไปอย่างไม่มีการระเบียบแบบแผน (informal) เป็นส่วนใหญ่ ขึ้นอยู่กับตัวครูผู้สอน ตัวผู้เรียน สถานที่และสิ่งแวดล้อมต่างๆ จะอำนวยความสะดวกให้ทำโน้นทำนี่ไป จินตนาการและเป็นไปเอง แต่ก็สอดรับกับวิถีการดำเนินชีวิตและเอาไปใช้ไปเป็นประโยชน์ต่อชีวิตได้จริง

จนกระทั่งได้มีการริเริ่มการจัดการศึกษาแบบใหม่ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการจัดตั้งโรงเรียนตามแบบแผนอย่างประเทศทางตะวันตก เพื่อมุ่งก้าวให้ทันวิทยาการ นำพาประเทศให้ทัดเทียมตามความเชื่อที่เห็นไปว่าประเทศทางตะวันตกนั้นเจริญกว่าเรา และเพื่อดำรงไว้ซึ่งเอกราชของชาติในยุคการล่าอาณานิคม บทบาทความรับผิดชอบในการจัดการศึกษาตามประเพณีนิยมในสังคมไทย ก็ค่อยๆ เปลี่ยนมาอยู่ในการกำกับของโรงเรียน และระบบการบริหารจัดการจากส่วนกลาง ส่วนทางกับบทบาทของวัด และบ้านหรือครอบครัว ที่ลดความสำคัญลงเรื่อยๆ

โรงเรียนแห่งแรกที่ตั้งขึ้นเป็น “โรงเรียนหลวง” (โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ) สำหรับบุตรหลานคนชั้นสูง มีรูปแบบอย่างที่เป็นโรงเรียนคือ มีสถานที่จัดไว้โดยเฉพาะ มีฆราวาสเป็นครู ทำการสอนตามเวลา กำหนด มีแบบเรียน และมีการสอบไล่ (ครั้งแรกเรียก วิธีไล่หนังสือไทย) จุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อสร้างคนให้มีความรู้เพื่อเข้ารับราชการ

โรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรแห่งแรก โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นที่วัดมหรธรมพาราม ใน พ.ศ. ๒๔๒๗ พร้อมกับมีการ “ประกาศโรงเรียน” ซึ่งแจ้งความมุ่งหมายของการศึกษาและชักชวนให้ราษฎรนิยมการเรียนหนังสือ ซึ่งปรากฏว่าสร้างความแตกตื่น ชาวบ้านกลัวว่าจะเป็นภาระแก่บุตรหลานของตนไปเป็นทหาร กระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๔๓๕ จึงมีการตั้งกระทรวงธรรมการ และประกาศตั้ง “โรงเรียนมูลศึกษา” ขึ้นในวัดทั่วไปทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมือง เป็นการขยายการศึกษาแบบเรียนหนังสือให้แพร่หลายเป็นแบบแผนยิ่งขึ้น โรงเรียนมูลศึกษาแบ่งออกเป็น ๒ ชั้น คือโรงเรียนมูลศึกษาชั้นต่ำและโรงเรียนมูลศึกษาชั้นสูง สำหรับเอกชนที่ต้องการจะตั้งโรงเรียนทั้งสองชั้น สามารถขออนุญาตกระทรวงธรรมการจัดตั้งเป็น “โรงเรียนเซนต์ค็อด”

การศึกษาแบบใหม่นอกจากจะสร้างความแตกตื่น ยังได้สร้างความขัดแย้งกับวิถีชีวิตแต่เดิมของไทยด้วย จากการที่มุ่งให้คนเข้ามาสู่การรับราชการในส่วนกลาง ละทิ้งถิ่นฐานพื้นเพเดิมของตน และเข้าร้ายชีวิตยิ่งตกต่ำไปกว่าเก่า นับว่าเป็นปัญหาที่ดำรงมาตั้งแต่เริ่มการศึกษาแบบโรงเรียนขึ้นในสังคมไทย ดังความตอนหนึ่งของพระมติในการศึกษาของกุลบุตร สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๘ (อ้างใน พิภพ ธงไชย , “การศึกษาในครอบครัว” , ๒๕๔๒) ดังนี้

“การศึกษาวิชาหนังสือในชั้นนี้ ของพวกบุตรราษฎร ไม่เป็นอันโยงกับการศึกษาพิเศษสำหรับการทำงานเดิมของตระกูล กลับเป็นเครื่องเปลี่ยนพื้นเพไปในทางใหม่ จะเป็นเพราะเหตุนี้หรือหรือเพราะเหตุอื่นเข้าประกอบด้วย การงานที่เป็นของไทย ย่อมตกไปเป็นของชาวต่างประเทศ เป็นต้นว่าพวกจีน การช่างเกือบจะทั้งนั้น การค้าขายก็โดยมาก ยังอยู่แต่การเพาะปลูก แต่อย่างนั้น บัดนี้ยังเห็นจีนตั้งทำนาหรือแปลงนาเป็นไร่เป็นเรือกม็รายๆ อยู่บ้างแล้ว โรงเรียนตั้งออกไปถึงไหน ความเปลี่ยนแปลงพื้นเพของคนก็มีไปถึงนั้นในเมืองใกล้เคียง บุตรชานาเรียนหนังสือแล้วทำการเสมียนก็มี แลเห็นชัดว่า เมื่อล่วงบิดามารดาแล้ว คนนั้นก็คงไม่ทำนาต่อไป ถ้านาเป็นของตระกูลตัวเอง ก็น่าจะขายเสียในไม่ช้า ตระกูลผู้เป็นเจ้าของที่ดินเช่นนั้น ก็จะไม่ทำอะไรเป็นหลักทรัพย์ กลับจะต้องหาเลี้ยงชีพด้วยกำลังแรง ... เทียบดูผลแห่งการเปลี่ยนพื้นเพราษฎร ผู้ทำการงานตามตระกูลที่เป็นพลเรือน ก็มีที่ดิน มีเหย้าเรือน มีเครื่องมือและพาหนะตามสมควร มีทรัพย์สินไม่มากก็พอจับจ่าย ผู้บากหน้าหางานในการหนังสือ ได้ผลยิ่งกว่านั้นก็เป็นที่ดี ไม่ต้องกล่าวถึง ฝ่ายผู้ทำการเสมียน ยากที่จะตั้งตนได้เพียงนั้น ที่หาได้น้อยกว่าพวกกุลี ก็มีถมไป ... ข้อที่การศึกษาสามัญ ที่จัดขึ้นไม่เป็นอันโยงกับการศึกษาพิเศษของราษฎรพื้นเมือง กลับเป็นเครื่องเปลี่ยนพื้นเพของเขา เพื่อความเป็นผู้ไม่มีหลักทรัพย์จะดี สมควรที่จะได้รับความเคารพเป็นอย่างมาก”

ด้วยอาจจะเป็นเพราะ สังคมเรายังไม่สามารถตอบคำถามเรื่องการศึกษาที่พาให้ละทิ้งพื้นเพดังกล่าวได้ ทั้งกลับถลำเข้าไปสู่แบบแผนการจัดการศึกษาที่ตอบสนองต่อแนวทางการพัฒนาประเทศและการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมอุตสาหกรรม มากยิ่งขึ้น ในขณะที่ภาคเกษตรกรรมอันเป็นรากฐานแต่เดิมนับวันก็ยิ่งทรุดโทรมลง ผู้คนยังคงละทิ้งชนบทมุ่งเข้าสู่เมืองไม่ขาดสาย การกำหนดทิศทางและกระบวนการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน ที่คิดว่าจะเป็นไปในทางทันสมัย สร้างชาติสร้างชีวิตให้รุ่งเรือง จึงกลับเป็นไปในทางตรงกันข้าม จนท้ายที่สุดปัจจุบันนี้เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า การศึกษาของชาติเป็นวิกฤตการณ์หนึ่งของประเทศ ที่ต้องการการปฏิรูปการแก้ไขปรับปรุงขนานใหญ่ และเป็นรากฐานสำคัญของวิกฤตการณ์อื่นๆ ที่ติดตามมา ซึ่งอาจกล่าวโดยสรุปตามคำของนายแพทย์ประเวศ วะสี ได้ว่า “ปัญหาการศึกษาไทยในภาพใหญ่คือ การไม่สามารถเตรียมคนไทยให้สามารถเผชิญกับยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลง ทำให้สังคมไทยอ่อนแอ ชัดแย้ง ทำลายตัวเอง และวิกฤต”

พร้อมกันนั้น สถาบันครอบครัวก็มีความเสื่อมโทรมลง จากผลของการพัฒนาเศรษฐกิจและการศึกษาที่ผิดทาง การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจนในขณะนี้ก็คือ ครอบครัวไทยที่เคยเป็นครอบครัวเครือญาติ มีปู่ย่าตายาย และความสัมพันธ์แบบสามารถถ่ายทอดค่านิยมขนบธรรมเนียมประเพณีสืบต่อกัน ออบอวน และเป็นเกราะคุ้มกันให้พึ่งตนเองดูแลซึ่งกันและกันได้ บัดนี้ได้กลายเป็นครอบครัวเดี่ยว มีเพียงพ่อแม่ลูก และมีจำนวนมากที่เป็นครอบครัวเดี่ยวแตกแยก หย่าร้าง มีการอพยพตั้งถิ่นฐานเข้าสู่ตัวเมืองใหญ่ ทั้งพ่อและแม่ต้องทำมาหาเลี้ยงชีพเพื่อความอยู่รอดคร่ำครึยด โดยมุ่งไปที่การบริโภคทางวัตถุ มากกว่าการสร้าง ความมั่งคั่งทางวัฒนธรรมและจิตใจ สูญเสียความสามารถในการพึ่งตนเองและความสัมพันธ์ในเชิงเกื้อกูลแก่กัน มีแนวโน้มที่จะเพิ่มพูนปัญหาและความรุนแรงของปัญหามากขึ้น

คืนการศึกษาให้กับครอบครัว

การศึกษาแบบโรงเรียนหรือแบบวิชาหนังสือนี้ แต่ต้นย่อมเป็นสิทธิของครอบครัวที่จะยินดีส่งลูกหลานเข้าเรียนหรือไม่ ใครที่ไม่พร้อมหรือยังไม่เห็นความจำเป็นหรือเห็นว่าขัดกับค่านิยมของตน ก็ไม่มีการบังคับกะเกณฑ์ จนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เริ่มมีความคิดที่จะให้เป็นการศึกษาบังคับ เสนาบดีกระทรวงธรรมการในขณะนั้นได้ร่าง “ความเห็นที่จะจัดการศึกษา ร.ศ.๑๓๑” (๒๔๕๔) มุ่งให้มีการจัดการศึกษาภาคบังคับ ทูลเกล้าถวาย แต่พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ ไม่ทรงมีพระราชวินิจฉัยอย่างใด กระทั่งถึงปี พ.ศ.๒๔๖๔ ในรัชสมัยของพระองค์ท่าน จึงมีการประกาศใช้ “พระราชบัญญัติประถมศึกษา” ฉบับแรกขึ้น ให้เด็กอายุตั้งแต่ ๗-๑๔ ปี ต้องเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา มีการเก็บเงินศึกษาพลี (ยกเลิก พ.ศ.๒๔๖๘) มีบทลงโทษผู้ปกครองที่ขัดขืนไม่ส่งลูกเข้าโรงเรียนถูกปรับไม่เกิน ๕๐ บาท (มาตรา ๔๒) โทษปรับนี้มีอัตราเพิ่มขึ้นเป็นไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาท ในพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.๒๕๒๓ ซึ่งบังคับใช้อยู่ในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติประถมศึกษาที่มีการปรับปรุงมาเป็นลำดับ (นับถึงฉบับปัจจุบันได้ ๘ ฉบับ) ยังเปิดโอกาสให้กับการศึกษาของชุมชน ในรูปของโรงเรียนประชาบาลที่ประชาชนจัดตั้ง หรือโรงเรียนที่นายอำเภอจัดตั้ง รวมทั้งตั้งแต่พระราชบัญญัติประถมศึกษาฉบับแรก พ.ศ.๒๕๖๔ ก็ยังยอมรับสิทธิในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ดังบัญญัติไว้ในมาตรา ๑๐ ว่า

“รัฐมนตรีอาจยกเว้นเด็กไม่ต้องเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาก็ได้ ถ้าบิดามารดาหรือผู้ปกครองแจ้งว่า เด็กได้รับการศึกษาในครอบครัวแล้ว

เด็กที่ได้รับการยกเว้นนี้ ต้องส่งให้ศึกษาธิการอำเภอสอบไล่ปีละครั้ง เพื่อดูว่าเด็กได้รับการศึกษาเพียงพอหรือไม่ ถ้าไม่เพียงพอรัฐมนตรีอาจถอนการยกเว้นการเข้าเรียนเสียก็ได้”

พระราชบัญญัติประถมศึกษา ฉบับที่สาม พ.ศ.๒๕๐๕ ก็ยังคงยืนยันในสิทธิของครอบครัวดังกล่าว จนมาถึงพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.๒๕๒๓ ฉบับปัจจุบันนี้เอง ที่ได้ยกเลิกโรงเรียนอย่างที่ประชาชนในชุมชนจัดตั้งขึ้น และไม่ได้กล่าวถึงการศึกษาโดยครอบครัวไว้แต่อย่างใด เท่ากับเป็นการริดรอนสิทธิดังกล่าว คงเหลือไว้เพียงการบังคับให้เด็กทุกคนต้องเข้าศึกษาในโรงเรียนที่รัฐเป็นผู้จัดตั้ง หรืออยู่ในความควบคุมของรัฐอย่างเข้มงวด เท่านั้น

เมื่อมาถึงวันนี้ วันที่ผลของการพัฒนาได้แสดงความเป็นพองสบู่ของมัน ทำให้ทุกคนจมดิ่งไปสู่ความตกต่ำ ทั้งในชีวิตความเป็นอยู่ และศีลธรรม ในวันที่ระบบในสังคมทุกอย่างกลายเป็นปัญหาวิกฤตรุนแรง เรียกร้องให้มีการปฏิรูปอย่างเร่งด่วนจริงจั่งถึงรากถึงโคน เราได้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๔๐ มาเป็นหลักประกันสำคัญในสิทธิเสรีภาพของประชาชน และได้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ เป็นกฎหมายสำคัญที่จะทำให้เกิดการปรับปรุงโครงสร้างระบบการศึกษานานใหญ่ ทั้ง

สร้างเจตนารมณ์จากกระบวนการทบทวนหรือวิธีคิดอย่างใหม่ทางการศึกษาเอาไว้หลายประการ ... เช่นนี้ นับว่า (หากสังคมเราไม่สายจนเกินแก้) เรายังมีความหวังกันอยู่

สำหรับการปฏิรูปการศึกษา ปมเงื่อนที่สำคัญก็คือ นอกเหนือไปจากการปฏิรูปในทางโครงสร้าง ระบบบริหารจัดการ ปฏิรูปครู และปฏิรูปการเรียนรู้แล้ว **จะต้องให้ประสานไปกับการฟื้นคืนความเข้มแข็งแก่สถาบันครอบครัว ชุมชน และสถาบันทางสังคมอื่นๆ อย่างน้อยใจเข้าถึงคุณค่าของการศึกษาที่แท้** ในรากฐานความเป็นสังคมแห่งพระพุทธศาสนาของเรา มุ่งเสริมสร้างให้พ่อแม่กลับมา มีฐานะเป็นพรหมของลูก ได้เป็นผู้แสดงโลกแก่ลูกอย่างถูกต้องอีกครั้ง บนเส้นทางแห่งการศึกษาที่พัฒนามนุษย์ไปสู่วิถีของการดำเนินชีวิตที่ติงามอย่างแท้จริง

เป็นที่น่ายินดีว่า พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ ซึ่งจะเป็นกฎหมายแม่บทของการปฏิรูปการศึกษา ได้ช่วยเปิดประตูที่เคยปิดตายไปแล้วขึ้นอีกครั้ง ด้วยบทบัญญัติหลายประการที่คุ้มครองและเอื้ออำนวยต่อการส่งเสริมบทบาทของสังคมในทุกส่วนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษา กลายเป็นระบบและรูปแบบการศึกษาที่มีความหลากหลายและสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นจริงมากขึ้น

ในส่วนสิทธิและบทบาทของครอบครัวต่อการศึกษา ในครั้งนี้ ได้มีการบัญญัติเอาไว้อย่างชัดเจนในหลายมาตรา ครอบคลุมสาระที่จำเป็นได้พอสมควร ดังยกมาอ้างถึงอย่างขยายความ และควรนำไปพิจารณาในรายละเอียดเพิ่มเติม ได้ดังนี้

๑. บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกัน ในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย (มาตรา ๑๐)

๒. บิดา มารดา หรือผู้ปกครองมีหน้าที่จัดให้บุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแล ได้รับการศึกษาภาคบังคับ และการศึกษานอกเหนือจากการศึกษาภาคบังคับ ตามความพร้อมของครอบครัว (มาตรา ๑๑)

๓. **ครอบครัวมีสิทธิโดยสมบูรณ์ สามารถจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับบุตรหลานได้ด้วยตนเอง** (มาตรา ๑๒)

๔. ให้หลักประกันสิทธิที่บิดา มารดา ผู้ปกครอง จะได้รับสิทธิประโยชน์จากรัฐ **ครอบครัวที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับบุตรหรือบุคคลในความดูแล มีสิทธิได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐ และสิทธิประโยชน์อื่นๆ** (มาตรา ๑๓ และมาตรา ๑๔)

๕. **ให้มีความหลากหลายในรูปแบบการจัดการศึกษา ยืดหยุ่น แตกต่างกันไปได้ตามปรัชญาความเชื่อ สภาพปัญหาหรือลักษณะความต้องการของแต่ละครอบครัว** (มาตรา ๑๕ และมาตรา ๑๘)

๖. ส่งเสริมให้ครอบครัวเข้ามามีส่วนร่วมในการกำกับกิจการของสถานศึกษา ในองค์ประกอบของคณะกรรมการสถานศึกษา และบทบาทการมีส่วนร่วมทางการศึกษาอื่นๆ (มาตรา ๒๙ และ ๔๐)

๗. ให้สิทธิครอบครัวในการได้รับการจัดสรรเงินอุดหนุนการศึกษา และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา (มาตรา ๖๑ และมาตรา ๖๓)

๘. การศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดโดยครอบครัว ให้อยู่ในการส่งเสริมและสนับสนุนของคณะกรรมการ และสำนักงานการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา (มาตรา ๓๘)

นิยามความหมายการศึกษาโดยครอบครัว

การนิยามความหมายเพื่อกำหนดขอบเขตของ การศึกษาโดยครอบครัว ให้เห็นเด่นชัดขึ้น เบื้องต้น เทียบเคียงกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๒ ในฐานะที่เป็นหลักเป็นกติกากฎการศึกษาของสังคมไทยในปัจจุบัน สามารถกล่าวสรุปขยายความเป็นภาพรวม แสดงความเป็นการศึกษาโดยครอบครัว ในบริบทของสังคมไทย (พิจารณาตามมาตรา ๑๒ , ๑๕ , ๑๘ และมาตรา ๓๘ เป็นสำคัญ) ได้ดังนี้

“การศึกษาโดยครอบครัว คือการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ครอบครัวจัดขึ้นตามสิทธิคุ้มครองของกฎหมาย โดยมีรูปแบบการจัดการศึกษาแบบใดแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบ ของการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย อย่างมีการเทียบโอนผลการศึกษาได้

การศึกษาโดยครอบครัว สามารถดำเนินการในสถานศึกษาที่เรียกว่า ศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งมีฐานะเป็นสถานศึกษาประเภทหนึ่ง เช่นเดียวกับ โรงเรียน และสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย จึงมีสถานภาพ สิทธิ หน้าที่ และข้อพึงปฏิบัติต่างๆ ในความเป็นสถานศึกษาที่ทัดเทียมกัน และโดยพิจารณาความเหมาะสมตามลักษณะเฉพาะที่มีความแตกต่างกันระดับหนึ่งด้วย

การศึกษาโดยครอบครัว อยู่ใน การส่งเสริมและสนับสนุนของคณะกรรมการ และสำนักงานการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา”

จากความหมายในขอบเขตดังกล่าว แสดงเจตนารมณ์ชัดเจนว่า การศึกษาโดยครอบครัว เป็นอีกมิติของการศึกษาอันหลากหลาย ที่ต่างจากการศึกษาในโรงเรียน ทั้งไม่ใช่ การศึกษาเอกชน (ตามพระราชบัญญัติสถานศึกษาเอกชน) จะต้องมีการออกข้อกำหนดในรายละเอียดการดำเนินการต่างๆ ขึ้นใหม่ ภายใต้สถานภาพที่ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนในฐานะที่เป็นนวัตกรรมการศึกษา ให้มีอิสระ มีความยืดหยุ่น อย่างยอมรับให้มีความแตกต่างหลากหลายออกไปจากกฎเกณฑ์และมาตรฐานตามกรอบวิธีการในระบบการศึกษาที่ใช้กับทั่วไป ทั้งนี้ ย่อมอยู่ภายในองค์เอกภาพของชาติ และศีลธรรมอันดีงามของสังคม

ดังนั้น เมื่อกล่าวว่าเป็น การศึกษาโดยครอบครัว โดยหลักจึงเป็นการ “มอบการจัดการศึกษาคืนกลับให้กับผู้ปกครองไปดำเนินการทั้งหมด ในกรณีที่ครอบครัวมีความพร้อมและมีความสามารถในการจัดการศึกษา” ซึ่งเป็นคำกล่าวของ ดร.รุ่ง แก้วแดง เลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กล่าวไว้ในหนังสือ “ปฏิวัติการศึกษาไทย”, ธันวาคม ๒๕๔๐

ขณะเดียวกันยังอาจขยายความของการศึกษาโดยครอบครัว ให้กว้างขวางขึ้น เพื่อเหตุผลทั้งในทางทฤษฎีและปฏิบัติเอาความร่วมมือของพ่อแม่ผู้ปกครองให้มีส่วนร่วมมีบทบาททางการศึกษามากขึ้น และเพื่อวิวัฒนาการไปตามความพร้อมในภาวะสังคมที่ครอบครัวสูญเสียความสามารถในการพึ่งตนเองลงไปมากแล้ว การศึกษาโดยครอบครัว จึงยังอาจหมายถึง “ข้อตกลงจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างครอบครัวกับโรงเรียน” และ “การมีส่วนร่วมบางส่วนกับโรงเรียน” ซึ่งทั้งสองประการหลังนี้ก็สอดคล้องกับข้อคิดเห็นของ ดร. รุ่ง แก้วแดง เช่นเดียวกัน

รูปแบบ **การมีส่วนร่วมบางส่วนกับโรงเรียน** นั้น ถ้ากล่าวโดยเข้มงวด ก็จะเป็นแต่เพียงการขยายบทบาทของครอบครัว เพื่อเกื้อกูลแก่ลูกและหนุนช่วยโรงเรียนเท่านั้น เพียงแต่เพิ่มจากการเอาใจใส่ดูแลเรื่อง การบ้าน หรือการให้ความร่วมมือกับครูกับโรงเรียนอย่างที่ผ่านมาโดยทั่วไป มาเป็นเรียกร้องต่อครอบครัวมากขึ้น และมีมาตรการให้โรงเรียนเปิดโอกาสแก่การที่ครอบครัวจะเข้าไปร่วมกับกิจกรรมการศึกษาและการบริหารจัดการของโรงเรียน เช่น ในรูปที่พ่อแม่เป็นครูพิเศษ วิทยากรพิเศษ เป็นคณะกรรมการ อนุกรรมการ ในงานเชิงนโยบายและบริหาร เป็นต้น ในลักษณะเช่นนี้ เป็นไปได้ที่ครอบครัวโดยทั่วไปจะมีส่วนร่วมได้ ถึงแม้จะยังไม่ถือว่าเป็น รูปแบบการศึกษาโดยครอบครัว โดยตรงก็ตาม

รูปแบบ **ข้อตกลงจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างครอบครัวกับโรงเรียน** มีความเป็น การศึกษาโดยครอบครัว ในระดับที่สูงขึ้น ครอบครัวต้องขยายบทบาทมาเป็นผู้จัดการศึกษาด้วยตัวเองระดับหนึ่ง ภายใต้อัตนตวงและโครงการความร่วมมือกับทางโรงเรียนอย่างเป็นทางการ เช่น โรงเรียนสอน ๓ วัน ครอบครัวจัดการศึกษาเอง ๒ วัน โรงเรียนสอนในส่วนที่เป็นวิชาการ ครอบครัวจัดการในส่วนที่เป็นพื้นฐาน การงานอาชีพ การเสริมประสบการณ์ชีวิต เป็นต้น ในลักษณะนี้จะต้องมีการปรับเปลี่ยนจากทั้งสองฝ่าย ครูและโรงเรียนจะต้องเปิดใจและยินยอมที่จะเปลี่ยนแปลงตารางสอน วิธีการสอน การวัดผลประเมินผล อย่าง มีการวิจัยและพัฒนาผลสัมฤทธิ์ที่ติดตามมาอย่างต่อเนื่อง ส่วนครอบครัวก็ต้องเปลี่ยนแปลงกิจวัตรและจากการทำมาหากินแต่อย่างเดียว มาเป็นผู้ให้ความรู้การศึกษาแก่ลูกด้วย

ในรูปแบบนี้ **ครอบครัว** จะมีฐานะเป็น **ศูนย์การเรียนรู้** ด้วยหรือไม่ จะต้องพิจารณาในรายละเอียดถึงความจำเป็นและความเหมาะสมต่อไป

รูปแบบ **ครอบครัวเป็นผู้จัดการศึกษาเองทั้งหมด** เป็นรูปแบบการศึกษาโดยครอบครัวอย่างสมบูรณ์ **ครอบครัว** ผู้จัดการศึกษา สามารถมีฐานะเป็น **ศูนย์การเรียนรู้** ที่นอกเหนือจากบทบาทหน้าที่ในการจัดการศึกษาให้กับลูกแล้ว ยังจะต้องเกี่ยวพันกับเรื่องติดตามมาอีกหลายประการ เป็นต้นว่า การจดทะเบียนแสดงเจตจำนง การรับเงินอุดหนุนจากรัฐ การประกันคุณภาพการจัดการศึกษา การเทียบโอนผลการศึกษา และอื่นๆ ตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

การศึกษาโดยครอบครัว โดยตรงเต็มรูปแบบนี้ จะเป็นรูปแบบที่มีความเป็นนวัตกรรมอย่างที่สุด และน่าที่จะนำไปสู่วิถีทางของการศึกษาโดยครอบครัวได้อย่างสมบูรณ์ที่สุด ซึ่งแน่นอนว่าจะต้องมีหลากหลายในกระบวนการของการปฏิบัติเป็นอย่างมาก จากความแตกต่างของแต่ละครอบครัว (หรือกลุ่มครอบครัว)

อนึ่ง สารสำคัญของรายงานการศึกษาวิจัยฉบับนี้ จะอยู่ตรงรูปแบบและพัฒนาการ การศึกษาโดยครอบครัว ในรูปแบบที่ครอบครัวเป็นผู้จัดการศึกษาเองโดยตรงนี้ เป็นสำคัญ และมีตัวอย่างและข้อคิดเห็นในกรณีที่เป็นรูปแบบข้อตกลงระหว่างครอบครัวกับโรงเรียนอยู่บ้าง ส่วนรูปแบบการมีส่วนร่วมบางส่วนกับทางโรงเรียนนั้น อยู่นอกเหนือขอบเขตของการศึกษาวิจัยครั้งนี้

เมื่อประมวลทั้งหมดแล้ว สามารถสรุปเป็น**ลักษณะที่เด่นชัด** ที่บอกถึงความเป็น การศึกษาโดยครอบครัว อยู่ในลักษณะ ๕ ประการ ดังนี้

๑. เป็นการจัดการศึกษาที่พ่อ แม่ หรือผู้ปกครอง เป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง นำเด็กออกจากโรงเรียน มาจัดการศึกษาเองทั้งหมด หรือโดยมีข้อตกลงจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างครอบครัวกับโรงเรียน อาจเป็นผู้สอนด้วยตนเอง หรืออำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนการสอนขึ้น

๒. มีการจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนครอบครัวเดี่ยว หรือศูนย์การเรียนกลุ่มครอบครัว (บางครอบครัว อาจเลือกที่จะไม่เป็นศูนย์การเรียนก็เป็นไปได้)

๓. สาร และกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ ที่จัดขึ้น เป็นไปในทางตอบสนองต่อปรัชญา ทศนะ ความเชื่อ ความสนใจ ความต้องการหรือปัญหา ของแต่ละครอบครัว จึงเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาที่มีความแตกต่างหลากหลายกันไป มีความยืดหยุ่นเป็นอิสระมากกว่าการศึกษาในแบบแผนอย่างเดิม

๔. ความสำเร็จของการศึกษา มุ่งไปที่การพัฒนาศักยภาพเด็กเป็นรายบุคคล อย่างพยายามให้สอดคล้องตรงกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการที่มีอยู่จริง จากการทำหน้าที่ศึกษานานาชาติ ที่สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบตัวต่อตัวและผสมผสานไปกับวิถีการดำเนินชีวิตได้

๕. ไม่ใช่การศึกษาที่เป็นกิจการทางธุรกิจเพื่อผลกำไร และไม่เป็นไปเพื่อการแอบอ้างแสวงหาผลประโยชน์จากเด็ก

การศึกษาโดยครอบครัวบริบทไทย ใช่หรือไม่ใช่ Home School

การศึกษาในบทบาทความรับผิดชอบของครอบครัว ที่พื้นกลับมาอีกครั้งในวันนี้ และมีที่ท่าว่าจะขยายตัวออกไป มีคนจำนวนไม่น้อยที่มองว่า เป็นกระแสที่พัดเข้ามาจากภายนอก ตามที่ประเทศตะวันตก โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาขณะนี้ มีแนวโน้มความแพร่หลายของการศึกษาที่บ้าน ถึงขนาดว่าอาจเป็นไปได้ที่ต่อไปจะกลายเป็นระบบการศึกษาหลักของประเทศแทนที่การศึกษาอย่างเป็นแบบแผนปัจจุบัน บางท่านประเมินว่าความตื่นตัวเรื่องการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย ไม่มีเนื้อหาแท้ๆ เป็นแค่เพียงการวิ่งตามกระแสตะวันตกอีกครั้ง อีกแล้ว เหมือนแฟชั่น !

ตั้งเมื่อเรากล่าวถึงการศึกษาโดยครอบครัว คำที่ใช้สื่อเพื่อความเข้าใจต่อกันก็ยังมีใช้ที่แปลกจากภาษาของอเมริกัน เช่น โรงเรียนในบ้าน บ้านเรียน เป็นต้น หรือเรียกทับศัพท์ไปเลยว่า โฮมสคูล กระนั้นก็ตาม เมื่อพิจารณาให้ถ่องแท้ การศึกษาโดยครอบครัว ที่จำเป็นต้องฟื้นคืนขึ้นมาอีกนี้ มีเหตุที่มาในความ

เป็นจริงที่ดำรงอยู่ของสังคมไทยเราเองอย่างแน่นอน ไม่ใช่การตื่นเห่อไปอย่างไม่แก่นแท้ของตัวเอง ในการเทียบเคียงใดๆ กับของต่างประเทศเป็นความจำเป็นเพื่อการทำความเข้าใจพอเป็นแนวคิดเบื้องต้น ให้เห็นทั้งข้อดีและข้อด้อย หลังจากนั้นทุกสิ่งทุกอย่างล้วนต้องลงมือลงแรงด้วยสติสัมปชัญญะของเราเอง ด้วยลักษณะที่บอกถึงความเป็นไทย สอดคล้องกับความเป็นไทยทั้งสิ้น

เหตุอันสำคัญก็คือ วิกฤตของประเทศที่เกิดขึ้นอย่างทั่วด้าน ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และศีลธรรมของสังคม บอกอนาคตของบ้านเมืองเราที่เป็นไปในทางร้ายมากกว่าดี ซึ่งส่วนหนึ่งในนั้นระบบการศึกษาที่ผ่านมาย่อมปฏิเสธความรับผิดชอบของตนไม่ได้ และโดยตัวของระบบการศึกษาเองก็ส่งสัญญาณชัดเจนว่าจะไปไม่รอดเช่นเดียวกัน ทำให้แม้ผู้ดีที่รู้ดีที่สุดก็ไม่อาจนิ่งนอนใจได้

จึงจำเป็นที่จะต้องมี **ทางเลือกใหม่หรือมิติใหม่**ของระบบและรูปแบบการศึกษา ที่แตกต่างออกไปจากการศึกษากระแสหลักหรือการศึกษาชนิดที่ครอบงำสังคมอยู่ เพื่อให้เกิดการคลี่คลายตัวออกไปจากวิกฤตการณ์ เกิดสิ่งใหม่เปรียบเทียบและผลักดันให้มีสติปัญญากันมากขึ้น **กลับไปสู่อะไรหรือแสวงหาให้พบความสมดุลพอดี บนรากฐานวัฒนธรรมและประเพณีนิยมของเรา อันมีเอื้ออำนวยทางจิตวิญญาณของความเป็นสังคมพุทธมาแต่โบราณกาล**

ซึ่งในการนี้ย่อมเป็นที่ตระหนักว่า **ครอบครัว** เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุด

ขณะเดียวกัน การจัดการศึกษาโดยครอบครัวในวันนี้ เกิดขึ้นภายหลังจากที่เราต่างก็เติบโตมาในกรอบของการศึกษาในระบบแบบตะวันตก และสภาพสังคมในทุกๆ ด้านแบบตะวันตก ที่สร้างกรอบวิธีคิด ความเคยชิน จนยากที่จะสลัดให้หลุดออกไปได้ง่ายๆ ทั้งอยู่ภายใต้สังคมเปิดที่มีความผันแปร บนโลกเทคโนโลยีที่เชื่อมต่อกัน และในข้อตกลงพันธะสัญญาสารพัดระดับโลก ท่ามกลางพันธนาการเช่นนี้ **การศึกษาโดยครอบครัว จึงต้องจับทิศทางและยึดกุมอุดมคติของตนเอาไว้ให้ดี จนสามารถแสวงหาพื้นที่ที่เป็นอิสระของตน ท่ามกลางการอยู่ร่วมอย่างไม่แปลกแยกกับสังคมสมัยใหม่ได้**

กรณีความต้องการการศึกษาที่มีคุณภาพ ด้วยความทนไม่ได้อับความล้มเหลวของระบบการศึกษาที่เป็นอยู่ แต่ก็ยังยึดกระบวนการทรรศน์และแบบแผนของระบบการศึกษาอย่างเก่าเอาไว้ โดยจับแก้แต่เพียงพื้นผิวปรากฏการณ์ เป็นเรื่องที่น่าจะต้องพิจารณาไตร่ตรองอย่างจริงจัง จุดหมายปลายทางนั้นจะเป็นเช่นไร ?

รวมไปถึง การมองแบบสูตรสำเร็จที่ยังคิดและทำตามอย่างสังคมตะวันตกอีก ไม่สามารถสลัดหลุดไปจากการเป็นทาสทางความคิด ทาสปัญญาของฝรั่ง ย่ำซ้ำรอยความผิดพลาดเดิม เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ต้องการสติไว้ใคร่ครวญอย่างยิ่ง บทเรียนที่ผ่านมาจะสามารถให้ข้อพิสูจน์ได้อย่างเพียงพอแล้วว่า เราจะต้องรู้จักตัวเอง และก้าวไปข้างหน้าบนรากฐานของความเป็นตัวเราให้ได้อย่างแท้จริง

การศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย จากนี้ไป จึงไม่ใช่สิ่งที่ใครจะเอาแบบเอาเกณฑ์ หรือเอามาตรฐานแต่เพียงอย่างใดอย่างหนึ่งมาวัดเทียบ โดยขาดการพิจารณาอย่างมีชีวิตจิตใจ

นักบุกเบิกผู้ล่วงหน้าไปก่อน

ก่อนหน้าการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ แม้จะยังไม่ได้รับการคุ้มครองทางกฎหมาย การจัดการศึกษาให้กับบุตรด้วยตนเองที่อยู่ในวัยของการศึกษาภาคบังคับ เป็นเรื่องที่เหมาะสมต่อการมีความผิดทางกฎหมายบ้านเมือง ทั้งผู้แวดล้อมในสังคมทั่วไปแม้จนญาติมิตรก็ยังเต็มไปด้วยความเคลือบแคลงกังขา แต่กระนั้นก็ยังมีความครบครันไทยจำนวนหนึ่ง ที่นับได้ว่าเป็นผู้หาญกล้าตัดสินใจดำเนินการจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานด้วยตัวเองไปก่อนหน้านี้อแล้ว ด้วยเหตุผลและรูปแบบการดำเนินการที่แตกต่างกันไป

เมื่อพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ฯ อยู่ระหว่างการยกร่าง ทำประชาพิจารณ์ และในขั้นตอนทางรัฐสภา กระทั่งประกาศใช้ในเดือนสิงหาคม พ.ศ.๒๕๔๒ ท่ามกลางความหวังว่าการศึกษาโดยครอบครัวจะมีสิทธิชอบธรรมตามกฎหมาย ก็ยังมีครอบครัวจำนวนมากขึ้นทยอยตัดสินใจเริ่มต้นจัดการศึกษาด้วยตนเอง ถึงแม้ว่าที่จริงแล้วยังจะต้องมีกฎกระทรวงออกมารับ สิทธิในเรื่องนี้จึงจะสมบูรณ์ก็ตาม

ในที่นี้ ขอแสดงพัฒนาการของการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย ยุคฟื้นฟู โดยพิจารณาไปตามลำดับเวลา ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ กลุ่มที่เคยดำเนินการ ช่วงก่อนปี พ.ศ.๒๕๓๐ ปัจจุบันลูกๆ ได้เติบโตพ้นจากการศึกษาโดยครอบครัวแล้ว ตัวอย่างของกลุ่มนี้ได้แก่ ครอบครัวคุณรัชนี ธงไชย และครอบครัวนายแพทย์โชติช่วง ชูตินธร เป็นต้น

กลุ่มที่ ๒ กลุ่มที่มีการดำเนินการอยู่จนถึงปัจจุบัน โดยเริ่มต้นไล่เรียงกันหลังปี พ.ศ.๒๕๓๕ เป็นต้นมา ตัวอย่างของกลุ่มนี้ได้แก่ ครอบครัวนายแพทย์พร พันธุ์โอสถ ครอบครัวคุณสมพร พึ่งอุดม ครอบครัวคุณสาทร สมพงษ์ ครอบครัวคุณนิราพร เหลืองแจ่ม ครอบครัวครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ เป็นต้น

กลุ่มที่ ๓ กลุ่มที่เริ่มต้นดำเนินการ ในช่วงรอยต่อของการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ ตัวอย่างของกลุ่มนี้ได้แก่ ครอบครัวคุณกนกพร สบายใจ ครอบครัวคุณอาทิตย์ แดงพวง ไพบุลย์ ครอบครัวคุณพรสรวง คุณวัฒนาการ เป็นต้น

สำหรับที่กล่าวนามมาทั้งหมดข้างต้น เป็นตัวอย่างกรณีศึกษาของรายงานการวิจัยฉบับนี้ ที่จะได้ลงในรายละเอียดถึงความเป็นมา รูปแบบและพัฒนาการ ในแง่มุมต่างๆ ประการสำคัญก็เพื่อพิจารณาถึงความเป็นไปได้ที่ในบริบทสังคมไทยยุคใหม่นี้ ครอบครัวจะกลับมามีบทบาทในการจัดการศึกษาให้กับลูกหลานด้วยตนเองโดยตรงอีกครั้ง ดังที่เคยเป็นแก่นในความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวแต่อดีตกาล พร้อมทั้งพยายามจะตอบคำถามที่อาจยังเป็นที่ยังใจกันอยู่ว่า การศึกษาโดยครอบครัวนั้น ทำทำไม ? ทำอย่างไร ? และทำได้จริงไหม ? เป็นอาทิ

เชื่อว่า ในช่วงเวลาอันเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญนี้ นับว่าเป็นเรื่องที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง และจะเป็นประโยชน์ก่อให้เกิดผลติดตามมาอย่างแท้จริง หากได้มีการนำองค์ความรู้จากประสบการณ์ที่มีการลงมือ

ปฏิบัติแล้วเหล่านี้ ไปปรับประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมกับครอบครัวทั้งที่มีการดำเนินการอยู่แล้ว และที่จะจัดให้มีการศึกษาโดยครอบครัวต่อไปทั้งหลาย ซึ่งคาดว่าจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและพัฒนาไปเป็นลำดับ แม้คงไม่มากมายอะไรหากนำไปเทียบกับการศึกษาในระบบโรงเรียนที่เป็นกระแสหลัก แต่ก็มีความคืบหน้าไปมากกว่ารูปแบบการจัดการศึกษาโดยองค์กรหรือสถาบันทางสังคมอื่นๆ ที่มีสิทธิจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามมาตรา ๑๒ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ฯ เช่นเดียวกัน

ที่สำคัญจะเป็นการช่วยลดความเสียหายจากการลองผิดลองถูก ซึ่งแน่นอนย่อมเป็นเรื่องธรรมดาที่จะต้องเกิดขึ้นในสิ่งใหม่ที่กำลังเคลื่อนตัว

บทที่ ๑๐

ครอบครัว “คุณพัฒนาการ”

กล่าวได้ว่าสังคมไทยเริ่มมีการให้ความสนใจต่อเรื่องเด็กที่มีพรสวรรค์พิเศษ หรือเด็กปัญญาเลิศเพียงในช่วงสามสี่ปีที่ผ่านมาเอง ทำให้เรื่องของเด็กที่มีความเป็นอัจฉริยะอยู่ในตัวของเขา หลายคนกลายเป็นกรณีตัวอย่างที่เป็นที่รู้จักกันไม่มากนักน้อย จากการที่สื่อต่างๆ นำไปเผยแพร่กันครึกโครม ในจำนวนนั้นที่ดูจะเป็นเรื่องดังกว่าใครๆ ก็เห็นจะเป็นเรื่องของ “โจ” เด็กชายตัวเล็ก ๆ ที่ดูอย่างไรก็เป็นเด็กตัวผอม ๆ สีตขาว แต่กลับเป็นนักประดิษฐ์เปรี๊ยะปราชญ์ในทางอิเล็กทรอนิกส์ ผิดกับวัย “โจ” ดังขึ้นมาก็เพราะได้ปรากฏแพร่ภาพการสัมภาษณ์เขาผ่านทางรายการของทีวี ที่มีผู้คนสนใจติดตามชมทั่วประเทศเป็นจำนวนมาก ผลของรายการทีวีครั้งนั้น ช่วยให้เรื่องของเด็กปัญญาเลิศกลายเป็นเรื่องยิ่งตื่นตัวกันมากขึ้น ดังเห็นได้จากในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ ถึงกับมีบทบัญญัติไว้ในวรรคดี ของมาตรา ๑๐ ว่า “การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความสามารถพิเศษ ต้องจัดด้วยรูปแบบที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงความสามารถของบุคคลนั้น” นัยหนึ่ง เป็นการแสดงให้เห็นว่า อย่างน้อย รัฐและนักการศึกษาทั้งหลายก็ไม่ได้ละเลยเด็กกลุ่มนี้ แม้จะยังเป็นแค่เพียงข้อบัญญัติสั้นๆ ในทางกฎหมายก็ตาม

สำหรับในส่วนตัวของน้อง “โจ” ผลของการออกทีวี ทำให้มีหลายคนแสดงความสงสารเห็นใจ และเรียกร้องอยากให้โจได้รับการปฏิบัติดูแล ได้รับการส่งเสริมอย่างเหมาะสมจริงจัง ทั้งจากทางโรงเรียน รัฐ และสังคมทั่วไป พร้อมๆ กันนั้น ก็มีคนจำนวนไม่น้อยเช่นเดียวกัน รวมทั้งนักจิตวิทยาและนักการศึกษา ที่ยังแคลงใจว่า โจเป็นเด็กปัญญาเลิศจริงหรือ ? หรือก็แค่เด็กคนหนึ่งที่มีปัญหาในการเรียน มีปัญหาในการปฏิบัติตามระเบียบและเข้ากับเพื่อนไม่ได้

ที่แน่ๆ ประการหนึ่งก็คือ ผู้ชมรายการทีวีในวันนั้น จะมีสักกี่คนที่ติดตามดูกันต่อมาว่า ชีวิตจริงของโจ (ที่ไม่ใช่ในรายการโทรทัศน์) เด็กคนนี้กำลังเผชิญอยู่กับชะตากรรมอะไรบ้าง ? และระบบการศึกษาในสังคมบ้านเมืองของเรา มีความก้าวหน้าในเรื่องนี้ไปเพียงไร ?

- ๑ -

คุณพรสวรรค์ คุณพัฒนาการ คุณแม่ของน้องโจ หรือเด็กชายกษิติเดช คุณพัฒนาการ ซึ่งปัจจุบันมีอายุ ๑๑ ปี (ตอนออกโทรทัศน์อายุ ๙ ปี) ได้เล่าความเป็นมาของโจ ตั้งแต่วัยแรกเริ่ม จวบจนมาถึงวันที่ตัดสินใจจัดการศึกษาให้กับโจด้วยตนเอง มีสาระสำคัญโดยสรุป ดังนี้

โจ มีอายุได้เพียง ๒ ขวบ ครอบครัวเล็กๆ ของเธอก็มีปัญหาถึงขั้นต้องเลิกจ้างกับสามี โจจึงได้รับการเลี้ยงดูโดยลำพังจากคุณแม่ อย่างขาดคุณพ่อ มาตั้งแต่ยังเล็ก

คุณแม่ซึ่งมีอาชีพเป็นพยาบาล ต้องลาออกจากการมาดูแลลูกชายคนเดียววัน พอลูกโตขึ้นฝากไว้กับคนเลี้ยงได้ จึงกลับเข้าไปทำงานใหม่ แต่เมื่อคุณแม่ของคุณพรสวรรค์ป่วยหนัก เธอก็ต้องลาออกจากการ

อาชีพอีกครั้ง เพื่อมาดูแลทั้งคุณแม่และลูกชายของตน แม้คุณแม่หรือคุณยายของโจเสียชีวิตแล้ว แต่ภาวะในการดูแลลูกชายยังคงมีอยู่ จากการที่โจเป็นเด็กที่มีความต้องการการดูแลเป็นพิเศษ ปัจจุบันถึงทุกวันนี้คุณพรสวรรค์จึงยังคงอยู่บ้าน ดูแลบ้านให้กับพี่สาวที่เธออาศัยอยู่ ซึ่งเป็นผู้ที่คอยเกื้อหนุนให้ความอุปการะแก่โจด้วย

โจ เมื่อยังเป็นทารก มีปัญหาในเรื่องของการพูดช้า อายุ ๒ ขวบแล้วยังไม่พูด จนสองขวบครึ่งจึงค่อยพูดเป็นบางคำ แต่ไม่ชัดเจน คุณแม่ร้อนใจต้องพาไปพบนักจิตวิทยาบำบัด แต่การทำงานของนักบำบัดครั้งนั้น ทำให้เธอรู้สึกเคืองใจเสียมากกว่าที่จะคลายความกังวลใจ จากการที่ไม่ได้รับการดูแลเท่าที่ควร ... ที่สุด โจ ก็พูดได้ด้วยตัวของเขาเอง ในเวลาต่อมาไม่นานนัก

ในชั้นอนุบาล ครูบอกว่า โจเป็นเด็กซุกซน ชอบพูดคุย อยู่นิ่งๆ ไม่ได้ มีความชอบความสนใจเรื่องต้นไม้ไม่เป็นพิเศษ มีเรื่องมาเล่าให้ครูฟังได้เป็นประจำ จนครูตั้งฉายาให้ว่า “โจใบไม้”

ในการเรียนชั้นประถม ๑-๒ โจเริ่มมีแววของความเป็นนักสังเกตนักเรียนรู้อย่างเครื่องมือแพทย์ ประเภทเครื่องช่วยหายใจ เครื่องดูดเสมหะ ที่คุณแม่ต้องใช้ในการดูแลคุณยาย เขาจดจำทำความเข้าใจแล้วเอาไปเล่าเป็นเรื่องเป็นราวที่โรงเรียนอย่างดูจะเก็บรายละเอียดได้เกินกว่าวัย ขณะเดียวกันความซุกซนของโจ และพฤติกรรมที่ดูผิดปกติจากเด็กทั่วไปในวัยเดียวกัน โดยเฉพาะในเรื่องของความไม่อยู่นิ่ง และไม่เชื่อฟัง คุณครูจึงแนะนำให้คุณแม่พาโจไปพบหมอ คุณแม่แม้จะไม่ค่อยเต็มใจนัก เนื่องด้วยมีบทเรียนมาจากการพาลูกไปหาหมอนักบำบัดคราวก่อน แต่ก็จำเป็นต้องพาไปขอคำปรึกษาโดยพยายามเลือกดูอย่างดีแล้วว่าจะไปเป็นหมอที่เชื่อถือได้ คำวินิจฉัยของหมอก็คือ โจเป็นเด็กสมาธิสั้น มีระดับ IQ. อยู่ที่ ๑๑๖ ซึ่งเป็นเกณฑ์ปกติ พร้อมทั้งให้การรักษาด้วยการให้กินยา

เมื่อจะขึ้นชั้นประถม ๓ เนื่องจากโรงเรียนเก่าย้ายสถานที่ตั้ง คุณแม่จึงต้องเอาโจไปเข้าเรียนชั้นประถม ๓ ที่โรงเรียนใหม่ โจ แสดงออกถึงความสนใจและความถนัดในทางอิเล็กทรอนิกส์ให้เห็นตั้งแต่ในชั้นนี้ โดยเขาทำของเล่นที่มีขดลวดทองแดงเป็นวงต้องค่อยๆ ลากผ่านแท่งตัวนำไฟฟ้า ถ้าแตะกันเมื่อไรจะมีประกายไฟเกิดขึ้น โดยเลียนแบบจากที่เห็นในโทรทัศน์ เขาไปให้เพื่อนเล่นที่โรงเรียน เมื่อคุณแม่ซื้อหนังสือเล่มหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องไฟฟ้ามาให้อ่าน เจตนาเพื่อให้เขารู้จักระวังตัวเวลารื้อค้นพวกอุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้า (ซึ่งโจชอบทำอย่างยิ่ง) ว่าอุปกรณ์บางตัวอาจเป็นอันตรายได้ การกลับเป็นว่าเขาอ่านหนังสือเล่มนั้นแล้วเข้าใจปรุปรุ จดจำ และทดลองทำของเล่นขึ้นอีกหลายอย่าง ทำเสร็จแล้วก็เอาไปให้เพื่อนดู กลายเป็นเรื่องไกลลหของครูมากกว่าที่จะสร้างความประทับใจ โจมีความเป็นตัวของตัวเองมากกว่าเด็กคนอื่น ๆ ครูบางคนเข้าใจ แต่ก็มีครูหลายคนในโรงเรียนที่ไม่พอใจในพฤติกรรมของโจ

เด็กที่มีลักษณะพิเศษอย่างโจ ความอยากเห็น อยากรู้ อยากลงมือทำ มีมากกว่าความอดทนที่จะต้องนั่งเฉยๆ เงียบๆ ฟังครูสอนในห้องเรียน อันเป็นเรื่องที่น่าเบื่อหน่ายและไม่ได้ประโยชน์สำหรับเขาเป็นอย่างยิ่ง ในขณะที่แกอาจจะกำลังหมกมุ่นใส่ใจจริงจังไปกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่ชั้นเรียนมีครูที่พยายามเหลือเกินที่จะยับยั้งสิ่งที่ยังไม่ยอมรับหรือไม่สนใจ ด้วยสารพัดวิชาอัดเข้าใส่ตามสัญญาณกริ่งแจ้งเวลา

เรียน ที่ตั้งขึ้นทุกๆ ๕๐ นาที อย่างไม่นำพาต่อจิตใจและอารมณ์ความรู้สึกของเด็กๆ เมื่อแถมแสดงการต่อต้าน ด้วยอาการเบื่อหน่าย ไม่รับรู้ ไม่แยแส หรือก่อกวน แยกจะกลายเป็นเด็กมีปัญหาของครู ของชั้นเรียนของเพื่อน เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นซ้ำซากอยู่เช่นนั้นวันแล้ววันเล่า สะสมจนกลายเป็นปัญหาที่ก่อความยุ่งยากและเพิ่มดีกรีของความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ โดยที่คนทั้งหลายที่เกี่ยวข้องไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ อาจไม่มีใครที่สำนึกรู้ตัว

ครูบางคน โดยเฉพาะพวกที่ไม่ได้มีจิตใจของความเป็นครูอยู่โดยสัจย์จริง จะทนไม่ได้อย่างยิ่งกับเด็กประเภทเดียวกับใจ และจะแก้ปัญหาด้วยวิธีการที่มีเพียงวิธีเดียวคือ การใช้อำนาจ ใจจึงถูกทำโทษ ถูกตีบ่อยๆ บางครั้งก็รุนแรงมีวีรกรรมความบอบช้ำติดกายกลับมาบ้าน ถึงขนาดคุณแม่เคยคิดจะแจ้งความเอาผิดกับครู คุณแม่ต้องไปโรงเรียนพบครูประจำชั้น พบครูใหญ่ เพื่อพูดคุยหาทางแก้ปัญหของใจ หลายครั้งหลายหน รวมทั้งเพื่อปกป้องลูกจากความรุนแรงและความเป็นธรรมที่ได้รับ

ทนอยู่ที่โรงเรียนนี้ได้ปีเดียว คุณแม่เริ่มคิดหาทางออกให้กับลูก เริ่มคิดถึงวิถีทางการเรียนแบบนอกระบบ ที่ลูกไม่ต้องทนไปโรงเรียน แต่การศึกษาในสังคมของเราไม่มีช่องทางไม่มีทางเลือกเปิดไว้สำหรับเด็กในระดับชั้นประถม การเรียนแบบการศึกษานอกระบบ (กศน.) มีแต่เฉพาะในชั้นมัธยมและเด็กจะต้องโตแล้วเท่านั้น สุดท้ายเธอก็ไม่มีทางอื่น นอกจากกลับไปตระเวนหาโรงเรียนใหม่ให้กับลูก ด้วยความอัดอั้นไม่แน่ใจเลยว่า โรงเรียนที่จะเข้าใจและสามารถรองรับความต้องการที่มีลักษณะพิเศษของลูกชายนั้น ในความเป็นจริง จะมีอยู่หรือไม่ !

- ๒ -

ในช่วงระยะเวลาขณะนั้น มีเหตุการณ์หลายเหตุการณ์เกิดขึ้น

ญาติแนะนำให้คุณแม่พา ใจ ไปขอคำปรึกษาจากคุณหม่อีกครั้ง เมื่อได้มาเห็นผลงานหลายชิ้นที่ใจประดิษฐ์ขึ้น ครั้งนี้คุณแม่เลือกที่จะพาไปที่คลินิกการศึกษาพิเศษ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร ที่เป็นทีเดียวที่รับรู้กันโดยทั่วไป ว่ามีบทบาทให้ความสำคัญกับเรื่องเกี่ยวกับเด็กปัญญาเลิศ ในสังคมของเราขณะนี้ อย่างมีความสัมพันธ์กับชมรมพัฒนาพรสวรรค์เด็ก ของบรรดาพ่อแม่ครอบครัวที่มีบุตรที่มีลักษณะพิเศษร่วมกันดังกล่าว (ปัจจุบันชมรมจดทะเบียนเป็นสมาคมแล้ว)

คุณพรสวรรค์ได้รับคำแนะนำ มีความเข้าใจในตัวลูกและคุณลักษณะของลูกมากขึ้น เกิดความคาดหวังไปในทางที่เห็นคุณค่ามากกว่าความทนทุกข์ใจอยู่กับปัญหา ในช่วงปิดเทอมที่กำลังมองหาโรงเรียนใหม่ให้กับลูกอยู่นั้น จึงส่งเสริมให้ใจได้มีโอกาสทำในสิ่งที่เขาสนใจอย่างเต็มที่ ซื้อหนังสือ ซื้ออุปกรณ์ที่เขาต้องการให้ ซึ่งเหมือนเปิดทางให้พลังที่เก็บกดไว้ได้ไหลเทออกมา ใจเรียนรู้ในเรื่องทางอิเล็กทรอนิกส์ที่เขาสนใจได้อย่างรวดเร็ว ประดิษฐ์คิดค้นของเล่นและของใช้หลายอย่าง ชนิดที่เด็กเล็กในวัยเช่นเขาไม่น่าจะทำได้ อย่างวิทยุทรานซิสเตอร์ในกล่องรองเท้า เป็นต้น เมื่อคุณแม่มีปัญหาขอบลิ้นปิดน้ำ ปล่อยน้ำล้นถึงอยู่บ่อยๆ เขาก็ประดิษฐ์เครื่องเตือนน้ำล้น อย่างง่ายๆ แต่ใช้ได้ผล จากอุปกรณ์ที่เขาแกะออกมาจากเครื่องโทรศัพท์ที่เสียแล้ว ทุกครั้งที่น้ำใกล้จะล้นออกจากถัง เสียงกริ่งสัญญาณจะดังเตือนขึ้นบอกคุณแม่ให้รู้ตัว

ญาติของโจ เห็นความสามารถของหลาน และอยากให้สังคมได้รับรู้ จึงเป็นผู้โทรศัพท์ไปบอกกับ รายการ “เจาะใจ” รายการทีวีดัง เรื่องของโจ จึงได้แพร่ภาพออกไปกลายเป็นที่รับรู้กว้างขวาง หลังจากนั้น สื่ออื่นๆ ก็ยังตามมาสัมภาษณ์อีกหลายครั้ง ส่วนหนึ่งของการได้ออกรายการทีวีและเป็นที่รู้จักของสาธารณชน แล้วนี้ นอกจากจะเป็นผลต่อเรื่องที่ทำให้คุณแม่และโจได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐในบางด้าน ต่อมาในภายหลัง ขณะเดียวกันก็ทำให้ โจ เหมือนมีตราประทับติดตัว ว่านี่หรือเด็กปัญญาเลิศ ! นี่หรือเด็ก อัจฉริยะ ! เป็นทั้งที่คาดหวังและที่กังขาของบรรดาคนแวดล้อมที่มาสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับด้วย และที่สำคัญที่สุด ภายในจิตใจของตัวเอง ไม่น่ว่า ก็อาจจะมึตราประทับบางอย่างเกิดขึ้นอย่างลึกซึ้งเช่นเดียวกัน

หลังตระเวนดูโรงเรียนในละแวกใกล้บ้านจนหมดแล้ว คุณพรสรวงก็ยังหาโรงเรียนที่เหมาะสมให้ลูก ไม่ได้ กระทั่งกับโรงเรียนที่มีชื่อเสียงที่สุดในแถบนั้น สุดท้ายจึงเลือกที่จะไปเรียนโรงเรียนเก่าที่ลูกเคยเรียน ชั้นประถม ๑-๒ ด้วยเชื่อว่าผู้บริหารและครูรู้จัก โจ มาก่อนน่าจะง่ายต่อการทำความเข้าใจมากกว่าที่ใหม่ที่ ไม่มักคุ้นกันเลย ถึงแม้โรงเรียนดังกล่าวจะย้ายไปอยู่ไกลบ้านอย่างมากก็ตาม ก็สู่อุตสาหกรรมน้อยในการ เดินทาง

ครั้งนี้ โจเข้าเรียนชั้นประถม ๔ ในฐานะเด็กที่มีตราปัญญาเลิศติดตัว มีจดหมายแนะนำมาจาก สมาคมฯ ขอความร่วมมือจากโรงเรียนในการให้การดูแลเป็นพิเศษ เป็นต้นว่า โจมีร่างกายที่ไม่แข็งแรงเป็น โรคภูมิแพ้หอบหืด จึงออกกำลังกายได้ไม่มากเท่าเด็กปกติ ในช่วงโม่งพลศึกษา โจอาจไม่สนใจการเรียนใน บางวิชาที่เป็นวิชาทั่วไป ควรอนุโลมและขอความร่วมมือครูช่วยจัดสอนเสริมให้เป็นกรณีพิเศษในภายหลัง และอื่นๆ รวมแล้วประมาณ ๕ ข้อ ซึ่งผู้บริหารโรงเรียนรับว่าจะช่วยดูแลให้

ทางสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) ก็ให้ความสนใจกับโจเป็นพิเศษ ด้วยการเข้ามาสนับสนุนครอบครัวในลักษณะให้เป็นเงินช่วยเหลือส่งเสริม เป็นค่าหนังสือและอุปกรณ์ต่างๆ เพื่อให้โจได้เรียนรู้และทำในสิ่งที่เขาสนใจได้มากขึ้น โดยให้ทุนอุดหนุนคุณแม่ปีละ ๑๕,๐๐๐ บาท พิจารณา เป็นปีๆ คุณพรสรวงบอกว่าได้รับทุนนี้ ๒ ปีมาแล้ว แต่ยังไม่แน่ว่าปีหน้าจะได้รับอีกหรือไม่

กับทั้งมีคณะอาจารย์จากทางสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าฯ ลาดกระบัง ก็ยื่นมือเข้ามาช่วย สนับสนุน จัดให้โจได้เรียนเสริมเป็นกรณีพิเศษกับอาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญ ที่สถาบันฯ ในวันเสาร์ ตาม โอกาสที่มีการนัดหมายกัน (การเรียนเสริมนี้ทำได้ประมาณสัปดาห์ครั้ง ช่วงระยะหลังมานี้หยุดไป เนื่องจาก มีปัญหาในการประสานงานบางประการ)

- ๓ -

ในชั้นเรียนประถม ๔ เพียงแค่ภาคเรียนแรก อาจารย์ใหญ่ก็เรียกขอพบกับคุณแม่ของโจ จากกรณี เรื่องขวดนมเปรี้ยว คุณพรสรวงเล่าว่า

“โจ เคยบอกแม่ว่า เขาชอบขวดนมเปรี้ยวที่โรงเรียนมันสวดยแปลกกว่าที่อื่น จึงอยากเก็บแล้วจะเอามาทำเป็นเครื่องพุดลมขนาดจิ๋ว ติดใบพัด ใส่ในกระเป่าเสื้อได้ มีลมพุดตรงขึ้นที่ใบหน้า ไม่ร้อน เราจึงรู้ว่า

ทำไมเขาจึงไม่ยอมทิ้งขวดนมเปรี้ยว เมื่อครูสั่งให้ทิ้ง แต่ใจเขาไม่บอกเหตุผลนี้กับครู กลับโมโหแล้วขว้างขวดนมเมื่อถูกบังคับว่าจะต้องทิ้งเดี๋ยวนั้น ขวดนมลอยข้ามหัวครูไป จึงกลายเป็นเรื่องใหญ่ขึ้นมา"

นอกจากเรื่องขวดนมเปรี้ยว ครูยังรวมเอาอีกหลายเรื่องๆ ขึ้นมากล่าวโทษใจกับคุณแม่ ในขณะที่ใจเองก็ต่อว่าโรงเรียนกลับ ในข้อที่ครูสอนวิชาวิทยาศาสตร์โดยไม่มีการทดลอง ทั้งๆ ที่เขาเห็นชุดเครื่องมือทดลองมีเก็บไว้ในตู้ห้องอาจารย์ใหญ่ แต่โรงเรียนไม่ให้นำไปใช้ ทางโรงเรียนต้องการทำโทษด้วยการให้ใจหยุดพักการเรียน หรือให้ไปเรียนเองที่บ้าน แล้วมาทดสอบกับโรงเรียนเป็นระยะ แต่คุณแม่ไม่เห็นด้วย ไม่ยอม ยืนยันว่าโรงเรียนจะต้องรับผิดชอบต่อเด็กนักเรียนของตนมากกว่านี้ ทั้งโรงเรียนก็รับชำระค่าเล่าเรียนของเด็กไปแล้ว ใจจึงยังต้องเรียนในโรงเรียน ที่เต็มไปด้วยความไม่เข้าใจในตัวเขาต่อไป

ในชั้นเรียนประถม ๕ เปลี่ยนครูประจำชั้นคนใหม่ และโรงเรียนขยายตัว มีเด็กนักเรียนใหม่เข้ามาร่วมเรียนในชั้นหลายคน ใจเริ่มแสดงออกชัดเจนยิ่งขึ้นว่า เขาคงไม่สามารถเรียนอยู่ในสภาพอย่างที่เป็นอยู่ได้อีกแล้ว ข้อตกลงในตอนต้นที่ทำกับโรงเรียนในฐานะเด็กที่มีความต้องการดูแลอย่างเป็นพิเศษ ไม่ได้ได้รับการปฏิบัติ เพราะครูและโรงเรียนดูจะมีภาระของตัวมากจนเกินกว่าที่จะดูแลเด็กคนใดคนหนึ่งเป็นพิเศษได้ ทั้งกลายเป็นข้อเปรียบเทียบทำให้เกิดข้อเรียกร้องจากเด็กและผู้ปกครองคนอื่นๆ ตามมาด้วย

ใจมีปัญหากับเพื่อนมากขึ้นโดยเฉพาะกับเด็กที่เข้ามาใหม่ ที่ยังไม่คุ้นเคยกัน เขาเล่าให้แม่ฟังว่า เขาถูกแกล้ง ถูกเตะ โดยไม่รู้สาเหตุ (เพื่อนคนอื่นๆ ก็โดนเด็กเกเรมาใหม่แกล้งเช่นกัน) ถูกกระแทก เมื่อเขากระแทกกลับ ก็ถูกเอาไปฟ้องครู ตลอดทั้งเทอมเขาไม่ยอมที่จะลงไปทานอาหารกลางวันที่โรงอาหารของโรงเรียน เพราะเบื่ออาหารโรงเรียน เบื่อเพื่อนที่ชอบเตะขาอันอยู่ใต้โต๊ะ เบื่อเสียงหนวกหูจ๊อแจ จนคุณแม่ต้องจัดอาหารไปให้ทานเองตอนกลางวันอยู่บนห้องเรียนคนเดียว แล้วเขาก็ถูกเด็กใหม่ตามมาแกล้งขณะอยู่ลำพัง กลายเป็นเรื่องราวขึ้นมาอีก กับเรื่องอื่นๆ สัพเพเหระอีกมากมาย จนไม่รู้ว่าจะอะไรคือต้นเหตุที่สร้างปัญหาขึ้นไม่หยุดหย่อน ชนิดที่คอยกัดกร่อนจิตใจทั้งของใจและของคุณแม่ ไม่เว้นแต่ละวัน

ผลการเรียนในวิชาต่างๆ ก็ออกมาไม่ดี คุณแม่เฝ้ารอดูว่า เมื่อไรจะมีการปฏิรูปเปลี่ยนแปลง เกิดโครงการอย่างเป็นทางการและเป็นรูปธรรมและเห็นผลจากหน่วยงานของรัฐ ที่จะเข้ารองรับต่อเด็กปัญญาเลิศที่มีความต้องการพิเศษ ดังที่เห็นว่าต้นตอกลายเป็นประเด็นวิพากษ์วิจารณ์ของสังคมมาระยะเวลาหนึ่งแล้ว ใครๆ ผู้หลักผู้ใหญ่ในบ้านเมืองต่างก็บอกกันว่าเป็นเรื่องสำคัญเร่งด่วน แต่เวลาผ่านไปโดยไม่เห็นมีสิ่งใดเกิดขึ้น ในขณะที่ตัวใจเอง ได้รับความทุกข์จากสภาพแวดล้อมทางการศึกษา ที่ยิ่งนับวันเขาก็ยิ่งแปลกแยกจากมันมากขึ้นทุกที

คุณพรสรรวจึงตัดสินใจที่จะพึ่งตนเอง ครั้งแรกเมื่อได้รู้แนวทางที่ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤกษ์ ริเริ่มที่บุรีรัมย์ และได้รับการยอมรับจากทางหน่วยงานการศึกษาของรัฐ คือมีข้อตกลงกับทางโรงเรียน ให้ทางโรงเรียนสอนสามวัน เด็กเรียนเองที่บ้านสองวัน โดยมีการวัดผลประเมินผล เด็กจบการศึกษาเช่นเดียวกับเด็กทั่วไปได้ คุณพรสรรวจไปขอทำความตกลงแบบดังกล่าวกับทางโรงเรียนที่ใจเรียนบ้าง แต่ทางโรงเรียนปฏิเสธแจ้งว่าขัดต่อระบบระเบียบ เป็นไปไม่ได้เลยที่จะดำเนินการในลักษณะเช่นนั้น สิ่งที่ว่ากันว่าเกิดขึ้นที่บุรีรัมย์

และว่ากันว่าเป็นนวัตกรรมหนึ่งของการศึกษายุคใหม่ เป็นสิ่งที่คุณพรสรวงพิสุจน์ด้วยตนเองแล้วว่า ทำไม่ได้ในศูนย์กลางของประเทศ ที่กรุงเทพฯ นี้ และเหมือนเป็นอาชญากรรมเมื่อมีครอบครัวใดตากหน้าเข้าไป พุดจาเรื่องนี้กับทางโรงเรียน

คุณพรสรวง ซึ่งขณะนั้นมีความคิดไปในทางที่จะจัดการศึกษาให้กับลูกด้วยตัวเองแล้ว พยายามดิ้นรนด้วยตัวเอง ด้วยการติดต่อประสานงานกับกลุ่มครอบครัวบ้านเรียนอื่นๆ ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวอยู่ก่อนแล้ว เกิดความมั่นใจมากขึ้นเรื่อยๆ ว่าทางออกของลูกนั้น ไม่มีทางอื่นใดอีกในขณะนี้ นอกจากการตัดสินใจอย่างเข้มแข็ง นำลูกออกจากโรงเรียน มาจัดการศึกษาให้ที่บ้าน เท่านั้น

คุณพรสรวงยังได้ไปร่วมประชุมสัมมนาที่ทางโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก จังหวัดกาญจนบุรี ร่วมกับกลุ่มครอบครัวบ้านเรียนอื่นๆ ในช่วงปลายปี ๒๕๔๒ การประชุมครั้งนี้มีผลสำคัญต่อการตัดสินใจ ที่จะเดินไปบนวิถีทางของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว อย่างแท้จริง

การตัดสินใจนี้ได้รับการตอกย้ำให้หนักแน่นยิ่งขึ้น เมื่อคุณพรสรวงกลับจากการประชุมมาถึงบ้าน ตกกลางคืนก็ได้รับโทรศัพท์จากผู้ปกครองเด็กนักเรียนร่วมชั้นของโจคนหนึ่ง โทรมาต่อว่าอย่างรุนแรงว่าใจไปแก่งทำเลื้อนนักเรียนของลูกเธอเปราะเปื้อนหยดหมึกไปหมด เธอจะเอาเรื่อง เมื่อซักไซ้ก็ว่าเหตุการณ์เกิดขึ้นในวันนั้นเอง โทรไปต่อว่าที่โรงเรียน โรงเรียนก็ให้เบอร์โทรศัพท์ของคุณพรสรวงบอกให้โทรมาว่ากล่าวกันเอาเอง คุณพรสรวงรู้สึกได้ถึงจุดระเบิด และพอกันทีกับเรื่องโง่ไม่รู้สาระเหล่านี้ เธอบอกกับคุณแม่คนนั้นไปว่า โจลูกชายของเธอไปกาญจนบุรีกับตัวเธอ ไม่ได้ไปโรงเรียนมาหลายวันแล้ว รวมทั้งวันนี้ด้วย ฉะนั้นถ้าเด็กคนที่ว่าใจเป็นคนทำให้เลื้อนของแกเปื้อน เห็นอย่างนั้นจริงๆ ก็แสดงว่าต้องเป็นร่างผีหรือวิญญาณของโจ เท่านั้นที่ลอบจากบ้านไปทำเรื่องบ้าๆ ดังกล่าวนั้นได้ !

เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๔๒ คุณพรสรวงนำลูกออกจากการศึกษาในโรงเรียน เอาชื่อลูกไปฝากไว้ที่โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก กลายเป็นสมาชิกอีกคนหนึ่งของครอบครัวบ้านเรียน ที่ทำการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เมื่อน้องโจ หรือเด็กชายกษิต์เดช มีอายุใกล้ครบ ๑๑ ปี และการเรียนในโรงเรียนล่าสุดเพิ่งอยู่ในช่วงต้นๆ ของภาคเรียนที่สอง ชั้นประถม ๕

บทสรุปของครอบครัว “คุณวัฒนาการ”

ภูมิหลังและสถานภาพของครอบครัว

แม่ พรสรวง คุณวัฒนาการ

อายุ ๔๕ ปี การศึกษาปริญญาตรี พยาบาลศาสตร์ โรงพยาบาลศิริราช

พ่อ แยกทางกันแล้ว

บุตร ด.ช.กษิต์เดช คุณวัฒนาการ ชื่อเล่น โจ

อายุ ๑๑ ปี เคยศึกษาในระบบถึงภาคการศึกษาแรก ชั้นประถม ๕

คุณแม่แยกทางกับคุณพ่อตั้งแต่ลูกยังเล็ก และได้ออกจากงานมาดูแลลูกและคุณยายที่เจ็บป่วย ปัจจุบันครอบครัวอยู่ในความอุปการะของพี่สาว

แรงบันดาลใจและจุดเริ่มต้น

ลูกชายเป็นเด็กที่มีลักษณะพิเศษ หมอวินิจฉัยว่าเป็นเด็กสมาธิสั้น เคยได้รับการรักษาด้วยการให้ยา แต่มีความสนใจและเรียนรู้ได้เป็นอย่างดีในด้านอิเล็กทรอนิกส์ สามารถศึกษาด้วยตัวเอง ทดลอง คิดค้นประดิษฐ์ ทำของเล่นและเครื่องใช้ไฟฟ้าได้หลายอย่าง ชนิดที่มีความรู้เทียบเท่ากับเด็กระดับชั้นมัธยม หรือนักศึกษามหาวิทยาลัยชั้นต้นๆ

ลูกชายมีปัญหากับการเรียนในระบบโรงเรียน จนดูเหมือนเป็นเด็กที่ไม่สนใจการเรียน ไม่เชื่อฟังครู ชอบก่อกวนต่อต้าน ไม่เป็นที่เข้าใจของครูและเพื่อน มีการกระทบกระทั่งเกิดเรื่องราวความขัดแย้งขึ้นเสมอ กระทั่งเคยได้รับการลงโทษจากครูบางคนอย่างรุนแรง และถึงแม้จะมีความเฉลียวฉลาดและมีความสามารถพิเศษมากกว่าเด็กคนอื่นๆ แต่ผลการเรียนโดยทั่วไปกลับออกมาไม่ดี จากสภาพปัจจัยแวดล้อมหลายๆ อย่าง เป็นเหตุให้ต้องเปลี่ยนที่เรียน

คุณแม่พยายามเสาะหาโรงเรียนที่จะสามารถเข้าใจและดูแลลูกของตนตามลักษณะพิเศษของเขาได้อย่างเต็มที่ พร้อมทั้งการเข้ารับบริการจากหน่วยงานที่ดูแลในเรื่องเด็กปัญญาเลิศ โดยไม่ได้ละเลยที่จะโอบอุ้มและหาทางออกที่เหมาะสมให้กับลูกของตน ตลอดระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา

ปัญหาที่เพิ่มความขัดแย้งที่รุนแรงขึ้นเรื่อยๆ กับการมองไม่เห็นว่าการศึกษาระบบโรงเรียนจะมีการปรับตัวเพื่อรองรับต่อกรณีเด็กที่มีลักษณะพิเศษนี้ได้แบบใด และเมื่อไร ทำให้คุณแม่ตัดสินใจที่จะพึ่งตนเอง ตามแนวทางการศึกษาโดยครอบครัว จากการที่รับรู้กรณีการจัดการศึกษาโดยครอบครัวหลายครอบครัวในสังคมไทย มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ที่สำคัญคือจากการได้เข้าร่วมประชุมสัมมนากับทางโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก จังหวัดกาญจนบุรี ทำให้มีความมั่นใจถึงขั้นตัดสินใจ

เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๔๒ จึงได้นำลูกออกจากโรงเรียน เอาชื่อไปฝากไว้ที่โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เมื่อลูกชายมีอายุใกล้ครบ ๑๑ ปี และเพิ่งเริ่มเรียนในภาคเรียนที่สอง ชั้นประถม ๕ ในโรงเรียนเดิมได้ไม่นานนัก

ปรัชญาความเชื่อ จุดมุ่งหมายหรือคุณลักษณะที่ต้องการ

การตัดสินใจดำเนินการจัดการศึกษาให้กับลูกด้วยตนเอง เกิดขึ้นจากความรักลูก และตระหนักว่าการทนอยู่ในระบบโรงเรียนต่อไป จากที่อดทนมาโดยตลอด พยายามเข็นจะให้ผ่านระดับชั้นประถม และหวังว่าจะดีขึ้นในระดับชั้นมัธยมนั้น เป็นสิ่งที่รังแต่จะเพิ่มความทุกข์ให้กับลูก เป็นการเสียเวลาเปล่า และเป็นการปิดกั้นลดทอนความสามารถพิเศษที่ลูกมี ทำให้เขาไม่ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาตัวเองขึ้นอย่าง

เต็มศักยภาพตามความสามารถจริงที่เขาได้อยู่ ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องที่น่าเสียดาย และหากปล่อยเวลาให้ช้ากว่านี้ไป อาจมีผลเสียเกิดขึ้นกับลูกหนักหนากว่าที่ผ่านมา

การจัดการศึกษาให้กับลูก จึงเป็นไปโดยมุ่งหวังที่จะให้ลูกได้พบกับการเรียนรู้ที่มีความสุข ได้ศึกษาค้นคว้าและทดลองทำในสิ่งที่เขารักเขาสนใจอย่างเต็มที่ โดยไม่มีอุปสรรคในเรื่องของเวลาเหมือนกับในตอนอยู่โรงเรียน เปรียบเหมือนการคอยบำรุงให้อาหารสมองแก่เขา ให้เขาได้ต่อยอดความรู้และความสามารถของเขาสูงขึ้นได้เรื่อยๆ โดยมีสภาพแวดล้อมคอยเอื้ออำนวย และช่วยดูแลให้เขาได้เติบโตไปอย่างชนิดที่ความสามารถพิเศษที่เขา มี กลายเป็นคุณลักษณะที่ดี ไม่ใช่เป็นโทษภัยต่อทั้งตัวของเขาเองและครอบครัว

หลักสูตรและแนวการจัดการศึกษา

ลูกชายมีความสามารถพิเศษ ใฝ่รู้และเรียนรู้ได้ด้วยตัวเองเป็นอย่างดีอยู่แล้ว การศึกษาในบ้านจึงเป็นไปอย่างที่ได้เด็กเป็นศูนย์กลางอย่างเต็มที่ ไม่จำเป็นต้องมีตารางเวลาเรียน เพราะเด็กกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้อยู่ตลอดเวลาชนิดที่ไม่ซีดคั้นของตารางเวลาใดๆ

ในแต่ละวัน ลูกชายจะอ่านหนังสือ หยิบจับ รื้อค้น ทดลองทำสิ่งต่างๆ ไปตามทีสนใจ เรียนรู้และมีความชำนาญในสิ่งใหม่ๆ เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เมื่อคุณแม่ซื้อเครื่องคอมพิวเตอร์ให้ เขาก็ยังมีช่องทางในการแสวงหาความรู้เพิ่มขึ้น ในเวลาไม่นานก็เป็นเด็กที่ใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ได้อย่างคล่องแคล่ว รู้จักส่วนประกอบและการทำงานของอุปกรณ์ภายในเครื่อง เมื่อเกิดปัญหาโดยทั่วไปก็สามารถแก้ปัญหาได้เองโดยไม่ต้องตามช่าง รู้จักที่จะติดตั้งโปรแกรมใหม่ๆ ด้วยตัวเอง สามารถเขียนโปรแกรมคำสั่งเล็กๆ เก็บไว้ในแผ่นดิสก์สำหรับช่วยในการติดตั้งโปรแกรมให้สะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้นได้

โดยส่วนใหญ่แล้วการเรียนรู้จะมาจากการท่องเที่ยวไปในอินเทอร์เน็ต มากกว่าที่จะซื้อหนังสือคู่มือมาอ่าน และเป็นการศึกษาด้วยตัวเองแท้ๆ เนื่องจากคุณแม่เป็นผู้ช่วยในตอนแรก แต่ขณะนี้ยอมรับว่าตามไม่ทันสิ่งที่ลูกรู้แล้ว ในส่วนที่เป็นภาษาอังกฤษ เดิมคุณแม่เป็นคนอ่านและแปลความหมายให้ฟัง ซึ่งลูกชายก็จะจดจำได้อย่างรวดเร็ว และกลายเป็นความเข้าใจอย่างเป็นธรรมชาติ เป็นการเรียนรู้ภาษาในส่วนที่จะนำมาใช้งานจริงได้อย่างน่าประหลาดใจในศักยภาพการเรียนรู้ของเด็ก

ขณะนี้ ลูกชายกำลังพยายามสร้างเว็บไซต์ของตัวเอง และสร้างโฮมเพจเสร็จแล้ว ในชื่อ Hi Jo โดยไม่ได้ใช้โปรแกรมสร้างโฮมเพจสำเร็จรูป เพราะเขาเห็นว่ามันไม่เป็นไปอย่างที่เขาต้องการ ตามรูปแบบที่เขาอยากให้มี ความคิดของเด็กชายตัวน้อยๆ ไปถึงขั้นที่ชวนคุณแม่ให้เปิดกิจการประเภทอินเทอร์เน็ตคาเฟ่ตามแบบที่เขาเคยไปเห็นมา ซึ่งเขาเชื่อว่าเขาดูแลและพัฒนามันได้

บางคนอาจจะมองว่า เป็นคำพูดของเด็กที่ขี้โม้ คิดทำอะไรไม่ดูตัวเอง แต่สำหรับคุณแม่บอกว่า ลูกชายได้พิสูจน์ให้เห็นมาหลายต่อหลายครั้งแล้วว่า สิ่งที่เขาบอกว่าเขาทำได้ ซึ่งไม่น่าเชื่อว่าเด็กวัยเขาจะทำได้ เขาก็ทำให้เห็นจริงมาแล้วเกือบทุกครั้ง สมัยเรียนอยู่ในโรงเรียน โจเคยรับจ้างเพื่อนๆ ในชั้นเอารูป

ถ่ายมาเข้าโปรแกรมคอมพิวเตอร์พิมพ์ออกมาเป็นสติ๊กเกอร์ อย่างที่นิยมไปถ่ายกันตามห้างสรรพสินค้า ราคาเป็นร้อย แต่ใจให้บริการในราคา ๕๐ บาท คุณแม่จึงได้เห็นมาแล้วถึงความสามารถคิดค้นที่เขามี และ หัวคิดในทางธุรกิจของเขา จึงไม่อาจที่จะดูแคลนความคิดสร้างสรรค์และความทะเยอทยานของเด็กตัว เล็กๆ คนนี้ได้เลย

เวลาของการเรียนรู้ส่วนใหญ่ในขณะนี้จึงอยู่ที่หน้าจอบริษัทคอมพิวเตอร์ และมักจะเป็นช่วงเวลากลางคืน เนื่องจากยิ่งตีการจราจรในอินเทอร์เน็ตก็ยิ่งพลอดโปร่ง และหลายๆ อย่างถ้าใช้ตอนกลางวันต้องเสียเงิน แต่ให้บริการฟรีในตอนกลางคืน ใจจึงเป็นเด็กที่นอนดึกมาก และตื่นสาย แลกกับการเรียนรู้ ที่ทำให้เขามี พัฒนาการรวดเร็วไปอย่างรวดเร็วในเรื่องทางอิเล็กทรอนิกส์และเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์

ในขณะที่บางวัน คุณแม่ก็จะพาไปทำกิจกรรมนอกบ้านบ้าง เพื่อไม่ให้ลูกจมอยู่แต่กับหน้าจอบริษัทคอมพิวเตอร์ เช่น พาไปหอสมุดแห่งชาติ ไปดูนิทรรศการที่ดีๆ ไปหาลูกของเพื่อนคุณแม่ เพื่อให้ใจได้มีเพื่อน เล่นและเพื่อนทำกิจกรรมด้วยกัน กิจกรรมนอกบ้านนี้ คุณแม่ประมาณความถี่ว่า ราวอาทิตย์ละหนึ่งวัน

แนวการประเมินผลและผลสัมฤทธิ์ในตัวเด็ก

พัฒนาการในตัวของคุณชาย เป็นสิ่งที่สังเกตเห็นได้โดยง่าย โดยเฉพาะในเรื่องที่เขาสนใจ ตั้งใจเป็นพิเศษ มีผลงานเป็นรูปธรรมให้เห็นได้ชัดเจน จึงไม่น่าจะเป็นที่เคลือบแคลงแก่ใครๆ ว่า การเรียนที่บ้านของคุณชายใจ จะเป็นไปโดยมีสัมฤทธิ์ผลหรือไม่

สิ่งที่คุณแม่เห็นว่าควรที่จะต้องเสริมเพิ่มเติมให้กับลูก คือในเรื่องความสมดุลของชีวิต เพื่อไม่ให้ลูกชายหมกมุ่นอยู่แต่กับหน้าจอบริษัทคอมพิวเตอร์และเครื่องกลไก จนขาดทักษะของชีวิตในเรื่องอื่นๆ เดิมเขาก็เคยสนใจในเรื่องของศิลปะ การวาดรูป เรื่องของธรรมชาติ ต้นไม้ใบไม้ แต่ช่วงหลังห่างหายไป คุณแม่ก็พยายามชักชวนให้ลูกชายมีกิจกรรมการเรียนรู้ที่เป็นไปในทางศิลปะและธรรมชาติเพิ่มขึ้นบ้าง

ใจ จะไม่ชอบอ่านหนังสือการ์ตูนเลย อ่านนิทานบ้างเท่านั้น เวลาดูโทรทัศน์เขาก็จะชอบพวกสารคดีมากกว่าการดูละคร และไม่ดูรายการพวกเกมโชว์ คุณแม่บอกว่ามีอยู่บ่อยๆ ที่อาศัยรายการโทรทัศน์ และเรื่องราวที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตประจำวัน สอดแทรกให้ลูกชายได้เรียนรู้ในเรื่องวรรณคดี ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และเรื่องของความละเอียดอ่อนในชีวิตอื่นๆ ได้บ้าง

เมื่อไปเที่ยวสวนจตุจักรด้วยกันครั้งหนึ่ง ได้ชวนกันซื้อลูกไก่มาหนึ่งคู่ กลับบ้านลูกชายเป็นคนสังเกตเห็นว่า ลูกไก่ตัวหนึ่งมีอาการแปลก คือยืนหลับ และมีท่าทางไม่สู้ดี จึงไปหาความรู้เรื่องไก่ทางอินเทอร์เน็ต ได้รู้ว่าไก่ตัวดังกล่าวเป็นโรค ต้องจับแยกออกจากตัวที่ดี ภายใน ๓ วันไก่ตัวนั้นก็ตาย ดังนั้น นอกจากการดูแลให้อาหารแก่สัตว์เลี้ยงแล้ว ลูกชายยังเรียนรู้เรื่องอาการป่วยของไก่ จากการสังเกตติดตามใกล้ชิด และเขาบอกว่ามันมีอาการเป็นไปตามที่ความรู้ในอินเทอร์เน็ตบอกไม่ผิดเพี้ยน แต่ที่สำคัญที่คุณแม่หวังจะให้ไปจนถึงไปก่อนนั้นก็คือ ความรู้สึกในความสัมพันธ์ที่ละเอียดอ่อน ที่พึงมีต่อชีวิตด้วยกันโดยเฉพาะต่อชีวิตที่อ่อนแอกว่า ซึ่งเป็นเรื่องที่คุณชายควรจะได้เรียนรู้ในวัยของเขาเช่นกัน

ความสัมพันธ์ทางสังคม

โดยส่วนใหญ่แล้ว คุณแม่กับลูกชายจะอยู่ที่บ้าน ซึ่งมีบ้างเหมือนกันที่ลูกชายจะบ่นว่าเหงา และอยากไปมาหาสู่กับเพื่อนๆ บ้าง คุณแม่จึงมีความตั้งใจว่า จะไปร่วมกิจกรรมกับคนอื่นๆ ให้มากขึ้น โดยเฉพาะร่วมกับครอบครัวบ้านเรียนที่จัดการศึกษาให้กับลูกเหมือนกัน ซึ่งน่าจะมีความเข้าใจต่อกันได้ดีที่สุด และลูกชายจะได้มีกลุ่มเพื่อนทั้งในวัยเดียวกันและต่างวัย เกิดความสนใจในหลากหลายเรื่องราวมากกว่าที่เป็นอยู่ และมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามสมควร

แนวทางการเชื่อมต่อการศึกษาระบบ

เมื่อเอาลูกออกจากโรงเรียนแล้ว คุณแม่รู้สึกปลอดภัย และหมดไปจากปัญหาที่ต้องคอยปะทะกับครูและโรงเรียนอยู่ตลอดเวลา ดังที่เคยเป็นมา ขณะเดียวกันก็ลดภาระที่จะต้องเคี่ยวเข็ญลูกด้วย เพราะเดิมต้องคอยบังคับให้ลูกเข้านอน และปลุกให้ตื่นแต่เช้าไปโรงเรียน ด้วยความจำเป็นไม่อยากจะไปโรงเรียนสาย ทั้งๆ ที่รู้ว่าลูกพักผ่อนไม่พอ กับต้องคอยดึงไม่ให้เขาทำในเรื่องที่สนใจเพื่อเอาเวลาไปทำการบ้านอื่นๆ ด้วยเกรงว่าจะสอบตกในวิชาการทั้งหลาย หลังจากลูกออกจากโรงเรียนทุกอย่างจึงดูเป็นไปด้วยดี ลูกมีความสุข สุขภาพแข็งแรงขึ้น และมีความก้าวหน้าในการเรียนรู้

อย่างไรก็ตาม คุณแม่ยังคิดว่า การศึกษาโดยครอบครัวที่ทำอยู่นี้ คงเป็นไปได้เพียงในระยะเวลาที่จำเป็น เมื่อลูกโตขึ้นกว่านี้ มีภาวะจิตใจและอารมณ์ที่มั่นคงขึ้น สอดคล้องไปกับความรู้ที่พัฒนาไป ไม่ใช่รู้เหมือนผู้ใหญ่ แต่อารมณ์อ่อนไหวและขาดการอดทนอดกลั้นแบบเด็ก (เนื่องจากในความเป็นจริงเขายังเป็นเด็กอยู่) ถึงตอนนั้นลูกชายน่าจะกลับเข้าไปเรียนในระบบอย่างเดิมได้ ซึ่งจะทำให้เขาได้รับความรู้ทางวิชาการ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีอุปกรณ์และเครื่องมือสนับสนุนอย่างเต็มที่ ที่เกินกว่าที่ทางบ้านจะรับภาระตอบสนองในเรื่องเหล่านั้นได้ อาจจะเป็นการศึกษาในระดับมัธยมต้น มัธยมปลาย หรืออาจจะเป็นในมหาวิทยาลัย เป็นเรื่องที่คุณแม่จะต้องดูแลและตัดสินใจตามความเป็นจริงในอนาคตที่จะมาถึงต่อไป

ปัญหาหรืออุปสรรคสำคัญ

สำหรับลูกชายแล้ว ปัญหาคือ ความเหงา และมีเพื่อนน้อย มีชีวิตที่ต้องมีแม่อยู่ข้างๆ อยู่แทบจะตลอดเวลา

ในส่วนที่ควรได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือคือ ค่าใช้จ่ายเพื่อการจัดซื้อหนังสือ เครื่องมืออุปกรณ์จำเป็น เพราะในเรื่องที่ลูกชายสนใจและมีความสามารถอยู่นี้ เป็นเรื่องที่จะต้องใช้จ่ายเงินค่อนข้างมาก

ทั้งนี้ขอคิดเห็นว่า รัฐควรจะมีจัดให้มีแหล่งเพื่อการเรียนรู้ของเด็กๆ ให้มากขึ้น โดยเฉพาะห้องสมุด ซึ่งสังคมของเราขาดแคลนอย่างมาก แม้ในหอสมุดแห่งชาติก็ดูยังตอบสนองในเรื่องนี้ไม่ได้ การจัดพิมพ์หนังสือทุกเล่ม โดยเฉพาะในทางวิชาการ ควรจะต้องมีข้อกำหนดให้ผู้พิมพ์จัดส่งให้กับหอสมุดแห่งชาติ

อย่างน้อยหนึ่งเล่ม เพื่อให้หอสมุดแห่งชาติเป็นที่ที่เราสามารถพบหนังสือทุกเล่มที่มีการจัดพิมพ์ขึ้นในประเทศไทยได้

ในอินเทอร์เน็ตควรมีการบรรจุเนื้อหาวิชาความรู้ของทุกสรรพวิชา ในแต่ละระดับชั้น ที่เด็กควรจะ ต้องเรียนรู้เอาไว้ ให้เด็กได้ใช้คอมพิวเตอร์เป็นอุปกรณ์ของการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริง แทนการใช้เพื่อบันเทิงอย่างที่เป็นอย่างโดยทั่วไป ซึ่งอาจเป็นเพราะสังคมเราไม่ได้พยายามสร้างสรรค์เนื้อหาไปบรรจุไว้ ทำให้แม้เด็กที่อยากเรียนรู้ กลับไม่มีสิ่งที่จะให้เขาเรียนรู้ได้อย่างพอเพียง

การจัดให้มีโรงเรียนพิเศษโดยเฉพาะ เพื่อรองรับเด็กกลุ่มปัญญาเลิศ เป็นเรื่องที่มีความจำเป็นต้อง สนับสนุนให้เกิดขึ้นอย่างจริงจัง แต่ก็เห็นปัญหาว่า หากบ้านอยู่ห่างไกลจากโรงเรียนพิเศษดังกล่าว ครอบครัวจะจัดการเรื่องการเดินทางไปโรงเรียนอย่างไร ทั้งนี้ ไม่สนับสนุนให้เด็กอยู่ในลักษณะโรงเรียนประจำ โดยเฉพาะเด็กเล็ก เพราะเป็นการทำให้ขาดความสัมพันธ์จากความเป็นครอบครัว หรือหากจัดให้โรงเรียน ทั้งหลายมีโครงการเพื่อรองรับเด็กปัญญาเลิศขึ้นในโรงเรียน เพื่อให้มีการกระจายตัว ใครใกล้ที่ไหนเรียนที่นั่น ก็จะมีปัญหาอีกว่า โรงเรียนและครูทั้งหลายเหล่านั้น จะมีศักยภาพดำเนินงานได้จริงตามที่ตั้งวัตถุประสงค์ไว้เพียงไร เพราะสภาพที่ดำรงอยู่ในโรงเรียนและกับครูทุกวันนี้ ไม่ได้ช่วยให้มีศรัทธาหรือความมั่นใจใดๆ เลย

ทางออกที่เหมาะสมที่สุดในขณะนี้ จึงควรจะเป็น รัฐให้ความสนับสนุนแก่ครอบครัวที่ลูกมีความ ต้องการพิเศษ ให้สามารถมีปัจจัยเกิดความพร้อมในการดูแลจัดการศึกษาให้กับลูกของตนเองได้ เป็นการ ปลอดภัยให้กับเด็กกลุ่มดังกล่าว ซึ่งเชื่อว่าหากพิจารณากันจริงจังแล้วจะมีอยู่จำนวนไม่น้อย ทั้งจะเป็นการ ลงทุนทางการศึกษาของรัฐ ที่จะให้ผลตอบแทนที่คุ้มค่าอย่างยิ่งในอนาคต ซึ่งเป็นเรื่องที่สังคมของเราละเลย กันตลอดมา แม้เวลานี้ที่ดูเหมือนว่าจะรู้เรื่องแล้ว แต่ก็ยังเป็นแบบสักแต่พูดกันไป โดยไม่เห็นมีการกระทำจริง ใดๆ เกิดขึ้นสักที

บทที่ ๑๑

ประสบการณ์ร่วมอันเป็นต้นแบบของสังคมไทย

หัวใจสำคัญของการปฏิรูปการศึกษาประการหนึ่ง คือ การยอมเปิดใจว่าการศึกษารียนรู้เป็นธรรมชาติของชีวิต มากกว่าที่จะเป็นหน้าที่พลเมืองตามกฎหมายบังคับของรัฐ ดังนั้นจึงยอมแตกต่างกันไปได้ตามทัศนคติความเชื่อ ความสนใจ ความต้องการ หรือตามวิถีทางที่แต่ละบุคคลเลือกที่จะเป็น อันเป็นสิทธิเสรีภาพที่มีมาโดยธรรมชาติของมนุษย์ทุกคน ในความผูกพันทางสังคมว่าไม่เป็นการขัดต่อศีลธรรมอันดีงามของส่วนรวม และมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์บ้านเมืองอย่างทัดเทียมกัน

ธรรมชาติในการศึกษาเรียนรู้จึงมีความหลากหลายอยู่ในตัวของมัน การตัดสินใจที่จะเลือกแสวงหารูปแบบกระบวนการในการเรียนรู้ ฝึกฝน พัฒนา ไปตามวิถีของตนหรือหมู่ตน ในทางหนึ่งทางใด ย่อมต้องมีศักดิ์ศรีและความชอบธรรมเสมอเหมือนกัน นำไปสู่สมรรถผลได้เช่นกัน โดยไม่จำเป็นต้องขึ้นต่อมาตรฐานใดมาตรฐานเดียว มิติความเป็นอันหนึ่งอันเดียวหรือเอกภาพของชาติของสังคม จะต้องเปลี่ยนจากการพัฒนาการคนไว้ในระบบที่แข็งที่ตายตัว ไปสู่การส่งเสริมสนับสนุนความแตกต่างหลากหลาย รดน้ำพรุนดินให้มวลหมู่ดอกไม้หลากสีสลับบานสะพรั่งขึ้นพร้อมกัน

การเกิดขึ้นของการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย ที่มีโอกาสจะงอกงามแข็งแรงขึ้นไปตามลำดับในยุคสมัยท่ามกลางกระแสวิวัฒนาการของโลก จึงอาจนับได้ว่าเราได้หวนกลับมาตระหนักในธรรมชาติจริงของชีวิตอย่างทันเวลาทันการณ์ และเป็นโอกาสสำคัญที่จะคืนสู่แก่นแห่งการศึกษาที่แท้ หนทางสู่ความเป็นมนุษย์ทั้งกาย ใจ สติปัญญา และจิตวิญญาณ ซึ่งเชื่อว่าจะเป็นสาร์ตละแห่งอารยธรรมใหม่ในศตวรรษนี้

กรณี ๑๐ ครอบครัว ที่เราได้ทำความรู้จักและเห็นความเป็นไปของแต่ละครอบครัวกันตามสมควรแล้วนั้น ถึงแม้ว่าโดยแท้จริงจะนับว่าเป็นกลุ่มตัวอย่างของประชากรครอบครัวที่มีการจัดการศึกษาให้ลูกหลานในสังคมไทย อย่างเป็นทางการตามระเบียบวิธีการทางสถิติ คงยังไม่ได้ แต่ก็พิจารณาได้ว่า ทั้ง ๑๐ กรณีนั้นล้วนแต่เป็นครอบครัวที่มีความเข้มแข็ง เป็นนักบุกเบิกที่ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคมากมายเมื่อลงมือทำในสิ่งที่คนส่วนใหญ่ยังไม่เปิดใจรับ และมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันไปในแต่ละครอบครัว ทั้งในภูมิหลังของครอบครัว เหตุผลการตัดสินใจ และกระบวนการที่ล้วนต้องพยายามสร้างสรรค์ขึ้นเองเป็นหลัก อย่างมีความหลากหลายจนพอที่จะให้ภาพที่ครอบคลุมได้

ประสบการณ์ดังกล่าวอันอาจจะเป็นแค่การเริ่มต้น อาจจะไม่เพียงอยู่ระหว่างการแสวงหา หรืออาจยังสรุปไม่ได้ถึงผลบั้นปลายที่แท้จริง กระนั้นก็น่าจะเพียงพอในระดับของการรวบรวมองค์ความรู้เบื้องต้น เพื่อให้เห็นภาพประสบการณ์ร่วม ของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย ที่จะใช้เป็นต้นแบบ ในระยะเวลานี้ ที่ต้องถือว่ายังเป็นช่วงแรกของ “การเริ่มก้าว” เท่านั้น

ภูมิหลังของครอบครัว

ในสังคมปัจจุบัน ไม่ใช่เรื่องอันเป็นปกติเลยที่ครอบครัวจะนำลูกออกจากโรงเรียนมาจัดการศึกษาให้เอง สาเหตุหลักเนื่องมาจาก

- ทั้งสามีและภรรยาต้องทำงานนอกรบ้านทั้งสองคนเป็นส่วนใหญ่ ครอบครัวมีภาระในทางเศรษฐกิจและอื่นๆ มาก
- ไม่มีกฎหมายรองรับอย่างชัดเจน
- ไม่เชื่อว่าจะสามารถทำได้ด้วยตนเอง ไม่มั่นใจผลในระยะยาว ไม่มั่นใจในการยอมรับของสังคม
- อยู่ในความเคยชินจนเห็นว่าการศึกษาคือเรื่องของโรงเรียนเท่านั้น ส่วนครอบครัวอย่างมากก็เป็นแค่ส่งเสริมให้ความร่วมมือกับโรงเรียน
- ผู้เป็นพ่อแม่บางคนอาจรู้สึกในความเป็นอิสระของตน ไม่คิดหาเรื่องใส่ตัว ที่จะต้องทุ่มเทเวลาทั้งชีวิตให้กับคนอื่น แม้คนอื่นที่ว่านั้นคือลูก ก็ตาม

ดังนั้น ก่อนหน้านี้นี้คงแทบไม่มีใครสักคนในสังคมไทย ที่จะคิดไว้ล่วงหน้าตั้งแต่เริ่มมีครอบครัวหรือหลังลูกเกิดใหม่ ว่าจะไม่ส่งลูกเข้าโรงเรียน เพราะออกจะเป็นการขัดแย้งกับภาวะแวดล้อมของชีวิต ครอบครัวและสังคมรอบด้านอย่างสิ้นเชิง

ครอบครัวนักบุกเบิกที่สามารถฟันฝ่าอุปสรรคทั้งปวง ทั้งจากภายนอกและภายในตัวเอง จนได้เริ่มต้นจัดการศึกษาให้กับลูก จึงต้องถือว่ามีลักษณะพิเศษบางประการ โดยเฉพาะในเรื่องของภูมิหลัง และประสบการณ์โดยตรงของครอบครัว

การเป็น “ครอบครัวบ้านเรียน” (เป็นชื่อเรียกสั้นๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมในขณะนี้ ที่จะใช้แทนบรรดาครอบครัวที่มีการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย) จึงมีสาเหตุอันเป็นที่มาอาจพอจะสรุปได้ ดังนี้

- **พ่อแม่เป็นผู้มีอิสระทางความคิด** มีช่วงเวลาของชีวิตในวัยเด็กหรือในวัยหนุ่มสาว ที่ได้รับประสบการณ์ของการแสวงหาคำตอบให้กับชีวิต ทำให้คิดต่างไปจากกระแสหลักได้ หรือเคยเป็นนักอ่าน สนใจไปในทางปรัชญา ชื่นชมในแบบอย่างทางอุดมคติ เป็นพื้นฐานทำให้อยากสร้างครอบครัวและนำพาลูกอย่างเป็นอิสระ ไม่ตกอยู่ในกระแสผิดพลาดของสังคม
- **พ่อแม่มีอาชีพเป็นนักพัฒนาสังคม หรือนักกิจกรรมสังคม** ในองค์กรพัฒนาเอกชนหรือองค์กรสาธารณกุศล ได้ดำเนินชีวิตอย่างมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ทางเลือกใหม่ๆ และการแก้ไขปัญหาของสังคมอยู่แล้ว เป็นพื้นฐานต้องการให้ครอบครัวและลูกมุ่งไปในแนวทางของชีวิตที่ก้าวหน้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
- **พ่อแม่มีปรัชญา ความเชื่อ แนวทางของชีวิตที่ยึดมั่นศรัทธาเป็นพิเศษ** โดยเฉพาะในทางศาสนาธรรมหรือค่านิยมประเพณี การศึกษาในระบบโรงเรียนทำให้เกิดความขัดแย้งกับศรัทธา

ดังกล่าว เป็นพื้นฐานให้ต้องการระบบการศึกษาที่มีเสรีภาพ สามารถดำเนินวิถีชีวิตไปตาม
ศรัทธาของตนได้

- **พ่อแม่เคยได้รับประสบการณ์จากการใช้ชีวิต หรือศึกษาในต่างประเทศ** ได้เห็นได้สัมผัส
แบบอย่างของการศึกษาที่ดี เปิดกว้างมีอิสระยืดหยุ่น และมีคุณภาพมากกว่าที่เป็นอยู่ในบ้าน
เมืองเรา เป็นพื้นฐานของสำนึกในความเป็นเสรีชน ต้องการการศึกษาที่ตอบสนองต่อการเรียน
รู้อย่างแท้จริง
- **พ่อแม่เป็นผู้มีสถานะที่ดีในสังคม** เป็นพื้นฐานต้องการให้ลูกเติบโตอย่างมีคุณภาพ
สามารถรองรับสิ่งที่พ่อแม่สร้างทำเอาไว้ให้ มีเกียรติมีฐานะไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าพ่อแม่ ปัญหา
ต่างๆ ที่รุนแรงขึ้นของการศึกษาในโรงเรียนทำให้ขาดความไว้วางใจ จึงต้องการจัดการศึกษาที่
ดีที่สุดให้กับลูกของตน
- **พ่อแม่ตระหนักถึงปัญหาต่างๆ ในระบบการศึกษาในโรงเรียน** ลูกอาจเคยได้รับการ
กระทำโดยตรงจากปัญหาต่างๆ เหล่านั้น โดยเฉพาะในเรื่องความรุนแรง ล่วงเกิน ถูกทำร้าย
ทางจิตใจ จากระบบหรือบุคลากรในโรงเรียน เมื่อพยายามแล้วหาโรงเรียนที่ดีให้กับลูกไม่ได้ ก็
ต้องตัดสินใจจัดการศึกษาให้ด้วยตนเอง
- **พ่อแม่ได้รับผลผลักดันมาจากตัวลูกโดยตรง** เนื่องจากลูกเป็นเด็กที่มีลักษณะเฉพาะ
ต้องการการดูแลและการศึกษาเรียนรู้เป็นพิเศษ ซึ่งการศึกษาปกติไม่สามารถตอบสนองได้
เป็นพื้นฐานที่จะต้องใช้เวลาพยายามด้วยความรักความเมตตาแก่ลูกมากกว่าโดยทั่วไป

เมื่อการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทยมีการขยายตัวออกไป มีกฎหมายรองรับชัดเจน ได้รับการ
สนับสนุนอุดหนุนจากรัฐ มีช่องทางที่เด็กจากครอบครัวบ้านเรือนจะเทียบโอนกับการศึกษาในระบบ ศึกษา
ต่อในมหาวิทยาลัย อย่างมีข้อจำกัดน้อยลง คาดว่าจะมีครอบครัวโดยทั่วไปจำนวนมากขึ้น ที่จะตัดสินใจได้
ง่ายขึ้นในการเริ่มต้นจัดการศึกษาให้กับลูก แทนการส่งลูกไปโรงเรียน การศึกษาโดยครอบครัวก็จะขยายตัว
ออกไป และมีความหลากหลายในภูมิหลังและมูลเหตุความเป็นมาของครอบครัว ที่มากไปกว่าที่กล่าวมา
แล้วอย่างแน่นอน

ความพร้อมของครอบครัว

ข้อสันนิษฐานที่มักคาดคิดกันไว้ก่อนก็คือ พ่อแม่หรือครอบครัวที่จะตัดสินใจนำลูกออกจากโรงเรียน
มาจัดการศึกษาให้เอง จะต้องเป็นครอบครัวที่มีความพร้อมในหลายๆประการ จนเสมือนว่าต้องเป็นครอบ
ครัวสมบูรณ์แบบ เฉพาะในระดับชนชั้นสูงที่มีปัจจัยฐานะค่อนข้างเพียงพอพร้อม ทั้งความรู้ บ้านช่อง เงินทอง
และบริวาร

จากการศึกษาพบว่า เป็นข้อสันนิษฐานที่มีส่วนถูกต้อง คือจะต้องเป็นครอบครัวที่มีความพร้อมจริง เพียงแต่ไม่ถึงขั้นต้องสมบูรณ์แบบ ในหลายเรื่องของความพร้อมนั้นมีข้อเรียกร้องที่ไม่สูงนักด้วย ดังนั้น จึงไม่ควรคาดคิดกันไปในทางที่สมบูรณ์แบบ จนกลายเป็นความกลัวที่จะไม่พร้อม ไม่กล้าทำ

ความรู้ของพ่อแม่ พบว่าโดยส่วนใหญ่มีความรู้ระดับปริญญาตรี แต่ก็มีบางท่านที่ไม่ได้เรียนจบ ชั้นปริญญาจากการศึกษาในระบบ ซึ่งไม่ได้เป็นอุปสรรคแต่อย่างใด สามารถนำพาลูกให้เรียนรู้ในสิ่งต่างๆ ทัดเทียมกับพ่อแม่ที่มีการศึกษาดี หรืออาจจะทำได้ดีกว่าด้วยซ้ำ

บางครอบครัวสะท้อนว่า การที่พ่อแม่เคยศึกษามาในระบบนั้น บางทีกลับกลายเป็นเครื่องหลัง ถ่วง เพราะมีความยึดติดอยู่กับกรอบวิธีคิดและความรู้เก่า เป็นสัญญาตัญญาณความเคยชินที่ไม่ได้ตั้งใจแต่ก็ มักจะยึดเยียดลงไปในการนำพาการศึกษาของลูกเสมอ

ดังนั้นจึงยังยืนยันแน่นอนลงไปไม่ได้ว่า พ่อแม่ที่จะจัดการศึกษาให้กับลูกได้นั้น จะต้องมึระดับการศึกษาที่เหนือขึ้นไปอย่างน้อยหนึ่งขั้น เช่น สอนประถมให้กับลูก พ่อแม่ต้องจบมัธยม สอนมัธยม พ่อแม่ต้อง จบปริญญาตรี เป็นต้น เช่นเดียวกัน ไม่มีอะไรที่จะยืนยันได้ว่า พ่อแม่จะต้องมีวิชาชีพทางครู หรือต้องเข้า อบรมเทคนิคการสอนแบบครูมาก่อนเท่านั้น จึงจะสามารถสอนลูกได้

อย่างไรก็ตาม เรื่องความรู้ของพ่อแม่ที่จำเป็นจะต้องมี ยังขึ้นอยู่กับปรัชญาและแนวทางในการจัดการศึกษาให้กับลูก ถ้าค่อนข้างเน้นวิชาการเป็นแบบแผน และพ่อแม่สอนเอง ก็ต้องเตรียมพร้อมตัวเองให้ มากขึ้น ถือเป็นบททบทวนและเริ่มเรียนรู้ใหม่ไปพร้อมกับลูกด้วย ถ้าหนักไปในทางปล่อยอิสระให้ลูกซึมซับ รับรู้จากธรรมชาติและวิถีชีวิตประจำวัน กระบวนการส่วนใหญ่จะเป็นไปในทางสร้างสรรค์กิจกรรม จัดสภาพ แวดล้อม ให้คำปรึกษา ดูแล และจัดเตรียมสิ่งสนับสนุนที่จำเป็น เสียมากกว่า พร้อมๆ กับการสังเกตติดตามพัฒนาการของลูกอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง และหากลูกอยู่ในวัยเกินกว่าระดับชั้นประถมแล้ว การจัดการศึกษาให้กับลูกในวัยนี้ มีข้อเรียกร้องในเรื่องทางวิชาการมากขึ้น พ่อแม่จึงต้องคิดหาทางออกตระเตรียม ให้รัดกุมมากกว่าครอบครัวที่ลูกยังอยู่ในวัยเด็กเล็ก

ฐานะของครอบครัว พบว่าโดยส่วนใหญ่เป็นครอบครัวที่มีฐานะปานกลาง

ความจำเป็นในการอุดหนุนจัดหาหนังสือประกอบ วัสดุอุปกรณ์ หรือส่งลูกเรียนพิเศษเพิ่มเติม มีอยู่ พอสมควร เนื่องจากแหล่งเรียนรู้สาธารณะในบ้านเมืองเรา เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ อื่นๆ ยังมีน้อยและ คุณภาพต่ำ (ในกรุงเทพฯ เป็นเช่นนั้น ต่างจังหวัดยังมีสภาพที่แย่กว่าหลายเท่า) พ่อแม่ที่จัดการศึกษาให้ลูกเองจะต้องใช้จ่ายในเรื่องเหล่านี้ และในการเดินทางไปเรียนรู้ทำกิจกรรมนอกบ้าน อยู่ไม่น้อยทีเดียว แต่ หลายครอบครัวบอกว่า หากเทียบกับค่าใช้จ่ายในการส่งลูกเข้าโรงเรียน โดยเฉพาะยังคิดว่าจะต้องพยายาม หาโรงเรียนที่มีคุณภาพดีให้กับลูก ค่าใช้จ่ายตรงนั้นสูงกว่าหลายเท่า และเป็นค่าใช้จ่ายด้วยความจำยอม กัดต้นจากความรู้สึกไม่ได้รับความเป็นธรรม ไม่ได้รับผลตอบแทนที่คุ้มค่ากัน ฐานะของครอบครัว จึงถ้าไม่

ถึงขนาดยังต้องปากกัดตีนถีบ หาเช้ากินค่ำ ก็ไม่น่าที่จะเป็นอุปสรรคต่อการจะจัดการศึกษาให้กับลูกแต่อย่างใด

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือ เราอาจจะมีภาพของการเรียนรู้ที่จะต้องมีอุปกรณ์เครื่องช่วยพร้อมมูลที่เรียกว่าเทคโนโลยีการศึกษา อันเป็นวิธีการเรียนการสอนแบบตะวันตกของประเทศที่ร่ำรวย จนพอขาดสิ่งเหล่านั้นก็ดูจะสร้างสรรคการเรียนการสอนที่มีคุณภาพไม่ได้ ซึ่งเห็นจะต้องพิจารณากันใหม่ ทำอย่างไรให้สิ่งธรรมดาและธรรมชาติรอบตัวกลายเป็นสื่อชั้นดีของการเรียนรู้ ชนิดไม่ต้องซื้อหาราคาแพง สอดคล้องกับการศึกษาในประเทศยากจนแบบเรา อีกทั้ง มีตัวอย่างพอจะกล่าวได้ว่า เด็กที่เติบโตอยู่บนความพรั่งพร้อมทางวัตถุอาจจะมีการเรียนรู้ที่ต่ำที่สุด โดยเฉพาะทางด้านจิตใจ การสร้างความเพียร ความอดทนมุ่งมั่นที่จะฟันฝ่าเมื่อพบกับความยากลำบาก

การศึกษาโดยครอบครัว จึงควรมุ่งไปในทางการใช้ทรัพยากรของครอบครัว ของสังคม และของโลกอย่างประหยัดและคุ้มค่า ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่เรื่องหนึ่งที่เด็กๆ จะต้องเรียนรู้อย่างจริงจังตั้งแต่วันนี้ และเรียนรู้อย่างเป็นทางการในชีวิตจริงในครอบครัว มากกว่าการอ่านจากหนังสือหรือฟังสื่อธรรมงค์

เวลาที่จะให้กับลูก พบว่าโดยส่วนใหญ่ในครอบครัวจะมีคนใดคนหนึ่ง ไม่คุณแม่ก็คุณพ่อ ที่จะใช้เวลาปลีกจากงานอาชีพที่ไม่รัดตัวนัก หรือไม่ต้องทำงานอาชีพเลย มาทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลลูกโดยตรง

การเบาลงจากงานอาชีพ หรือการหยุดงานอาชีพไปเลยของคนหนึ่งในครอบครัวนี้ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับว่าฐานะครอบครัวพรั่งพร้อมแล้ว แต่ขึ้นกับจิตสำนึกและทัศนคติที่มีต่อเรื่องความมั่นคงในชีวิตและครอบครัว เป็นสำคัญ คือเลือกเอาความมั่นคงทางจิตใจ ความรักความอบอุ่นในครอบครัว ความมั่นคงในตัวลูกที่ได้รับการกล่อมเกล่าและนำพาไปอย่างเหมาะสม ว่ามีค่ามหาศาลมากกว่าเงินทองหรือยศตำแหน่งในทางการทำงาน ครอบครัวจึงเลือกที่จะหยุดอยู่ในระดับที่พอเพียงในทางเศรษฐกิจ และมุ่งมาสร้างความเข้มแข็งที่แท้จริงให้กับครอบครัวของตน จากการสร้างกระบวนการในการศึกษาเรียนรู้ให้กับลูกด้วยตนเอง

เรื่องของเวลาที่จะต้องให้กับลูกนี้ ยังมีความสัมพันธ์กับเรื่องคุณภาพของการใช้เวลา และวิธีการเรียนรู้ของครอบครัวว่าช่วยให้เด็กสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้มากขึ้นเป็นลำดับเพียงไร

การเรียนที่โรงเรียน ที่ใช้เวลา ๕ วันต่อสัปดาห์ วันละราว ๖-๘ ชั่วโมง ติดต่อกันหลายปี หากดูกันให้ลึกลงไปเวลามากมายเหล่านั้นก่อให้เกิดประโยชน์จริงสักเพียงไร เทียบดูจากพัฒนาการของเด็กที่เป็นผู้เสียเวลาเหล่านั้นไป เรามักพบว่าโรงเรียนใช้เวลาไปอย่างฟุ่มเฟือยไม่มีคุณภาพ การศึกษาโดยครอบครัวจึงอาจไม่จำเป็นต้องใช้เวลามากมายอย่างที่โรงเรียนทำ เพราะเป็นเรื่องที่จัดให้กับเด็กจำนวนน้อย แทนจะตัวต่อตัว และในบรรยากาศที่ผ่อนคลายมีชีวิตชีวาส่งเสริมการเรียนรู้ อาจใช้เวลาเพียง ๒-๓ ชั่วโมงต่อวัน แต่ได้รับผลมากกว่าหรือไม่ด้อยไปกว่าการเรียนในโรงเรียน

การเรียนรู้ที่แท้จริงเกิดขึ้นจากภายในตัวของผู้เรียน ไม่ใช่การยัดเยียดจากภายนอกซึ่งเป็นเพียงสภาพแวดล้อมเท่านั้น ดังนั้นการเรียนในครอบครัวจึงส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้ด้วยตัวเองเป็นหลัก ให้มีระดับ

ความรู้ ภูมิวิธีการเรียนรู้ และสร้างความรู้ขึ้นด้วยตัวเองอย่างมีประสิทธิภาพ ในข้อนี้หากประสบผลสำเร็จมากขึ้นเท่าใด พ่อแม่ก็หมดความจำเป็นที่จะต้องขลุกอยู่กับลูกตลอดเวลาเพิ่มขึ้นเท่านั้น

ความพร้อมของตัวบ้าน สถานที่เรียน พบว่าโดยส่วนใหญ่ครอบครัวที่จัดการศึกษาให้กับลูกที่อยู่ในเมือง มีตัวบ้านที่เป็นสัดส่วน ค่อนข้างสะดวกที่จะใช้บริเวณในบ้านเป็นที่จัดการศึกษา ส่วนครอบครัวในชนบทนั้น บ้านมีธรรมชาติสภาพแวดล้อมเป็นสถานที่เรียนรู้ที่มีชีวิตชีวาอย่างแท้จริงอยู่แล้ว

ข้อจำกัดถ้าจะมี จึงเป็นบ้านของครอบครัวในเมืองกรณีที่เป็นตึกแถว เรือนแถว หรือบ้านเล็กๆ ที่ไม่มีบริเวณพื้นที่ อาจแก้ไขข้อจำกัดนี้ได้ด้วยการสร้างบรรยากาศของการเรียนรู้ขึ้นในบริเวณบ้านตามสมควร ให้มีมุมหนังสือ มุมนั่งศึกษาค้นคว้า มุมติดแสดงผลงานเรียน มีต้นไม้ประดับให้ความสดชื่นบ้าง เป็นต้น

แต่สถานที่เรียนรู้จริงๆ ของเด็กๆ คือทุกที่ทุกแห่งในโลกรอบตัว ไม่ใช่เพียงแคในบ้าน (หรือในโรงเรียน) การเดินทางให้ได้สัมผัสกับประสบการณ์ตรงอย่างหลากหลายจึงมีความจำเป็น กิจกรรมนอกบ้าน เป็นวิธีเรียนรู้ที่สำคัญมากของครอบครัวบ้านเรียน ทั้งยังช่วยลดข้อจำกัดในเรื่องสถานที่ตัวบ้านด้วย เป็นการเปิดประตูห้องเรียนไปสู่โลกกว้าง หรือที่จริงก็คือการลบภาพห้องเรียนอันจำกัดตายตัวออกไปเสียเลย เราสามารถใช้สระว่ายน้ำของหมู่บ้าน สนามเล่นกีฬา สวนหย่อม พื้นที่ใช้สอยร่วมกันอื่นๆ หากอยู่ในหมู่บ้านจัดสรร และใช้ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ สวนสาธารณะ ศูนย์วัฒนธรรม ศูนย์เยาวชน วัด ฯลฯ ที่มีในท้องถิ่น ในละแวกบ้านเป็นสถานที่เรียนรู้ได้ทั้งสิ้น

ความเห็นพร้อมต้องกันของทั้งครอบครัว พบว่าการเห็นชอบด้วยกันของคนในครอบครัว เป็นปัจจัยสำคัญทั้งในการตัดสินใจ และความราบรื่นในการจัดการศึกษาให้กับลูก

ครอบครัวที่ทั้งพ่อและแม่เห็นด้วยกันมาตั้งแต่ต้น มีส่วนช่วยอย่างมากต่อความรู้สึกของลูกๆ สร้างความมั่นใจและช่วยกันเตรียมความพร้อมทุกๆ ด้าน พร้อมทั้งคอยส่งเสริมสนับสนุนให้กำลังใจแก่กันไปตลอดระยะเวลาของการจัดการศึกษาที่ต้องใช้เวลาหลายปี เสียงคัดค้านไม่เห็นด้วยจากญาติมิตรและคนรอบข้างจะเบาลงและกลายเป็นการยอมรับในที่สุด เมื่อเห็นชัดเจนว่าทั้งครอบครัวมีเจตจำนงแน่วแน่ไปในทางเดียวกัน

มีบางครอบครัวที่คนใดคนหนึ่งอาจจะไม่เห็นด้วยนักในตอนต้น ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นคุณพ่อ (ถ้าคุณพ่อเป็นฝ่ายริเริ่มคุณแม่มักไม่แสดงการคัดค้านจริงจัง) กรณีนี้ต้องใช้ความเข้มแข็งของคุณแม่เป็นอย่างมาก และจากข้อเท็จจริงที่พบคือ ลูกเป็นปัจจัยสำคัญ เมื่อลูกแสดงความต้องการของเขาจริงจังที่จะเลือกทางใหม่ของการศึกษา ไม่อยากอยู่ในโรงเรียนอีกแล้ว จะมีผลช่วยให้เสียงคัดค้านต้องอ่อนลง กับการพิสูจน์ให้เห็นของคุณแม่ว่าไม่ได้เป็นเพียงอารมณ์ชั่วครั้งชั่วคราว มุ่งมั่น และสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับลูกๆ ได้จริง เมื่อผ่านระยะของการตัดสินใจ ทำให้คุณพ่อยินยอมในช่วงแรกได้แล้ว ถ้ามีผลให้เห็นพัฒนาการในตัวลูก ที่สุดความเห็นพ้องต้องกันโดยแท้ก็จะติดตามมา

สำหรับลูก เด็กเล็ก เมื่อรู้ว่าพ่อแม่จะพาออกจากโรงเรียนมาจัดการศึกษาที่บ้าน ก็แอบร้องไห้ทั้งร้องจะดีใจและให้ความร่วมมือกับพ่อแม่อย่างเต็มที่ ในส่วนเด็กโต เคยพบว่าหลายครอบครัวที่ลูกไม่เห็นด้วย

เพราะเริ่มเคยชินกับการอยู่ในระบบ และไม่มั่นใจที่จะทำตัวแตกต่างจากคนอื่น กังวลเรื่องการขาดเพื่อน หรือเรื่องโอกาสในการเรียนต่อไปสูงๆ กรณีนี้ ทั้งพ่อและแม่จะต้องเห็นด้วยกันอย่างแท้จริง มีเหตุผลชัดเจน สามารถสร้างความเข้าใจให้กับลูกได้ ตอบคำถามของลูกอย่างเคารพในความคิดเห็นของเขาและไม่ใช้อารมณ์เอาฐานะความเป็นพ่อแม่ไปกดดัน ที่สุดหากลูกยังไม่พร้อม การฝืนใจจะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อะไร เพราะลูกคือทั้งตัวตนและจุดมุ่งหมายของการศึกษาโดยครอบครัว ถ้าเขาไม่รับ ความปรารถนาดีใดๆ ของพ่อแม่ก็เป็นเพียงปัจจัยภายนอก ที่ไม่สามารถเข้าไปกระทำแทนภายในร่างกายและจิตใจของลูกได้ เช่นนั้น อาจต้องหาทางส่งเสริมการเรียนรู้ของลูกในลักษณะอื่นๆ แทน โดยเฉพาะการสร้างบรรยากาศของความเป็นครอบครัวใฝ่รู้ การมีกิจกรรมเสริมประสบการณ์ เสริมคุณค่าทางจิตใจ การเดินทางอย่างนักรแสวงหา การฝึกฝนให้เกิดการตั้งคำถาม และมีความสุขกับการได้สร้างสรรค์ ได้สู้ได้เผชิญกับเรื่องยากสิ่งยาก อย่างไม่ยอมแพ้หรือท้อถอย เป็นต้น

การตัดสินใจ

บรรดา ความพร้อมของครอบครัว ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น อย่างเรื่องตัวบ้าน ฐานะ ความรู้ของพ่อแม่ ล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยความพร้อมที่เป็นไปในทางปรากฏการณ์ภายนอก และเมื่อพิจารณาดูในรายละเอียดของแต่ละเรื่องแล้ว มีแง่มุมที่ผันแปรยืดหยุ่นมากกว่าที่จะมีอะไรเป็นเกณฑ์มาตรฐานตายตัว ดังนั้น กล่าวถึงที่สุดจึงไม่ใช่สิ่งที่จะยืนยันได้ถึงความพร้อมของครอบครัวที่แท้จริง การใช้ปรากฏการณ์ภายนอกเหล่านี้มาเป็นเครื่องแสดงความพร้อม จึงเป็นได้แค่เพียงการประมาณดูในระดับผิวเผินเท่านั้น แม้จะเป็นสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่สุดก็ตาม

จริงๆ แล้ว บรรดาครอบครัวบ้านเรียนนักบุกเบิกทั้งหลาย ในเวลาที่ตัดสินใจจริงๆ ใช้ปัจจัยภายนอกเหล่านี้แทบจะน้อยที่สุด สิ่งที่ยืนยันการตัดสินใจกลับเป็นเรื่องนามธรรม อันเป็นคุณค่าภายใน หรืออาจจะเรียกว่ามีแก่นไปในทางจิตวิญญาณ กล่าวคือ

- ความรักความเมตตาอย่างลึกซึ้งที่มีต่อลูก
- ความปรารถนาในชีวิตที่มีอิสระมีศักดิ์ศรี
- ทศนะต่อโลกต่อชีวิต ที่จริงจังต่อความจริง ไม่ปล่อยตนเป็นสวะลอยตามน้ำ
- ความเป็นคนไม่ยอมแพ้ต่อข้อจำกัดปัญหาอุปสรรคทั้งปวง
- ความกล้าหาญ มีจิตใจของนักบุกเบิก

เหล่านี้เป็นต้น ดังที่คุณสยาม พึ่งอุดม กล่าวเปรียบเทียบกับเป็นเช่นเดียวกับจิตใจของคู่รัก หรือนักบวชที่ไม่ติดอยู่กับความรู้สึกว่าพร้อมหรือยัง เมื่อกลองศึกลั่นก็ต้องออกไปสู้ เมื่อความรักบ่มจนหอม คู่รักทั้งหลายก็ยอมแม้จะต้องหนีตามกันไป ในการเอาลูกออกจากโรงเรียนมาจัดการศึกษาให้ที่บ้าน คุณสยามจึงบอกว่าการต้องการเพียงคำตอบเดียว **“คุณรักลูกแค่ไหน ถ้าตอบได้แสดงว่าคุณพร้อม”**

ในขณะที่ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ เปรียบเทียบกับ “สิ่งที่อยู่เบื้องหลังบานประตู” ที่เราไม่รู้ล่วงหน้าหรือว่าจะเป็นอะไรบ้าง **ข้อสำคัญคือการตัดสินใจที่จะ “เปิดประตู” บานนั้นออกไป** เผชิญกับสิ่งที่อยู่เบื้องหน้าเอาตามความเป็นจริง ซึ่งมนุษย์เรากล้ามีใจอยู่เป็นพื้นฐาน ย่อมบุกบันแก้ปัญหาต่างๆ ไปจนได้ ปัจจัยชี้ขาดจึงอยู่ที่ “กำลังของจิตใจ” ที่จะลุกขึ้นก้าวเดินไปผลักประตูบานนั้นเสียที่

ปัจจัยอันเป็นเรื่องภายในจิตใจ เป็นเรื่องนามธรรม ที่ตรวจวัดเป็นหน่วยแน่นอนไม่ได้ หลายคนไม่ยอมรับให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาความพร้อมของครอบครัว แต่หากพิจารณากันให้ลึกซึ้ง **นี่คือ คุณค่าของความเป็นมนุษย์** ซึ่งจะต้องนำมาใช้ในเรื่องที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ โดยเฉพาะระหว่างลูกกับพ่อแม่ นั่น มีโยงใยสายเลือดสายสัมพันธ์ การสื่อถึงกันในสัมผัสทางจิตวิญญาณ ฉะนั้น การประเมินค่าความพร้อม และการพิจารณาที่นำไปสู่การตัดสินใจเริ่มต้นการจัดการศึกษาโดยครอบครัว จึงไม่ควรละเลยด้านจิตอันเป็นนามธรรมสูงส่งมีอยู่เฉพาะแต่ในความเป็นมนุษย์นี้อย่างยิ่ง ก่อนที่จะว่ากันไปในเรื่องที่เป็นปรากฏการณ์ภายนอกอื่นๆ เพื่อให้ได้ผลสรุปว่า “พร้อมหรือยัง ที่จะตัดสินใจ !” มากกว่าการนั่งนับ หนึ่ง สอง สาม อยู่อย่างนั้น หรือรอให้คนอื่น ๆ มาเป็นผู้ตัดสินใจว่าท่านพร้อมหรือไม่พร้อม

รูปแบบการดำเนินการ

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย เท่าที่ผ่านมาและที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน พบว่ามีรูปแบบการดำเนินการ ที่อาจแบ่งออกเป็น ๔ ลักษณะใหญ่ๆ ได้ดังนี้

๑. จัดการศึกษาอย่างมีข้อตกลงร่วมกับทางโรงเรียน

ลักษณะในข้อนี้ ดูจะเป็นเรื่องที่น่าการศึกษาส่วนใหญ่เห็นด้วย ส่วนราชการทางการศึกษาก็เห็นด้วย แต่โรงเรียนทั้งหลายจะเห็นด้วยหรือไม่ ยังต้องขึ้นอยู่กับรายละเอียดของข้อตกลงว่า “โรงเรียนจะได้และเสียอะไร”

เหตุผลสนับสนุนก็คือ มองว่าครอบครัวไทยส่วนใหญ่ยังไม่พร้อมที่จะจัดการศึกษาด้วยตัวเองเต็มรูปแบบในทุกเนื้อหารายวิชา และยังไม่มั่นใจในเรื่องคุณภาพที่จะเป็นไปตามเกณฑ์ของรัฐหรือไม่ กระทั่งหลายแห่งยังมองว่าหากปล่อยอิสระจะอยู่ในสภาพไร้การควบคุม พ่อแม่จะแอบอ้างเอาการจัดการศึกษานี้มาหาผลประโยชน์จากลูก ในอีกด้านหนึ่งก็เห็นว่าจะเป็นช่องทางส่งถ่ายประสบการณ์ผลสำเร็จในด้านดีแก่กันและกันได้ จึงยังต้องการให้โรงเรียนเป็นหลัก พ่อแม่เพียงจัดการศึกษาในส่วนหนึ่ง โดยที่เด็กในครอบครัวบ้านเรียนในลักษณะนี้ยังมีสถานภาพเป็นนักเรียนของโรงเรียน เป็นผู้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนที่มีข้อตกลงในความร่วมมือต่อกัน

ขณะเดียวกัน ครอบครัวบ้านเรียนที่ต้องการดำเนินการด้วยตัวเองเต็มตัว ก็ควรจะต้องขึ้นต่อให้โรงเรียนรับผิดชอบเป็นพี่เลี้ยง เป็นแม่ข่าย หรือเป็นผู้ควบคุม อีกชั้นหนึ่ง คอยให้การนิเทศ ติดตาม ประเมินผล

แนวคิดในเรื่องนี้ปรากฏชัดเจนอยู่ในกรอบโครงสร้างสาระสำคัญของกฎกระทรวง ที่จะใช้เป็นระเบียบปฏิบัติของรัฐในการควบคุมดูแลการศึกษาโดยครอบครัวต่อไป เห็นไปในทางนี้ทั้งหมดไม่ว่าจะออกมาจากส่วนราชการใด

ตัวอย่างที่ใช้มายืนยันความเหมาะสมของรูปแบบการดำเนินการในลักษณะนี้อย่างเป็นทางการ มีเพียงกรณีเดียวคือ กรณีการจัดการศึกษาของครอบครัวครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ ที่อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ ที่มีข้อตกลงกับทางโรงเรียนที่ลูกเรียน โดยสรุป โรงเรียนจัดการศึกษา ๓ วัน บ้านจัด ๔ วัน (รวมเสาร์-อาทิตย์) โรงเรียนจัดการเรียนในวิชาภาษาไทย คณิตศาสตร์ สร้างเสริมลักษณะนิสัย และภาษาอังกฤษ บ้านจัดการศึกษาวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และการทำงานพื้นฐานอาชีพ โดยอยู่ในความดูแลสนับสนุนของสำนักงานโครงการพิเศษ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สพช.)

กรณีดังกล่าวเริ่มดำเนินการอย่างจริงจังตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน ๒๕๔๒ เมื่อจบปีการศึกษา ๒๕๔๒ ผลการดำเนินการจากการให้สัมภาษณ์ของครูบาสุทธินันท์ (ไม่ทราบว่าจะตรงกับผลสรุปของทางหน่วยราชการหรือไม่) ท่านเห็นว่าจัดการศึกษาของครอบครัวในลักษณะดังกล่าวนี้ มีปัญหาอยู่ในตัวของมันอยู่มาก อุปสรรคใหญ่ที่สุดก็คือ ครูและผู้บริหารโรงเรียนทำไปเนื่องจากได้รับคำสั่งจากหน่วยงานชั้นบนลงมา จึงรู้สึกเป็นภาระมากกว่าที่จะเห็นเป็นเรื่องความก้าวหน้าของระบบการศึกษา ข้อตกลงและแนวการปฏิบัติที่สู้วางกันไว้ จึงไม่มีผลจริงจัง สุดท้ายต้องล้มเลิกไปโดยปริยาย ในส่วนของครูบาสุทธินันท์กำลังคิดและเตรียมหาแนวทางใหม่ในความร่วมมือกับทางโรงเรียนที่เหมาะสมเป็นจริงมากกว่าเดิม จากบทเรียนที่ครอบครัวของท่านได้รับผลกระทบโดยตรง

การจัดการศึกษาโดยครอบครัว อย่างเป็นทางการให้เป็นการข้อตกลงร่วมกับทางโรงเรียนนี้ จึงดูจะง่ายในการคิดในการสั่งการ แต่ในการปฏิบัติที่เป็นจริงกลับเป็นเรื่องที่ซับซ้อนและอาจยากเสียยิ่งกว่าให้ครอบครัวดำเนินการเองเสียทั้งหมด หากยังจะหาวิธีการพัฒนาให้เกิดความเป็นไปได้ต่อไป ข้อที่ควรพิจารณา คือ

- โรงเรียนที่จะมีข้อตกลงร่วมกับครอบครัว จะต้องด้วยความสมัครใจ ครูและผู้บริหารที่เข้าร่วมโครงการเห็นประโยชน์ความสำคัญ และมีความตั้งใจจริงจัง ไม่ใช่เพราะถูกสั่งการลงมา
- ไม่ใช่กระทำได้กับทุกโรงเรียน โรงเรียนจะต้องถูกตรวจสอบประเมินความพร้อมเช่นกันว่าจะสามารถรองรับโครงการความร่วมมือในลักษณะนี้ได้หรือไม่ และมีการดำเนินการอย่างเป็นทางการพิเศษ เป็นกิจจะลักษณะ มีการสนับสนุนอย่างจริงจัง
- ลักษณะของความร่วมมือ นอกจากรูปแบบอย่างที่ครูบาสุทธินันท์ เคยเริ่มต้นไว้ ยังอาจทำได้ในแบบที่เป็นความร่วมมือกับหลายโรงเรียน เด็กเข้าเรียนกับครูที่มีความเต็มใจ ในแต่ละรายวิชา แต่ละโรงเรียน ซึ่งจะเป็นรูปแบบการศึกษาที่เปิดกว้างอย่างแท้จริง การศึกษาในระบบโรงเรียนภายหลังการปฏิรูปแล้วควรเป็นไปในลักษณะนี้มากที่สุด
- โรงเรียนที่มีโครงการพิเศษสำหรับครอบครัวบ้านเรียน อาจจัดการศึกษาสำหรับเด็กกลุ่มนี้ ในรูปแบบที่คละชั้นคละอายุ กลายเป็นชั้นเรียนหรือกลุ่มเรียนใหม่ บูรณาการรายวิชาต่างๆ เข้า

ด้วยกันตามความเหมาะสมในส่วนที่โรงเรียนรับผิดชอบ เท่ากับเป็นการสร้างนวัตกรรม กระบวนการเรียนรู้และการวัดผลประเมินผลขึ้น เป็นทางออกทางหนึ่งของการดำเนินการที่ไม่ส่งผลกระทบต่อนักเรียนปกติ นอกจากประสบการณ์ที่จะเป็นประโยชน์ต่อไป

๒. ลักษณะดำเนินการเองทั้งหมด โดยครอบครัวเดียว

ที่ผ่านมาการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย มีรูปแบบการดำเนินการในลักษณะนี้มากที่สุด อันอาจเนื่องมาจากสภาพการณ์ทั้งหลายผลักดันให้เป็นไปเช่นนั้น ในการดำเนินการมีความเป็นปัจเจกค่อนข้างสูง ต้องคิดสร้างสรรค์หลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนไปตามวิถีทางที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพครอบครัว ความคิดความเชื่อ หรือตามความถนัดความสนใจของลูก อย่างมีความหลากหลายแตกต่างกันไป

โดยครอบครัวที่ดำเนินการอย่างเป็นครอบครัวเดียวนี้ อาจเป็นเพราะเป็นช่วงแรกของการเริ่มต้น หรือเห็นว่า นี่คือวิถีทางของการศึกษาโดยครอบครัวอย่างแท้จริง มีความคล่องตัว ไม่ต้องติดข้อจำกัดที่ต้องมีขึ้นแน่นอนเมื่อหลายครอบครัวมารวมกัน หรืออาจเห็นประโยชน์ที่เกิดจากการรวมกลุ่มว่ามีไม่มากนักเทียบกับปัญหาที่ติดตามมา หรืออาจเป็นไปได้ว่ามีลักษณะเฉพาะตัวที่ต้องการความเป็นส่วนตัวค่อนข้างสูงในครอบครัว ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม คำว่าครอบครัวเดียว ไม่ได้หมายถึงการโดดเดี่ยวตัวเอง สิ่งสำคัญข้อหนึ่งที่ทุกครอบครัวบ้านเรียนตระหนักกันดีคือ ลูกจะต้องมีสังคมมีกลุ่มเพื่อน ครอบครัวบ้านเรียนทุกครอบครัวจึงมีความพยายามที่จะเชื่อมโยงเข้าหากัน เพื่อให้เกิดกิจกรรมร่วมกันของลูกหลาน นำไปสู่การจัดการศึกษาร่วมกัน อย่างหลวมๆ บ้าง รวมกันเป็นกลุ่มครอบครัวมีกิจกรรมร่วมกันอย่างจริงจังต่อเนื่องบ้าง และมีแนวโน้มความเป็นไปได้ว่า ลักษณะรวมกลุ่มจะมีมากขึ้น รวมไปถึงการเกิดขึ้นขององค์กรประสานงานครอบครัวบ้านเรียนอย่างเป็นทางการในอนาคต เพื่อให้การศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทยมีก้าวของการพัฒนาสูงขึ้นไปอีกขั้นหนึ่ง

๓. ลักษณะดำเนินการโดยกลุ่มครอบครัว แบบข่ายประสานงาน

รูปแบบลักษณะนี้คือ ครอบครัวบ้านเรียนหลายครอบครัวมีการดำเนินการจัดการศึกษาร่วมกันในบางส่วน อย่างมีความต่อเนื่องจริงจัง แต่ละครอบครัวสมาชิกมีความสามารถในการพึ่งตนเอง มีอิสระในวิถีของตัวเอง ขณะเดียวกันก็มีเอกภาพของกลุ่มในเรื่องที่มีความสำคัญ อาทิตัวปรัชญาการศึกษา หลักการพื้นฐานของกลุ่ม เป็นต้น มีการจัดการศึกษาทั้งที่บ้านของแต่ละครอบครัว พร้อมไปกับการจัดการศึกษาร่วมกันของทั้งกลุ่มตามที่นัดหมาย กล่าวโดยรวมแล้วยังมีลักษณะการกระจายตัวมากกว่าที่จะรวมศูนย์การบริหารจัดการเข้ามาอยู่ที่เดียว

ตัวอย่างที่ชัดเจนในขณะนี้ คือกรณีกลุ่มครอบครัว “บ้านเรียน ปัญญากร” ที่มีสมาชิกเบื้องต้นทั้งหมด ๘ ครอบครัว มีลูกๆ ในกลุ่มสมาชิกทั้งหมด ๑๑ คน มีวัยตั้งแต่ ๗ - ๑๓ ปี เริ่มก่อตั้งกลุ่มในเดือนกรกฎาคม ๒๕๔๒ ครอบครัวของคุณนิราพร เหลืองแจ่ม และของคุณกนกพร สบายใจ ที่เป็นกรณีศึกษาในรายงานฉบับนี้ เป็นสมาชิกอยู่ในกลุ่ม “บ้านเรียน ปัญญากร” ด้วย

ปรัชญาการศึกษา ที่กลุ่มยึดถือ คือ การศึกษาตามหลักพุทธธรรม ในฐานะที่เป็นสังฆะสากล อย่างมีศรัทธาในความเป็นมนุษย์ ในฐานะที่มีการเรียนรู้เป็นธรรมชาติของชีวิต มีศักยภาพในการเรียนรู้อย่างมหัศจรรย์ และสามารถฝึกฝนตนไปจนถึงจุดมุ่งหมายแห่งชีวิตอันประเสริฐได้

จุดมุ่งหมายทางการศึกษา ที่กลุ่มยึดถือ คือ การศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ พัฒนาให้มีชีวิตที่ดีงาม เท่าที่ศักยภาพของแต่ละคนจะไปถึง สามารถนำพาชีวิตของตนเองได้ และมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สังคมอย่างไม่ขัดแย้งในตนเอง

คุณลักษณะที่มุ่งหวังให้เกิดขึ้นกับลูกหลาน คือ คุณลักษณะแห่ง “บุพนิมิตแห่งมรรค ๗ ประการ” ซึ่งจะช่วยประคับประคองให้เข้าสู่เส้นทางของการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ได้แก่ ความมีกัลยาณมิตร การทำศีลให้ถึงพร้อม การทำขันธะให้ถึงพร้อม การทำตนให้ถึงพร้อม การทำความเห็นความเข้าใจให้ถึงพร้อม การทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม และการทำโยนิโสมนสิการให้ถึงพร้อม

หลักการพื้นฐาน ๓ ประการของกลุ่ม คือ หลักการความมีเสรีภาพในการจัดการศึกษา ตามสิทธิโดยธรรมชาติของผู้เป็นพ่อแม่ หลักการความเป็นชุมชนครอบครัว เพื่อการเรียนรู้ สร้างสรรค์ แบ่งปัน และตัดสินใจร่วมกัน หลักการศึกษาและพัฒนาตามความสนใจและความแตกต่างของแต่ละบุคคล อันเป็นธรรมชาติจริงของชีวิต

สมาชิกของกลุ่มมีอิสระที่จะจัดการศึกษาภายใต้ปรัชญา จุดมุ่งหมาย และหลักการพื้นฐาน ที่กลุ่มมีข้อตกลงยึดถือร่วมกันดังกล่าว แต่ละครอบครัวจะจัดการศึกษาให้กับลูกของตน พร้อมกับมีกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มด้วย อย่างมีสัดส่วนเหมาะสมไปตามสภาพการณ์ของแต่ละช่วงเวลา และตามความพร้อมความสนใจ หรือตามข้อจำกัดที่แตกต่างกันของแต่ละครอบครัว

ความเป็นกลุ่ม “บ้านเรียน ปัญญากร” จะก่อให้เกิดการเกื้อกูลกันในเรื่อง

- การระดมความคิด ร่วมกันวางแนวทางของหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ โดยแบ่งออกเป็นของกลุ่มเด็กเล็ก และกลุ่มเด็กโต
- การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ของครอบครัว เล่าสู่และให้ข้อวิจารณ์ เพื่อเสริมมุมมองใหม่และเป็นกำลังใจแก่กันและกัน อย่างสม่ำเสมอ
- มีกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน ได้แก่ กิจกรรมไปวัดวันพระ , กิจกรรมเสริมทักษะเรียนดนตรีไทย เล่นกีฬา ทำแปลงเกษตรกรรม , กิจกรรมการเดินทางเรียนรู้โลกกว้าง ทัศนศึกษาแหล่งเรียนรู้ต่างๆ จัดค่ายสัญจรชนบท , กิจกรรมพื้นฐานวิชาชีพ ให้เด็กมีโครงการเรียนรู้ทดลองในทาง

วิชาชีพพร้อมกัน มีวันอาชีพ ให้ได้สัมผัสประสบการณ์ในวิชาชีพต่างๆ และกิจกรรมอาสาสมัคร เพื่อการบำเพ็ญประโยชน์ สร้างองค์คุณแห่งความเมตตากรุณา เป็นต้น

- มีการแลกเปลี่ยนผลัดกันดูแล ผลัดกันจัดการเรียนรู้ให้กับลูกหลาน ระหว่างครอบครัวในกลุ่ม
- ร่วมกันในการวัดผลประเมินผลการศึกษาของลูกหลานในกลุ่ม อย่างมีคุณภาพ เป็นที่ยอมรับของสังคม ลดความลำเอียงที่อาจเกิดขึ้นได้ในความเป็นพ่อแม่
- จัดตั้งกองทุนของกลุ่ม สร้างวัฒนธรรมการออม การแบ่งปัน อย่างยึดหลักการพึ่งตนเอง และมีการเฉลี่ยค่าใช้จ่ายต่างๆ ร่วมกัน อย่างคำนึงถึงข้อจำกัดทางฐานะของแต่ละครอบครัวสมาชิก
- สร้างความน่าเชื่อถือในการแสวงหาความร่วมมือ ความสนับสนุน จากทุกๆ ส่วนในสังคม
- จัดตั้งขึ้นเป็นศูนย์การเรียนรู้ รักษาสิทธิและทำหน้าที่ในฐานะเป็นศูนย์การเรียนรู้ของกลุ่มครอบครัว ตามบทบัญญัติของกฎหมาย
- ก่อให้เกิดกระบวนการทางสังคม ความร่วมมือกับทุกๆ ฝ่าย ทำให้การศึกษาโดยครอบครัว ไม่เป็นเฉพาะเพียงเพื่อการแก้ปัญหาของลูกหลานตนเอง พร้อมทั้งจัดให้มีการศึกษาวิจัยสรุปบทเรียนประสบการณ์อย่างจริงจัง การเผยแพร่ เพื่อให้รูปแบบการศึกษาโดยครอบครัว มีความชัดเจนได้รับการยอมรับเชื่อถือในสังคมยิ่งๆ ขึ้นไป

๔. ลักษณะดำเนินการโดยกลุ่มครอบครัว แบบรวมศูนย์การจัดการในที่เดียว

รูปแบบลักษณะนี้ คือ ครอบครัวหลายครัวมาจัดการศึกษาให้กับลูกหลานร่วมกัน ในสถานที่ตั้งแห่งหนึ่ง โดยจัดตั้งเป็นโรงเรียน หรือศูนย์การเรียนรู้ ที่คณะครอบครัวทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการสถานศึกษา กำกับดูแลทั้งในทางนโยบายและการบริหารจัดการ อาจจดทะเบียนกิจการเป็นองค์กรสาธารณกุศลด้วย เพื่อให้เป็นสถานศึกษาที่ปลอดพ้นจากเรื่องธุรกิจการค้า ในการดำเนินงานมีการมอบหมายหรือจ้างคนละทำงาน ทำหน้าที่บริหารจัดการเต็มตัว มีครูที่มีค่าตอบแทนตามความเหมาะสม รับผิดชอบเรื่องการเรียนการสอน พ่อแม่ในกลุ่มบางคนที่มีเงื่อนไขก็อาจร่วมเป็นครูหรืออยู่ในทีมบริหารด้วย

หากจดทะเบียนจัดตั้งเป็นโรงเรียน ความแตกต่างจากโรงเรียนทั่วไปก็คือ

- เป็นโรงเรียนของครอบครัว ที่กลุ่มครอบครัวเป็นเจ้าของช่วยกันจัดตั้งและดำเนินการเอง โดยมีความเชื่อ จุดมุ่งหมาย หรือปรัชญาการศึกษา ที่ยึดถือร่วมกัน
- เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก จัดการศึกษาให้กับเฉพาะลูกหลานภายในกลุ่ม หรืออาจขยายตัวไปในแต่ละปี รับลูกหลานจากครอบครัวที่สมัครใจเข้ามาร่วมด้วยตามความเหมาะสมแต่ในปริมาณไม่มากนัก ดำเนินการไปจนลูกหลานสำเร็จการศึกษา หรือดำเนินการต่อไปเรื่อยๆ トラบที่ยังคงรักษาและบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายและปรัชญาของตน
- เป็นกิจการโรงเรียนแบบการกุศล ไม่เป็นธุรกิจการค้า มุ่งแสวงหากำไร

เมื่อกฎกระทรวงตามมาตรา ๑๒ ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ที่เกี่ยวกับการดำเนินการ ศูนย์การเรียน ประกาศใช้ชัดเจน ก็จะเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่ง ทำให้อาจสามารถจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียน ของกลุ่มครอบครัว แบบที่รวมศูนย์การบริหารจัดการเอาไว้ในที่เดียว ซึ่งคาดว่าจะทำให้การดำเนินงานมีความแตกต่าง มีความยืดหยุ่น บรรลุจุดมุ่งหมายของความเป็นการศึกษาโดยครอบครัว ได้มากกว่าการดำเนินงานในฐานะที่เป็นโรงเรียนภายใต้การควบคุมของพระราชบัญญัติสถานศึกษาเอกชน

รูปแบบการดำเนินการในลักษณะเช่นนี้ มีความสอดคล้องกับกลุ่มครอบครัว ที่แต่ละครอบครัวอาจจะยังไม่มีความพร้อมที่จะจัดการศึกษาด้วยตัวเองโดยตรง จากภาระและข้อจำกัดต่างๆ และกลุ่มครอบครัวที่อยู่ในละแวกย่านเดียวกัน ในหมู่บ้านจัดสรร ในสถานประกอบการขนาดใหญ่ มีความเป็นไปได้อย่างมากที่จะก่อให้เกิดการศึกษาโดยครอบครัวในลักษณะนี้ขึ้น

ตัวอย่างที่ชัดเจน คือการดำเนินงานของ “สถาบันปัญญาไทย” ภายใต้การดูแลของมูลนิธิวอลดอร์ฟ ปัญญาไทย ซึ่งได้บอกเล่าถึงรายละเอียดโดยสังเขปเอาไว้แล้วในรายงานฉบับนี้ ในบทที่ ๓ กรณีศึกษา ครอบครัว “พันธุโอสถ” ที่ นพ.พร พันธุโอสถ จัดการศึกษาให้กับเด็กๆ ของตนเอง และให้กับลูกหลานของกลุ่มครอบครัวที่เห็นด้วยกันในแนวการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ เริ่มจากเป็นกลุ่มเล็กๆ ไม่กี่ครอบครัว ใช้บ้านที่อาศัยของตนเองเป็นสถานที่ตั้ง แล้วกำลังจะพัฒนาไปเป็นโรงเรียนครอบครัว หรือศูนย์การเรียนของกลุ่มครอบครัว อย่างมีระบบการบริหารจัดการ มีอาคารสถานที่ตั้งในพื้นที่ที่สามารถรองรับผู้เรียนและการจัดการศึกษาอย่างเต็มรูปแบบมากยิ่งขึ้นต่อไป

ปรัชญาหรือแนวคิดทางการศึกษา

ครอบครัวบ้านเรียนหลายครอบครัวตัดสินใจจัดการศึกษาให้กับลูก อย่างผ่านการคิดพิจารณาบนพื้นฐานปรัชญาความเชื่อที่ชัดเจนของตัวเอง ที่ต่างไปจากสิ่งที่ดำรงอยู่ในการศึกษากระแสหลัก ทำให้ต้องแสวงหาวิถีทางใหม่ที่ชีวิตจะสามารถเต็มสมบูรณ์ไปตามอุดมคติที่เลือกแล้วได้ ผ่านกระบวนการทางการศึกษา ซึ่งมีความสำคัญมากเพราะเป็นเรื่องหนึ่งที่ตั้งเอาชีวิตของคนเราไปทั้งหมด นอกเหนือจากเรื่องของการงานอาชีพ หากวิถีของการศึกษาไปคนละทางกับวิถีของครอบครัว ก็จะเป็นความขัดแย้ง เป็นเรื่องน่าเศร้าที่ต้องเห็นลูกหลานหันหน้าไปคนละทางกับสิ่งที่พ่อแม่ศรัทธา และจะยิ่งเลวร้ายหนักขึ้นหากทางที่พวกเขา กำลังก้าวไปนั้นเป็นทางที่ตกต่ำลงไปทุกที

การศึกษาโดยครอบครัวพิจารณาจากที่เป็นกรณีศึกษาในรายงานฉบับนี้ จะเห็นได้ถึงปรัชญาหรือแนวคิดทางการศึกษาที่แต่ละครอบครัวมีความเชื่อมั่นเป็นพื้นฐานสำคัญ นำมาสรุปอีกครั้งเพื่อให้เห็นสาระที่มีชีวิตชีวาของการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย ดังนี้

ครอบครัว “ธงไชย” ผู้ก่อตั้งโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก พร้อมทั้งจัดการศึกษาให้กับลูก ตามแนวคิดการศึกษาโรงเรียนซัมเมอร์ฮิลล์ ของ เอ.เอส.เนล ที่เน้นในเรื่องเสรีภาพในการเรียนรู้ของเด็ก และปฏิเสธลักษณะการใช้อำนาจของผู้ใหญ่ ภายหลังจากต่อมาได้ผสมผสานแนวคิดตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

และแนวคิดเกษตรกรรมธรรมชาติของมาซาโนบุ ฟูกุโอกะ ที่เสนอให้กิจกรรมของมนุษย์กลมกลืนไปกับธรรมชาติ เข้าไว้อย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วย

ครอบครัว “ซุตินคร” มีศรัทธามั่นคงในศาสนาคริสต์นิกายเซเวนเดย์ แอดเวนติสต์ และหลักเสรีภาพในระบบประชาธิปไตย ทั้งในทางศาสนาและความถูกต้องของสังคม การให้การศึกษาแก่ลูก จะต้องถือเป็น “สิทธิและหน้าที่โดยชอบธรรมของผู้เป็นพ่อแม่ รัฐไม่มีสิทธิที่จะผูกขาดเข้ามาจัดการแทนทั้งหมด ตราบที่พ่อแม่ยังยืนยันในสิทธิของตน” อีกทั้งการศึกษาเรียนรู้ต้องมุ่งในทางคุณธรรมมากกว่าตัวความรู้ จุดมุ่งหมายสุดท้ายคือความศรัทธาในพระเจ้า และชีวิตอันเป็นนิรันดร์ (ไม่ใช่เห็นความรู้เป็นพระเจ้า)

ครอบครัว “พันธุโฮสท” และกลุ่มสถาบัน “ปัญญาทัย” จัดการศึกษาตามทัศนะมนุษยปรัชญา ของ ดร.รูดอล์ฟ สไตเนอร์ และตามแบบของโรงเรียนวอลดอร์ฟ ที่ให้ความสำคัญต่อธรรมชาติความเป็นมนุษย์ ทั้งกาย ใจ และจิตวิญญาณ แก่นแท้ของการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ให้มีอิสรภาพทางปัญญา มีความสมดุลระหว่างความสามารถในการคิด ความรู้สึก และเจตจำนงมุ่งมั่น สามารถเลือกทางของชีวิตได้ด้วยตนเอง พร้อมกับการมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สังคม

ครอบครัว “ฟังอุดม” ให้ความสำคัญกับปรัชญาการศึกษาแบบพัฒนาองค์รวมของชีวิต ที่มีความเป็นพลวัต มีความยั่งยืน มีคุณภาพ เข้าถึงแก่นแท้ภายในของมนุษย์ ทำให้ชีวิตงอกงามขึ้นทั้งกาย ใจ สติปัญญา และจิตวิญญาณ

ครอบครัว “สมพงศ์” ให้ความสนใจต่อปรัชญาการศึกษา “โรงเรียนได้ร่มไม้” ของรพินทรนาถ ฐากูร และแนวคิดการศึกษาของกฤษณมูรติ ที่เน้นว่าการศึกษาคือธรรมชาติของชีวิต การเรียนรู้คือการเข้าร่วมเป็นหนึ่งในเดียวระหว่างชีวิตกับธรรมชาติ ดังที่รพินทรนาถ ฐากูร กล่าวไว้ว่า “อิสรภาพที่สมบูรณ์อยู่ในความสัมพันธ์อันสอดคล้องกลมกลืน ซึ่งเราบรรลุถึงได้ในโลกไม่ใช่ผ่านทาง การสนองตอบต่ออิสรภาพนั้นทาง การรู้ (knowing) แต่ผ่านทาง การเป็นอยู่ (being) ... ตรงจุดที่เราเข้าถึงสัจจะ ไม่ใช่จากการรู้สึกมันได้ทาง ประสบาสัมผัส หรือรู้จักมันได้โดยการให้เหตุผล แต่จากการรวมเป็นหนึ่งในความสอดคล้องเป็นหนึ่งเดียว อย่างแท้จริง”

ครอบครัว “ปรัชญาพุทธธิ” เห็นว่าการศึกษจะต้องเป็นไปอย่างมีความหมาย รับผิดชอบต่อชีวิตที่เป็นจริงของท้องถิ่นได้ การเรียนรู้ไม่เพียงเฉพาะเนื้อหาวิชา แต่จะต้องเชื่อมโยงสัมพันธ์สอดคล้องกับทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งวิถีชีวิต อาชีพ ความเป็นอยู่ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต มีแนวทางการจัดการศึกษาให้เรียนรู้ชีวิตจากชีวิตจริงและการแก้ปัญหาในชีวิตจริง ๆ จากเนื้อหา กิจกรรม แล้วพัฒนาไปสู่การสร้างกิจการ สร้างงานสร้างอาชีพได้

ครอบครัว “เหลืองแจ่ม” ครอบครัว “สบายใจ” และกลุ่ม “บ้านเรียน ปัญญากร” ยึดถือปรัชญาการศึกษาตามหลักพุทธธรรม ในฐานะที่เป็นสัจจะสากล จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ พัฒนาชีวิตที่ดีงาม เท่าที่ศักยภาพของแต่ละคนจะไปถึง ให้ลูกหลานสามารถนำพาชีวิตตนเองได้ และมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สังคมอย่างไม่ขัดแย้งในตนเอง

ครอบครัว “แดงพวงไพลย์” มีความเชื่อว่า “การศึกษาเป็นปัจจัยในการสร้างสมทุนทางปัญญา และทักษะ ให้มีค่านิยม ความเชื่อ คุณธรรม จริยธรรม เพาะบ่มสะสมความเป็นมนุษย์”

ครอบครัว “คุณวัฒนาการ” มุ่งแสวงหาแนวทางการศึกษาที่สามารถตอบสนองต่อลักษณะพิเศษ ของบุคคล การเรียนรู้ที่มีความสุข ที่สามารถพัฒนาต่อยอดคุณลักษณะพิเศษที่บุคคลมี ให้เกิดเป็นคุณ ประโยชน์ทั้งต่อตัวเองและสังคม โดยไม่สูญเสียความสมดุลในด้านอื่นๆ ของชีวิตไป

ถึงแม้ปรัชญาความเชื่อของแต่ละครอบครัวอาจจะมีรายละเอียดที่ต่างกันไปบ้าง แต่ก็สามารถเห็น ได้ถึงแก่นที่เป็นแกนหลักร่วมกันอยู่ ซึ่งกล่าวถึงที่สุดแล้วก็คือ **วิถีทางของการบรรลุซึ่งความเป็นมนุษย์ที่ สมบูรณ์** **วิถีทางของการศึกษาเรียนรู้ที่สามารถตอบสนองต่อธรรมชาติเดิมแท้ของชีวิต และศักยภาพที่มีความแตกต่างกันของบุคคล**

ทำให้การศึกษาเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ไม่แปลกแยกออกไปจากความเจริญงอกงามของชีวิตและ จิตวิญญาณ ให้คำตอบต่อ ความหมายของชีวิต และพยายามทำให้ชีวิตของคนเรามีคุณค่าเต็มขึ้นอยู่ใน ตัวของมัน อย่างมีเสรีภาพ เท่าทัน และสามารถเผชิญหน้ากับทุกปัญหาของชีวิตในโลกแห่งนี้ได้

การศึกษาโดยครอบครัว จึงควรกำหนดจุดยืนของตนไว้บนพื้นฐานของความศรัทธาในความเป็น มนุษย์ ดังกล่าว พยายามดึงตัวดึงใจไว้ไม่ให้คล้อยไปตามกระแสของการศึกษาที่มองมนุษย์อย่างชาดมิติ ของจิตใจ จิตวิญญาณ และไม่มีเป้าหมายของการก้าวบรรลุซึ่งจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต

หากเป็นเช่นนั้นได้ ก็นับว่าการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย ได้แสดงถึงความเป็นตัวของตัวเอง มีอิสระทางปัญญา และเกื้อหนุนให้พ่อแม่สามารถทำหน้าที่การเป็นผู้ “แสดงโลกแก่ลูก” ได้อย่างเต็มภาคภูมิ

หลักสูตรและแนวทางการจัดการศึกษา

ในเรื่องนี้ ก่อนอื่นควรพิจารณาทำความเข้าใจเทียบเคียงกับการแบ่งระบบการศึกษาออกเป็น ๓ รูปแบบ ในมาตรา ๑๕ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

ครอบครัวหรือกลุ่มครอบครัวเมื่อตัดสินใจจัดการศึกษาด้วยตนเอง แทนการส่งลูกหลานไปโรงเรียน โดยปกติ สามารถดำเนินการจัดตั้งขึ้นเป็นศูนย์การเรียน มีฐานะเป็นสถานศึกษาแห่งหนึ่ง ซึ่งอาจจัดการ ศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบผสมผสานกันก็ได้

ศูนย์การเรียนครอบครัวใด เลือกที่จะจัดการศึกษาแบบ **การศึกษาในระบบ** จะต้องมีการกำหนด จุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผลซึ่งเป็นเงื่อนไขของการ สำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

ศูนย์การเรียนครอบครัวใด เลือกที่จะจัดการศึกษาแบบ **การศึกษานอกระบบ** สามารถที่จะจัดการ เรื่องราวต่างๆ ตั้งแต่จุดมุ่งหมาย หลักสูตร จนถึงการประเมินผล อย่างมีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับสภาพ

และความต้องการของตนหรือกลุ่มตน และถ้าเป็นการเลือกเอา การศึกษาตามอัธยาศัย ความยืดหยุ่นนี้ก็จะยิ่งมีอิสระมากขึ้น เป็นไปตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาเรียนรู้ได้จากทุกสภาพการณ์และทุกแหล่งความรู้

ทำไมจึงมีความแตกต่างดังกล่าวได้ถึงขนาดนั้น จากเป็นแบบแผนที่สุด จนถึงไม่มีแบบแผน (Schooling → Unschooling) คำตอบจะเป็นดังที่กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่า ความเข้าใจที่มีต่อการศึกษานั้น เปลี่ยนแปลงไปจากที่ยึดถือกันในช่วงร้อยกว่าปีที่ผ่านมาแล้ว กลับไปสู่ความเชื่ออันเป็นรากฐานเดิมว่า การศึกษาเรียนรู้เป็นธรรมชาติของชีวิต ที่ย่อมต้องมีความแตกต่างหลากหลายกันไป พร้อมทั้งการประเมินค่าของความสำเร็จนั้น ไม่จำเป็นต้องอยู่บนมาตรฐานหนึ่งเดียว เช่นนี้แล้ว กระบวนการในการศึกษาเรียนรู้จึงเป็นไปได้ที่จะเปิดกว้าง ไร้ข้อจำกัดหรือมีข้อจำกัดน้อยที่สุด อย่างไม่มีสูตรสำเร็จตายตัวอีกต่อไป อีกทั้งถ้าจะให้ถึงแก่นความหมายของการศึกษาที่แท้จริงๆ ก็ไม่ควรให้มีรูปแบบการศึกษาอันใดอันหนึ่งตั้งตัวขึ้นเป็นผู้ประเมินมาตรฐานของรูปแบบการศึกษาอื่นๆ เพราะนั่นจะเป็นการขัดแย้งในตัวเองของการให้มีรูปแบบระบบการศึกษาที่หลากหลายดังกล่าว เราคงไม่อยากเดินวนซ้ำรอยความผิดพลาดเดิมกันไปไม่รู้จักจบ อย่างไรก็ตาม เมื่อต้องการเทียบผลของการศึกษาที่ต่างรูปแบบกัน ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดๆ ย่อมสามารถกระทำได้ ด้วยกฎเกณฑ์มาตรการต่างๆ แต่ต้องกำหนดขึ้นบนพื้นฐานของความตระหนักในการศึกษาที่แท้ เคารพในศักดิ์ศรีของมนุษย์และการตัดสินใจเลือกที่แตกต่างกัน โดยความสมานฉันท์

การศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย พบว่า มีรูปแบบการศึกษาในลักษณะที่เป็นการผสมผสานค่อนข้างไปทางการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นส่วนใหญ่

ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงหลักสูตรและองค์ประกอบทั้งหลายในการศึกษา จึงต้องระวัง อย่าได้เอากรอบวิธีคิดและความเคยชินของรูปแบบการศึกษาในระบบ ไปจับวัดตีตราว่าการศึกษาโดยครอบครัวจะต้องเป็นแบบแผนเช่นนั้น จะเป็นอย่างอื่นไม่ได้ เพราะความถูกต้องกลับเป็นไปอย่างตรงกันข้ามกับความเคยชินที่ผ่านมา เราต้องมองการศึกษาโดยครอบครัวในฐานะที่เป็นนวัตกรรม ให้อิสระเพื่อให้เกิดการสร้างสรรค์แนวทางการศึกษาเรียนรู้ใหม่ๆ ให้มากที่สุด และอย่าลืมว่า เรากำลังปฏิรูปการศึกษา เรากำลังปฏิรูปการศึกษา ถ้าจำเป็น ก็ควรต้องกันไว้ให้ชื่นใจ

หลักสูตร ครอบครัวบ้านเรียนหลายครอบครัวเริ่มต้นจากการใช้เนื้อหาสาระหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เป็นข้อพิจารณาว่าลูกควรจะต้องเรียนรู้เนื้อหาอะไรบ้างตามระดับวัยของเด็ก กับดูจากหลักสูตรของโรงเรียนสาธิต โรงเรียนนานาชาติ หรือของในต่างประเทศ มาประกอบกันเข้า เมื่อนำมาใช้จริง มีการพลิกแพลงยืดหยุ่น ไปตามความพร้อมและความสนใจของลูกเป็นสำคัญ ขณะเดียวกันก็พยายามเทียบดูเป็นระยะ ว่าลูกยังคงได้รับเนื้อหาตามหลักสูตรทางการอยู่ ไม่ได้เรียนรู้ทางวิชาการน้อยไปกว่าเด็กในโรงเรียนทั่วไป

พัฒนาการต่อมา คือการพยายามสร้างสรรค์หลักสูตรของครอบครัวตนเองขึ้น โดยทำเป็นทิศทาง แนวทาง หรือกรอบกว้างๆ ให้เป็นข้อตกลงหรือการเตรียมการล่วงหน้าร่วม กันระหว่างพ่อแม่และลูก โดยส่วนใหญ่เมื่อมาถึงตรงนี้ การจัดจำแนกความรู้ในลักษณะที่เป็นวิชาหรือกลุ่มวิชา จะหมดความเคร่งครัด หรือหายไปเลย หันไปให้ความสำคัญในลักษณะที่เป็นองค์ความรู้ หรือกระบวนการเรียนรู้หลายๆ สายผสมผสานกัน ที่สามารถหล่อหลอมคุณลักษณะในการเรียนรู้ของเด็กโดยรวม เข้าไปถึงเรื่องวิถีของการเรียนรู้ มากกว่าตัวความรู้ ให้ได้รู้จักการเรียนรู้และรู้วิธีการเรียนรู้ เพื่อความสามารถในการสร้างเสริมความรู้ได้ตลอดชีวิต มากกว่าการรู้ความรู้อย่างเป็นเศษเสี้ยวและหยุดนิ่ง

ครอบครัวบ้านเรียนบางครอบครัว ไม่มีสิ่งที่เรียกว่าหลักสูตร อาจเพราะต้องการหลุดไปจากกรอบที่ไม่จำเป็น การเรียนรู้เกิดขึ้นในทุกๆ ขณะ แม้ยามนั่งอยู่เฉยๆ ซึมซับได้จากทุกสภาพการณ์ทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม มองเห็นและมองไม่เห็น มีความเป็นธรรมชาติซึมซับอยู่ในวิถีชีวิตมากกว่าให้มีรูปการจัดการใดๆ จนคนภายนอกอาจจะด่วนตีเหมาเอาว่า ในครอบครัวนั้นพ่อแม่ไม่ได้กำลังจัดการศึกษาให้ลูก ปล่อยให้ลูกเรียนรู้ด้วยตัวเองล้วนๆ ในครอบครัวบ้านเรียนที่เลือกวิถีทางของการเรียนรู้ในลักษณะนี้ ข้อยืนยันเมื่อจำเป็นต้องแสดงต่อสังคมถึงความสำเร็จของตนก็คือ พัฒนาการที่เกิดขึ้นจริงในตัวของคุณ หากมีการตรวจสอบไม่ว่าในความสามารถด้านใดๆ เด็กจะแสดงให้เห็นให้ประจักษ์เองว่า ตลอดเวลาที่ผ่านมาของวิธีการเรียนรู้ดังกล่าว เขาได้พัฒนาตัวไปเช่นไรหรือไม่ ?

หากมีใครบางคนเปรียบเทียบว่า การศึกษาต้องมีหลักสูตร เหมือนประเทศต้องมีแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พอมาในวันนี้ มีคนประกาศความเชื่อว่าการศึกษาไม่จำเป็นต้องมีหลักสูตร เหมือนประเทศไม่จำเป็นต้องมีแผนพัฒนาฯ เราจะรู้สึกกันเช่นไร ? การศึกษาจะดำเนินไปได้หรือ ประเทศจะเจริญไปได้หรือ คำตอบอย่างหนักแน่นจะบอกว่า ได้ ! และนั่นเท่ากับเราทำสำเร็จไปแล้วกว่าครึ่งด้วยการที่กล้าหลุดไปจากกรอบพันธนาการเดิมๆ แล้วลุกขึ้นมาสร้างสิ่งใหม่ด้วยจินตนาการใหม่ หรืออย่างน้อยก็ไม่ได้กำลังทำซ้ำในสิ่งที่รู้อยู่แล้วว่ามันผิด ... ครอบครัวบ้านเรียนบางครอบครัว อาจคิดเช่นนี้ ซึ่งบทเรียนความผิดพลาดที่ผ่านมาเตือนว่า จะใครก็ตามก็ล้วนไม่รู้จริงพอที่จะมีสิทธิ์ไปตัดสินว่า เขากำลังคิดผิด

ตัวหลักสูตรในมโนทัศน์แบบเดิม ที่เห็นในเชิงกายภาพ เป็นกรอบโครง เป็นเอกสารแบบแผน ที่ใช้เป็นตัวกำกับคุณภาพทางวิชาการ หรือเป็นเครื่องหมายแสดงมาตรฐานว่าผู้เรียนในหลักสูตรดังกล่าว เป็นผู้รู้ในสิ่งที่บอกไว้ตามหลักสูตรนั้น จึงอาจไม่ใช่เป็นมโนทัศน์เดียวกัน เมื่อมาใช้กับการศึกษาโดยครอบครัว

หากเราจะยังใช้คำว่า “หลักสูตร” อยู่ และเรียกร้องให้ยังต้องมีหลักสูตร ความหมายและคุณค่าของมันก็ควรจะต้องเปลี่ยนไปเป็นการสะท้อนให้เห็น “ปรัชญาการศึกษา” และการจัด “องค์สาระทักษะความรู้” ที่จะน้อมนำไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ของผู้เรียน อย่างที่แต่ละคนจะประสบผลไปตามศักยภาพของตน ภายใต้คำว่าหลักสูตร ครอบครัวบ้านเรียนควรตอบกับตัวเองให้ชัดเจนว่า เราศรัทธาและให้คุณค่าต่อการศึกษาลูกหลานไปในทางใด ด้วยมโนคติและมโนธรรมแห่งความเป็นมนุษย์เช่นไร พร้อมๆ กับประมวลสาระแห่งความรู้ที่มนุษย์สั่งสมสืบทอดกันมา ที่เป็นเหตุปัจจัยของความเจริญวัฒนา เป็นองค์

คุณให้เกิดปัญญา ได้เห็นในความคิด ความงาม และความจริง นำมาถ่มกรองให้สอดคล้องไปกับพัฒนาการตามวัยและธรรมชาติของตัวลูก โดยที่ตลอดระยะเวลาแห่งการศึกษาเรียนรู้ของลูกนั้น พ่อแม่มีสติตามรู้ในปรัชญาการศึกษา และองค์สำรตละความรู้ นี้อยู่ตลอดเวลา

กระบวนการเรียนรู้ การเข้าถึงแก่นของการศึกษาที่แท้ ที่เป็นธรรมชาติจริงของชีวิต จำเป็นจะต้องมีกระบวนการเรียนรู้ ที่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ในการเรียนรู้เช่นกัน กระบวนการเรียนรู้ของการศึกษาโดยครอบครัว ที่หลุดออกมาแล้วจากห้องเรียน ชั้นเรียน การสอนสั่งตามครูบอก การจดลอกบนกระดานดำ ... จึงเป็นไปอย่างสามารถสร้างสรรค์ควมมีชีวิตชีวาได้มากกว่า และตรงใจเด็กได้มากกว่า

พบว่า กระบวนการเรียนรู้ ที่ดำเนินอยู่ในครอบครัวบ้านเรียนในสังคมไทย จะให้ความสำคัญกับแนวทางต่างๆ โดยสรุปดังนี้

- **ความเคารพและเชื่อมั่นในศักยภาพการเรียนรู้ของเด็ก** การเรียนรู้ที่แท้จริงเป็นพัฒนาการที่เกิดขึ้นจากภายในตัวเด็ก เด็กสามารถสร้างความรู้ขึ้นได้ด้วยตัวเอง จริงๆ แล้วเด็กเรียนรู้จากการสอนของผู้ใหญ่แต่เพียงน้อยนิด การพยายามในเชิงยัดเยียดจากภายนอกนั้น เป็นสิ่งที่ไม่เป็นผล ยังจะทำให้เกิดการต่อต้านด้วย
- **การศึกษาในครอบครัว เป็นการเรียนรู้ร่วมกันของทั้งครอบครัว** พ่อแม่มีทั้งความเป็นครูและผู้เรียนรู้ไปพร้อมกันกับลูก ตัวกระตุ้นหรือแรงจูงใจที่สำคัญที่สุด คือแบบอย่างทีกระตือรือร้นในความใฝ่รู้ของตัวพ่อแม่
- **เด็กเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้** ในความหมายที่ว่า **การเรียนรู้เกิดจากและพัฒนาไปสู่การค้นพบตัวตนของเด็ก ธรรมชาติของลูก** และเด็กได้รับโอกาสในการพัฒนาไปตามสนใจความถนัดที่เขามีอยู่ อย่างมีความสมดุลกับพัฒนาการด้านอื่นๆ
- **การเรียนรู้เป็นระบบของการบูรณาการ** เป็นการเชื่อมโยงสรรพวิชาให้กลมกลืนไปกับทักษะและมรรควิถีทั้งหมดของชีวิต
- **การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ในทุกวิถีทาง** ทั้งอย่างมีกระบวนการของการฝึกฝนเป็นขั้นตอน และอย่างเป็นไปตามธรรมชาติจากการซึมซับรับรู้ ทั้งโดยประสบการณ์ตรงจากการลงมือทำ การค้นคว้าทดลอง และในการสัมผัสสัมพันธ์กับทุกๆ สิ่ง อย่างไม่รู้ตัว ทั้งโดยการค่อยๆ สั่งสมสร้างองค์ความรู้ และโดยการหยั่งรู้ด้วยญาณทัศนะ อย่างน่ามหัศจรรย์ในศักยภาพการเรียนรู้ของมนุษย์
- **การเรียนรู้ที่แท้สามารถนำไปสู่จุดหมายปลายทางของชีวิต** ไม่เพียงประโยชน์ในขั้นที่ตาเห็น ในฐานะชีวิตความเป็นอยู่อันชอบในสังคม ยังก้าวไปถึงจุดหมายขั้นเลียดาเห็น ในมิติแห่งคุณธรรมความดีงาม ยิ่งไปกว่านั้นยังอาจไปถึงขั้นจุดหมายสูงสุดแห่งชีวิต ในความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานใจอยู่ทุกขณะ ซึ่งเป็นปรมัตถ์ธรรมอยู่ในทุกๆ ศาสนา

สำหรับ **กิจกรรมการเรียนรู้** ซึ่งมีความหลากหลาย อาจสรุปเป็นกิจกรรมหลักๆ ได้ดังนี้

- การเรียนรู้อย่างเป็นทางการ “โครงการ” จากความสนใจของลูก หรือจากการมีส่วนร่วมกันของพ่อแม่ลูก ทำให้เรียนรู้เนื้อหาสรรพวิชาต่างๆ อย่างบูรณาการ และมีชีวิตชีวา
- โครงการศึกษาตามความสนใจของบุคคล ส่งเสริมการพัฒนาทักษะความสามารถและการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ภายใต้การสนับสนุนดูแลของพ่อแม่
- โครงการศึกษาร่วมกันเป็นกลุ่ม โดยลูกหลายคนในครอบครัวเดียวกัน หรือเด็กๆ จากกลุ่มครอบครัวที่มีการจัดการศึกษาร่วมกัน ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกับกลุ่มเพื่อน การเชื่อมั่นในตนเองอย่างเคารพความคิดเห็นของคนอื่นที่แตกต่างกัน บรรลุความต้องการของตนในท่ามกลางความสำเร็จของกลุ่ม เป็นต้น
- กิจกรรมการพัฒนาศติและสมาธิ จากการทำงานที่มีความต่อเนื่องเป็นจังหวะสม่ำเสมอ การทำงานศิลปะ หัตถกรรม ที่ฝึกให้ต้องมีสติอยู่กับตัว ตลอดจนการปฏิบัติกรรมฐานตามแนวทางทางศาสนา
- กิจกรรมเสริมภูมิรู้ เช่น ทักษะศึกษา การเดินทาง การจัดการค่ายพักแรม การขี่จักรยานทางไกล การเข้าร่วมในงานเทศกาล งานบุญ งานประเพณี เป็นต้น
- กิจกรรมเสริมทักษะ เช่น การเล่นดนตรี กีฬา เรียนภาษา ฝึกอบรมงานประดิษฐ์ เป็นสมาชิกชมรม สร้างสรรค์งานอดิเรก เป็นต้น
- กิจกรรมเสริมพื้นฐานงานอาชีพ เช่น วันอาชีพ ไปพบให้ได้รับความรู้ประสบการณ์จากผู้ประกอบอาชีพต่างๆ เข้าอบรมในสถานสอนงานอาชีพ การฝึกงานระยะสั้น การจัดทำโครงการทดลองการประกอบกิจการขนาดเล็ก เป็นต้น
- กิจกรรมอาสาสมัคร เสริมภูมิธรรม ความเมตตา เสียสละ ลดความเห็นแก่ตัว
- กิจกรรมงานบ้าน เสริมความรับผิดชอบ วินัย การมีส่วนร่วมในเรื่องราวของครอบครัว การปรับปรุงชีวิตและสภาพแวดล้อมให้เป็นไปเพื่อสร้างสุขภาวะ เป็นต้น

สำหรับครอบครัวบ้านเรียน ที่ลูกมีลักษณะและความต้องการพิเศษ อาจพิจารณาหรือมีพรสวรรค์โดดเด่นไปทางใดทางหนึ่ง ย่อมต้องมีกระบวนการและกิจกรรมในการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการดังกล่าวโดยเฉพาะเพิ่มเติมขึ้นด้วย อย่างสามารถพัฒนาศักยภาพให้พึ่งตนเองได้ หรือใช้พรสวรรค์ที่มีไปในทางสร้างสรรค์เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและไม่ทำร้ายเอาวัดเอาเปรียบผู้อื่น พร้อมๆ ไปกับไม่ละเลยในพัฒนาการทุกๆ ด้าน เพราะชีวิตมนุษย์ต้องการความสมดุล ความสุขและความสำเร็จของชีวิตที่แท้จริงดำรงอยู่บนการประคองตนไว้ในทางสายกลางแห่งความสมดุลพอดี ซึ่งความสมดุลนี้ดูจะเป็นจุดที่เปราะบางที่สุดสำหรับเด็กที่มีลักษณะพิเศษ

แนวทางการประเมินผล

การประเมินผลการศึกษา ย่อมต้องเป็นไปในทิศทางเดียวกันสอดคล้องกับเรื่องของหลักสูตรและแนวทางการจัดการศึกษา จึงจะแสดงผลสัมฤทธิ์ที่แท้ได้ ในการกล่าวถึงเรื่องนี้ ก็เช่นเดียวกัน จำเป็นต้องพิจารณาจากปัญหาที่มีอยู่ในกระบวนการวัดผลประเมินผลแบบเดิม เพื่อเป็นพื้นฐานนำไปสู่สิ่งใหม่ทางการศึกษาโดยครอบครัวควรสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้น

การประเมินผลการศึกษา มีความสัมพันธ์กับเป้าหมายของการศึกษา เมื่อการศึกษากระแสหลักมีเป้าหมายจริงๆ อยู่ที่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สร้างคนที่มีคุณภาพตามมาตรฐานของสังคมทุนนิยมอุตสาหกรรม เพื่อป้อนเข้าสู่ระบบการผลิต ส่วนเป้าหมายอื่นๆ เช่นในทางจริยธรรมเป็นไปอย่างฉาบฉวย เมื่อมาถึงการประเมินผลสำเร็จ จึงให้คุณค่ากับประสิทธิภาพที่ตอบรับกับระบบการผลิต การประเมินผลทำหน้าที่จัดให้มีการแข่งขัน และ “คัดเลือก” คนที่สนองประโยชน์ได้เอาไว้ให้แข่งขันสูงขึ้นเรื่อยๆ ส่วนคนแพ้ การประเมินผลจะเป็นตัวจำแนกให้เป็นพวกทรัพยากรคุณภาพต่ำ ดูไปจึงไม่ต่างอะไรกับการคัดเกรดผลไม้ คัดเบอร์ไข่ หรือวิธีการจัดการกับสัตว์ที่เป็นโรค

ปัจจุบันเป้าหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้ตอบสนองต่อการผลิต ก็ยังพูดกันอยู่อย่างเป็นทางการ เป็นเป้าหมายในแผนพัฒนาการศึกษาของชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ การแบ่งชั้นจำแนกมนุษย์ด้วยค่าตอบแทน เกียรติยศ โอกาสในความมั่งคั่ง โดยดูจากประสิทธิภาพในการสร้างผลงานหรือผลกำไรให้กับกิจการ การยกคนหนึ่งให้สูงขึ้นแล้วทำให้สืบคนร้อยคนต่ำชั้นลงไป เป็นเรื่องปกติทั่วไปที่คนส่วนใหญ่ไม่รู้สึกรัดแสบกับมโนธรรมในความเป็นมนุษย์แต่อย่างไร

ครั้นเมื่อตัวระบบการศึกษากระแสหลักเองถูกประเมินว่ามีคุณภาพต่ำ ความหมายในนั้นจริงๆ จึงเป็นการรื้อนตัวที่กำลังขาดแคลนทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพดี กำลังสูญเสียโอกาสในการแข่งขัน โอกาสในการดึงทุนต่างประเทศให้เข้ามาลงทุน โดยมีผลประโยชน์ของชาติเป็นมายาภาพซ่อนอำพรางผลประโยชน์ของการค้าจากระบบที่เป็นอยู่เอาไว้ การปฏิรูปการศึกษาในขณะนี้จึงมีด้านหนึ่งที่เป็นไปเพื่อแก้ไขความอุดตันทางเศรษฐกิจ เสียมากกว่าที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์อย่างแท้จริง

เมื่อเป้าหมายกำหนดให้การประเมินผลทำหน้าที่คัดเลือก และมีที่ว่างสำหรับผู้ชนะเพียงน้อยนิด เมื่อเทียบกับจำนวนทั้งหมด การศึกษาและการประเมินผลการศึกษาจึงเป็นกระบวนการของการสร้างคนที่สูญเสียศักดิ์ศรีและความภาคภูมิใจในตนเอง ให้เกิดมากขึ้นเรื่อยๆ จนเต็มบ้านเต็มเมือง กับสร้างคนอีกจำนวนหนึ่งที่ยืนอยู่ชั้นบนได้จากความสำเร็จในการไต่เต้าและว่านอนสอนง่าย

แนวทางการประเมินผลของการศึกษาโดยครอบครัว จะขั้วรอยความผิดพลาดเดิมนี้ หรือจะแสวงหาวิถีทางของตน คือเนื้อหาใจความสำคัญจริงๆ เมื่อเราพูดถึงเรื่องของการประเมินผลการศึกษา

ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของกฎธรรมชาติ ภายหลังจากความไร้ระเบียบเสื่อมทรุดจนถึงที่สุด ธรรมชาติจะจัดระเบียบและจัดตั้งตัวเองขึ้นใหม่เสมอ เช่นเดียวกับมนุษย์ที่สามารถการสรุปบทเรียนได้จากความผิดพลาด ท่ามกลางกระแสเชี่ยวกรากที่พัดพาไปผิดทาง มักมีทางแพ่งทางแยกอยู่ระหว่างนั้น ให้ส่วนหนึ่งสามารถเลือกไว้สำหรับหยุดตัวเอง เกิดการค้นพบและให้เสียงเตือนสติ เพื่อตัดทอนกระแสที่กำลังแรงจัดให้ผ่อนแรงลงบ้าง สำหรับมนุษย์ในความหมายที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติจึงไม่เคยสิ้นหวัง เรายังมีเกาะแก่งพอให้พำนัก ทั้งหากบักหลักกันได้มั่นคง กระแสถึงจะแรงแค่ไหนก็ย่อมมีวันถูกทำให้เปลี่ยนทิศทางได้เช่นกัน

ดังกระแสเรื่องของ I.Q. การพิจารณาคณด้วยระดับของความฉลาดหรือเชาว์ปัญญา ที่เป็นตราประทับติดตัวคนๆ นั้นตลอดไป I.Q. เกิดในฝรั่งเศส พ.ศ.๒๔๔๗ โดยเจตนาเพื่อสร้างเครื่องมือวัดคุณนักเรียนประถมศึกษาที่มีความเสี่ยงต่อการสอบตก พัฒนาขึ้นเป็นแบบทดสอบ I.Q. หลายปีต่อมาสหรัฐอเมริกานำไปใช้จึงได้แพร่หลายออกไป เป็นฐานความคิดสำคัญของการวัดประเมินที่ยึดเอาความฉลาดและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นแกนกลาง กินเวลามาเนิ่นนาน

ช่วงราวสิบปีมานี้ กระแสของ E.Q. หรือการพิจารณาอย่างเห็นถึงด้านของอารมณ์และจิตใจของมนุษย์เข้ามาประกอบอย่างมีความหมายที่เหนือกว่า ถูกพัดกลบเข้าแทนที่ โกล้เคียงกับกระแสของเรื่อง “พหุปัญญา” (Multiple Intelligence) ก็ช่วยยืนยันว่า ความเป็นมนุษย์มีความเป็นองค์รวมมากกว่าที่จะวัดประเมินกันแต่เพียงเรื่องของความฉลาดหรือความรู้ความจำเท่านั้น

งานวิจัยสรุปบทเรียนของทางตะวันตก มีความสำคัญเพราะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของทั่วโลก ข้อที่พึงสังเกตคือ ข้อค้นพบที่ดูราวเป็นเรื่องใหม่นี้ เป็นแก่นคำสอนแห่งศาสนธรรมทางตะวันออก ย้อนหลังไปได้เป็นพันๆ ปี เท่ากับยืนยันมรดกปัญญาล้ำค่าที่สังคมเรามีอยู่แล้ว และช่วยทำให้ทิศทางและเป้าหมายของการประเมินผลการศึกษาที่มีความเป็นไปได้จะเข้าใกล้ธรรมชาติของความเป็นมนุษย์มากขึ้น

ข้อสำคัญที่ควรตระหนักอีกประการหนึ่ง เมื่อเป้าหมายกำลังจะเป็นการพัฒนาคนมนุษย์ที่สมบูรณ์อย่างหนึ่งของสังคม การวัดประเมินผลการศึกษาจะต้องสร้างกระบวนการที่ยืนยันคุณภาพในมิติของความเป็นมนุษย์นี้ให้ได้ ปัญหาหนักกลับไปอยู่ตรงที่ว่า แบบแผนวิธีการทั้งหมดที่เป็นอยู่ในระบบโรงเรียน ดูจะขัดแย้งจนแทบจะเป็นไปไม่ได้ เพราะตัวของมันถูกออกแบบขึ้นเพื่อการพัฒนาแต่เพียงทรัพยากรมนุษย์

การศึกษาโดยครอบครัว จึงเป็นโอกาสของการออกแบบใหม่ ตลอดทั้งกระบวนการตั้งแต่ปรัชญา เป้าหมาย การจัดการศึกษา และการวัดประเมินผล ที่จะต้องสอดคล้องเป็นเส้นทางเดียวกัน และหากเราไม่ไขว่เขวไปกับความเคยชินเก่าบวกกับสิ่งล่อใจทั้งหลาย ก็จะเป็นช่วงเวลาที่น่าการศึกษาเรียนรู้กลับสู่แก่นแท้เดิมของตน คือวิถีในการบรรลุซึ่งศักยภาพสูงสุดของความเป็นมนุษย์ในองค์รวมของธรรมชาติ

การเริ่มก้าว ของการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย ในเรื่องของ การวัดประเมินผลนับว่ายังเป็นช่วงระยะของการสังสมประสพการณ์ ลองผิดลองถูก และตกอยู่ใต้อิทธิพลการหวั่นหวาดเกรงความไม่ยอม

รับจากสังคม โดยเฉพาะจากนักการศึกษาและส่วนราชการ อันจะเป็นผลต่อการศึกษาต่อในระดับสูง และการประกอบอาชีพของลูกหลานในอนาคต แนวทางการประเมินผลของการศึกษาโดยครอบครัว จึงยังต้องการเวลาและประสบการณ์อีกสักกระยะหนึ่ง ที่จะแสดงให้เห็นแนวทางของตนอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม มีน้ำหนักพอที่ประกาศถึงความเป็นอิสระโดยแท้จริง

อย่างไรก็ตาม **แนวทางการประเมินผลที่ดำเนินอยู่ภายในครอบครัว** พอจะสรุปถึงหลักความคิดที่สำคัญ ได้ดังนี้

- มุ่งให้เห็น “พัฒนาการ” ของลูกอย่างแท้จริง ไม่ใช่เพื่อการ “คัดเลือก”
- ให้ความสำคัญกับพัฒนาการเป็นรายบุคคล เพื่อให้เด็กได้ค้นพบวิถีทางพัฒนาตัวเอง
- เปิดโอกาสให้เด็กมีส่วนร่วมในการประเมินผลตัวเองด้วย
- ให้ความสำคัญในการประเมินจากสภาพจริง มากกว่าการสอบ การใช้แบบทดสอบ
- มีความต่อเนื่องเห็นตลอดทั้ง “กระบวนการ” มากกว่าเพียงชิ้นงานที่เป็น “ผลลัพธ์” ในขั้นสุดท้าย
- มีความหลากหลายในวิธีการ ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตามหลักที่ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเป็นการเรียนรู้และสามารถใช้เป็นประจักษ์พยานแสดงผลของการเรียนรู้ได้ทั้งสิ้น
- การสังเกตลูกอย่างใกล้ชิดและมีสัมผัสของความเป็นพ่อแม่ เป็นวิธีการที่เป็นธรรมชาติ เกิดขึ้นจริง และได้ผลมากที่สุด ของการประเมินพัฒนาการของลูกภายในครอบครัว

หลักฐานรูปธรรม ที่ใช้แสดงผลของการศึกษา ส่วนใหญ่ประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้

- สมุดบันทึก และแฟ้มสะสมงานของพ่อแม่ แสดงปัญหา การแก้ปัญหา การพัฒนาการเรียนการสอน และพัฒนาการของผู้เรียนรายบุคคล เป็นต้น
- แฟ้มสะสมงานของลูก ในทุกประสบการณ์การเรียนรู้และเนื้อหาความรู้
- สมุดบันทึกของลูก เช่น บันทึกส่วนตัว (ทัศนะ ประสบการณ์ใหม่ เจตจำนง) บันทึกแหล่งเรียนรู้ (จากการเดินทาง ทัศนศึกษา) สมุดภาพ เป็นต้น
- ผลงานที่นำเสนอในการเรียนรู้ในรูปของโครงการ ทั้งโดยบุคคลและโดยกลุ่ม

แนวทางการประเมินผลอย่างเป็นทางการ ที่ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่

- **ครอบครัวลูกเล็ก** ที่ยังอยู่ในการศึกษาภาคบังคับ จะนำชื่อลูกไปฝากไว้เป็นนักเรียนของโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก กาญจนบุรี มีการวัดผลประเมินผล มีการสอบ เลื่อนระดับชั้น ร่วมกับนักเรียนของโรงเรียนฯ และสำเร็จการศึกษาชั้นประถม ๖ จากการเข้าสอบไล่ พร้อมกันและด้วยข้อสอบเดียวกันของกลุ่มโรงเรียนเขตอำเภอเมืองกาญจนบุรี
- **ครอบครัวลูกโตกว่าระดับชั้นการศึกษาภาคบังคับ** ซึ่งที่ผ่านมายังไม่มีการสำรวจพบอย่างชัดเจน แต่คาดว่าครอบครัวคงใช้วิธีเข้ากลุ่มเรียนเสริมและสอบเทียบกับการศึกษานอกระบบ (กศน.)

ประเด็นท้ายสุดในเรื่องนี้ ก็คือ การไม่คาดหวังเอากับเด็กจากครอบครัวบ้านเรียนว่าจะต้องเป็นราวเด็กในอุดมคติ หากเด็กมีปัญหาอะไรแสดงออกมา คำพูดประเภท “นี่หรือเด็กบ้านเรียน ทำไมยังแยะ ไม่เห็นมีดีอย่างที่เคย” ดูจะเป็นการสะท้อนทัศนคติของผู้พูดมากกว่าที่จะเตือนสติเด็ก มาจากการถึงผลเลิศหรือไม่ก็อาจเป็นการเย้ยเยาะก็ได้

บางทีปัญหานั้นเป็นปัญหาทั่วไป พบในเด็กทั่วไป จึงเป็นธรรมดาที่จะเกิดขึ้นกับเด็กครอบครัวบ้านเรียนเช่นกัน บางทีปัญหาเล็กน้อยก็ถูกคนรอบข้างนำมาพูดจนราวหนักหนาเสียเหลือเกิน จากความที่ไม่เห็นด้วยกับการศึกษาโดยครอบครัวอยู่แล้ว จึงได้ช่องใส่ไฟ หรืออาจมาจากคาดหวังมากเกินไปว่าเพียงการเปลี่ยนแปลงในช่วงเริ่มต้นจะทำให้เด็กเป็นเหมือน “จุดประสงค์” ในตัวหนังสือที่วาดหวังไว้แล้ว

มีคำถามตั้งเป็นกำแพงขวางหน้าอยู่สองข้อที่ได้มักยินอยู่เสมอ คือ เด็กจากครอบครัวบ้านเรียนจะแปลกแยกกับสังคม และพวกเขาจะเติบโตไปอย่างผู้บริสุทธิ์จนไม่รู้เท่าทันถูกเอาเปรียบในสังคมที่เต็มไปด้วยความฉ้อฉล

นอกจากความปรารถนาดี นัยของคำถามด้านหนึ่งยังสะท้อนให้เห็นว่า เราอาจจะมองครอบครัวบ้านเรียนในฐานะสิ่งที่หลุดออกไปจากโลกจากสังคม ซึ่งความจริงไม่มีใครสามารถทำเช่นนั้นได้เลย เด็กในครอบครัวบ้านเรียนก็ยังอยู่ในภายในอิทธิพลของสังคมสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกับคนทั้งหลาย ไม่ได้เป็นตัวหนอนดักแต่ถูกห่อหุ้มเอาไว้เป็นอย่างดี เพียงแต่ครอบครัวพยายามที่จะนำพา ให้โอกาสในการพัฒนาตนจากการเรียนรู้อย่างมีความสุข สอดคล้องกับความรักความชอบของตัวเด็ก ลดความกดดันในทางดิ่งเครียด และการต่อสู้โต้แย้งขั้นกับใครๆ จนกลายเป็นการเพาะสร้างความเห็นแก่ตัว เป็นภาวะแวดล้อมตามภาวะปัจจัยเท่าที่ครอบครัวจะทำได้ ท่ามกลางพายุลมแรงที่ครอบครัวบ้านเรียนทุกครอบครัวก็ได้รับเท่าๆ กับครอบครัวทั้งหลาย อิทธิพลของสื่อ ของมิชฌาปฏิฐิติทั้งปวงยังคงทะลุทะลวงเข้าไปจนถึงที่ลับนอนได้เช่นเดียวกัน แม้จะตั้งสติต้านไว้เพียงไร

ฉะนั้น เราควรมองเด็กจากครอบครัวบ้านเรียนตามความเป็นจริงของตัวเขา หากต่อไปในอนาคตเขาล้มเหลวในการศึกษาต่อขั้นสูง เขาอาจมีวิถีชีวิตที่เป็นอิสระในการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง หากไม่ประสบความสำเร็จในการสร้างฐานะ เขาอาจมีความสุขอยู่ได้ด้วยชีวิตที่พอเพียงธรรมดาๆ หากคุณเป็นคนแปลกแยกเข้ากับคนส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้ เขาอาจชอบความสงบสันโดษและเลือกคบอยู่เฉพาะกับกัลยาณมิตรที่เข้าใจกัน หรือเลวร้ายที่สุด เขาเป็นผู้ผิดในทำนองคลองธรรม ก็อย่าเพิ่งด่วนสรุปว่าการศึกษาโดยครอบครัวเป็นความฝันเฟื่อง อย่างน้อยก็ขอให้เห็นด้านมุมอันเป็นภาพสะท้อนของความเป็นมนุษย์ที่พยายามไม่สยบยอมต่อสิ่งที่เห็นว่าผิดพลาด ... จะชนะหรือแพ้ก็อยู่ที่ว่าทำดีที่สุดได้เพียงไร

การกลับเข้าสู่การศึกษาในระบบ

มาตรา ๑๒ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ให้สิทธิแก่ครอบครัวในการจัดการศึกษาของตนเอง เพียงแค่ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เท่ากับในระดับอุดมศึกษาขณะนี้ยังไม่มีกฎหมายรองรับสิทธิของครอบครัว อย่างไรก็ตามก็เป็นการฟื้นการศึกษาภาคบังคับแล้ว การศึกษาต่อชั้นอุดมศึกษาจึงขึ้นอยู่กับความต้องการของเด็กและครอบครัวเอง นอกเหนือไปจากแรงผลักดันจากค่านิยมในสังคม

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ยังมีบทบัญญัติให้การศึกษาที่ต่างระบบต่างรูปแบบกัน สามารถที่จะเทียบโอนกันได้ (รายละเอียดตามกำหนดในกฎกระทรวง) ดังนั้น**หากพิจารณาด้วยสภาพการณ์ที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปจากที่เป็นอยู่ในเวลานี้** บรรดาครอบครัวบ้านเรียนที่ต้องการจะกลับเข้าไปสู่การศึกษาในระบบ ไม่ว่าจะในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน หรือระดับอุดมศึกษา ก็จะต้องดำเนินการเทียบโอนผลการศึกษา แล้วปฏิบัติไปตามเกณฑ์การแข่งขันคัดเลือก อย่างยังไม่มีทางเลือกเป็นอย่างอื่น

ขณะนี้ ครอบครัวบ้านเรียนในสังคมไทยส่วนใหญ่จะจัดการศึกษาให้กับลูกในวัยเด็กเล็ก มีความมั่นใจมากในการจัดการศึกษาระดับเทียบกับประถมศึกษา และยังคงมั่นใจที่จะจัดการศึกษาต่อไปในระดับมัธยมต้นได้ หากเห็นความสำเร็จและลูกยังคงต้องการเรียนรู้กับพ่อแม่ต่อไป ส่วนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ส่วนใหญ่เห็นว่าพิจารณาจากสภาพการณ์จริงในตอนนั้นอีกครั้ง และขึ้นกับการตัดสินใจของลูกเป็นหลัก เหตุผลเนื่องมาจาก เพราะเป็นวัยที่ลูกต้องการกลุ่มเพื่อนมากขึ้น ถึงวัยที่ควรได้ใช้รากฐานของตนออกไปเผชิญโลกกว้างภายนอกครอบครัวอย่างแท้จริง และการศึกษาในระดับนี้มีความต้องการเนื้อหาทางวิชาการมากขึ้นเพื่อการศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นไป ซึ่งยังคงต้องใช้การสอบแข่งขันเป็นหลัก

แสดงให้เห็นว่าในระยะนี้ **การเทียบโอนผลการศึกษา** มีความสำคัญกับการศึกษาโดยครอบครัว สำหรับเป็นเครื่องมือสร้างการรับรอง การเทียบระดับ ในกรณีที่เด็กจากครอบครัวบ้านเรียนมีความจำเป็น (จากความเปลี่ยนแปลงในครอบครัว) หรือมีความต้องการที่จะกลับเข้าศึกษาต่อในระบบอีกครั้ง

ข้อปฏิบัติในการเทียบโอนผลการศึกษา ที่ควรนำมาใช้กับการศึกษาโดยครอบครัว จึงอาจจะมีแนวทางโดยหลักใหญ่ ดังนี้

- กรณีเด็กเล็กยังอยู่ในเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ อาจจัดให้มีการประเมินเพื่อเทียบโอนผลการศึกษา ทุก ๒ หรือ ๓ ปี รวมทั้งในปีสุดท้ายเพื่อให้ได้ฐานะว่าเป็นผู้สำเร็จการศึกษาภาคบังคับแล้ว
- เด็กที่พ้นเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ การเทียบโอนผลการศึกษาเกิดขึ้นเมื่อครอบครัวมีความต้องการ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาต่อหรือในการประกอบอาชีพ โดยการประเมินเทียบโอนทำได้ตลอดชีวิตของผู้เรียน ตามหลักการการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา หากพิจารณาด้วยสภาพการณ์ที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปจากปัจจุบัน เด็กครอบครัวบ้านเรียนจะมีทางเลือกอยู่ไม่มากนัก คือ สอบแข่งขันคัดเลือกเข้ามหาวิทยาลัยเปิด เข้าเรียนในมหาวิทยาลัยเปิด มหาวิทยาลัยเอกชน เข้าเรียนในสถาบันอุดมศึกษาอื่นๆ หรือศึกษาต่อในต่างประเทศ

การศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทยในขณะนี้ จึงมีหลายทางที่คอดเป็นปลายขวิด ไปเบียดเสียดแข่งขันในการศึกษาอุดมศึกษา ไม่ต่างจากเด็กจบจากการศึกษาในโรงเรียนเช่นกัน ความแตกต่างมีอยู่เพียงประการเดียว (แต่ก็สำคัญอย่างยิ่ง) คือ ครอบครัวหวังว่าตลอดระยะเวลาทางการศึกษาเรียนรู้ภายใต้ปรัชญาและกระบวนการของการศึกษาโดยครอบครัว จะได้บ่มเพาะให้ลูกหลาน สามารถก้าวเข้าสู่ระบบยามเมื่ออยู่ในวัยรุ่น อย่างมีความเข้มแข็งและความมั่นคงในจิตใจ เพียงพอที่จะรู้เท่าทันและนำพาชีวิตตนเองได้ดีกว่าวัยรุ่นทั่วไป ที่หมิ่นเหม่อยู่ตรงปากเหวเหลือเกิน

การจะออกไปให้พ้นจากสภาพคอดเป็นปลายขวิด ด้านหนึ่งมาจากเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในระบบ วิธีการคัดเลือกเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษามีลักษณะเปิดกว้างมากกว่าในเวลานี้ กับครอบครัวได้เลือกวิถีทางที่มุ่งสู่ความเป็นอิสระอย่างแท้จริง ลูกหลานสามารถดำรงชีวิตอย่างเป็นผู้ประกอบการ เป็นของตัวเอง มีความสุขอยู่กับสิ่งง่ายๆ และไม่ประเมินค่าความสำเร็จของชีวิตด้วยความพรั่งพร้อมทางวัตถุตั้งคนทั่วไป ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องมีใบปริญญาจากมหาวิทยาลัยใดๆ มารองรับ

ความโดดเด่นเกิดขึ้นจากความสามารถที่มีอยู่ในตัวเขาอย่างแท้จริง ทำให้เป็นที่ประจักษ์แก่คนรอบข้าง จนเป็นที่ยอมรับต้องการของทุกวงการและสาขางานอาชีพต่างๆ เพราะไม่ว่าอย่างไรก็ตามสังคมยังต้องการคนเก่ง คนดี คนที่รู้จริง ทำได้จริง มากกว่าคนที่มีแผ่นกระดาษการันตีแต่ไม่มีปัญญาติดตัว

ยิ่งถ้าการเปลี่ยนแปลงในวันข้างหน้า คืออารยธรรมที่มนุษย์มีความเข้าใจต่อกันมากขึ้น มีกลุ่มคนมีชุมชนที่กำลังสร้างสรรค์ทิศทางใหม่ๆ ให้กับสังคมมากขึ้น การตัดสินใจมุ่งสู่ความเป็นอิสระอย่างแท้จริง และผลจากการหล่อหลอมท่ามกลางกระบวนการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ก็จะมีคุณค่าอยู่ในตัวของมันเองอย่างมหาศาล ตรงนั้น ปริญญาบัตรไม่เหลือความศักดิ์สิทธิ์อยู่อีกเลย

ปัญหาอุปสรรค

ปัญหา ที่จริงเป็นเรื่องปกติธรรมดาต้องพบต้องมีการดำเนินการทุกอย่าง จนอาจกล่าวได้ว่า ปัญหากับการดำเนินงานนั้นเป็นเรื่องเดียวกัน ฉะนั้นตลอดระยะเวลาทางการศึกษาโดยครอบครัวมีปัญหาให้ต้องแก้ไขเสมอ เฉพาะปัญหาบางเรื่องบางประการเท่านั้นที่มีน้ำหนักจนกลายเป็นอุปสรรค ที่จะต้องใช้ทั้งความมั่นคงทางจิตใจและสติปัญญามาเป็นเครื่องช่วยให้สามารถลุล่วงผ่านพ้นไปได้

สำหรับปัญหาที่อาจจะพัฒนาจนกลายเป็นอุปสรรค ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว จากประสบการณ์ของครอบครัวบ้านเรียนเอง พอจะสรุปไว้เป็นข้อเตรียมใจ ดังนี้

- เสี่ยงคัดค้านและความไม่เห็นด้วยจากญาติมิตร คนรอบข้าง ด้วยความปรารถนาดี แต่ยังขาดความเข้าใจต่อการศึกษาโดยครอบครัว บางครั้งรุนแรงจนไม่อาจใช้เวลาเป็นตัวช่วยทำความเข้าใจได้
- การขาดความมุ่งมั่นอย่างแท้จริง อาจเพราะเริ่มต้นมาจากแรงกดดันที่มีความจำเป็นด้วยเหตุต่างๆ มากกว่าความสูงงอมทางความคิดความเชื่อ จึงเกิดความหวั่นไหวลงเล็ดขึ้นบ่อยๆ
- ความรู้สึกกลัวความผิดพลาด มักไม่มั่นใจกังวลอยู่เสมอว่า อาจกำลังทำอะไรไม่ถูกต้อง ลูกไม่ได้เรียนรู้อย่างที่คาดหวัง โดยเฉพาะในครอบครัวที่ยังสับสนต่อการให้ความหมายของการศึกษาเรียนรู้
- ความเคยชินในกรอบวิธีคิดวิธีการศึกษาแบบเดิม จึงยังอาจแวงไปมาระหว่างการสอนอย่างเป็นแบบแผนตามความตั้งใจของพ่อแม่ กับการเรียนรู้อย่างมีอิสระตามความสนใจของลูก ยังรักษาความสมดุลของการผสมผสานทั้งสองแนวทางไม่ได้
- ติดตัวตนในความเป็นพ่อแม่ คือการใช้อารมณ์ ใช้ฐานะที่เหนือกว่าไปบีบบังคับ ที่อาจเกิดขึ้นโดยไม่ตั้งใจไม่รู้ตัว “ความทรงสิทธิ์ของพ่อแม่ในการเป็นผู้ตัดสินใจ โดยอยู่เฉพาะแต่เรื่องที่เป็น และด้วยความละมุนละม่อม” สำหรับครอบครัวบ้านเรียนเรื่องนี้ต้องการความละเอียดอ่อนยิ่งขึ้น
- ความรู้สึกขัดแย้งเกิดขึ้นไม่ถนัด เมื่อคิดว่ากำลังจะต้องทำหน้าที่สอนลูกแบบครู
- ความรู้สึกที่ลูกยังเป็นเด็ก และทัศนคติที่ยังตกค้างว่า เด็กเกิดการเรียนรู้จากการถูกอบรมสั่งสอน ยังขาดความเชื่อมั่นศรัทธาอย่างแท้จริงในศักยภาพการเรียนรู้ด้วยตนเองของเด็กโดยธรรมชาติ
- กรณีที่ลูกเป็นเด็กที่มีลักษณะพิเศษ ต้องการการดูแลและกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของเขา อาจเกินกำลังของพ่อแม่ที่จะจัดการได้โดยลำพัง
- ปัญหาอุปสรรคที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงภายในครอบครัว บางเรื่องกระทันหันไม่สามารถคาดคิดเตรียมการมาก่อนได้ บางเรื่องก็สุดวิสัยเกินกว่าจะแก้ไขให้ทันการณ์

นอกจากสิ่งๆ ที่อาจเกิดขึ้นภายในครอบครัวดังกล่าวข้างต้น ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญของการศึกษาโดยครอบครัวยังเกิดมาจาก นโยบาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับของรัฐ ที่เป็นไปในทางสร้างกรอบบังคับเสียมากกว่าที่จะสร้างแรงจูงใจสนับสนุน รวมไปถึงการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐบางคนบางส่วน ที่มีทัศนคติต่อการศึกษาโดยครอบครัวอย่างผิดๆ ยังรู้สึกว่าเป็นเรื่องยุ่งยากเป็นภาระ หรือยังหวาดระแวงว่าจะถูกใช้ไปในทางมิชอบ ทำให้มีคำพูด ท่าที และการแสดงออกต่างๆ ที่ไม่เอื้อประโยชน์ต่อการศึกษาโดยครอบครัว

เกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคอันเนื่องมาจากรัฐ นี้ จะกล่าวรายละเอียดในตอนที่เกี่ยวข้องกับ บทบาทของรัฐ โดยเฉพาะต่อไป

ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จ

“ความสำเร็จ” ในที่นี้หมายถึง การบรรลุซึ่งเป้าหมายของครอบครัว ที่มุ่งไปที่ตัวลูกเป็นสำคัญ ถ้าได้เห็นพัฒนาการที่ดี ลูกมีความสุข แสดงออกถึงการใฝ่รู้ ใฝ่สร้างสรรค์ มีความรับผิดชอบ นักเอาเบาสู้ สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง ... เพิ่มพูนคุณลักษณะที่ดีทั้งหลายมากขึ้นเรื่อยๆ ไปเป็นลำดับ ย่อมนำมาซึ่งความภูมิใจ และมั่นใจว่าได้ทำหน้าที่ของพ่อแม่สมบูรณ์แล้ว

พ่อแม่ผู้ต้องมาสร้างครอบครัวบ้านเรียนเกือบทั้งหมด คงเริ่มจากความต้องการความสำเร็จเพียงแค่นั้น ไม่ได้คิดการใหญ่หวังให้เกิดผลสะท้อนต่อสังคมภายนอกจากสิ่งที่ตนทำแต่อย่างใด หลายๆ ครอบครัวหากหาโรงเรียนที่ดีให้กับลูกได้ ก็คงไม่บุกเบิกจัดการศึกษาด้วยตัวเอง ซึ่งจะต้องใช้ความทุ่มเทเป็นอย่างมาก การศึกษาที่ครอบครัวจัดขึ้นจึงไม่ใช่การประเดิฐฐิตึสร้างเพื่อชื่อเสียงในสังคมแต่อย่างใด

ส่วนผลความสำเร็จที่ไปปรากฏต่อสังคม โดยเฉพาะในทางการศึกษา อาจกลายเป็นแรงกระตุ้นแรงผลักดันให้เกิดการปฏิรูปขึ้นในระบบโรงเรียน ในการศึกษากระแสหลัก ถ้าจะมีติดตามมานั้น เมื่อมองมาจากมุมมองของครอบครัวบ้านเรียน ถือเป็นกระบวนการทางสังคมที่เป็นผลพลอยได้ เสียมากกว่า

เนื่องจากความสำเร็จของการศึกษาโดยครอบครัว ในความหมายและบรรทัดฐานของสังคม อาจจะต่างจากความสำเร็จในความหมายของครอบครัวบ้านเรียน ยกตัวอย่างเป็นรูปธรรมง่ายๆ ว่า สังคมอาจตีค่าความสำเร็จจาก สมรรถนะผลทางการเรียน คอยดูว่าเด็กครอบครัวบ้านเรียนจะทำแบบทดสอบมาตรฐานของวิชาต่างๆ ได้ระดับคะแนนสูงหรือต่ำกว่าเด็กในโรงเรียน มีปรากฏการณ์เด็กบ้านเรียนได้รับรางวัลจากการประกวดจนโด่งดัง หรือดูจากจำนวนเด็กบ้านเรียนที่สอบคัดเลือกเข้ามหาวิทยาลัยชั้นนำได้ เป็นต้น หากสิ่งเหล่านี้ไม่เกิดขึ้น หรือไม่ชัดเจนจนเป็นที่ฮือฮา ในขณะที่ภายในครอบครัวบ้านเรียนส่วนใหญ่มีความสุขในความสำเร็จของตนคืออยู่ ภายนอกสังคมอาจกำลังวิพากษ์วิจารณ์ว่าการศึกษาโดยครอบครัวล้มเหลวอย่างไม่เป็นท่า ก็เป็นไปได้

ดังนั้น ถ้าความสำเร็จปรากฏขึ้นอย่างที่ทุกฝ่ายทุกส่วนยอมรับชื่นชมไปด้วยกัน ก็สมควรแก่การอนุโมทนา แต่หากยังไม่เป็นเช่นนั้น ก็เป็นเรื่องธรรมดา โดยที่การศึกษาโดยครอบครัวจะต้องไม่พลาดไปจากคุณค่าและความหมายใน ความสำเร็จ ของตน

ปัจจัยที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ เมื่อกล่าวจากภายในครอบครัวบ้านเรียน เชื่อว่าจะเกิดขึ้นจากสิ่งสำคัญ ต่อไปนี้

- ความเข้าใจร่วมกัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของทุกคนในครอบครัว พร้อมทั้งจะเดินหน้าแก้ไขปัญหาต่างๆ อย่างเป็นไปด้วยกัน ความมีภาวะโดยปกติในครอบครัวเป็นไปอย่างปรองดองใช้เหตุผลต่อกัน และให้ความสำคัญกับเรื่องหน้าที่ความรับผิดชอบจนเป็นนิสัย

- มีมโนคติว่า “พ่อแม่คือพรหมของลูก” เกิดความรักความผูกพันประดุจคนๆ เดียวกัน ซึ่งเป็นธรรมชาติในความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูก ตามสำนึกของทางตะวันตก ที่พ่อแม่จะให้ความเมตตา กรุณา มีมุทิตา อุเบกขา อย่างไม่เห็นว่าลูกเป็นคนอื่น และความเป็นพ่อแม่นั้นไม่ได้เป็นแต่เพียงหน้าที่เท่านั้น (ต่างจากความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูกทางตะวันตก ที่ส่วนใหญ่ยึดในความเป็นปัจเจกชนของตนอยู่เหนือสิ่งอื่นใด)
- ภาวะความเป็นผู้นำของพ่อแม่ มีความชัดเจนในสิ่งที่ตนทำ ไม่ย่ออาการแกว่งลังเลให้ลูกเห็นเสมอ พร้อมทั้งใช้ความเป็นผู้นำอย่างให้เกียรติเคารพในความต้องการและความคิดเห็นของลูกด้วย
- พ่อแม่รู้จักตัวตนของตัวเองอย่างชัดเจน มีสติรู้ทันความเคยชินไม่ดีและความผิดพลาดของตน อย่างหมั่นแก้ไขปรับปรุง พร้อมๆ กับรู้จักธรรมชาติของลูก และสามารถนำทางให้ลูกสามารถค้นพบสิ่งที่มีอยู่ในตัวเขา แล้วทำสิ่งนั้นให้เกิดคุณค่าสมบูรณ์ขึ้นมา
- มีทัศนคติต่อโลกและชีวิต ที่ไม่คล้อยตามกระแสที่ผิดพลาด ทำให้ครอบครัวไม่ตกหลุมพรางจนเกิดปัญหาทั้งในทางเศรษฐกิจและค่านิยม เป็นแบบอย่างให้ลูกได้ในเรื่องของความู้เท่าทัน และการรู้จักเลือก รู้จักแยกแยะว่าสิ่งใดเหมาะสม สิ่งใดเป็นกลลวงของระบบที่ต้องการให้เรา เป็นนักเสพนักบริโภค
- มีความตั้งใจและสามารถพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในครอบครัว ให้มีชีวิตชีวา สอดคล้องกับธรรมชาติจริงของชีวิตในการเรียนรู้ได้มากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งหลายเรื่องขัดแย้งกับความเคยชินที่สั่งสมมาจากการศึกษาในโรงเรียน ปมเงื่อนสำคัญที่สุดในเรื่องนี้คือ ความศรัทธาในศักยภาพการเรียนรู้ของมนุษย์ มีความเชื่อมั่นในความสามารถที่จะเรียนรู้ของลูก ... เด็กไม่ใช่ชีวิตที่มีแต่เรื่องเหลวไหล แต่เป็นชีวิตที่กำลังเรียนรู้อย่างจริงจังตลอดเวลา
- มีการสรุปบันทึก ติดตามสังเกต และเอาใจใส่ต่อพัฒนาการในการเรียนรู้ของลูก สร้างความชัดเจนและความมั่นใจในกระบวนการเรียนรู้ของครอบครัว สนใจเรื่องกฎระเบียบของรัฐ เช่น เรื่องการเทียบโอนผลการศึกษา ทำให้การศึกษาของครอบครัวเป็นที่เข้าใจเชื่อถือได้ และลูกไม่ได้เสียสิทธิที่พึงจะมีในระบบการศึกษาของรัฐไป
- สร้างความสัมพันธ์และมีกิจกรรมร่วมกับส่วนต่างๆ ในสังคม โดยเฉพาะกับกลุ่มครอบครัวบ้านเรียนด้วยกัน อย่างจริงจังต่อเนื่องและด้วยความเกื้อกูลต่อกัน มีการให้และรับอย่างเหมาะสม ดูแลแก้ปัญหาทั้งภายในครอบครัวตน และเป็นส่วนหนึ่งในความรับผิดชอบต่อกลุ่มต่อสังคม
- มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์องค์การที่ทำหน้าที่ประสานงาน สนับสนุน และรักษาสิทธิของการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย ร่วมในการรณรงค์ผลักดันให้นโยบาย กฎระเบียบข้อบังคับของรัฐ เป็นไปในทางที่ส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาโดยครอบครัว

การศึกษาโดยครอบครัว หากสอดคล้องไปกับความเป็นจริงของธรรมชาติในการเรียนรู้ ยิ่งทำก็ยิ่งง่าย ยิ่งผ่านไปทั้งครอบครัวก็ยิ่งมีความสุขในการเรียนรู้ร่วมกัน มีความรักความอบอุ่นจากความเข้าใจ และการมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน พ่อแม่ยิ่งเบาแรงจากการที่ลูกมีความสามารถและมีวินัยในการเรียนรู้ด้วยตนเอง ช่วยเหลือพึ่งพาตัวเองได้มากยิ่งขึ้น ...

หากไม่เป็นไปดังนี้ สมควรต้องมีการทบทวนตรวจสอบดูว่า ความผิดพลาดเกิดขึ้นตรงจุดใด

ปัจจัยนำไปสู่ความสำเร็จ นอกจากมาจากภายในครอบครัวบ้านเรือน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดแล้วยังต้องมีปัจจัยทางสังคมภายนอกเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนด้วย อย่างขาดไปเสียทางใดทางหนึ่งไม่ได้ ซึ่งรายละเอียดจะได้กล่าวไว้ในบทต่อไป

บทที่ ๑๒

บทบาทในการดูแลและสนับสนุนของรัฐ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ เป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดของการปฏิรูปการศึกษาในปัจจุบัน ได้แสดงเจตนารมณ์ในหลักการสำคัญหลายประการ เปลี่ยนแปลงโครงสร้างระบบบริหารการศึกษาของรัฐให้อำนาจกระจายไปอยู่ในการตัดสินใจของท้องถิ่นและสถานศึกษา และได้เปิดมิติใหม่ “มีเอกภาพด้านนโยบาย มีความหลากหลายในการปฏิบัติ” คັນสิทธิในการจัดการศึกษาให้กับครอบครัว องค์กรและสถาบันต่างๆ ส่วนในสังคม ทำให้การศึกษาในสังคมไทยต่อจากนี้ไปจะมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องด้วยรูปแบบและระบบการศึกษาที่มีความแตกต่างกัน ภายใต้การกำกับของภาคประชาชนเป็นสำคัญ โดยรัฐปรับบทบาทมาเป็นผู้ให้บริการสนับสนุนคุณในทางนโยบายและภาพรวม เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและเสรีภาพของการจัดการศึกษาให้มากที่สุด

ในทางกฎหมาย จึงนับได้ว่าเรามีหลักให้ยึดพออุ่นใจได้ตามสมควร แต่ปัญหาสำคัญคือ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฯ เกิดขึ้นอย่างกำหนดลงมาจากโครงสร้างอำนาจชั้นบน บรรดาข้าราชการส่วนงานทางการศึกษาทั้งหลาย ไม่ได้มีส่วนร่วมแสดงเจตนาของตนตั้งแต่ต้น จึงไม่มีสำนึกของความเป็นเจ้าของ พระราชบัญญัติสำคัญนี้ที่กำลังเข้ามาเปลี่ยนแปลงและแทรกแซงทั้งในการงาน อำนาจที่เคยมี ประโยชน์ที่เคยได้รับ ตลอดจนอาจต้องโยกย้ายจากพื้นที่เดิม เป็นที่หวุ่นวิตกกันไปตามๆ กัน มองจากด้านนี้ จึงไม่แน่ใจว่าการปฏิรูปการศึกษาครั้งนี้ จะได้รับความเห็นด้วยจากข้าราชการและส่วนงานทางการศึกษาเพียงไร จะมีแรงเฉื่อยและแรงต้านเกิดขึ้นเพียงไร ตลอดทั้งบรรดากฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ที่ส่วนงานต่างๆ จะกำหนดขึ้นตามมา จะมีการพยายามรักษาสິงที่เคยมีเคยได้และอนาคตความคงอยู่ของหน่วยงานตน ปะปนเอาไว้ด้วยเพียงไร อันอาจเป็นอุปสรรคสำคัญที่เกิดมาจากตัวกลไกของรัฐเอง ... ปัญหาที่กล่าวนี้ไม่ได้มาจากการคาดคิด แต่เป็นสิ่งที่ทุกท่านที่อยู่ในวงการศึกษาล้วนต่างก็ทราบกันดีว่าเป็นข้อเท็จจริง

ที่น่าเรื่องนี้เป็นตัวตั้งในการพิจารณาขึ้นมาก่อน ก็เพื่อป้องกันไม่ให้ละเลยข้อเท็จจริงนี้เมื่อจะกล่าวถึงบทบาทของรัฐที่พึงมีต่อ “การศึกษาโดยครอบครัว” ในรายละเอียดต่อไป อย่างช่วยกันไม่ทำให้เกิดความไขว้เขว บั่นทอนโอกาสที่สิ่งใหม่ทางการศึกษาจะเกิดขึ้น

การตรวจสอบประกันคุณภาพการศึกษา

โดยข้อเท็จจริง ครอบครัวบ้านเรือนทั้งหลายไม่ได้ปฏิเสธเรื่อง “การตรวจสอบ” และ “คุณภาพ” เพราะเป็นหลักการทั่วไปของทุกเรื่องที่จะต้องมียู่แล้ว และจะทำให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวมีพัฒนาการที่เป็นประโยชน์ต่อลูกหลานโดยตรง แต่ที่สำคัญประเด็นอยู่ที่ “ใครคือผู้ตรวจสอบ” และด้วยเกณฑ์หรือ “มาตรฐานคุณภาพ” ที่มีความเที่ยงตรงและเที่ยงธรรมเพียงไร

หน่วยงานรับผิดชอบ

นอกเหนือจาก คณะกรรมการและสำนักงานการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา ที่มาตรา ๓๘ ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ กำหนดไว้ให้ทำหน้าที่ "...ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาของบุคคล ครอบครัว ... และสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลาย" พร้อมไปกับหน้าที่ในการดูแลการศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญา การศึกษาเอกชน การศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมในเขตพื้นที่การศึกษา ซึ่งนับว่าเป็นภาระงานกว้างขวางครอบคลุมไปในทุกส่วนของพื้นที่

ข้อเสนอในที่นี้ก็คือ เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระงานของคณะกรรมการการศึกษา เขตพื้นที่การศึกษา ในอนาคต และในระหว่างที่การแบ่งเขตพื้นที่การศึกษาและการบริหารในรูปแบบคณะกรรมการดังกล่าวยังไม่เกิดขึ้น (จะมีผลจริงคงในอีก ๔-๕ ปีข้างหน้า) กระทรวงศึกษาธิการ หรือสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ควรจัดตั้งส่วนงานพิเศษขึ้นมารองรับในขณะนี้ก่อน เนื่องจาก การศึกษาโดยครอบครัว และการศึกษาที่มีรูปแบบหลากหลายภายใต้การดำเนินงานขององค์กรชุมชน องค์กรเอกชน มีการเคลื่อนตัวล่วงหน้าไปแล้ว หากได้รับการส่งเสริมสนับสนุนก็จะเป็นแนวหน้าของการปฏิรูปการศึกษาที่สำคัญได้ทางหนึ่งทีเดียว

ส่วนงานพิเศษนี้ ควรอยู่ในรูปของคณะกรรมการและสำนักงาน เป็นองค์กรอิสระภายใต้การสนับสนุนของรัฐ ทำหน้าที่ติดตามดูแลส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนาการจัดการศึกษาโดยครอบครัว รวมไปถึงการจัดการศึกษาของบุคคล องค์กร สถานประกอบการ สถาบันทางสังคมอื่นๆ ตามกำหนดไว้ในมาตรา ๑๒ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

ส่วนงานนี้อาจมีชื่อว่า **สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาแบบศูนย์การเรียนรู้** มีองค์คณะประกอบด้วยไตรภาคี คือ ผู้แทนส่วนงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ผู้แทนผู้ดำเนินการจัดการศึกษาอันหลากหลายหรือการศึกษาในรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ และผู้ทรงคุณวุฒิ ในจำนวนและสัดส่วนที่ทัดเทียมกัน

คณะกรรมการและสำนักงานฯ อาจตั้งขึ้นเป็นการเฉพาะกิจ ก่อนหน้าที่คณะกรรมการและสำนักงานการศึกษาฯ เขตพื้นที่การศึกษาจะจัดตั้งขึ้น หรือหากเป็นไปได้ ก็ให้ทำหน้าที่เป็นส่วนงานกลาง ดูแลเรื่องการศึกษาอันหลากหลายหรือการศึกษารูปแบบศูนย์การเรียนรู้ อย่างต่อเนื่องตลอดไป โดยประสานกับสำนักงานการศึกษาฯ เขตพื้นที่การศึกษา และหน่วยงานอื่นๆ

ขณะเดียวกันในส่วนของการศึกษาโดยครอบครัวโดยตรง ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้ง **ศูนย์ประสานงานครอบครัวบ้านเรียน** เป็นองค์กรอิสระเกิดจากการรวมตัวกันของบรรดาครอบครัวที่มีการจัดการศึกษาโดยครอบครัว อาจเกิดขึ้นทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด พร้อมกันนั้นก็ส่งเสริมให้มี **โรงเรียนเครือข่ายการศึกษาโดยครอบครัว** คือโรงเรียนที่มีการดำเนินงานโครงการพิเศษสนับสนุนการศึกษาโดยครอบครัวอยู่ภายในโรงเรียนด้วย กระจายอยู่ในขอบเขตทั่วประเทศ ให้ช่วยกันทำหน้าที่ประสานงาน เผยแพร่ อบรม

รม วิจัยและพัฒนา สร้างกลุ่มช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นิเทศ ติดตามผลการศึกษาของครอบครัว เป็นต้น ก็ จะทำให้การศึกษาโดยครอบครัวสามารถดำเนินการได้ทันทีในวัน

เชื่อว่ารูปแบบการดังกล่าว จะทำให้มีความสอดคล้องเหมาะสมกับสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ของการศึกษาใน สังคมไทย หน่วยงานรับผิดชอบที่มาจากความร่วมมือของผู้ลงมือทำด้วยตนเอง จึงจะสามารถสร้างมาตร การและดำเนินงานได้อย่างสอดคล้องกับสภาพความจริง มีอิสระยืดหยุ่นจากกรอบวิธีคิดวิธีการบริหารจัดการ แบบเดิมได้ เป็นไปในทางให้เสรีภาพมากกว่าการควบคุม ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย ทั้งยังจะทำ หน้าที่ในเชิงวิจัยและพัฒนาให้การศึกษาแบบศูนย์การเรียน ประสานประโยชน์กับการศึกษาในระบบโดย รวมได้อีกด้วย

การจดทะเบียนจัดตั้งศูนย์การเรียน

การจัดการศึกษาโดยครอบครัว ถือเป็นสิทธิของครอบครัวสมบูรณ์แล้วทั้งพิจารณาโดยธรรมชาติ โดยหลักทางศาสนา และในความคุ้มครองของกฎหมายบ้านเมือง จึงสามารถดำเนินการได้ **โดยไม่ต้อง ทำการขออนุมัติ** แต่อาจยื่นเรื่องขอจดทะเบียนเป็น “ศูนย์การเรียน” ได้ที่หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง คือ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาแบบศูนย์การเรียน ศูนย์ประสานงานครอบครัวบ้านเรียน และโรง เรียนเครือข่ายการศึกษาโดยครอบครัว

ศูนย์การเรียนครอบครัว อาจแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ **ศูนย์การเรียนครอบครัวเดี่ยว** และ **ศูนย์ การเรียนกลุ่มครอบครัว**

ทั้งสองประเภทเป็นไปเพื่อการจัดการศึกษาให้กับลูกหลาน ข้อที่แตกต่างกันคือ **ศูนย์การเรียน กลุ่มครอบครัว** จะต้องจัดให้มีคณะกรรมการศูนย์การเรียน มีระบบประกันคุณภาพภายในและภายนอก และสามารถที่จะออกใบรับรองผลการศึกษามาเกณฑ์การสำเร็จการศึกษาได้ ในศักดิ์และสิทธิ์เทียบเท่า สถานศึกษาโรงเรียน ภายใต้การกำกับของหน่วยงานที่รับผิดชอบ

สำหรับครอบครัวบ้านเรียน ที่ไม่จดทะเบียนเป็นศูนย์การเรียน อาจเป็นไปได้ใน ๒ กรณี คือ ในรูปแบบมีข้อตกลงจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างครอบครัวกับโรงเรียนเครือข่าย โดยเป็นการศึกษากับโรง เรียนเป็นส่วนใหญ่ เด็กยังมีสถานภาพเป็นนักเรียนของโรงเรียน เป็นผู้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียน ส่วนอีก กรณีหนึ่งคือ ครอบครัวไม่อยู่ในวิสัย จะด้วยเหตุผลใดๆ ก็ตาม ที่จะดำเนินการจดทะเบียนเป็นศูนย์การเรียน ซึ่งสังคมการศึกษาของบ้านเมืองเราควรมาถึงจุดที่มีวุฒิภาวะเพียงพอที่จะยอมรับสิทธิอันชอบธรรมของ ครอบครัวดังกล่าว อย่างให้ได้รับการคุ้มครองสามารถจัดการศึกษาให้กับลูกหลานได้ตามสมควรใจ เพียงแต่ จะต้องดำเนินการในข้อที่เกี่ยวกับการศึกษาภาคบังคับ และปฏิบัติตามข้อแนะนำในกรณีที่พบว่ามี การ ดำเนินการที่ไม่เหมาะสม ชัดต่อข้อเท็จจริงของการศึกษาโดยครอบครัว

การแสดงความพร้อมในฐานะ ศูนย์การเรียนครอบครัว

ศูนย์การเรียนครอบครัวเดี่ยว มีความพร้อมอย่างเป็นธรรมชาติภายในครอบครัว มีความยืดหยุ่นไปตามปรัชญาและแนวทางการจัดการศึกษาเรียนรู้ที่ครอบครัวเห็นว่าเหมาะสม อย่างไม่ขัดต่อกฎหมายและศีลธรรมอันดีงาม

ศูนย์การเรียนกลุ่มครอบครัว ควรแสดงความพร้อมต่อส่วนงานที่รับผิดชอบโดยหลักๆ เพิ่มเติมในเรื่องที่เกี่ยวกับ สถานที่ตั้ง(ในลักษณะที่เป็นสำนักงานประสานงานเท่านั้น หรืออาจเป็นสถานที่ศึกษาส่วนหนึ่งด้วย) , ผู้รับผิดชอบดำเนินการ , วิทยานิพนธ์คณะกรรมการศูนย์การเรียน(เลือกตั้งจากผู้แทนครอบครัวสมาชิกตามข้อตกลงของกลุ่ม) , เป้าหมายทางการศึกษา , แนวทางการจัดการศึกษา , แนวทางการประเมินผล , จำนวนเด็กที่จะรับเข้าศึกษาสูงสุด(ไม่ควรเกิน ๕๐ คนและอยู่ในวิสัยที่จะดูแลอย่างมีคุณภาพได้) , คำสัญญาว่าไม่เป็นไปเพื่อการทำธุรกิจการค้าแสวงหากำไร เป็นต้น

การเยี่ยมบ้าน นิเทศ และการประกันคุณภาพ

หน่วยงานที่รับผิดชอบ เป็นผู้ทำหน้าที่ “เยี่ยมบ้าน” เพื่อให้กำลังใจ ให้ข้อคิดคำแนะนำ ขอทราบข้อคิดเห็นและสิ่งที่ครอบครัวต้องการการสนับสนุน เป็นต้น จัดให้มีโครงการเสริมเพื่อการ “นิเทศ” เพิ่มประสบการณ์การสร้างสรรคกิจกรรมการเรียนรู้ ให้กับครอบครัวที่มีความต้องการและมีความจำเป็น อาจเป็นกิจกรรมเฉพาะครอบครัว หรือเป็นกิจกรรมร่วมกันหลายครอบครัว

ศูนย์การเรียนกลุ่มครอบครัว นอกจากอยู่ในความดูแลโดยตรงของคณะกรรมการศูนย์การเรียนภายในแต่ละศูนย์การเรียนแล้ว ให้มีระบบ “การประกันคุณภาพการศึกษา” เช่นเดียวกับสถานศึกษาโรงเรียน คือ การประเมินคุณภาพภายในทุกปี ด้วยการจัดทำรายงานประจำปี แสดงต่อหน่วยงานที่รับผิดชอบและเปิดเผยต่อสาธารณชน และการประเมินคุณภาพภายนอกทุก ๓-๕ ปี โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาแบบศูนย์การเรียน ส่วนศูนย์การเรียนครอบครัวเดี่ยว ให้อยู่ในการติดตามดูแลของหน่วยงานที่รับผิดชอบ

เมื่อพบการดำเนินการใดที่ไม่ถูกต้องเหมาะสม หน่วยงานผู้ประเมินจัดทำข้อเสนอแนะการปรับปรุงแก้ไข ให้มีการแก้ไขภายในระยะเวลาที่กำหนด และกรณีพบว่ามีกรล่วงละเมิดต่อสิทธิเด็กในความดูแล ก็ให้มีการดำเนินการไปตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

การเทียบโอนผลการศึกษา

หน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบในเรื่องการเทียบโอนผลการศึกษาที่ต่างรูปแบบกัน จะเป็นผู้กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และดำเนินการให้เกิดขึ้น ซึ่งขณะนี้ยังไม่ทราบว่าจะเป็นหน่วยงานใดและมีข้อปฏิบัติเป็นเช่นไร ในที่นี้ ขอเสนอแนวทางในการพิจารณาไว้เป็นเบื้องต้น โดยอยู่ในขอบเขตของการศึกษาโดยครอบครัวเป็นสำคัญ ดังนี้

หลักความสมัครใจ

ครอบครัวบ้านเรียน ที่เลือกแนวทางการศึกษาอย่างเป็นอิสระตลอดเส้นทางการเรียนรู้ของลูกหลาน สามารถนำไปสู่การเป็นผู้ประกอบกิจการของตนเอง หรือเข้าทำงานในสถานประกอบการที่พิจารณาความสามารถจริงของคนมากกว่าใบแสดงผลการศึกษา หรือการศึกษาคูมศึกษาในประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงยอมรับหลักฐานการเป็นผู้สำเร็จการศึกษาจากศูนย์การเรียนครอบครัว ให้เข้าศึกษาต่อได้เช่นเดียวกับผู้จบจากสถานศึกษาโรงเรียน เช่นนี้แล้ว ก็อาจไม่มีความจำเป็นที่จะต้องมีการเทียบโอนผลการศึกษาใดๆ ด้วยการบังคับโดยมิได้ถูกร้องขอ เว้นแต่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายการศึกษาภาคบังคับ ซึ่งอาจจัดให้มีการเทียบโอนผลการศึกษาทุก ๒-๓ ปี รวมทั้งในปีสุดท้ายให้ได้ฐานะว่าเป็นผู้จบการศึกษาภาคบังคับแล้ว (จนกว่าจะมีการยกเลิกการศึกษาภาคบังคับ)

หลักความเท่าเทียม

ระเบียบข้อบังคับและเกณฑ์มาตรฐานต่างๆ ที่จะใช้ในการเทียบโอน จะต้องระวังไม่ใช้วิธีการที่ให้การศึกษาระบบไปตัดสินมาตรฐานของการศึกษาโดยครอบครัว หรือรูปแบบการศึกษาอื่นๆ เพราะทุกรูปแบบการศึกษาโดยเนื้อแท้ย่อมมีศักดิ์ศรีและสถานภาพทัดเทียมกัน

การเทียบโอน จึงไม่ใช่ในความหมายของการเอาการศึกษาในระบบเป็นตัวตั้ง แต่เป็นการเทียบกับมาตรฐานกลาง ซึ่งเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ที่ครอบคลุมทักษะชีวิตและพหุปัญญาทุกด้าน สามารถบอกให้รู้ว่าเด็กจากการศึกษาโดยครอบครัว มีพัฒนาการตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่จำเป็นเพียงไร ซึ่งเด็กที่ศึกษาในระบบก็จะต้องมีพัฒนาการนั้นเช่นกัน ขณะเดียวกันจะต้องคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของปรัชญาและรูปแบบการศึกษาที่มีความแตกต่างกันได้บางส่วน รวมทั้งเด็กแต่ละคนย่อมมีวิถีทางของตัวเองในการเรียนรู้ ไม่จำเป็นต้องเป็นผลไม่ที่สุกอยู่บนต้นพร้อมกัน

กรณีเด็กครอบครัวบ้านเรียนที่จำเป็นต้องกลับไปศึกษาในระบบอีก ในระหว่างกลางทางของช่วงการศึกษาอันใดอันหนึ่ง และต้องพิจารณาว่าจะให้เข้าเรียนในระดับชั้นใด จึงใช้ผลที่ได้จากการเทียบโอนมาประกอบในการเทียบระดับชั้นของการศึกษาในระบบด้วย

หลักการโอบรับทุกคนเข้าสู่การศึกษาเรียนรู้

ควรจัดระบบของการเทียบโอนผลการศึกษา ในลักษณะของงานบริการประชาชน ไม่ใช่ลักษณะของการบังคับตรวจสอบ เปิดกว้าง ให้ความสะดวก ทำได้ตลอดเวลา ไม่ยุ่งยาก สร้างแรงจูงใจ ต้อนรับให้คนเข้าสู่การศึกษาเรียนรู้ มากกว่าทำให้เกิดทัศนคติเชิงลบต่อการเทียบโอนผลการศึกษาและหน่วยงานที่รับผิดชอบ

หลักการดำเนินงานโดยผู้จริง

หน่วยงานรับผิดชอบการเทียบโอนผลการศึกษา จะต้องเป็นผู้มีความเข้าใจธรรมชาติของการศึกษาที่หลากหลายอย่างแท้จริง จึงควรเป็นหน่วยงานตั้งใหม่ มีองค์ประกอบจากการมีส่วนร่วมของทั้งภาครัฐ ภาคประชาชน บุคคล ครอบครัว ที่ดำเนินการการศึกษาที่หลากหลายอยู่ด้วย และจากผู้ทรงคุณวุฒิ ในสัดส่วนที่ทัดเทียมกัน อย่างมีการประสานงานอย่างใกล้ชิด **หรือมอบให้** สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาแบบศูนย์การเรียน และศูนย์ประสานงานครอบครัวบ้านเรียน เป็นหน่วยงานรับผิดชอบในการเทียบโอนผลการศึกษาด้วย ก็อาจมีความเป็นไปได้

แนวทางการอุดหนุนสนับสนุน

ครอบครัวบ้านเรียนทั้งที่ไม่ได้จดทะเบียน หรือจดทะเบียนเป็นศูนย์การเรียนครอบครัวเดี่ยว และศูนย์การเรียนกลุ่มครอบครัว ย่อมมีสิทธิในสิทธิประโยชน์ตามที่กำหนดในมาตรา ๑๓ มาตรา ๑๔ และ มาตรา ๑๖ ทั้งในเรื่องการสนับสนุนให้มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูบุตร การได้รับเงินอุดหนุนการศึกษาจากรัฐสำหรับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของบุตรหรือบุคคลในความดูแลที่ครอบครัวจัดให้ และการลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีสำหรับค่าใช้จ่ายการศึกษา ซึ่งโดยหลักการทั่วไป **ย่อมเท่าเทียมหรือไม่ต่ำกว่าที่ผู้อยู่ในการศึกษาในระบบได้รับ** รวมไปถึงโอกาสในการได้รับงบประมาณสนับสนุนอื่นๆ ในการเข้าใช้แหล่งเรียนรู้ การได้ใช้สื่อ คลื่นความถี่ รวมทั้งในเรื่องการเข้าถึงเทคโนโลยีทางการศึกษาทั้งหลายด้วย

ขณะนี้ ยังไม่ได้มีการสำรวจรวบรวมเพื่อให้ได้ตัวเลขกลาง ค่าใช้จ่ายต่างๆ ของครอบครัวบ้านเรียนในสังคมไทย เพื่อที่จะใช้เป็นบรรทัดฐานในการจัดสรรเงินอุดหนุนการศึกษาของรัฐ ต่อการศึกษาโดยครอบครัว ในที่นี้ เพียงมีแต่ข้อสรุปพอให้เห็นภาพได้โดยรวมๆ ดังนี้

การศึกษาโดยครอบครัว ช่วยให้ครอบครัวสามารถลดรายจ่ายทางการศึกษาของบุตร ที่เกิดขึ้นในโรงเรียนเป็นปกติ ได้แก่ ค่าบำรุงการศึกษารายภาคเรียน ค่าเดินทางประจำวัน ค่าเครื่องแบบนักเรียน ค่าแบบเรียนและอุปกรณ์การเรียนต่างๆ ที่โรงเรียนเรียกเก็บเป็นพิเศษ ค่าเรียนพิเศษที่บ้านและการเรียนพิเศษอื่นๆ ซึ่งปัจจุบันมีมากขึ้นในทุกโรงเรียน ค่าใช้จ่ายประจำวันของลูก ค่ากิจกรรมสนับสนุนสมาคมครูและผู้ปกครอง เป็นต้น

การศึกษาโดยครอบครัว ทำให้เกิดรายจ่ายของครอบครัวเพิ่มขึ้นกว่าปกติ ที่เกี่ยวกับ ค่าจัดซื้อหนังสือเสริมการเรียนรู้ ค่าสมาชิกวารสารนิตยสารทางการศึกษา ค่าใช้จ่ายในเรื่องเครื่องมือหรืออุปกรณ์สำหรับการปฏิบัติงานที่ลูกมีความสนใจเป็นพิเศษ ค่าเรียนกับครูพิเศษบางรายวิชา ค่าเรียนเสริมทักษะ (ดนตรี กีฬา วิชาชีพ ฯลฯ) ค่าเดินทางและค่าใช้จ่ายการศึกษาเรียนรู้นอกสถานที่ ค่าใช้จ่ายการเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มครอบครัวบ้านเรียน ค่าสมาชิกศูนย์ประสานงานหรือองค์กรของครอบครัวบ้านเรียน เป็นต้น

จากการสอบถามอย่างไม่เป็นทางการกับครอบครัวบ้านเรียนหลายครอบครัว มีตัวเลขประมาณการหลาย ๆ เป็นข้อเสนอว่า รัฐควรจัดสรรเงินอุดหนุนการศึกษาให้กับแต่ละครอบครัวบ้านเรียน ต่อเด็ก ๑ คน เป็นจำนวน **ปีละ ไม่ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท** หรือเดือนละไม่ถึง ๑,๐๐๐ บาท (ประกอบกับมาตรการสนับสนุนลดหย่อนทางภาษีอื่นๆ) ซึ่งต่ำมากหากเทียบกับการที่รัฐไม่ต้องรับภาระค่าใช้จ่ายในด้านการลงทุนทางการศึกษาอื่นๆ ให้กับเด็กกลุ่มนี้ และยังการศึกษาโดยครอบครัวขยายตัวไป มีจำนวนครอบครัวและผู้เรียนสูงขึ้น ก็จะมีโอกาสการลดรายจ่ายทางการศึกษาของรัฐ และประโยชน์ต่อบทบาทที่รัฐและสังคมไทยจะได้รับจากการจัดสรรเงินอุดหนุนการศึกษาให้กับบรรดาครอบครัวบ้านเรียนอย่างชัดเจนมากขึ้นทุกที

ปัจจัยที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ปัจจัยที่จะช่วยให้การศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ร่วมในขบวนการปฏิรูปการศึกษา และสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ สังคมที่มีอิสระมีปัญญาเป็นของตนเอง ให้เกิดเป็นจริงขึ้น เมื่อพิจารณาจากปัจจัยภายนอก คือบทบาทของรัฐและกระแสของสังคมเป็นหลัก มีข้อที่แสดงถึงความเป็นไปได้ ดังนี้

- เกิดกระแสของการหันกลับมาทบทวนวิกฤตการณ์การศึกษาของประเทศอย่างจริงจังมากกว่าที่เป็นอยู่ จนกลายเป็นกระบวนการทางการเมืองภาคประชาชนอย่างแท้จริง ผลักดันให้ทุกส่วนของสังคมตระหนักในทุกซอกซอมนอกจากการศึกษาที่ผิดพลาด อย่างมีสำนึกด้วยการแสดงความรับผิดชอบของตนอย่างชัดเจน **มีการปฏิรูปโดยเฉพาะกระบวนการของกรศึกษา เรียนรู้ อย่างถึงราก** ให้เข้าถึงหัวใจของการศึกษาที่แท้ของมนุษย์ และใช้โอกาสนี้ นำไปสู่การฟื้นคืนความเข้มแข็งของสถาบันต่างๆ ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือสถาบันครอบครัว
- **การปฏิรูปโครงสร้างการบริหารจัดการศึกษาของรัฐ เป็นไปอย่างตรงตามเจตนารมณ์ การปฏิรูปการศึกษา** ที่เป็นหลักสำคัญ คือ การสร้างความมีส่วนร่วมของทุกส่วนในสังคม การกระจายอำนาจออกไปจากส่วนกลาง ให้การตัดสินใจและการดำเนินการทุกอย่างอยู่กับพื้นที่และหน่วยงานในแนวราบ และมีความหลากหลายในรูปแบบและระบบการศึกษา อย่างเคารพและเชื่อมั่นในสิทธิเสรีภาพของคนทุกคนอย่างแท้จริง ประกอบกับสามารถทำให้กลไกของรัฐทางการศึกษาทุกส่วน มีความเข้าใจในหลักการดังกล่าว มีกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ที่เป็นไปในทางสร้างแรงจูงใจ ให้ความสนับสนุน มากกว่าที่จะสร้างกรอบบังคับเพื่อยังคงรักษาอำนาจและผลประโยชน์ของหน่วยงานตนไว้ หรืออยู่ในทัศนคติแบบเก่าไม่เชื่อว่าประชาชนจะดูแลจัดการศึกษาด้วยตนเองได้
- **มีการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษาอย่างจริงจัง** โดยเฉพาะการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ สาธารณะต่างๆ เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศูนย์เยาวชน ค่ายพักแรม เป็นต้น ให้แพร่หลายพอ

เพียงและมีคุณภาพ ส่งเสริมการผลิตหนังสือ สื่อสิ่งพิมพ์ วัสดุอุปกรณ์ และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษารูปแบบอย่างจริงจัง ทำให้มาตรการต่างๆ ในหมวดที่ว่าด้วยทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษ และหมวดเทคโนโลยีเพื่อการศึกษ ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้รับการปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพจากทุกฝ่าย

- **การศึกษาโดยครอบครัวเข้าร่วมกับกระบวนการการศึกษาทางเลือก การศึกษาอันหลากหลาย และการศึกษาของท้องถิ่นของชุมชน** ทำให้รูปแบบและระบบการศึกษาในสังคมไทยเกิดมิติของการสร้างสรรค์ ความมีชีวิตชีวาในการเรียนรู้ สร้างนวัตกรรม และสร้างผลสำเร็จทางการศึกษาที่แสดงองค์รวมของชีวิตมนุษย์ที่สมบูรณ์มากขึ้น เป็นที่ประจักษ์ของสังคม ทำให้การศึกษาในระบบที่เป็นกระแสหลักที่ลูกหลานคนส่วนใหญ่ของประเทศสัมพันธ์อยู่ จะต้องมีการปรับตัวเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ ไปในทิศทางที่ต่างออกไปจากความแข็งตัวและความผิดพลาดเดิมๆ จนทั้งหมดกลายเป็นองค์ประกอบของสังคมแห่งการเรียนรู้อย่างแท้จริง
- **การศึกษาโดยครอบครัวมีพัฒนาการอย่างเป็นทางการเป็นตัวของตัวเอง บนรากฐานของความเป็นสังคมไทยอย่างแท้จริง** สามารถสร้างความเป็นอิสระในความไม่แปลกแยกกับสังคมสมัยใหม่ เลือกรัดสิ่งที่ดีมีประโยชน์ได้อย่างมีวิจารณญาณ กลายเป็นกระบวนการทางการศึกษารูปแบบใหม่ ที่มีความเข้มแข็ง มีการรวบรวมและเผยแพร่องค์ความรู้ใหม่อย่างเป็นรูปธรรมทั้งแนวความคิดและการปฏิบัติ ที่สามารถเป็นแนวทางต้นแบบในลักษณะของประสบการณ์ร่วม (ไม่ใช่สูตรสำเร็จ) ของการนำไปประยุกต์ใช้ สร้างความมั่นใจให้กับผู้กำลังจะเริ่มต้นได้มากยิ่งขึ้น
- **เกิดกลุ่ม ชมรม ศูนย์ หรือองค์กรประสานงานของการศึกษาโดยครอบครัว ขึ้นทั่วไป** ที่จะช่วยเชื่อมโยงพลังสร้างสรรค์และประสบการณ์ของแต่ละครอบครัวบ้านเรียน ให้กลายเป็นพลังร่วมและประสบการณ์ร่วม ที่สามารถช่วยเหลือเอื้อประโยชน์แก่กันและกัน ทั้งในกระบวนการศึกษาเรียนรู้ ในการวิจัยพัฒนาสร้างองค์ความรู้ให้ลึกซึ้งสื่อสารทำความเข้าใจกับสังคมส่วนรวมได้มากขึ้นชัดเจนขึ้น ในการรักษาสติอธิธธธรรมของการศึกษาโดยครอบครัว และการเคลื่อนไหวรณรงค์ให้เป็นอิสระจากกฎระเบียบต่างๆ ที่เป็นพันธนาการ **ตลอดจนเกิดเป็นองค์กรระดับพื้นที่และส่วนกลาง** ที่ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานรับผิดชอบในทุกๆ ด้านของการศึกษาโดยครอบครัว อย่างมีประสิทธิภาพ บนหลักการของความรับผิดชอบต่อตนเอง
- **ป้องกันตัวเองได้จากธุรกิจการค้าแสวงหากำไร** เนื่องจากการศึกษาได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของการค้าเสรีไปแล้ว ทั้งในระดับประเทศและนานาชาติ ความเป็นไปได้ในระยะเวลาอันใกล้นี้ที่จะมีการลงทุนธุรกิจไฮมสคูลขึ้นในสังคมไทย ประเภทจัดอบรม ขายหลักสูตร ขายโปรแกรมการเรียน การวัดผล อื่นๆ เป็นธุรกิจแสวงหากำไร ที่จะสร้างความไขว่เขวและภาพลักษณ์ด้านลบไม่น้อย ซึ่งคงไปห้ามการตั้งกิจการเหล่านี้ไม่ได้ และบางส่วนก็อาจเป็นประโยชน์ได้บ้าง ข้อ

สำคัญก็คือพ่อแม่ของครอบครัวบ้านเรียนจะต้องพยายามสร้างภูมิคุ้มกันตัวเอง ไม่ให้ตกหลุมพราง เสียเงินเสียเวลาไปโดยไม่จำเป็น กิจกรรมใดที่ถึงขั้นมีการหลอกลวงก็จะต้องให้มีการดำเนินคดีทางกฎหมายอย่างจริงจังไม่ปล่อยปละละเลย

สาระสำคัญในกฎกระทรวง

กฎกระทรวงตามมาตรา ๑๒ ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจะเป็นรายละเอียดของกฎเกณฑ์หรือระเบียบข้อปฏิบัติที่แท้จริงในการดำเนินการการศึกษาโดยครอบครัว และของบุคคล องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ที่ตามบทบัญญัติในมาตรานี้ให้สิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานไว้ และถ้าว่ากันตามความเคร่งครัดของกฎหมายแล้ว สิทธิการจัดการศึกษาของครอบครัวและของทุกส่วนที่ไต่เรียงไว้ดังกล่าว จะยังไม่มีผลอะไรเลย ตราบที่ยังไม่มีกฎกระทรวงประกาศรองรับรายละเอียดในการปฏิบัติออกมา

ดังนั้นถ้ายังไม่มีกฎกระทรวงดังกล่าวเกิดขึ้น (ช้าที่สุดไม่เกินปี พ.ศ.๒๕๔๘ ตามบังคับของบทเฉพาะกาล) การศึกษาโดยครอบครัวก็จะต้องหาทางออกของตน ซึ่งขณะนี้ก็มีข้อพิจารณาร่วมกันอยู่ในหมู่ครอบครัวบ้านเรียน ดังนี้

- ส่วนใหญ่เลือกที่จะปฏิบัติเหมือนดังที่ผ่านมาคือ นำชื่อลูกไปฝากไว้กับโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก กาญจนบุรี สำหรับลูกที่ยังอยู่ในวัยการศึกษาภาคบังคับ ส่วนลูกที่จบการศึกษาขั้นประถมแล้ว ดำเนินการได้ด้วยตัวเองทันที นอกจากบางส่วนอาจยังกังวลในเรื่องการเทียบโอนผลการการศึกษา ซึ่งก็ยังไม่มีความชัดเจนในมาตรการของรัฐเช่นกัน
- เสนอให้เป็นโครงการนำร่อง มีลักษณะเป็นงานวิจัยนวัตกรรมทางการศึกษา ของหน่วยงาน กระทรวงศึกษาธิการ หรือสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เพื่อให้มีฐานข้อมูลที่ชอบธรรมก่อน แล้วหาทางให้มีการเทียบโอนผลการศึกษาต่อไป
- มีบางครอบครัวเห็นว่าตนเองมีสิทธิสมบูรณ์อยู่แล้ว ก็จะดำเนินการไปโดยที่กฎกระทรวงออกมาเมื่อไรค่อยพิจารณากันอีกที เพราะถือเป็นความบกพร่องล่าช้าของหน่วยงานการศึกษาของรัฐเอง ที่ไม่สามารถดำเนินการได้ทันกับขบวนการที่เกิดขึ้นแล้วในการปฏิรูปการศึกษา จะมาเอาผิดกับพ่อแม่ได้อย่างไร

อย่างไรก็ตาม กฎกระทรวงตามมาตรา ๑๒ ควรจะมีการร่างและประกาศใช้โดยเร็ว ซึ่งขณะนี้ทางกระทรวงศึกษาธิการก็ได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะทำงานเพื่อการนี้ขึ้นแล้ว ตั้งแต่วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๓ โดยมี ดร.ถนอม อินทรกำเนิด ที่ปรึกษาด้านพัฒนาระบบการจัดการศึกษา สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เป็นประธานคณะทำงาน และเป็นที่น่ายินดีที่ทางกระทรวงฯ ได้แต่งตั้งผู้แทนจากองค์กรเอกชนที่จัดการศึกษาในระบบและรูปแบบต่างๆ จำนวนหนึ่ง ให้อยู่ในคณะทำงานดังกล่าวด้วย

ในที่นี้ ขอเสนอว่า **ควรมีการแยกจัดทำกฎกระทรวง รองรับเป็นเรื่องๆ ไป** แทนที่จะทำครอบคลุมทุกประเภทตามที่กล่าวถึงไว้ในมาตรา ๑๒ เนื่องจากแต่ละส่วนมีลักษณะเฉพาะที่มีความแตกต่างกันมาก ไม่น่าจะเป็นไปได้ที่จะรวมไว้ในกฎกระทรวงเพียงฉบับเดียว อย่างสามารถทำให้กระทัดรัดและสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของการศึกษาทุกประเภทได้ และควรเริ่มทำจากที่มีความพร้อมก่อนเป็นอันดับต้นๆ ได้แก่ กฎกระทรวงว่าด้วยศูนย์การเรียนครอบครัว กฎกระทรวงว่าด้วยศูนย์การเรียนองค์กรชุมชนและองค์กรเอกชน เป็นต้น

พร้อมกันนี้ ขอเสนอร่างสาระสำคัญที่ควรกำหนดไว้ใน **กฎกระทรวงว่าด้วยศูนย์การเรียนครอบครัว** อันประมวลมาจากข้อสรุปและความคิดเห็นต่างๆ ในรายงานการศึกษาวิจัยฉบับนี้

ร่างสาระสำคัญ กฎกระทรวงว่าด้วยศูนย์การเรียนครอบครัว

ข้อ ๑ พ่อแม่ ผู้ปกครอง ที่จะจัดการศึกษาให้กับบุตรหรือบุคคลในความดูแล และประสงค์จะจดทะเบียนเป็นสถานศึกษาศูนย์การเรียน ให้ยื่นจดทะเบียนได้ที่หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง คือ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาแบบศูนย์การเรียน หรือศูนย์ประสานงานครอบครัวบ้านเรียน หรือโรงเรียนเครือข่ายการศึกษาโดยครอบครัว (ตามบัญชีรายชื่อแนบท้ายกฎกระทรวง)

ข้อ ๒ ศูนย์การเรียนครอบครัว แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

(๑) ศูนย์การเรียนครอบครัวเดี่ยว จัดการศึกษาให้เฉพาะกับบุตรหรือบุคคลในความดูแลของครอบครัวตน

(๒) ศูนย์การเรียนกลุ่มครอบครัว จัดการศึกษาให้กับบุตรหรือบุคคลในความดูแลของกลุ่มครอบครัว ที่มีข้อตกลงที่จะดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัวร่วมกัน

ข้อ ๓ ศูนย์การเรียนครอบครัวเดี่ยว ให้ยื่นจดทะเบียนโดยแสดงข้อมูลรายละเอียดในการดำเนินการ ดังนี้

- สถานที่ตั้งของบ้าน
- ข้อมูลบิดามารดา อาทิ ชื่อ-สกุล อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา ระดับรายได้ เป็นต้น
- ข้อมูลของบุตรหรือบุคคลในความดูแล ที่จะจัดการศึกษา อาทิ ชื่อ-สกุล อายุ ประสบการณ์การศึกษาเดิม (ถ้ามี) เป็นต้น
- แนวทางการจัดการศึกษา อาทิ เป้าหมาย วิธีการเรียนรู้ แนวทางการประเมินผล เป็นต้น
- คำมั่นสัญญาว่าไม่เป็นไปเพื่อการเพื่อการหลบเลี่ยงหรือแสวงหาผลประโยชน์จากบุตรหรือบุคคลในความดูแล

ข้อ ๔ ศูนย์การเรียนกลุ่มครอบครัว ให้ยื่นจดทะเบียนโดยแสดงข้อมูลรายละเอียดในรูปของโครงการจัดตั้งศูนย์การเรียนกลุ่มครอบครัว ที่แสดงพันธะสัญญาและข้อตกลงร่วมกันของกลุ่ม ในเรื่องต่อไปนี้

- ชื่อศูนย์การเรียน วัตถุประสงค์ สถานที่ตั้งสำนักงาน และสถานที่ตั้งที่ใช้เป็นสถานที่เรียน(ถ้ามี)

- ผู้ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ
- รายงานคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้
- ข้อมูลบิดามารดา บุตร บุคคลในความดูแล ของศูนย์การเรียนรู้ (ในแต่ละปีให้มีการแจ้งเพิ่มเติมถ้ามี)
- จำนวนผู้เรียนที่จะรับเข้าศึกษาได้สูงสุด (ซึ่งควรมีจำนวนไม่เกิน ๕๐ คน และอยู่ในวิสัยที่กลุ่มจะสามารถดูแลได้อย่างมีคุณภาพแท้จริง)
- แนวทางการจัดการศึกษา
- แนวทางการวัดผลประเมินผล และเกณฑ์ในการสำเร็จการศึกษา
- คำมั่นสัญญาว่าไม่เป็นไปเพื่อการเพื่อการหลบเลี่ยงหรือแสวงหาผลประโยชน์จากบุตรหรือบุคคลในความดูแล และไม่เป็นการทุจริตการค้าการแสวงหากำไร

ข้อ ๕ ให้ศูนย์การเรียนรู้ครอบครัว มีหน้าที่สำคัญที่จะต้องดำเนินการ ในเรื่องต่อไปนี้

- จัดให้มีคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ จากการเลือกตั้งตามข้อตกลงของกลุ่ม ทำหน้าที่กำกับและส่งเสริมการดำเนินงานของศูนย์ฯ ยกเว้นศูนย์การเรียนรู้ครอบครัวเดี่ยว
- จัดการศึกษาให้กับบุตรหรือบุคคลในความดูแล อย่างมีความเหมาะสมและมีคุณภาพ
- จัดทำทะเบียนรายชื่อผู้เรียน และหลักฐานแสดงพัฒนาการทางการศึกษาเรียนรู้ของนักเรียนในปัจจุบัน
- จัดให้มีการเทียบโอนผลการศึกษาของผู้เรียน ตามความเหมาะสมและความจำเป็น และตามข้อกำหนดของกฎกระทรวงหรือกฎหมายที่เกี่ยวข้อง
- ออกหลักฐานใบรับรองผลการสำเร็จการศึกษาของผู้เรียน ทั้งในแต่ละช่วงระยะที่ได้รับการร้องขอ และเมื่อมีสิทธิเป็นผู้สำเร็จการศึกษาภาคบังคับและการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้ว ยกเว้นศูนย์การเรียนรู้ครอบครัวเดี่ยว
- จัดทำรายงานประจำปี แสดงต่อหน่วยงานที่รับผิดชอบทะเบียนและสาธารณสุข และรับการประเมินคุณภาพโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาแบบศูนย์การเรียนรู้ ในทุก ๓-๕ ปี พร้อมทั้งกระทำการแก้ไขปรับปรุงตามข้อเสนอแนะที่ได้รับ ภายในระยะเวลาที่กำหนด ยกเว้นศูนย์การเรียนรู้ครอบครัวเดี่ยว ที่ให้อยู่ในการกำกับดูแลของหน่วยงานที่รับผิดชอบทะเบียน

ข้อ ๖ ศูนย์การเรียนรู้ครอบครัว มีสิทธิได้รับสิทธิประโยชน์ ตามที่มีกำหนดในกฎหมายที่เกี่ยวข้อง อย่างมีสิทธิและโอกาสทัดเทียมกับผู้เรียนในระบบการศึกษาอื่นๆ ของรัฐ

ในเบื้องต้น ก่อนที่กฎกระทรวงว่าด้วยศูนย์การเรียนรู้ครอบครัว จะประกาศใช้ จะต้องมีการดำเนินการจัดตั้งเป็นการล่วงหน้าแล้ว ของหน่วยงานที่จะทำหน้าที่ในการรับผิดชอบดูแลสนับสนุนการศึกษาโดยครอบครัว และรับผิดชอบทะเบียนศูนย์การเรียนรู้ครอบครัว ตามที่จะกำหนดในกฎกระทรวง คือ คณะกรรมการ

และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาแบบศูนย์การเรียน , ศูนย์ประสานงานครอบครัวบ้านเรียน และโรงเรียนเครือข่ายการศึกษาโดยครอบครัว

ที่สำคัญที่สุดก็คือ คณะกรรมการและสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาแบบศูนย์การเรียน ที่จะต้องเป็นส่วนงานกลางรับผิดชอบสูงสุด ส่วนอีกสองหน่วยงานอาจค่อยเกิดขึ้นติดตามมาภายหลังก็ได้ ทั้งนี้ เชื่อว่าจะสามารถรองรับการประกาศใช้กฎกระทรวงฯ โดยไม่เป็นอุปสรรคแต่อย่างใด เพื่อให้ได้เริ่มต้นการศึกษาโดยครอบครัวภายใต้ความชอบธรรมทางกฎหมายอย่างแท้จริง อย่างไม่ต้องให้เสียเวลานั่นนานออกไปโดยไม่จำเป็น และมีความสามารถที่จะรองรับการพัฒนาตัวอย่างต่อเนื่องต่อไปได้ด้วย

บทที่ ๒
ครอบครัว “ธงไชย” และครอบครัว “ชุตินธร”
สองครอบครัวนักบุกเบิกของสังคมไทย

ก่อนหน้าปี พ.ศ.๒๕๓๐ หรือเท่ากับย้อนหลังไปสิบกว่าปีมาแล้ว เรื่องการศึกษาโดยครอบครัว ได้หายไปจากสังคมไทย โดยทั่วไปรู้จักกันเฉพาะการศึกษาในโรงเรียนเท่านั้น จะมีการกล่าวถึงระบบหรือรูปแบบการศึกษาที่มีความแตกต่างในปรัชญาและแนวทางเรียนรู้ ก็เพียงแต่ในหนังสือหรือวารสารบางเล่ม เช่น วารสารครุศาสตร์ วารสารปาจารย์สาร เป็นต้น และอยู่ในหมู่ผู้ที่มีความสนใจในเรื่องการศึกษาอย่างจริงจัง

การศึกษาที่มีลักษณะเป็นทางเลือกแตกต่างออกไปจากการศึกษากระแสหลัก เริ่มมีปรากฏการณ์ให้เห็นบ้างภายหลังการเกิดขึ้นของโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ของมูลนิธิเด็ก ในปี พ.ศ.๒๕๒๒ โดยคุณพิภพ และคุณรัชนี ธงไชย แต่เป็นการศึกษาที่จัดให้เฉพาะกลุ่มเด็กด้อยโอกาส เด็กยากจนขาดแคลนจำนวนหนึ่ง การดำเนินงานแยกตัวออกไปเป็นชุมชนเล็กๆ ทางการศึกษา ท่ามกลางสังคมใหญ่ อย่างทำทนายผีกระแสและต้องสู้กับความไม่เข้าใจของสังคมอย่างมากทีเดียว นอกจากนี้ การดำเนินงานของโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก **ยังมีส่วนทำให้เกิดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทยขึ้นมาอีกครั้ง เริ่มในครอบครัว “ธงไชย”** ด้วยต้องนำเอาลูกชายสองคนออกจากโรงเรียนเดิม มาจัดการศึกษาให้อย่างผสมผสานทั้งโดยการดูแลของพ่อแม่ ของญาติผู้ใหญ่ และของโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ซึ่งเมื่อพิจารณาโดยรวมแล้วบทบาทของพ่อแม่หรือครอบครัวจะเป็นด้านหลัก

หลังจากนั้นไม่นาน คือในราวปี พ.ศ.๒๕๒๘-๒๙ นพ.โชติช่วง ชุตินธร ที่ได้จัดการศึกษาให้กับลูกๆ ของตัวเอง ด้วยสำนึกและรูปแบบวิธีการของการศึกษาโดยครอบครัวอย่างแท้จริง เป็นครอบครัวแรกของสังคมไทยยุคหลังนี้ ก็ได้มาเป็นส่วนหนึ่งในโรงเรียนหมู่บ้านเด็กด้วย เกิดเป็นโครงการพิเศษ “โรงเรียนในบ้าน” ความร่วมมือระหว่างครอบครัวที่ต้องการจัดการศึกษาด้วยตนเองในความดูแลสนับสนุนของโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก โครงการพิเศษนี้ยังคงดำเนินการต่อเนื่อง ได้กลายเป็นที่พึ่งพิงตลอดเวลาที่ผ่านมา ของครอบครัวที่ต้องการจัดการศึกษาด้วยตัวเอง ในขณะที่กฎหมายยังไม่ให้เสรีภาพ

ครอบครัว “ธงไชย” และครอบครัว “ชุตินธร” จึงถือว่าเป็นสองครอบครัวนักบุกเบิกของการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย ซึ่งขณะนี้ลูกๆ ได้พ้นจากการศึกษาของครอบครัวไปแล้ว เรื่องราวที่ผ่านมาและผลลัพธ์ที่สามารถเห็น “ช่วงสุดท้าย” ได้ชัดเจนกว่าครอบครัวอื่นๆ นี้ คือสิ่งที่มีคุณค่าต่อการเรียนรู้เป็นอย่างยิ่ง

ครอบครัว “ธงไชย”

พ่อ พิภพ ธงไชย

อายุ ๕๕ ปี การศึกษา ปริญญาตรี การศึกษาศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร

แม่ รัชณี ธงไชย

อายุ ๕๒ ปี การศึกษา ปริญญาตรี การศึกษาศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร

บุตร นายกานต์ ธงไชย

อายุ ๓๐ ปี การศึกษา ปริญญาตรี จากคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

นายธรา ธงไชย

อายุ ๒๕ ปี การศึกษา ปริญญาตรี จากคณะศิลปศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา

คุณพิภพ และคุณรัชณี ธงไชย เป็นผู้หนึ่งในสังคมไทยที่พยายามชี้ให้เห็นมานานแล้ว ถึงความผิดพลาดซึ่งแฝงตัวอยู่ในระบบการศึกษา โดยเฉพาะการมุ่งไปในทางความรู้ความจำแต่เพียงถ้อยเดียว การแข่งขัน และการใช้อำนาจนิยมที่ครูและโรงเรียนกระทำต่อเด็ก ทั้งยังไม่สามารถตอบสนองให้กับเด็กที่ด้อยโอกาส เด็กยากจน เด็กที่เคยถูกผู้ใหญ่และสังคมทำทารุณกรรมมาต่างๆ นานา ซึ่งโดยข้อเท็จจริงแล้วเด็กกลุ่มนี้จะไม่ได้รับความเท่าเทียมเมื่อต้องเรียนร่วมกับเด็กปกติ

ไม่เพียงวิพากษ์วิจารณ์เท่านั้นทั้งสองยังได้พยายามหาทางออก แสวงหาการศึกษาแบบใหม่ที่ต่างออกไป ที่สามารถแก้ไขปัญหาและสร้างความมั่งคั่งให้กับเด็กๆ ได้อย่างแท้จริง เป็นที่มาของการก่อตั้ง “โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก” ขึ้น โดยคุณพิภพ เป็นผู้อำนวยการฝ่ายการศึกษา และคุณรัชณี เป็นครูใหญ่ กล่าวได้ว่าเป็นโรงเรียนทางเลือกในสังคมไทยที่มีการดำเนินงานจริงจังแห่งแรก ซึ่งยังคงดำเนินการ พัฒนาตัวเองมาอย่างมั่นคง จวบจนถึงทุกวันนี้

โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก เป็นสถานศึกษาของมูลนิธิเด็ก ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๕๒๒ ที่ฝั่งแม่น้ำแควน้อย อำเภอไทรโยค ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๒๘ จึงได้ย้ายไปอยู่ที่ฝั่งแควใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี จนถึงปัจจุบัน จัดทะเบียนเป็นโรงเรียนเอกชนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ตามกฎหมายจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา ถึงขั้นประถมศึกษาปีที่ ๖

จุดมุ่งหมายของโรงเรียนคือ ต้องการแสวงหาระบบการศึกษาที่เป็นทางเลือกใหม่ของสังคมไทย ให้ “หมู่บ้านเด็ก” เป็นชุมชนเพื่อการศึกษาแบบใกล้ชิดธรรมชาติและพึ่งพาตัวเอง ที่เด็กมีเสรีภาพในการเรียนรู้ และไม่อยู่ภายใต้การใช้อำนาจของผู้ใหญ่ เป็นการศึกษาเพื่อเด็กด้อยโอกาส เด็กยากจน ในสังคมไทย

ในตอนเริ่มต้น โรงเรียนหมู่บ้านเด็กได้เลือกแนวคิดการศึกษาของโรงเรียนซัมเมอร์ฮิลล์ ของนาย เอ. เอส. นีล ชาวสกอต มาประยุกต์ใช้ ที่เห็นว่าเด็กพัฒนาศักยภาพในการเรียนรู้ได้อย่างเต็มที่ ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ดีและภาวะที่มีอิสระและเสรีภาพอย่างแท้จริง ต่อมาได้ผสมผสานแนวคิดตามหลักธรรมทางพระพุทธ

ศาสนามาใช้ในกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนด้วย กับแนวคิดเกษตรกรรมธรรมชาติ ของนายมาซาโนบุ ฟูกุโอกะ เกษตรกรชาวญี่ปุ่น ที่เน้นการพัฒนาและการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเป็นองค์รวม ให้ความสำคัญเคารพในความหลากหลายและพลังสร้างสรรค์ของธรรมชาติ หลักแนวคิดทั้งสามส่วนกลั่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอยู่ในปรัชญาและแนวทางการจัดการศึกษาของโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก

ปัจจุบันโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ดูแลและจัดการศึกษาให้กับเด็กๆ จำนวนประมาณ ๑๕๐ คน เป็นเด็กที่มาจากครอบครัวยากจน ครอบครัวแตกแยก เด็กกำพร้า โดยไม่มีการเก็บค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น เพราะค่าใช้จ่ายทั้งหมดได้มาจากการบริจาคของผู้มีจิตศรัทธาทั้งจากภายในและนอกประเทศ

แนวการจัดการศึกษาของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กกล่าวโดยย่อก็คือ จัดให้เป็นชุมชน ที่เด็กและผู้ใหญ่อาศัยอยู่ด้วยกัน ภายใต้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และบรรยากาศของเสรีภาพที่ผู้ใหญ่ใช้อำนาจของตนเข้าไปแทรกแซงเด็กๆ น้อยที่สุด ทำให้เกิดต่อการพัฒนาอารมณ์และจิตใจบนพื้นฐานของเสรีภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพ โดยมีหลักปฏิบัติในการปกครองตนเองและการเคารพสิทธิส่วนตัวของผู้อื่น เป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์

เด็กจะได้รับปัจจัยสี่อย่างไม่ขาดแคลน ได้อยู่ในบ้านพักที่จัดแบบครอบครัวใหญ่ เรียนรู้การใช้ชีวิตร่วมกันระหว่างคนต่างวัย ต่างภูมิลำเนา ต่างภูมิภาค เรียนรู้การปฏิบัติหน้าที่ในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่ง ของครอบครัว รู้จักการวางแผนการใช้จ่ายภายในครอบครัว ซึ่งทางชุมชนหรือทางโรงเรียนมีการจัดสรรงบประมาณไปให้แต่ละบ้านหรือแต่ละครอบครัวทุกเดือน

หมู่บ้านเด็กได้นำระบบสภาโรงเรียนมาใช้ ในการกำหนดกติการ่วมกันของสมาชิกในชุมชน รวมถึงการตัดสินปัญหาต่างๆ ร่วมกัน เป็นการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งในชุมชนแบบสันติวิธี อันเป็นวิธีการในพุทธศาสนา การประชุมสภาโรงเรียนจะมีขึ้นทุกคืนวันศุกร์ ในสภาเด็กและผู้ใหญ่ทุกคนในชุมชนจะมีสิทธิและเสียงของตนอย่างเท่าเทียมกัน

ด้วยบรรยากาศของเสรีภาพ บนพื้นฐานของการเคารพสิทธิผู้อื่น เด็กบางคนอาจเลือกไม่เข้าเรียนไม่ร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เขายังไม่พร้อม โดยจะไม่ได้รับการบังคับ เด็กสามารถเล่นได้ทั้งวัน เพราะการศึกษาของหมู่บ้านเด็กไม่ได้ถือว่าอยู่แค่เพียงในห้องเรียนเท่านั้น ทุกๆ ส่วนในชุมชน การใช้ชีวิตทั้งหมด ล้วนเป็นการศึกษาเรียนรู้ทั้งสิ้น โรงเรียนจะไม่บังคับให้เด็กทำโน่นทำนี่ ตามความคิดของผู้ใหญ่ การตัดสินใจเป็นของเด็ก สิ่งผู้ใหญ่จะต้องทำคือการเสริมแรงสร้างความสนใจให้กับเด็ก เพื่อให้เด็กเห็นประโยชน์ได้ด้วยตัวของเขาเอง

การเรียนการสอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ระดับประถมศึกษา จะมีการเรียนการสอนในช่วงเช้า ทั้งการเรียนในห้องเรียนและใช้สถานที่ในธรรมชาติเป็นที่เรียน เน้นการเรียนจากความจริงรอบๆ ตัวไปหาความจริงที่ไกลตัว เรียนจากสิ่งแวดล้อมภายในไปหาสิ่งแวดล้อมภายนอก จากเรื่องปัจจุบันไปหาเรื่องในอดีต โดยทั้งครูและเด็กจะสร้างเนื้อหาความรู้ไปด้วยกัน เป็นการพยายามสร้างความรู้ใหม่ไปด้วยกัน

นอกจากนี้โรงเรียนยังส่งเสริมให้เด็กเรียนเป็นส่วนตัว ผ่านสื่อและหนังสือรวมทั้งบุคคลต่างๆ ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง

ขณะเดียวกันเด็กจะมีกิจกรรมพัฒนาอาชีพตามความสนใจ เพื่อการนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในที่สุด ในสายงานอาชีพต่างๆ ที่เป็นสัมมาอาชีพะ ที่โรงเรียนจัดขึ้น เช่น การปลูกผักผลไม้ เพาะเห็ด บาดิก ทอผ้า งานไฟฟ้า ถ่ายรูป ช่างไม้ ตัดเย็บเสื้อผ้า เซรามิค งานธุรกิจ งานบัญชี และงานคอมพิวเตอร์

เมื่อเด็กจบชั้นประถม ๖ และสนใจเรียนต่อในระดับสูงขึ้น เด็กสามารถนำเงินออมที่ได้มาจากการทำงานการผลิตในชุมชนระหว่างที่เรียน ซึ่งทางชุมชนได้เก็บออมไว้ให้ กับโรงเรียนสมทบให้อีกเท่าหนึ่ง เป็นทุนในการศึกษาต่อไป

ทั้งหมดข้างต้น คือภาพของโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ที่คุณพิภพ และคุณรัชนี ธงไชย เป็นผู้ก่อตั้งและดูแลจัดการมาจนถึงปัจจุบัน

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน โรงเรียนหมู่บ้านเด็กมีส่วนสำคัญในพัฒนาการเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นที่พึ่งพิงเพียงแห่งเดียวของครอบครัวที่ตัดสินใจเลือกวิถีทางการศึกษาดังกล่าว ภายใต้ภาวะที่กฎหมายการศึกษาภาคบังคับยังไม่เอื้ออำนวย ทุกครอบครัวได้นำชื่อของลูกไปฝากไว้ เป็นนักเรียนของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กแห่งนี้ แล้วทำการสอนเองที่บ้าน ประสานไปกับการดูแลของโรงเรียน มีการประเมินผลร่วมกับทางโรงเรียนทุกภาคการศึกษา รวมทั้งในการสอบปลายปี โดยได้รับความเอาใจใส่สนับสนุนด้วยดีจากทางโรงเรียนหมู่บ้านเด็กเสมอมา

พร้อมกันนั้น เรื่องที่ควรค่าแก่ความสนใจอีกประการหนึ่งคือ คุณพิภพ และคุณรัชนี ธงไชย เมื่อก่อตั้งและดำเนินงานโรงเรียนหมู่บ้านเด็กแล้ว ย่อมมีผลถึงครอบครัวและลูกๆ ของตนเองด้วย คุณรัชนีเป็นผู้เล่าให้ฟังถึงการนำลูกออกจากโรงเรียนในระบบแบบเดิม มาจัดการศึกษาให้กับลูกชายทั้งสองคนด้วยตนเอง ประสานไปกับความรับผิดชอบต่อเด็กๆ ทุกคนในโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก เป็นทั้งแม่ของลูก และแม่ของเด็กผู้ยากไร้อีกนับร้อยชีวิต เป็นการอุทิศตน ซึ่งมีคนน้อยคนนักจะผ่านแบบทดสอบของชีวิตเช่นนี้ไปได้ ควรค่าแก่ความเคารพนับถืออย่างยิ่ง

ในปี พ.ศ.๒๕๒๒ ที่เริ่มต้นโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ขณะนั้นลูกชายทั้งสองเพิ่งมีอายุ ๙ ขวบและ ๔ ขวบ ตามลำดับ คนเล็กยังไม่อดนมดีเลย ลูกทั้งสองคนในฐานะลูกของนักบุกเบิกที่จะต้องฝ่าฟันความยากลำบากตากแดดตากฝนไปก่อนคนอื่น จึงได้มีโอกาสร่วมกับคุณพ่อและคุณแม่ในเส้นทางของการศึกษาทางเลือกและการศึกษาโดยครอบครัวไปพร้อมกันด้วย ตั้งแต่ยังตัวน้อย

กานต์ ลูกชายคนโต จบชั้นประถมปีที่ ๓ จากโรงเรียนเดิม เมื่อย้ายมาอยู่โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก จึงเท่ากับมาเรียนต่อในชั้นประถมปีที่ ๔ เป็นเด็กที่โตที่สุดของหมู่บ้านเด็ก ชั้นเรียนของกานต์จึงมีเขาอยู่คนเดียว เป็นการเรียนตัวต่อตัวกับคุณครูและคุณแม่ แต่ละวันเด็กกับครูก็นั่งคุยกันตกลงกันว่าเรียนอะไร

เรียนอยู่ที่หมู่บ้านเด็ก จนจบชั้นประถม ๖ แล้วกานต์ก็ไปเข้าโรงเรียนมัธยม แม้ว่าเขาจะมีความคับข้องใจต่อการศึกษาในระบบโรงเรียน ที่แตกต่างไปจากหมู่บ้านเด็กที่เขาเคยอยู่ แต่ก็สามารถอดทนกับสภาพทั้งหลาย จนจบชั้นมัธยม แล้วเข้าต่อระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยรามคำแหง

ในส่วนของพ่อแม่ก็ช่วยเสริมด้วยการสนับสนุนสิ่งที่ลูกชายสนใจอยากเรียนรู้เป็นพิเศษเพิ่มเติม เช่น เรื่องดนตรี เรื่องกีฬาฟุตบอล โดยบอกลูกว่าด้านการเรียนไม่ได้มุ่งหวังว่าจะต้องให้ได้รับเกรดสูง ขอแค่ผ่าน แต่อยากให้ลูกมีความสุขกับการใช้ชีวิต ได้รับประสบการณ์จากภายนอกรั้วโรงเรียนให้มาก พร้อมทั้งพ่อแม่ก็ช่วยพาไปในหลายๆ ที่ หาหนังสือมาให้อ่าน เช่น กามนิต สามก๊ก หนังสือแปลของนักคิดนักเขียนหลายท่าน ให้ได้ไปฟังการบรรยายเสวนาในหลายๆ ที่ จากผู้รู้ผู้สนใจในความเป็นไปของโลกของบ้านเมือง ที่สุดกานต์ก็กลายเป็นนักอ่านตัวยง และมีความคิดความมุ่งหวังที่อยากจะเป็นนักเขียนคนหนึ่ง

ธาร ลูกชายคนเล็ก ซึ่งคุณแม่ตั้งใจไว้ตั้งแต่ต้นแล้วว่า จะเริ่มให้การดูแลในเชิงส่งเสริมการเรียนรู้ นับแต่ยังเป็นทารก เวลาสอนลูกชายคนโต ก็จะทำคนเล็กนอนอยู่บนตัก ได้ฟังนิทาน ฟังเรื่องเล่าของคุณแม่ ฟังเพลงเพราะๆ ได้ดูรูปภาพสวยๆ จากหนังสือไปพร้อมกับพี่ชายด้วย ธารมาอยู่หมู่บ้านเด็กตั้งแต่ ๔ ขวบ ได้เรียนรู้คลุกคลีกับเด็กยากจน เด็กด้อยโอกาสมาตั้งแต่น้อย ด้วยคุณแม่อยากให้ลูกสัมผัสกับวิถีชีวิตที่เป็นจริงของคนด้อยโอกาส เพื่อสร้างพื้นฐานของจิตใจในเรื่องของความเป็นธรรม ความเมตตา

พอเรียนประถม ๑ ได้สักครึ่งปี ธารก็ร้องขอกลับไปอยู่บ้าน ไปอยู่กับคุณย่า ในช่วงนี้คุณพ่อเข้ามา มีบทบาทสำคัญในการดูแลลูกชายคนเล็ก ไปไหนก็จะเอาไปด้วย นั่งทำอะไรก็สอนลูกไปด้วย พาเข้าร้านหนังสือ เลือกรูปภาพที่มีรูปภาพประกอบ คุณแม่กับคุณย่าก็จะช่วยกันสอนภาษาไทย สอนอ่าน สอนสะกดคำไปกับหนังสือ การดูรูป ให้ดูรูปภาพ เล่าเรื่องจากภาพและจากจินตนาการ พร้อมกันนั้นย่าก็จะช่วยเสริมโดยเฉพาะการเรียนรู้ชีวิตภายในบ้าน ชีวิตทางสังคมจะเป็นเรื่องของพ่อและแม่ เรื่องทางคณิตศาสตร์ ก็เรียนรู้ไปกับชีวิตประจำวัน จากการซื้อของ

ธาร จะไปมาระหว่างบ้าน ที่มีย่าคอยช่วยดูแลสอนหนังสือ กับโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก เป็นระยะๆ นอกจากนี้ก็ยังมีโอกาสติดตามคุณพ่อไปกรุงเทพฯ ด้วยเสมอๆ ลูกชายคนเล็กจึงนับว่าเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาในแบบบ้านเรียนอย่างแท้จริง โดยเป็นการเรียนรู้ไปตามความสนใจของตัวเอง ประกอบกับกิจกรรมในชีวิตประจำวัน สิ่งที่เขาได้รับมากที่สุดจะเป็นประสบการณ์ตรงจากการไปในสถานที่ต่างๆ ในภาวะการณ์ต่างๆ ซึ่งเห็นได้ชัดว่าเขาจะเป็นคนที่สนในใคร่รู้ และไม่กลัวไม่อายที่จะเรียนรู้ ที่จะซักถาม เรื่องการกล้าคิด กล้าตั้งคำถามนี้ นับเป็นคุณลักษณะพิเศษของเด็กที่เติบโตมากับการเรียนรู้อย่างมีอิสระ

การประเมินผลจะใช้วิธีการสอบด้วยข้อสอบร่วมกับทางนักเรียนโรงเรียนหมู่บ้านเด็กด้วย วิชาไหนหรือจุดประสงค์การเรียนรู้ข้อไหนยังไม่ผ่าน คุณแม่ก็จะพามาเรียนที่โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ให้ทำให้เข้าใจจนผ่าน ในชั้นประถม ๖ ธารเรียนที่หมู่บ้านเด็กเต็มเวลาตลอดทั้งปี และสำเร็จการประถมศึกษาโดยสมบูรณ์จากที่นี่

จากนั้นก็เข้าศึกษาต่อในโรงเรียนมัธยมแห่งหนึ่ง ในจังหวัดนครปฐม เรียนได้แค่ปีครึ่ง ธารก็ตัดสินใจขอลาออกจากโรงเรียนด้วยตัวเอง ในขณะที่พ่อแม่กำลังไปดูงานที่ประเทศญี่ปุ่น เหตุผลคือเขาจับไม่ได้กับการใช้อำนาจของคุณ ตัวอย่างเช่น วิชาวิทยาศาสตร์ ครูบอกว่าเด็กสอบตกทั้งชั้น ทำโทษโดยการตีทั้งชั้น ต่อมาครูบอกว่าตรวจคะแนนผิด จริงๆ แล้วเด็กหลายคนรวมทั้งธาร ไม่ได้สอบตก แต่เมื่อครูทำผิด ครูกลับไม่แสดงท่าทีเสียใจ หรือขอโทษเด็กในความผิดพลาดของตน กับตัวอย่างอื่นๆ อีกหลายเรื่อง ที่ครูมักจะทำท่าทีของการแสดงอำนาจ ไม่สนใจต่อความคิดความรู้สึกของเด็ก ทั้งเป็นการใช้อำนาจที่ไม่มีความรอบคอบ เด็กกลายเป็นผู้รับเคราะห์เป็นผู้ผิดอยู่เสมอ

ธาร กลับมาอยู่หมู่บ้านเด็กกับแม่ ซึ่งแม่ก็ช่วยจัดการศึกษาให้เขา หากครูมาช่วยสอนเสริม และไปสอบเทียบกับ กศน. จนจบชั้นมัธยมศึกษา แล้วเข้าเรียนต่อวิทยาลัยอาชีวะในนครปฐม เรียนได้ไม่ถึงปี เขาก็เพื่อต่อสภาพการปฏิบัติที่มีระบบระเบียบ มีการลงโทษ ทำต่อนักเรียนระดับอาชีวะเหมือนกับยังเป็นเด็กเล็กๆ บางวิชาอาจารย์ก็ออกไปทำงานข้างนอก ไม่ค่อยจะได้สอน พอมีนักเรียนไปร้องเรียนกับผู้อำนวยการ นักเรียนคนนั้นกลับถูกเพื่อนนักเรียนในชั้นที่ไม่ค่อยชอบเรียนรุมชกต่อยเอา เป็นสภาพที่เขาไม่สามารถทนรับต่อไป จึงย้ายไปเรียนในสถาบันราชภัฏสวนสุนันทา สาขานิเทศศิลป์ คณะศิลปศาสตร์ ซึ่งมีระบบวิธีการเรียนที่เป็นผู้ใหญ่กว่า และก็จบการศึกษาระดับปริญญาตรี จากสถาบันการศึกษาแห่งนี้

ปัจจุบัน ทั้งกานต์และธาร ช่วยคุณพ่อทำงานอยู่ในสำนักพิมพ์มูลนิธิเด็กอยู่เป็นการชั่วคราว กานต์เป็นผู้ประสานงานและรับผิดชอบในเรื่องการทำหนังสือของโครงการ ๑๐๐ ปี อาจารย์ปรีดีฯ ส่วนธารเป็นเลขานุการของคุณพ่อ พร้อมทั้งกำลังเรียนต่อทางด้านนิเทศศาสตร์เพิ่มเติมไปด้วย

ทั้งสองคนที่เคยเป็นลูกหลานครอบครัวบ้านเรียน ที่บัดนี้อยู่ในวัยที่จะต้องรับผิดชอบตัวเองเต็มตัว ในฐานะที่เป็นผู้ใหญ่แล้ว เป็นภาพสะท้อนประสบการณ์หนึ่งของผู้ที่เติบโตมาในวิถีของการศึกษา ที่ก้าวไกลไปมาระหว่างการศึกษาในระบบกับการศึกษาที่เป็นอิสระ ในช่วงระยะของภาวะสังคมที่ยังปิดอยู่มากที่สุดแล้วมา คุณรัชนีผู้เป็นแม่บอกว่า

“ลูกทั้งสองมีความเป็นตัวเขาที่สามารถแสดงออกถึงผลของการศึกษาในแนวทางแบบซัมเมอร์ฮิลล์ของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตัวของธาร ซึ่งเติบโตอยู่ในสภาพแวดล้อมดังกล่าวมาตั้งแต่น้อย และก็อยู่กับการศึกษาของครอบครัวมากกว่าที่จะอยู่ในระบบ ลูกช่วยทำให้มั่นใจยิ่งขึ้นว่า ทั้งหมดที่ลงเรียนลงแรงไป ทั้งต่อลูกแท้ๆ และต่อลูกอีกเป็นร้อยชีวิตที่มาฝากไว้ให้ดู เป็นสิ่งที่ถูกต้องถูกทาง และมีคุณค่าเพียงพอแก่การไม่รู้สึกรู้ว่าต้องเหนื่อยเปล่าแต่อย่างใด”

ครอบครัว “ชุตินธร”

- พ่อ นพ.โชติช่วง ชุตินธร
อายุ ๕๕ ปี การศึกษา จบแพทย์จาก สหรัฐอเมริกา ได้อเมริกันบอร์ด สาขากุมารแพทย์
- แม่ วิจิตรา ชุตินธร
อายุ ๕๓ ปี การศึกษาปริญญาตรี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
และทางเลขานุการ จากต่างประเทศ
- บุตร นายदनัย ชุตินธร
อายุ ๒๑ ปี ปัจจุบันกำลังศึกษาอยู่มหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา
น.ส.สุณิศา ชุตินธร
อายุ ๑๙ ปี ปัจจุบันกำลังศึกษาชั้นปีที่ ๑ มหาวิทยาลัยมหิดล นานาชาติ
นาย กฤษฏา ชุตินธร
อายุ ๑๖ ปี กำลังสอบเทียบชั้นมัธยม ๖ ของการศึกษานอกระบบ (กศน.)
และเรียนอยู่ในเกรด ๑๑ ของโรงเรียนนานาชาติ

คุณหมอโชติช่วง และภรรยาจัดการศึกษาแบบโฮมสคูลให้กับลูกๆ มาตั้งแต่ต้น ไม่เคยส่งลูกเข้าโรงเรียนอนุบาลและโรงเรียนประถมใดๆ โดยใช้วิธีนำลูกไปขึ้นทะเบียนเป็นนักเรียนของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กจังหวัดกาญจนบุรีไว้ อย่างเงี้ยบๆ นับเป็นเด็กจากครอบครัวคนชั้นกลางในเมืองเพียงครอบครัวเดียวของที่นี่ ด้วยมีความคิดเห็นในปรัชญาและแนวทางการศึกษาที่ต่างจากการศึกษาในระบบปกติ จริงจังกับการที่จะนำพาลูกไปในทางที่เห็นว่าถูกต้อง ไม่ยอมเดินไปตามกระแสที่ผิดพลาด ซึ่งในยุคสมัยหนึ่งความคิดล้าหน้าสังคมแบบนี้ อาจกลายเป็นการพาอันตรายวิ้งมาหาตัวได้อย่างไม่ทันรู้เนื้อรู้ตัว

แล้วครอบครัวของคุณหมอโชติช่วงก็ต้องตกเป็นข่าวครึกโครม ขึ้นพาดหัวตัวใหญ่หนังสือพิมพ์หน้าหนึ่งเกือบทุกฉบับ เป็นเวลาติดต่อกันหลายสัปดาห์ อีกทั้งกลายมาเป็นตำนานของการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย ที่ยังคงเล่าขานกันมาจนถึงทุกวันนี้

วันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๓๑ มีผู้ปรารถนาดีท่านหนึ่ง นำเรื่องไปร้องเรียนรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการว่ามีคุณหมอคนหนึ่งกักขังลูกไว้ที่บ้าน ไม่ให้ลูกไปโรงเรียนเช่นเดียวกับเด็กคนอื่นๆ ข้อกล่าวหายังมีรายละเอียดว่า คุณหมอไม่ให้ลูกดูโทรทัศน์ บังคับไม่ให้กินเนื้อสัตว์ ไม่ให้สมาคมกับใครๆ จนลูกมีลักษณะเป็นเด็กที่หวาดกลัวคนอื่น ทั้งยังร่วมกับทางโรงเรียนหมู่บ้านเด็กทำหลักฐานเท็จในการเรียนที่โรงเรียนด้วย

กลายเป็นที่สนใจวิพากษ์วิจารณ์ของคนทั่วไป จนคุณหมอโชติช่วงถูกตั้งฉายาเป็นหมอบ้าไปเลย และเฉียดๆ ที่จะถูกจับในความผิดต่อกฎหมายการศึกษาภาคบังคับ ต้องมีเจ้าหน้าที่จากกระทรวงศึกษาธิการเข้าไปตรวจสอบ รวมทั้งสื่อมวลชนตามสัมภาษณ์ตามทำข่าวอย่างกระชั้นชิด สุดท้ายก็ได้ข้อพิสูจน์จาก

ความเป็นจริงว่า คุณหมอมองไม่ได้บ้าง ลูกๆ ทุกคนมีความสุข มีความรู้ มีชีวิตที่เป็นปกติ ทั้งยังดูจะดีกว่าเด็กทั่วไปด้วยซ้ำ เป็นต้นว่าสามารถพูดและเข้าใจได้ถึงสามภาษา คือภาษาไทย ภาษาจีนกลาง และภาษาอังกฤษ

เรื่องจึงย้อนกลับไปหาตัวต้นตอที่แท้จริง คือ ปัญหาที่ดำรงอยู่ในระบบการศึกษาขณะนั้น (ซึ่งปัจจุบันยังมีอยู่และหนักขึ้น) คุณหมอโชติช่วงได้ชี้ถึงเหตุผลที่ไม่ได้นำลูกเข้าเรียนในโรงเรียนทั่วไปว่า เป็นเพราะการศึกษาในสังคมไทยไม่มีคุณภาพ มีความเข้าใจและวิธีการที่ผิดพลาดอย่างสำคัญหลายประการ จนเกินกว่าที่จะทนจ่ายอมส่งลูกเข้าโรงเรียนเหมือนครอบครัวอื่นๆ

ครอบครัว “ชุดินธร” เป็นผู้มีศรัทธาในศาสนาคริสต์นิกายเซเว่นเดย์ แอดเวนติสต์ (Seventh-Day Adventists) ตัวคุณหมอโชติช่วงเองไปเรียนและเติบโตในสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ชั้นมัธยมต้น และกลับเข้ามาใช้ชีวิตในเมืองไทยก่อนหน้าที่จะมีครอบครัว จึงเป็นผู้สนใจจริงจังในเรื่องวิถีของการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ ในวิทยาการก้าวหน้าต่างๆ และในข่าวสารความเป็นไปของบ้านเมือง เป็นนายแพทย์ที่ทานอาหารมังสวิรัต เคยเคลื่อนไหวในนามของชมรมผู้บริโภคนิยม ชักชวนให้คนหันมากินข้าวกล้อง ในช่วงที่ยังไม่มีใครพูดถึงเรื่องนี้กันเลย เมื่อมีลูกก็เริ่มสนใจเรื่องการศึกษาเรียนรู้ และยืนยันในปรัชญาความเชื่อว่า

“ลูกเป็นของพ่อแม่ ไม่ใช่เป็นของรัฐ การให้การศึกษาแก่ลูกจึงเป็นสิทธิและหน้าที่โดยชอบธรรมของพ่อแม่ ไม่ใช่เป็นสิทธิที่รัฐจะผูกขาดเข้ามาจัดการแทนทั้งหมด เว้นแต่พ่อแม่คนใดละเมิดสิทธิ รัฐจึงเข้าไปดูแล เช่นเดียวกับเรื่องศรัทธาและความเชื่อทางศาสนา ซึ่งสามารถนับถือต่างกันไปได้ ในสังคมหนึ่งจึงมีทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม และความเชื่ออื่นๆ อย่างมีเสรีภาพทัดเทียมกัน รัฐเพียงแต่คอยดูแลไม่ให้เกิดความบาดหมางขัดแย้งกัน แต่จะไปห้ามหรือบังคับให้ทุกคนเชื่ออย่างเดียวกันไม่ได้”

คุณหมอได้เข้าร่วมเป็นผู้บรรยายในวงวิชาการทางการศึกษาหลายครั้งหลายแห่ง ได้เขียนบทความแสดงความคิดเห็นเผยแพร่มาก่อนหน้านั้น แสดงให้เห็นว่า เป็นผู้มีความจริงจังต่อเรื่องการศึกษาของลูก ไม่ใช่ไม่สนใจและกักขังหนองเหนียวไม่ให้ลูกได้รับการศึกษาดังที่ลูกกล่าวหา เพียงแต่มีทัศนคติต่อการศึกษาเรียนรู้ของเด็กที่ต่างไปจากที่ระบบเชื่อกันอยู่ กล่าวได้ว่าเป็นคนหนึ่งที่มองการณ์ได้ล้ำหน้าไปกว่าสังคมเป็นสิบปี

บทความทางการศึกษาของคุณหมอที่เผยแพร่ก่อนหน้าที่จะเป็นข่าว ยกตัวอย่างเช่น “สังคมยึดเยียดเด็กเข้าโรงเรียนเร็วเกินไปไหม” , อาจารย์สาร , มีนาคม-เมษายน ๒๕๒๙ . “ขยายการศึกษาภาคบังคับ ขยายความล้มเหลว” , ทบทวนการศึกษาไทย ๓๐ ปี , คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ๒๕๓๐ . “คุณธรรมของสังคมเริ่มต้นที่ไหน” , คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ๒๕๓๑ . “การศึกษา : กลับไปหาบ้าน” , วารสารครุศาสตร์ , เมษายน-มิถุนายน ๒๕๓๑ . เป็นต้น

เรื่องใหญ่ที่คุณหมอโชติช่วงพยายามให้แง่คิดกับสังคมในขณะนั้น พอสรุปได้ดังนี้

เด็กไม่ควรเข้าเรียนในโรงเรียนเร็วเกินไป คุณหมออ้างอิงงานวิจัยมากมาย ยืนยันว่าเด็กไม่ควรเข้าโรงเรียนก่อนอายุ ๘ ปี เพราะเป็นช่วงวัยที่เด็กควรได้เล่น ได้เรียนรู้ไปตามธรรมชาติมากกว่าการบังคับให้อยู่นิ่งๆ เรียนหนังสือในห้องเรียน เป็นช่วงวัยที่สำคัญต่อการสร้างบ่มลักษณะนิสัย มากกว่าเรื่อง

ความรู้้อ่านออกเขียนได้ การเร่งเรียนตั้งแต่ยังเล็ก ตั้งแต่เด็กยังไม่พร้อม มีหลักฐานมากมายแสดงให้เห็นผลเสียที่ติดตามมา เช่น เกิดความเครียด เกิดปัญหาสุขภาพ เจ็บป่วยง่าย ปัญหาทางสายตา เบื่อการเรียน มีผลเสียต่อการเรียนในภายหลังเมื่อเด็กโตขึ้น และยังมีพฤติกรรมทางสังคมไปในทางลบมากกว่าด้วย พร้อมกันนั้นก็มีความเห็นว่า เด็กที่เข้าโรงเรียนช้าจะเรียนเก่งกว่า มีความประพฤติดีกว่า และทางด้านสังคมก็ดีกว่า มักจะเป็นคนมีความคิดสร้างสรรค์ มีความเชื่อมั่นในตัวเอง ในอนาคตจะเป็นประชาชนที่ดีมีคุณภาพ

การศึกษาที่บ้าน สามารถทำได้อย่างมีคุณภาพ และสอดคล้องกับธรรมชาติของเด็กเล็ก
กล่าวได้ว่าคุณหมอโชติช่วงเป็นคนแรกๆ ในสังคมไทยที่พยายามเผยแพร่ความเข้าใจรูปแบบการศึกษาที่บ้าน หรือ Home School ซึ่งขณะนั้นแพร่หลายแล้วในอเมริกา มีเด็กโฮมสคูลมากกว่าหนึ่งล้านคน ในขณะที่คนไทยยังไม่รู้จักกันเลย พยายามชี้ให้เห็นว่ามีอัจฉริยะบุคคลหลายคนเติบโตมาจากการเรียนที่บ้าน เช่น ประธานาธิบดีอับราฮัม ลินคอล์น (Abraham Lincoln) นักวิทยาศาสตร์และนักประดิษฐ์อย่างทอมมัส เอดิสัน (Thomas Edison) เป็นต้น การศึกษาที่บ้านเป็นทางออกทางหนึ่งจากปัญหาของการศึกษาในระบบที่รุนแรงและด้อยคุณภาพมากขึ้นทุกที และพ่อแม่ทั้งหลายที่ตั้งใจจริงสามารถจัดการศึกษาให้ลูกได้ ไม่ใช่เรื่องยาก ไม่จำเป็นต้องเรียนมาสูงๆ เพียงให้ลูกมีพื้นฐานความรู้ในการอ่าน เขียน คิดเลข ก็นับว่าเพียงพอแล้ว และมีปัจจัยหลายอย่างที่เกื้อหนุนให้การศึกษที่บ้านสามารถทำได้ดีกว่าเรียนในโรงเรียน เช่น บรรยากาศของความรักความอบอุ่นในบ้าน ลักษณะการเรียนแบบตัวต่อตัว ไม่มีการยึดเยียด เรียนตามความสนใจ ไม่ต้องเรียนทั้งวันจนเบื่อ สามารถสอดแทรกเรื่องคุณธรรมได้ทุกโอกาสทุกเวลา เป็นต้น

การศึกษาแบบโรงเรียนขนาดเล็ก หรือโรงเรียนครูคนเดียว (One Teacher School) โรงเรียนหลายชั้นต่อหนึ่งห้อง (Multigrade School) นอกจากโฮมสคูลหรือโรงเรียนในบ้านแล้ว การศึกษาที่ทำในขนาดเล็กจะช่วยให้เกิดความทั่วถึงและคุณภาพที่ดีกว่า รัฐควรเปิดโอกาสให้เอกชนเปิดโรงเรียนในลักษณะดังกล่าว เป็นการดึงเอาความร่วมมือให้ครอบครัวและผู้สนใจในเรื่องการศึกษาสามารถเข้ามามีส่วนร่วม ลงมือทำกันได้อย่างแพร่หลายยิ่งขึ้น และการศึกษาก็จะไม่เป็นเรื่องที่ต้องใช้เงินเป็นจำนวนมากอย่างที่เป็นอย่างนี้ซึ่งไม่แน่ว่าความใหญ่โตหรูหราดูพริ้งพริ้วพร้อมจะสร้างให้เกิดการศึกษาที่ดีเสมอไป สิ่งที่ดีกว่าอาจเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามก็ได้

คุณหมอโชติช่วงเคยพยายามจะเสนอเรื่องการศึกษาแบบโรงเรียนขนาดเล็กนี้ ให้กลายเป็นนโยบายของรัฐอย่างจริงจัง ผ่านทางรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในสมัยหนึ่ง (ซึ่งท่านได้กลายมาเป็นนายกรัฐมนตรีในภายหลัง) แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าข้อคิดเห็นนี้ไม่ได้รับความสนใจ กระทั่งตราบจนถึงทุกวันนี้

มีเรื่องหนึ่งที่คุณหมอเล่าให้ฟังว่า สามารถผลักดันจนเป็นผลสำเร็จ นั่นก็คือ การขอให้ทาง กศน. จัดให้มีการสอบวิชาบังคับในวันอาทิตย์ด้วย เพราะแต่ก่อนจะมีเฉพาะในวันเสาร์ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อครอบครัวและลูกของคุณหมอนับถือศาสนานิกายเซเวนเดย์ แอดเวนติสต์ ไม่สามารถไปเรียนและไปสอบในวันเสาร์ได้ พร้อมทั้งแจ้งให้เห็นเหตุจำเป็นของนักเรียนผู้ใหญ่ของ กศน. ทั้งหลายจำนวนมากที่ต้องทำงานในวันเสาร์ด้วยเช่นกัน เป็นผลให้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามที่คุณหมอร้องขอ แต่อย่างไรก็ตาม การเรียนและ

การสอบในวันเสาร์ซึ่งยังคงมีอยู่ ยังเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งในการเรียนกับทาง กศน. เมื่อใดที่เป็นเช่นนั้นก็ต้องจะต้องเลื่อนไป ทำให้ลูกๆ ของคุณหมอโชติช่วงต้องใช้เวลามากขึ้นเทียบกับผู้เรียนทั่วไป

เมื่อมาดูรายละเอียดของการศึกษาในครอบครัว “ชุดินธร” คุณวิจิตราผู้เป็นคุณแม่ กล่าวเล่าให้ฟัง “เรารู้สึกแปลกๆ ว่าลูกของเราเองแท้ๆ แต่ทำไมจะต้องมาบังคับให้ส่งลูกไปโรงเรียน เราเองมีความสามารถที่จะสอนลูกได้ แต่ทำไมจะต้องบังคับให้ส่งลูกไปให้คนอื่นสอนแทน”

“เมื่อเราสอนเอง ลูกดีใจ เขาได้อยู่กับพ่อแม่ ไม่ต้องจากพ่อแม่ไปไหน เราเองก็ชอบไม่ต้องคอยเป็นห่วงลูก เขาจะมีความผูกพันกับพ่อแม่ เชื่อฟังพ่อแม่มากกว่าคนอื่น มีความภาคภูมิใจว่าสิ่งที่พวกเขาทำ มาจากที่พ่อแม่สอน อ่านหนังสือออกก็เพราะพ่อแม่สอน ว่ายน้ำได้ ขับรถเป็น ก็พ่อแม่สอน ความผูกพันและความรู้สึกที่ดีๆ ในครอบครัว เป็นพื้นฐานที่จะทำให้เขาเป็นคนดี กล้าที่จะแสดงออก มีความคิดของตัวเอง ฟังตัวเองได้ต่อไป”

คุณหมอโชติช่วงเล่าเพิ่มเติมว่า

“เป้าหมายของการจัดการศึกษาให้กับลูก มีหลักใหญ่อยู่ว่า อยากให้ลูกเป็นคนดี แล้วคนดีเป็นอย่างไร คนดีเป็นคนที่รักเพื่อนมนุษย์ รักครอบครัว รักตัวเอง รักชาติ และรักในพระเจ้า คุณธรรมมีความสำคัญกว่าความรู้ ไม่ใช่เห็นว่าคุณรู้คือพระเจ้าไปแล้ว ความรู้ไม่ใช่สิ่งที่สำคัญที่สุด ลองดูศิลปินที่มีความรู้ สอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ เป็นหมอได้ แล้วเป็นยังงี้ยังฆ่าคนเห็นศพได้ คนจบปริญญาตรีเดี๋ยวนี้เดินเตะฝุ่น เยอะแยะไป เวลาทำงานถึงจะมีความรู้เก่งแค่ไหน แต่ถ้าไม่ซื่อสัตย์ เขาจับได้เขาไล่ออก โดยไม่สนใจเรื่องความรู้ของคนนั้นเลย

ที่สำคัญจึงอยู่ที่ว่า เด็กจะเรียนรู้จนมีความสามารถที่จะฟังตัวเอง ทำมาหากินเอาตัวรอดได้ใหม่ พร้อมทั้งเป็นคนดีของสังคมใหม่ ถ้าตรงนี้ได้ก็นับว่าเป็นผลแล้ว

คนเราทุกคนจะต้องไต่ไปให้ถึงดวงดาวเขียวหรือ ... นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี จะเป็นได้สักกี่คน จะมีพวกเจ๊เนี่ยสปีญญาเลิศประสพความสำเร็จสูงสุดได้สักกี่คน จึงเป็นคนธรรมดาๆ ก็เพียงพอแล้ว ถ้าจะให้มีความสำเร็จมีความมั่งคั่งก็เป็นเรื่องที่แล้วแต่ความพยายามของแต่ละคน แต่คนเราจะรวยหรือจนแค่ไหนตายแล้วก็ต้องไปที่เดียวกันเหมือนกันหมด

ถ้าให้ตีต้องสอนให้รักพระเจ้าด้วย ให้รู้จักพระเจ้า ซึ่งตามคติทางศาสนาคริสต์แล้วจะทำให้ได้ชีวิตนิรันดร์ ชีวิตคนเรายังจะเอาอะไรอีกล่ะ ในโลกนี้อยู่รอด ตายแล้วได้ไปสวรรค์ มันก็สมบูรณ์อยู่ในตัวแค่นี้แล้ว”

การศึกษาของครอบครัวคุณหมอโชติช่วงนั้น จะมีทั้งคุณพ่อและคุณแม่ร่วมกันดูแลอย่างใกล้ชิด เรียนอยู่กับบ้านวันละ ๒-๓ ชั่วโมง โดยใช้ภาษาอังกฤษและภาษาจีนเป็นหลัก เรียนเปียโนและศิลปะการวาดรูปจากสถาบันทางศิลปะและดนตรี พร้อมกับการไปเรียนรู้เห็นจากความจริงในที่ต่างๆ ทุกๆ ภาคการศึกษา ก็จะไปเข้าสอบร่วมกับทางโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก

ลูกทั้งสามคนเมื่อจบการศึกษาชั้นประถม ๖ จากโรงเรียนหมู่บ้านเด็กแล้ว ได้เข้าเรียนที่โรงเรียนของโบสถ์ ที่เปรียบเหมือนโฮมสคูลที่มีขนาดใหญ่ขึ้น มีการรวมกลุ่มจัดการศึกษาร่วมกัน โดยมีผู้ดำเนินการในลักษณะเหมือนเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก ทั้งโรงเรียนมีผู้เรียนทั้งหมดประมาณ ๒๐-๓๐ คน สอนเป็นภาษาอังกฤษ ใช้หลักสูตรแบบโรงเรียนนานาชาติ พร้อมกันนั้นก็เข้าเรียนกับทาง กศน. แบบเรียนด้วยตนเอง ไปด้วย สอบเทียบเพื่อให้ได้วุฒิการศึกษาในระดับมัธยมต้นและมัธยมปลายตามข้อกำหนดและข้อบังคับของรัฐ

ลูกคนโตของคุณหมอเมื่อเข้าเรียนโรงเรียนของโบสถ์ มีพื้นฐานความรู้ความสามารถที่เรียนในเกรด ๖ ได้เลย และเรียนเพียงภาคเรียนเดียวก็ขึ้นเรียนเกรด ๗ ขณะนี้อายุ ๒๑ ปี กำลังเรียนชั้นอุดมศึกษาของมหาวิทยาลัยในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา สาขาเทคโนโลยีการสื่อสารระบบดิจิทัล Digital Media Technology ซึ่งถือว่าเป็นสาขาแนวหน้าความรู้ของวิทยาการในขณะนี้ ด้วยผลการเรียนที่ดี ตอนที่เขาไปสอบ Tofel เพียงสอบครั้งแรกก็ได้คะแนน ๖๔๐ เกือบเต็ม (เช่นเดียวกับน้องทั้งสองคนก็สอบผ่านเพียงการสอบครั้งเดียว)

ลูกสาวคนที่สอง ตอนนี้อยู่กำลังเรียนอยู่ในชั้นปีที่ ๑ สาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการอาหาร (Food Science and Food Technology) มหาวิทยาลัยมหิดล นานาชาติ ก่อนหน้านั้นเมื่อเรียนอยู่ในเกรด ๑๑ เคยลองสอบคัดเลือกเข้ามหาวิทยาลัย ดิดคองเคิงศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งเลือกไว้เป็นอันดับหนึ่ง เคยไปศึกษาในต่างประเทศหนึ่งปี ก่อนที่จะตัดสินใจเรียนในเมืองไทย เนื่องจากเป็นผู้หญิงและอยากอยู่ใกล้ครอบครัว

สำหรับลูกชายคนที่สาม ที่จะจบชั้นมัธยม ๖ ภายในเร็วๆ นี้ กำลังอยู่ระหว่างเลือกว่าจะตัดสินใจศึกษาต่อไปในทางใด

เมื่อถามว่า พอใจกับผลที่ผ่านมาหรือไม่ คุณหมอไซติช่วงตอบอย่างหนักแน่นว่า เกิดใหม่ หรือมีลูกใหม่ ก็จัดการศึกษาให้กับลูกเหมือนอย่างที่ผ่านมา ด้วยความมั่นใจว่าได้ทำสิ่งที่ถูกต้อง ไม่ได้มีความรู้สึกเข็ดหรือผิดหวังแต่อย่างใดเลย และให้คำอธิบายที่ยืนยันสิ่งที่ได้พิสูจน์ด้วยตัวเองแล้วนี้ว่า

“ถ้าดูจากสามเรื่องใหญ่ คือ สติปัญญา จิตใจจิตวิญญาณ และสุขภาพร่างกาย ลูกทั้งสามคนของคนที่โตมากับการศึกษาโดยครอบครัว ไม่ได้มีข้อบกพร่องอะไรเลย ดูจะไปได้ดีไม่ต้องเป็นห่วงด้วย อยากรู้ก็ตามก็เป็นไปตามเท่าที่จะทำได้ ไม่ใช่จะบอกว่าดีที่สุดแล้ว เพราะแม้แต่อดัมกับอีฟซึ่งเป็นลูกที่พระเจ้าสร้าง ลูกสองคนของอดัมกับอีฟ คนหนึ่งดี อีกคนยังเลวได้ ฉะนั้นพ่อแม่เดียวกัน วิธีการอบรมสั่งสอนเหมือนกัน ลูกแต่ละคนก็เติบโตไปเป็นตัวของเขาเอง ไม่ใช่จะเหมือนกันหมด

ย้อนไปดูเรื่องการเรียนรู้อันของเด็ก ต้องมองให้เหมือนดอกไม้ ที่บานไม่พร้อมกัน ผลไม้บนต้นเดียวกันก็สุกไม่เท่ากัน แต่เรามักจะใช้วิธีการเด็ดลงมาที่เดียวหมดทั้งต้น แล้วเอามาบ่มบังคับให้มันสุกพร้อมกัน ผลออกมาจึงไม่อร่อย”

ในตอนท้ายคุณหมอโชติช่วงยังได้ให้ความคิดเห็นต่อการปฏิรูปการศึกษาภายใต้พระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ หลายประการ เป็นต้นว่า

- พระราชบัญญัติฉบับนี้นับตั้งแต่เริ่มต้นร่างไปจนถึงการประกาศใช้ มีหลายต้นร่างและมีการแก้ไขไปมาอย่างมาก พูดได้ว่าการรื้อแก้ใหม่ทุกมาตรา ซึ่งไม่น่าจะเคยมีลักษณะเช่นนี้มาก่อน ด้านหนึ่งจึงสะท้อนว่าเป็นกฎหมายที่ผู้ร่างผู้พิจารณาอาจจะไม่รู้ถึงสิ่งที่กำลังจะทำอย่างแท้จริง จึงเปลี่ยนแปลงได้อยู่ตลอด จากต้นมาถึงปลายแทบจะไม่เห็นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของความคิด
- เรื่องหลักการกระจายอำนาจ ก็ยังไม่มีความจริงใจอย่างเพียงพอ เปรียบเหมือนสามีบอกภรรยาว่า เงินทั้งหมดให้ใช้ได้ จะใช้เท่าไรเมื่อไรก็ได้ แต่สามีเก็บกุญแจตู้เซฟเอาไว้ คำอนุญาตที่ดูมีน้ำใจนั้นก็ไม่มีประโยชน์อะไร เหมือนสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้นหลายอย่างของการปฏิรูปการศึกษา เช่น การรวมหน่วยงานบริหารเป็นหน่วยงานเดียว การบังคับให้ครูต้องมีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ เป็นต้น ก็ยังมีลักษณะเป็นการรวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลางเช่นเดิม
- ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ไม่ได้มีการกล่าวถึงเรื่องของ “ความรักชาติ” เอาไว้อย่างจริงจังชัดเจน ทั้งที่จริงๆ แล้วในภาวะการณ์ปัจจุบันเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะมีความเป็นไปได้ว่าภายใต้การครอบงำแทรกแซงของทุนต่างชาติและองค์กรกำกับทางการเงินและเศรษฐกิจของโลก ชาติของเราอาจจะสูญเสียเอกราช โดยที่คนในชาติส่วนใหญ่ไม่รู้ตัว
- อีกทั้งในหน่วยงานส่วนใหญ่ยังไม่มีความเข้าใจอย่างแท้จริง ที่จะนำสิ่งดีๆ ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งมีอยู่บ้างไปทำให้เป็นผลจริงจางขึ้นมา เพราะเป็นเรื่องยากที่จะเปลี่ยนความคิดเปลี่ยนความเคยชิน ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องอำนาจผลประโยชน์ ให้พลิกกลับภายในระยะเวลาอันสั้น

ความหวังในการปฏิรูปการศึกษาของสังคมไทย สำหรับคุณหมอโชติช่วงจึงยังเป็นเรื่องที่จะต้องใช้เวลาอีกยาวนาน

ข้อคิดเห็นของคุณพ่อคนแรกของการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย ในยุคสมัยภายใต้พันธนาการของการศึกษาในระบบอย่างแน่นหนา ที่ต้องการความกล้าหาญเป็นอย่างมากจึงจะฝ่าฟันออกไปได้ ท่านก็พิสูจน์ตัวเองให้เห็นจริงมาแล้วถึงหลักคิดที่ชัดเจนและความไม่หลงไปในทางที่ผิด ฉะนั้น สังคมอาจต้องหันมาฟังเสียงๆ หนึ่งนี้ให้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ เพื่อประโยชน์สุขร่วมกันของทุกๆ คน

บทที่ ๓ ครอบครัว “พันธุ์โอสถ”

นพ.พร พันธุ์โอสถ คงเป็นคนหนึ่งในจำนวนไม่กี่คนในโลก ที่สมัครใจโยกย้ายตัวเองจากการเป็น “นายแพทย์” มาดำเนินชีวิตในฐานะของคนเป็น “ครู” แทน ทั้งวิชาชีพที่อุตสาหกรรมด้านนี้เรียนมาอย่างหนัก ทั้งความมีเกียรติและโอกาสของการสร้างความมั่งคั่ง มาเลือกเส้นทางที่สังคมปัจจุบันดูว่าด้อยค่าและสิ้นไร้ไม้ตอกเอาเสียจริงๆ

การเลือกที่ดูเป็นการสมัครใจจนนี้ หมอพรบอกว่าคือเส้นทางสายใหม่ของชีวิต เป็นเส้นทางที่เต็มไปด้วยความหวัง และทำให้ทุกวันนี้เขาสามารถกล่าวอย่างมั่นใจได้ว่า “ไม่มีอีกเลย ที่ผมตื่นขึ้นมาในยามเช้าแล้วจะเกิดความท้อใจกับสังคมรอบข้าง ผมไม่ต้องคับแค้นกับความอยู่ดีศรีธรรมจรรย์ต้องนำตาซีมอีก ผมเริ่มมองดูชีวิตอย่างเข้าใจมากขึ้น”

มาถึงวันนี้ บนเส้นทางที่ไม่ได้โรยไว้ด้วยกลีบกุหลาบ หมอพรได้ใช้ชีวิตของตัวเองพิสูจน์ให้คนทั้งหลายได้เห็น “ศรัทธาในคุณค่าของชีวิต และความรักที่เราพึงมีต่อเด็กทุกคน” ว่ามีอำนาจและความหมายที่ยิ่งใหญ่เพียงไร

- ๑ -

หลังเรียนจบเป็นนายแพทย์หนุ่มหมาดๆ ภายในใจจัดแน่นไปด้วยพลังว่า จะขอเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมไทย เช่นเดียวกับคนหนุ่มอีกจำนวนมากในยุคสมัยนั้น แต่เมื่อเผชิญกับความจริงของชีวิตได้สักระยะ หมอพรก็บอกกับตัวเอง “ไม่ต้องทำอะไรใหญ่เกินตัวหรอก เพียงแต่ทำสิ่งที่เราทำได้ ให้ดีที่สุด เพื่อประโยชน์ต่อหลายๆ คนก็ดีแล้ว”

แล้วเขาก็เปิดคลินิกเล็กๆ แห่งหนึ่งขึ้น ในย่านที่เต็มไปด้วยโรงแรมมานูต คนไข้คือหญิงขายบริการ สิ่งดีๆ ที่หมอพรหวังจากตรงนี้ก็คือ “อย่างน้อยคงช่วยให้พวกเขากลับไปใช้ชีวิตในชนบทต่อไปได้อย่างสงบสุข เมื่อยามที่เวลานั้นมาถึง”

แต่ยิ่งเวลาผ่านไป ตัวหมอพรเองกลับยิ่งรู้สึกหมดหวัง คนไข้ที่มากขึ้นกลับเป็นตัวสะท้อนให้เห็นความเลวร้ายที่หนักขึ้นตามกัน ไม่เพียงหญิงที่ถูกหลอกมาขายตัว ยังมีพ่อแม่นำลูกมาขาย พี่สาวพาน้องพานหลานมาหากินด้วยกัน มันกลายเป็นความชัดเจนแก่กล้ายืนตื้ออยู่ในปลักความสกปรกโสมม ในสังคมที่คนสยบยอมลงเป็นทาสของวัตถุเงินทอง

หมอพรยังย้อนคิดไปถึงเด็กอีกจำนวนมากในแหล่งเสื่อมโทรม เด็กที่กำลังถูกคุกคามยำยีจากความป่าเถื่อนโหดร้ายอย่างไม่มีทางสู้ จากผู้ใหญ่ จากญาติ กระทั่งจากพ่อแม่ของตัวเอง เด็กเหล่านั้นมีชีวิตมองกร้าน ในดวงใจราวลึก และมีอนาคตที่เหมือนนรกกำลังกวักมือรออยู่

และยังอีกซอกมุมหนึ่งที่ไม่ไกลออกไปเลย เด็กอีกพวกถูกแวดล้อมอยู่ด้วยความรักความอบอุ่น มีเงินมีทอง รวากับว่าชีวิตนี้จะไม่มีความทุกข์ใดสามารถมาแผ้วพานได้ กระนั้น ในโลกของมายาภาพ และการดิ้นรนอยู่บนความไม่รู้ ก็มีอันตรายต่างๆ กับอาชญากรร้ายเช่นกัน จะมีอะไรมายืนยันว่าหนทางข้างหน้าของเด็กกลุ่มนี้ จะราบรื่นสดใสเป็นที่มั่นใจได้แน่นอน

เมื่อคิดขึ้นมาครั้งใด ใจของหมอพรก็ยิ่งหดหู่ กระสับกระส่ายนอนไม่หลับ และตื่นขึ้นตอนเช้าด้วยความอ่อนเพลียละเหยทั้งใจและกาย ฝ่าหาคำตอบว่า ความตีบตันนี้จะไปสิ้นสุดลงที่ใด

ที่สุดหมอพรก็ตระหนักว่า ถึงเวลาเสียที่ที่จะต้องละทิ้งไปเสียซึ่งเส้นทางสายเก่า ชีวิตต้องกล้าพอที่จะเลือกทางสายใหม่ ซึ่งแม้เห็นอยู่ว่าคงเต็มไปด้วยขวากหนามความยากลำบากและยาวไกลเสียเหลือเกิน แต่ตรงนั้นก็มีความจริงให้สัมผัส และมีไฟของความหวังที่ทำให้ชีวิตเปี่ยมพลังขึ้นมาได้อยู่ตลอดเวลาเช่นเดียวกัน บนทางสายแห่งความหวังนี้ เด็กๆ คือหัวใจ คือจิตวิญญาณ คืออนาคตของอารยสมัย หมอพรกล่าวถึงคำตัดสินใจของเขา ที่เกิดขึ้นในดึกคืนของคืนหนึ่งว่า

“อีกไม่กี่ปีเราจะจากโลกนี้กันไป โยเราจึงทำให้เด็กต้องผจญกับความทุกข์ยาก ที่เป็นผลพวงจากการกระทำของเราด้วย

ถึงเวลาเสียที่ ที่ผู้ใหญ่ในวันนี้จะเตรียมผู้ใหญ่ในวันหน้า ให้พร้อมที่จะตัดสินใจชะตาชีวิตของเขาด้วยตนเอง”

- ๒ -

หมอพรพาครอบครัวระหกระเหินไปใช้ชีวิตในสหรัฐอเมริกาอยู่ ๓ ปี เข้าศึกษาในสถาบันการศึกษาของวอลดอร์ฟ เพื่อ “ศึกษาวีธีคิดวีธีการทำงานที่ต่างไปจากเดิม” ชีวิตในต่างแดนไม่ใช่่ง่ายดาย ต้องใช้ความเพียรพยายามและการร่วมแรงร่วมใจกันของทั้งครอบครัวอยู่ไม่น้อย กว่าที่ทุกอย่างจะผ่านลุล่วงไปได้ด้วยดี

ปี ๒๕๓๘ เมื่อกลับมาเมืองไทย เขาพยายามที่จะเริ่มต้นชีวิตที่มีจุดหมายปลายทางแน่นอนเอาไว้แล้ว หมอพรเล่าถึง ก้าวแรกบนแผ่นดินแม่ บอกความมุ่งมั่นแน่วแน่ที่เขามี พร้อมกับเตือนให้รู้ว่า อย่าคิดว่าสิ่งดีๆ นั้นจะได้มาโดยง่าย ขณะเดียวกันในความยากนั้น “ทองแท้ไม่กลัวไฟ และฟ้าไม่รานน้ำใจคนพยายาม”

“กรุงเทพฯ เปลี่ยนไปมาก สามปีในต่างแดนทำให้ผมอดตื่นตาตื่นใจไปกับความเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ได้ ผมพยายามมองหาช่องทางที่จะย่างเท้าก้าวแรกบนผืนแผ่นดินแม่นี้ แต่ดูเหมือนจะตีบตันเอาเสียจริงๆ

เราจะไปทางไหนดี ? ผมถามตัวเอง ชักไม่แน่ใจตนจะมีประโยชน์ต่อแผ่นดินนี้เท่าใดนัก ภายใต้อกระแสแห่งบริโภคนิยมที่โหมกระหน่ำใส่สังคมไทยอย่างบ้าคลั่ง ความรู้ความสามารถของผมไม่ได้ดึงดูดใจผู้คนสักเท่าใดดอก

ติดดินหน่อย อย่าเอาอหังการอย่างหมอ มาทำใจตัวเองให้ชุ่มมัวอีก ... ผมเตือนสติ ค่อยๆ บรรจงคลำหาทางต่อ”

งานแรกของหมอมพร จากการศึกษาที่เลิกเป็นหมอมพรเป็นครูแทนแล้วนี่ คือการจัดการศึกษาเรียนรู้ให้กับกลุ่มเด็กที่มีอดีตเคยถูกทำทารุณกรรมมา และได้รับความช่วยเหลืออยู่ในการดูแลของมูลนิธิที่ช่วยคุ้มครองสิทธิเด็กแห่งหนึ่ง พร้อมไปกับการเปิดสอนศิลปะตามแนวของวอลดอร์ฟให้กับเด็กๆ ในช่วงวันหยุด

กลางปี พ.ศ.๒๕๓๙ หมอมพรได้เช่าบ้านหลังหนึ่ง เปิดเป็นสถาบัน “ปัญญาทัย” สถาบันเพื่อการศึกษาและพัฒนาเด็กตามแนวทางของวอลดอร์ฟ ปัญญาทัยได้เติบโตใหญ่มาจนถึงทุกวันนี้ และถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งในวิถีทางของการศึกษาโดยครอบครัว และมีความเป็นไปได้สูงสุดที่ในอนาคตอันใกล้นี้ จะจัดตั้งขึ้นเป็นโรงเรียน หรือ ศูนย์การเรียนรู้ ที่มีปรัชญาและแนวทางของตนอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม

- ๓ -

เรื่องของ ปัญญาทัย จะกล่าวลงรายละเอียดในตอนท้ายอีกครั้ง ช่วงนี้ เห็นสมควรให้รับรู้กันก่อนถึงสภาพการณ์และแนวทางที่หมอมพร จัดการศึกษาให้กับลูกๆ ของตนเอง ในฐานะครอบครัวบ้านเรียน ที่มีการดำเนินงานควบคู่ไปกับสถานศึกษาทางเลือก และมีลูกๆ ต่างวัยที่จะต้องก้าวไปในช่องทางที่เหมาะสมกับพัฒนาการของแต่ละคน ซึ่งเป็นเรื่องไม่่ง่ายนัก ประสบการณ์ของครอบครัวหมอมพรจึงเป็นกรณีที่น่าสนใจเรียนรู้เป็นอย่างยิ่ง

จิบ ลูกสาวคนโต เมื่อครั้งกลับมาเมืองไทย ในปี ๒๕๓๘ เธอมีอายุประมาณ ๑๐ ปี หมอมพรเคยลองเข้าไปติดต่อกับโรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่งใกล้บ้าน เมื่อครูผู้รับสมัครรู้ว่า เป็นเด็กที่เพิ่งกลับมาจากต่างประเทศก็ส่ายหน้าบอกว่าทุกวันเด็กที่สอนอยู่นี้ก็เครียดกันจะแย่แล้ว หน้าตาของครูแสดงอาการเบื่อหน่าย ท้อแท้ออกมาให้เห็นจริงจัง สีหน้าและกิริยาของครูคนนั้นเป็นตัวช่วยอย่างดีให้การตัดสินใจของหมอมพรที่จะจัดการศึกษาให้กับลูกของตนเอง ไปพร้อมกับความพยายามที่จะก่อตั้งสถานศึกษาวอลดอร์ฟในสังคมไทย ผสานไปด้วยกัน แมื่อก่อนหน้านี้จะไม่มั่นใจว่าจะเป็นการเกินกำลังหรือไม่

เช่นเดียวกับ **เอก** ลูกชายคนที่สอง อายุ ๗ ปี และ **ตอง เตย** ลูกชายฝาแฝด อายุ ๓ ปี หมอมพรก็จัดการศึกษาให้ ที่ต่างไปจากลูกสาวคนโตก็คือ ลูกชายสามคนนี้อยู่ในวัยที่เรียนรู้ร่วมกับเด็กอื่นๆ ที่หมอมพรจัดกิจกรรมเสริมหรือจัดการศึกษาให้ในปัญญาทัยได้ไปพร้อมกันเป็นส่วนใหญ่

ปรัชญาและแนวทางการจัดการศึกษาของหมอมพร เป็นไปตามแบบของวอลดอร์ฟ ที่ปรับให้สอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรมความเป็นไทย ในแง่วิธีการกล่าวโดยย่อที่สุดก็คือ ช่วงเช้าจะเป็นการสอนบทเรียนหลัก โดยคุณพ่อเตรียมเนื้อหาและกระบวนการต่างๆ เอาไว้เป็นอย่างดี ช่วงบ่ายเป็นบทเรียนเสริม บทเรียนหลักจะเป็นเนื้อหาในวิชาใดวิชาหนึ่ง (อย่างมีการบูรณาการ) สอนติดต่อกันไป ๖ - ๘ สัปดาห์ ก่อนจะเปลี่ยนไปเรียนวิชาใหม่ในลักษณะเดียวกัน จะไม่ใช้แบบเรียนประกอบวิชาเล่มใดเล่มหนึ่งโดยเฉพาะ ผู้เรียนจะสร้างหนังสือแบบเรียนของตนเองขึ้นจากสมุดประจำตัวของแต่ละคน โดยขีดเขียน วาดภาพ บันทึกจากจินตนาการและสิ่งที่เรียนรู้ ต่อเติมเพิ่มความสมบูรณ์ขึ้นไปเรื่อยๆ ลูกๆ ของหมอมพรจะได้รับการฝึกฝนให้สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง มีความรับผิดชอบในงานที่ได้รับมอบหมายอย่างมีจิตสำนึกของตัวเอง จึงมี

การเรียนรู้ด้วยตัวเองทำงานที่ได้รับมอบหมายให้ลุล่วงไปด้วยดีเป็นลำดับ และในขณะที่หอบพรติดงานอื่นๆ เด็กก็จะไม่ขาดการเรียน ในภายใต้การดูแลของคุณแม่

ข้อที่หอบพรเป็นห่วง คือในเรื่องของสุขภาพทางกายของลูกๆ เนื่องจากช่วงแรกบ้านที่อาศัยเป็นตึกแถวไม่มีที่ทางมาก ต้องพาไปสวนสาธารณะ แต่ก็ทำได้ไม่บ่อยนัก เห็นว่าเป็นข้อเสียเปรียบเด็กในโรงเรียนที่ค่อนข้างมีพื้นที่และวัสดุอุปกรณ์ส่งเสริมพร้อมเพรียง จนครั้งหนึ่ง ลูกๆ ได้ไปวิ่งเล่นกับลูกของเพื่อนที่เรียนในระบบ นึกว่าจะวิ่งสู้เขาไม่ได้ กลับเป็นว่าเด็กในระบบวิ่งได้ไม่เท่าไรก็หอบเหนื่อยต้องหยุด ลูกของหอบพรยังวิ่งต่อไปได้อย่างสนุกสนานอีกตั้งนาน แต่นั่นมาหอบพรก็เลิกห้วงลงในข้อนี้อย่างสิ้นเชิง และเห็นชัดเจนว่าเด็กในการศึกษาในระบบนั้นแม้มีความพร้อมของวัตถุแต่ถูกทำให้อ่อนแอ ประกอบกับวิถีชีวิตโดยทั่วไปก็เป็นวิถีที่นำพาให้อ่อนแอเช่นกัน

ลูกของหอบพร รวมทั้งเด็กในปัญญาภัยทุกคน จะนำชื่อไปฝากไว้ที่โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก กาญจนบุรี จีบ จึงจบชั้นประถม ๖ จากโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก หลังจากนั้น หอบพรเห็นว่าลูกสาวอยู่ในวัยที่ต้องการเพื่อนในวัยเดียวกัน และควรจะต้องออกไปเผชิญโลก ด้วยความรู้ความสามารถที่มีอยู่ ซึ่งหอบพรเชื่อมั่นว่าลูกจะทำได้ จึงให้จีบเข้าเรียนชั้นมัธยมในโรงเรียนของรัฐที่มีชื่อเสียงมากแห่งหนึ่ง

เดือนแรก จีบไม่คุ้นเคยกับวิธีการบางอย่างในโรงเรียน เช่น การขีดเส้นคั่นหน้าในสมุด เขียนวันที่บนหัวกระดาษ ขีดเส้นใต้ตรงคำตอบ เป็นต้น ครูเรียกหอบพรไปพบต่อว่า ลูกสาวไม่ตั้งใจทำงาน ทำงานไม่เป็นระเบียบ ต่อมาจีบเริ่มชินและพยายามทำสิ่งต่างๆ ไปตามระบบที่เป็นอยู่ ผลการสอบกลางภาคออกมาได้ดี จนครูเอาไปชมให้นักเรียนในชั้นถือเป็นตัวอยางของการพัฒนาตัวเอง ในด้านเพื่อนฝูงก็เข้ากันได้ ระเบียบอย่างการตัดผมสั้น แม้เห็นเป็นเรื่องหุยมหิมแต่ก็ยินดีปฏิบัติ ซึ่งเห็นได้ว่าเด็กที่ผ่านการศึกษามาโดยครอบครัวแบบจีบ ไม่ได้เป็นอุปสรรคอย่างใดเมื่อต้องกลับเข้าไปเรียนในระบบ ทั้งเป็นผู้เรียนที่มีคุณภาพ ระหว่างที่เรียนอยู่ ๒ ปี ผลคะแนนการเรียนดีขึ้นเรื่อยๆ ได้เปลี่ยนไปอยู่ในห้องเรียนประเภทพวกนักเรียนเรียนดี

ในตอนที่ต้องเลือกสายการเรียน ระหว่างสายวิทย์กับสายศิลป์ จีบรู้สึกแปลกใจว่าทำไมจะต้องเลือก แม้เธอมีคะแนนที่ไปอยู่สายวิทย์ได้ แต่เธอก็รักวิชาในสายศิลป์และทำได้ดีเช่นกัน พร้อมกับที่เธอได้รู้ว่าใครๆ ก็หวังไปอยู่สายวิทย์ เพราะคนที่เรียนทางศิลป์นั้นจะถูกมองว่าเป็นคนโง่ เธอถูกทำให้เชื่อว่าการเรียนสายวิทย์จะทำให้เธอได้รับวิชาการความรู้อย่างแท้จริง เมื่อตัดสินใจเลือกสายวิทย์ เธอก็ต้องผิดหวังในภายหลัง เพราะมันเต็มไปด้วยการแข่งขันของเพื่อนร่วมชั้น และการเรียนยังคงเป็นการจดตามที่ครูพูด มีการทดลองก็เพียงจะต้องให้เกิดผลไปตามตำราเรียนเท่านั้น

หอบพรที่คอยสังเกตและพูดคุยกับลูกสาวโดยตลอด เห็นว่าถึงแม้จีบจะไปได้กับการศึกษาในระบบ แต่ทุกวันมันได้ดึงเอาเวลาและพลังของแกไปทั้งชีวิต ต้องไปโรงเรียนแต่เช้ากลับถึงบ้านค่ำ มีการบ้านมากมาย ไม่มีเวลาที่ช่วยเรื่องงานในบ้าน แต่การบ้านจนเที่ยงคืนก็ยังทำไม่หมด ที่จริงการบ้านที่ให้ครูก็ไม่ได้จริงจังที่จะตรวจ แต่เด็กทำด้วยความรับผิดชอบอย่างแท้จริง เมื่อถามความเห็น จีบบอกว่า ตอนเรียนแบบวอลดอร์ฟกับคุณพ่อ เรียนแล้วทำเป็นด้วย แต่การเรียนในโรงเรียน เรียนแล้วเหมือนไม่ได้อะไร หอบพรเริ่ม

คิดว่าเวลาของลูกเมื่อผ่านไปก็จะไม่กลับมาอีก จึงเป็นเรื่องน่าเสียดายที่จะต้องมาสูญเสียเวลาของชีวิต ไปในสิ่งที่เหมือนไม่ได้อะไรนี้ “ในฐานะของพ่อ เราจะช่วยลูกได้อย่างไร ?”

เมื่อจิบเรียนในชั้นมัธยม ๓ ได้ไม่นาน หมอพรได้รับการติดต่อจากเพื่อน ว่าโรงเรียนวอลดอร์ฟ ในออสเตรเลียมีทุนการศึกษาที่จะให้กับจิบได้ เมื่อมีทางเลือกใหม่ให้ไปในทางที่ดีกว่า แม้ไม่อยากจะให้ลูกสาวต้องไปเรียนต่างประเทศ ซึ่งจะต้องห่างครอบครัวไป แต่ก็คงจะดีต่อลูกที่สุดในขณะนั้น

ปัจจุบันจิบกำลังเรียนอยู่ใน class ๑๐ (เทียบเท่ากับมัธยม ๔) ของ Mount Barker Waldorf School เพื่อนของหมอพรชมเชยมาว่า จิบเป็นเด็กที่สามารถพึ่งตนเองได้อย่างน่าประทับใจ ตัวจิบเองจดหมายมาถึงพ่อว่า เธอมีความสุข กับการเรียนและเพื่อนที่นั่น ในที่ที่ไม่มีใครคิดจะแข่งเรียนกัน การเรียนที่ถึงแม้จะหนัก ด้วยต้องอยู่ในฟาร์ม เลี้ยงม้า ล้างคอกม้า ขับรถแทรกเตอร์ แต่เธอสนุกและรู้สึกว่าการเรียนที่สูบชีวิตของเราไป”

- ๔ -

สำหรับเอก ลูกชายคนที่สอง ที่ในปีนี้อันดับชั้นประถม ๖ จากโรงเรียนหมู่บ้านเด็กแล้ว หมอพรตัดสินใจว่า จะยังไม่ให้เรียนในระบบเพราะเห็นถึงผลและมีบทเรียนมีคำตอบจากลูกสาวคนโตแล้ว จึงจะจัดการศึกษาให้ต่อไป ทั้งก็มีความพร้อมมากยิ่งขึ้น เนื่องจากภายในปัญญา มีทีมงานที่จะช่วยกันได้หลายคน เอกจะได้เรียนกับครูหลายคนในแต่ละวิชาที่จำเป็น ไม่เพียงเฉพาะกับคุณพ่อเท่านั้น

ข้อที่ต้องเสริมก็คือ ในเรื่องของกลุ่มเพื่อน เอกมีกิจกรรมประจำของเขาอยู่ในวันเสาร์ ไปเรียนดนตรีในช่วงเช้า และเรียนโยน ที่ศูนย์วัฒนธรรมแห่งชาติในช่วงบ่าย ที่ตรงนั้นเขามีเพื่อนในวัยเดียวกันอยู่จำนวนหนึ่ง นอกจากนี้หมอพรคิดว่ามีความจำเป็นที่จะต้องจัดให้มีกลุ่มเด็กมาเรียนร่วมกัน ซึ่งอาจจะเด็กอายุใกล้เคียงกันของครอบครัวบ้านเรียน เป็นการประสานความช่วยเหลือร่วมมือกันในอีกทางหนึ่งด้วย

หนทางข้างหน้าของเอก ตามความคิดของคุณพ่อ เห็นว่า

“จะมองหาความเป็นไปได้ตามที่เป็จริง ... โดยที่ไม่ติดอยู่กับค่านิยมปริญญา การไต่เต้าขึ้นไปเป็นเจ้าของคน จบตรี แล้วต่อโท ต่อเอก ที่ได้ยี่สิบไม่ใช้การต่อยอดความรู้แล้ว แต่เป็นการว่างงานแฝง ถ้าเด็กเขามีความสามารถในการค้นหา สร้างงานได้ด้วยตนเอง จบการศึกษาพื้นฐานอยากจะทำงานก็ได้ แล้วเรียนเพิ่มเติมความรู้ไปด้วย ช่องทางในระดับอุดมศึกษามีมากขึ้นแล้ว เรียนรามคำแหงก็ประสบความสำเร็จได้ หากจะมองเพียงความสำเร็จในทางวัตถุล้วนๆ

คนที่จบมาในระบบอาจจะผู้มีช่องทางมากกว่า แต่ก็ไม่ใช่ว่าจะมีความสำเร็จได้จริงตามช่องทางเหล่านั้น โดยเฉพาะเมื่อยังมามองมิติทางจิตใจ การให้คุณค่าแก่ชีวิต ซึ่งสิ่งเหล่านี้ลูกหลานของเราคงเข้าใจได้ แม้มันอาจจะยากนิดหนึ่งเพราะเป็นเรื่องที่ต้องทวนกระแส

วันเวลาข้างหน้า ไม่มีใครบอกได้ นอกจากตัวเด็กๆ เขาเอง เขาจะเป็นคนบอกว่า นี่คือชีวิตของเขา และนี่คือชีวิตที่เขาคิดว่ามันเหมาะกับเขาแล้ว”

เมื่อได้คุยกับตัว เอก เอง เอกบอกว่า

“ในชั้นมัธยม อยากเรียนกับคุณพ่อต่อ เพราะเรียนกับคุณพ่อสนุก ได้ความรู้ มีการปฏิบัติเยอะ ได้ทำเยอะ ไม่ใช่ต้องนั่งดูหนังสือทั้งวัน ไม่ต้องมีการบ้าน ไม่ต้องมีการสอบด้วย

วันเสาร์ได้ไปเจอเพื่อน ตอนเรียนดนตรี เรียนโยน ... ผมเรียนเล่นเป็นตัวยักษ์ เป็นยักษ์อย่างเดียวเลยไม่เคยเปลี่ยนเป็นตัวอื่น เพื่อนที่เล่นคู่กันสนิทกันมาก คุยกัน เล่นกัน เขาเรียนอยู่ชั้น ม.๑ คนหนึ่ง ป.๕ คนหนึ่ง

เรียนดนตรี เรียนไวโอลิน เรียนได้หลายปีแล้ว ... สีเป็นเพลงแล้ว เป็นเพลงคลาสสิกทั้งนั้น คุณพ่อจะให้ซ้อมทุกวัน เพราะดนตรีจะต้องซ้อมจริงจังถึงจะได้ ทุกวันตอนเช้า หรือตอนไหนก็ได้ แต่อย่างน้อย ต้องวันละหนึ่งชั่วโมง

อย่างอื่น ... ผมชอบอ่านหนังสือ กำลังอ่านเรื่องสามก๊ก ... ฉบับของเจ้าพระยาพระคลังหน ถึงตอนเล่าปีแต่งงาน ... ผมชอบเล่นหมากรุก เวลาน้ำเฟือกเพื่อนของพ่อมาที่บ้าน ก็จะชวนเล่นด้วยกันเป็นประจำ

โตขึ้น ผมอยากเรียน ... อยากไปเรียนต่างประเทศ เหมือนพี่จิบ”

- ๕ -

ในส่วนของ “ปัญญาทึบ” ซึ่งหมอปพรเองเห็นว่า เป็นการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเช่นเดียวกัน มีลักษณะเป็นการศึกษาแบบหลายครอบครัวรวมกัน ต้องการจัดการศึกษาตามแนวปรัชญาความเชื่อของตน เมื่อไม่มีโรงเรียนที่จะตอบสนอง ก็ต้องดำเนินการขึ้นเอง รวมกลุ่มคนที่เห็นด้วยในแนวปรัชญาการศึกษาเดียวกันขึ้นมา ซึ่งในที่นี้คือการศึกษิตตามแนววอลดอร์ฟ แล้วค่อยๆ พัฒนาระบบบริหารจัดการจนเติบโตเป็นโรงเรียนเต็มรูป (หรือเป็นศูนย์การเรียน)

เมื่อย้อนมองพัฒนาการของ ปัญญาทึบ เราจะได้เห็นร่องรอยของการบุกเบิก มุ่งมั่นไม่ย่อท้อ อย่างมั่นคงในอุดมคติและศรัทธาของตน การเริ่มต้นจากหัวใจและยืนหยัดอยู่ด้วยหัวใจ จากเล็กค่อยๆ ออกงามกล้าแกร่งขึ้น ด้วยอาศัยน้ำพักน้ำแรงและสติปัญญาประดับประดา เป็นบทพิสูจน์หนึ่งให้กำลังใจต่อผู้คนที่ได้ว่า ในเส้นทางสายแห่งความดีงาม ท่ามกลางโลกที่ราวไร้อัจฉริยะญาณไปแล้วนี้ มนุษย์ยังคงมีความหวัง อยู่ไม่เสื่อมคลาย

หมอปพรกล่าวถึงเป้าหมายของ ปัญญาทึบ เอาไว้ในครั้งหนึ่งว่า “เราไม่เคยคิดฝันถึงสังคมอุดมคติแล้วแยกออกไปสร้างชุมชนแห่งความฝันหวานในหมู่พวกเราเดียวกัน เพราะนั่นไม่ใช่เส้นทางแห่งการเผชิญโลกแห่งความเป็นจริงที่เรามุ่งหวัง และเราไม่เชื่อว่านั่นจะช่วยให้เด็กเผชิญโลกได้อย่างแท้จริง

สำหรับเราแล้วการช่วยให้เด็กเติบโตอย่างรู้จักตนเอง เข้าใจตนเอง รู้จักโลก เข้าใจโลก คือเป้าหมายการศึกษาของเรา

มรรควิธีของเราก็คือ การให้ความเข้าใจในโลก ในวิวัฒนาการแห่งวิทยาการที่ลึกซึ้งแก่เด็ก กลุ่มเกลาเขาด้วยศิลปะ และสร้างสมดุลด้วยจริยธรรม เพื่อให้เขารู้ว่าในฐานะมนุษย์คนหนึ่งผู้มีหัวใจ และจิตสำนึกที่เป็นอิสระปราศจากการครอบงำหรือบีบบังคับใดๆ เขาจะมีบทบาทเช่นใดในโลกแห่งความเป็นจริงนี้ และด้วยหนึ่งสมอง สองมือ กับหนึ่งหัวใจ ที่เขามีอยู่ เขาจะช่วยโลกนี้ให้เบี่ยงเบนจากทิศทางแห่งการทำลายล้างไปสู่การสร้างสรรคได้อย่างไร และเขาจะช่วยตัวเองให้หลุดพ้นจากภาวะอับจนเบื้องหน้าได้อย่างไร ทั้งทางกายและทางใจ ไม่เฉพาะทางเศรษฐกิจอย่างที่เรากำลังเผชิญกัน”

“เคยมีคนถามเราว่า เรามีเงินทุนดำเนินงานเท่าไร ผมตอบไม่ถูก เพราะว่าถ้าจะพูดกันถึงตัวเงินจริงๆ เรามีอยู่น้อยนิด แต่สิ่งที่พวกเราทุกคนมีอยู่นั้น ยิ่งใหญ่และมีคุณค่ามากกว่าจะวัดกันเป็นเงินตรา เพราะว่าเราลงทุนกันด้วยชีวิตและจิตวิญญาณ เราสานใจกันร่วมสร้างโรงเรียนในพื้นที่ของเราให้เป็นจริง”

ปีแรกของ ปัญญาทัช หมอพรเล่าว่า “ดูช่างอึ้งอึ้งโดดเดี่ยวเหลือเกิน พวกเราไม่กี่คนนั่งสอนหนังสือให้ลูกของเราตนเอง ... หากเปรียบปัญญาทัชเป็นนาวากลางสมุทร เราก็เป็นเรือเล็กที่มีคลื่นระลอกแล้วระลอกเล่าทั้งเล็กและใหญ่กระหน่ำมาไม่ขาดสาย เจนนิเฟอร์ เวสต์ เพื่อนครูชาวออสเตรเลียบอกเราว่า บางครั้งฟ้าดินก็ต้องการทดสอบดูว่าเรานั้นคงแน่แน่จริงไหม หากเรารักษาศรัทธาในใจให้มั่นไม่ว่าจะยากลำบากเพียงไหน เราก็จะผ่านพ้นไปได้ และถึงยามนั้นเราจะพบกับคุณภาพใหม่อย่างแน่นอน”

ปีที่สอง มีทีมงานคนรุ่นใหม่เข้ามาเสริมช่วยอย่างแข็งขัน พร้อมกับเพื่อนที่เข้าใจคอยให้การสนับสนุน งานค่อยๆ คืบหน้าไปที่ละน้อย “ผมพยายามถนอมพลังของพวกเราทุกคนไม่ให้แบกรับภาระที่เกินตัว งานใดที่ไม่จำเป็นเราก็พยายามเลี่ยง ไม่ใจร้อน ไม่ต้องการชื่อเสียง ใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการสร้างกลุ่มของเราให้เข้มแข็ง” ในตอนปลายปี ขณะที่เศรษฐกิจของประเทศพังทลาย หมอพรได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรอ็อกซิก้า ได้รับรางวัลนักบริหารสร้างสรรค์สังคม สถานการณ์ทางการเงินของปัญญาทัชและของตัวหมอพรเอง จึงดีขึ้น

ปีที่สาม ทีมงานผู้แข็งขันคนหนึ่งเสียชีวิตด้วยอุบัติเหตุ ทุกคนต้องรวมหัวใจช่วยกันมากขึ้น และเป็นผลช่วยให้ผู้ปกครองของนักเรียนปัญญาทัชอาสาตัวร่วมกันจัดตั้งคณะกรรมการผู้ปกครอง กลายเป็นกำลังที่สำคัญยิ่ง ในปีนี้ปัญญาทัชยังได้บรรลุงานใหญ่ คือการเป็นเจ้าของภาพจัดการประชุมองค์กรมนุษยปรัชญาและการศึกษาออลดอร์ฟแห่งภาคพื้นเอเชีย-แปซิฟิก ขึ้นในประเทศไทยเป็นครั้งแรก

ปีที่สี่ ปัญญาทัชมีความพร้อมมากขึ้น และหมอพรมั่นใจว่า “กำลังจะถึงก้าวสุดท้ายของการเริ่มต้นบุกเบิก” มีทีมครูที่เข้มแข็ง มีอาสาสมัครคอยหนุนช่วย ซึ่งจะก้าวขึ้นเป็นครูต่อไปในอนาคต มีคณะผู้ปกครองที่เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ขณะนี้กำลังดำเนินการจดทะเบียนเป็นมูลนิธิออลดอร์ฟปัญญาทัช และกำลังรวมเงินกันซื้อที่ ปลูกสร้างอาคาร ที่มีความกว้างขวางกว่าเดิม เพื่อไปสู่การจดทะเบียนและจัดตั้งขึ้นเป็นโรงเรียนหรือศูนย์การเรียนรู้อย่างเป็นทางการ ซึ่งหมอพรคาดว่าทั้งหมดจะแล้วเสร็จภายในปี ๒๕๔๔

ปัจจุบันปัญญาหทัย มีครอบครัวที่เป็นสมาชิกลูกหลานเรียนอยู่ที่นี่ ทั้งหมดประมาณ ๒๐ กว่าครอบครัว มีเด็ก ๆ ประมาณเกือบ ๔๐ คน

- ๖ -

เพื่อให้เห็นแนวการจัดการศึกษา ที่หมอปพรดำเนินการอยู่ให้ชัดเจนขึ้น ซึ่งเป็นการศึกษาในแบบของ วอลดอร์ฟ ทำให้สมควรรับรู้เรื่องการศึกษาแบบวอลดอร์ฟประกอบไว้ในที่นี้ด้วย โดยสังเขป ดังนี้

โรงเรียนวอลดอร์ฟแห่งแรกเกิดขึ้นในเยอรมันประมาณ ๘๐ กว่าปีมาแล้ว (ค.ศ. ๑๙๑๙) บนรากฐานของมนุษยปรัชญา (Antroposophy) ตามทัศนะของ ดร.รูดอล์ฟ สไตเนอร์ ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับศาสตร์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ ได้แก่ การแพทย์ เกษตรกรรม สถาปัตยกรรม เกษตรกรรม ธนาคารชุมชน วิทยาศาสตร์ธรรมชาติแบบเกอเธ่ ศิลปะบำบัด จิตวิทยาการแนะแนวแบบร่วมมือ เป็นต้น การศึกษาแนว วอลดอร์ฟนี้ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย อาจถือได้ว่าเป็นกลุ่มการจัดการศึกษาโดยเอกชนที่ได้รับผลสำเร็จมากที่สุดกลุ่มหนึ่ง

แก่นแท้ของการศึกษาแบบวอลดอร์ฟเห็นว่า วิทยภาพสูงสุดจะต้องเป็นไปเพื่อพัฒนามนุษย์ผู้มีอิสระทางความคิด ผู้สามารถกำหนดเป้าหมายและทิศทางของชีวิตได้ด้วยตนเอง คุณค่าที่ล้ำลึกและเป็นสากลที่สุดของมนุษย์จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ การศึกษานำมาซึ่งความสมดุลระหว่างความสามารถในการคิด รู้สึก และมุ่งมั่น ซึ่งดำรงอยู่ในตัวเด็กแต่ละคน การศึกษาคือการบูรณาการอันผสมผสานกลมกลืนระหว่างสมรรถภาพ ๓ ประการของมนุษย์ดังกล่าว โดยที่มีเป้าหมายอยู่ที่การพัฒนาปัจเจกชนผู้เป็นอิสระทางปัญญาขึ้นมา

เป้าหมายการศึกษาของวอลดอร์ฟ มุ่งหวังจะพัฒนามนุษย์ให้เป็น

- ผู้มีความคิดแยกกาย มีพลัง และสร้างสรรค์
- ผู้ที่มีความรู้สึกภายในจิตใจซึมซาบไปด้วยความเมตตา กล้าหาญ และใฝ่รู้
- ผู้ที่มีความมุ่งมั่นอย่างแน่วแน่ สามารถที่จะไปบรรลุมารกกิจแห่งชีวิตที่เขาได้เลือกสรรด้วยตัวเอง

สำหรับโรงเรียนวอลดอร์ฟแล้วความสำเร็จของการศึกษา ไม่อาจวัดได้เพียงจากการดูว่า นักเรียนรู้และทำอะไรได้บ้าง แต่ที่สำคัญไปกว่าก็คือ เขาเหล่านั้นเติบโตใหญ่ไปเป็นมนุษย์เช่นไร

การศึกษาแบบวอลดอร์ฟให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ที่สอดคล้องไปกับพัฒนาการตามวัย ทั้งกายและจิตวิญญาณของเด็ก กล่าวโดยสรุป ดังนี้

ช่วงแรกเกิด ถึง ๗ ปี การเรียนรู้จะมาจากกระทำ และการเลียนแบบ ต้องให้เด็กเรียนรู้โลกในฐานะโลกแห่งความดี เพื่อความภาคภูมิใจที่จะดำรงตนอยู่ในโลกใบนี้

ช่วงวัย ๗-๑๔ ปี ความคิดของเด็กมีลักษณะเป็นจินตภาพมากกว่าเป็นนามธรรมหรือมโนคติ ต้องการเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา มีจังหวะแบบแผน มีความสมดุลระหว่างการได้ฟัง ได้ดู กับกิจกรรมที่让孩子ลงมือทำ ในโลกแห่งจินตนาการและความงาม

ช่วงวัย ๑๔-๒๑ ปี เด็กจะเริ่มคิดอย่างเป็นนามธรรมและมีวิจารณ์ญาณของตัวเอง มีความละเอียดอ่อนและอ่อนไหวทางอารมณ์ค่อนข้างสูง การเรียนรู้ในวัยนี้จะผ่านการคิด พิจารณา จนเกิดปัญญา จนสามารถเข้าถึงโลกของความเป็นจริงได้

เมื่อพัฒนาการระยะที่สามสิ้นสุดลง รูปร่าง จิตใจ และจิตวิญญาณ ก็จะปรับระดับสมดุลกัน หากได้รับการนำทางอย่างเหมาะสมสอดคล้องกับพัฒนาการตามวัยในทุกช่วงระยะที่ผ่านมา ก็จะบรรลุภาวะผ่านการเตรียมสำหรับชีวิต พร้อมที่จะก้าวเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่อย่างแท้จริง ทั้งด้วยความสามารถในการคิด ความรู้สึก และเจตนาธรรมที่ถูกทำนองคลองธรรม

ในด้านเนื้อหาสาระต่างๆ และกระบวนการเรียนการสอนของการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ ยังมีรายละเอียดอีกมาก จากบทเรียนประสบการณ์ที่สั่งสมมาเป็นเวลายาวนาน และมีความลึกซึ้ง เกินกว่าจะสรุปด้วยข้อความสั้นๆ ได้ จำเป็นที่ผู้สนใจจะต้องติดตามศึกษาต่อไป

แต่อย่างน้อยเท่าที่กล่าวมาทั้งหมด ก็คงพอเป็นแนวทางความเข้าใจเบื้องต้น ให้เห็นถึงตัวการศึกษาที่ดำเนินอยู่ใน ปัญญาทัย และในครอบครัวของ นพ.พร พันธุ์โอสถ ได้บ้าง

บทสรุปของครอบครัว “พันธุ์โอสถ”

ภูมิหลังและสถานภาพของครอบครัว

พ่อ นพ.พร พันธุ์โอสถ

อายุ ๔๓ ปี การศึกษา แพทย์ศาสตร์บัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปริญญาโท การศึกษาวอลดอร์ฟ จาก Sun Bridge College นิวยอร์ก สหรัฐฯ

แม่ จันทร์เพ็ญ พันธุ์โอสถ

อายุ ๔๑ ปี การศึกษา ปริญญาตรี สาขารัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บุตร น.ส.ภาวินี พันธุ์โอสถ ชื่อเล่น จีบ

อายุ ๑๕ ปี กำลังศึกษาใน class ๑๐ ที่ Mount Barker Waldorf School ออสเตรเลีย

ด.ช. ไกรภรณ์ พันธุ์โอสถ ชื่อเล่น เอก

อายุ ๑๒ ปี ไม่เคยศึกษาในระบบ จบชั้นประถม ๖ จากโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก

ด.ช. วริศ พันธุ์โอสถ ชื่อเล่น ตอง

อายุ ๘ ปี ไม่เคยศึกษาในระบบ

ด.ช. ภัทรุตม์ พันธุ์โอสถ ชื่อเล่น เตย

อายุ ๘ ปี ไม่เคยศึกษาในระบบ

คุณพ่อ ปัจจุบันไม่ได้ประกอบวิชาชีพเป็นนายแพทย์ ตามที่ได้ร่ำเรียนมา ได้หันมาให้ความสนใจและเลือกวิถีชีวิตของครูแทน เป็นผู้ก่อตั้งสถาบัน “ปัญญาทัย” ขึ้น เป็นสถาบันเพื่อการศึกษาและพัฒนาเด็ก

ตามแนววลดดอร์ฟ มีลักษณะเป็นการศึกษาโดยครอบครัวหลายครอบครัวมาร่วมกันจัดการศึกษาให้กับลูกหลาน อย่างมีปรัชญาความเชื่อเป็นแนวทางที่ชัดเจนของกลุ่มตน เด็กที่เรียนในปัญญาทัยทั้งหมด จะฝากชื่อไว้เป็นนักเรียนของโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก กาญจนบุรี (ในสวนโครงการ Home School) และคาดว่าภายในปี ๒๕๔๔ ปัญญาทัยจะจดทะเบียนจัดตั้งเป็นโรงเรียน (หรือศูนย์การเรียนรู้) อย่างเป็นทางการ ภายใต้การดูแลของมูลนิธิวลดดอร์ฟปัญญาทัย

สำหรับคุณแม่ นอกจากเป็นแม่บ้านแล้ว ยังร่วมเป็นที่งานในการบริหารจัดการ สถาบันปัญญาทัย พร้อมทั้งเป็นผู้แปลหนังสือตามแนวปรัชญาการศึกษาวลดดอร์ฟหลายเล่ม อาทิ ศิลปะการสอนที่มีชีวิต : โรงเรียนวลดดอร์ฟ , บนหนทางแห่งความหมาย : ก้าวอย่างแห่งการพัฒนาตน บนหนทางการพัฒนาเด็กของครูวลดดอร์ฟ , วลดดอร์ฟ การศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์ , อนุบาลวลดดอร์ฟ ปฐมบทแห่งการเรียนรู้ , ผู้ความเป็นมนุษย์ผู้สร้างสรรค์ เป็นต้น

แรงบันดาลใจและจุดเริ่มต้น

เมื่อสำเร็จการศึกษา ทั้งคุณพ่อและคุณแม่เป็นผู้ตั้งใจที่จะดำเนินชีวิตอย่างมีอุดมคติ อยากเห็นและมีส่วนร่วมสร้างความเป็นธรรมและสังคมที่ดีงาม เมื่อตระหนักว่าภาวะที่เป็นอยู่เป็นความตึบตันและสร้างความหดหู่ท้อให้กับชีวิตมากกว่าที่จะทำให้อุดมคติเป็นจริงขึ้นมาได้ จึงมุ่งมั่นไปในทางที่เห็นว่าถูกต้อง ทำให้ชีวิตเต็มสมบูรณ์ขึ้นได้ ด้วยการไปเข้าศึกษาอบรมตามแนวการศึกษาแบบวลดดอร์ฟ ที่สหรัฐอเมริกา แล้วกลับมาโดยมีเจตนารมณ์แน่วแน่ที่จะก่อให้เกิดการศึกษาตามปรัชญาและแนวทางของวลดดอร์ฟขึ้นในสังคมไทย

ตั้งแต่ปี ๒๕๓๘ ที่ได้กลับมาเมืองไทย ได้เริ่มต้นจัดการศึกษาให้กับลูกๆ ทั้งสี่คน พร้อมๆ ไปด้วยกับการดำเนินงานในนามของสถาบันปัญญาทัย

ในการดำเนินการศึกษาในครอบครัว คุณพ่อจะเป็นผู้รับผิดชอบหลัก ร่วมกับคุณแม่

นอกจากความมั่นคงในอุดมคติและความศรัทธาในการศึกษาแบบวลดดอร์ฟแล้ว หมอพกรกล่าวว่า สิ่งที่เป็นทั้งแรงบันดาลใจและพลังทำให้ผ่านอุปสรรคต่างๆ ไปได้โดยไม่ย่อท้อ ก็คือ “จิตใจที่ไม่กลัวความยากลำบาก และไม่ได้กำลังทำเพียงเพื่อลูกของตนเท่านั้น”

ปรัชญาความเชื่อและคุณลักษณะที่ต้องการ

มีความเชื่อตามทัศนะมนุษยปรัชญา ของ ดร.รูดอล์ฟ สไตเนอร์ ซึ่งเป็นการแสวงหาความจริงในธรรมชาติของมนุษย์ จากการเรียนรู้ของทั้งกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ที่จะนำมนุษย์ไปสู่ความมีอิสระและหลุดพ้น ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสรรพสิ่ง

เป้าหมายการศึกษาของวอลดอร์ฟคือ การพัฒนามนุษย์ผู้มีอิสระทางความคิด สามารถกำหนดเป้าหมายและทิศทางของชีวิตได้ด้วยตนเอง ด้วยการพัฒนาความสมดุลในสมรรถภาพทั้ง ๓ ประการของมนุษย์ อันได้แก่ ความคิด ความรู้สึก และความมุ่งมั่น

หรือตามที่หมอปอร์กกล่าวไว้ ดังนี้ “เพื่อให้เขารู้ว่าในฐานะมนุษย์คนหนึ่งผู้มีหัวใจ และจิตสำนึกที่เป็นอิสระปราศจากการครอบงำหรือบีบคั้นใดๆ เขามีบทบาทเช่นใดในโลกแห่งความเป็นจริงนี้ และด้วยหนึ่งสมอง สองมือ กับหนึ่งหัวใจ ที่เขามีอยู่ เขาจะช่วยโลกนี้ให้เบี่ยงเบนจากทิศทางแห่งการทำลายล้างไปสู่การสร้างสรรคได้อย่างไร และเขาจะช่วยตัวเองให้หลุดพ้นจากภาวะอับจนเบื้องหน้าได้อย่างไร ทั้งทางกายและทางใจ”

หลักสูตรและแนวการจัดการศึกษา

เป็นไปตามแบบของวอลดอร์ฟ ที่ปรับให้สอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรมความเป็นไทย ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับพัฒนาการตามวัย ทั้งกายและจิตวิญญาณ อาจสรุปให้เห็นภาพโดยสังเขปได้ตามที่ ผศ.ดร.บุษบง ตันติวังศ์ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดทำเป็นตารางวิเคราะห์ไว้ ดังนี้

ช่วงอายุ	พัฒนาการของระบบ ในร่างกาย	กิจกรรมภายใน	ระดับการ ตระหนักรู้ ขณะเรียน	สิ่งสำคัญต่อการ เรียนรู้	การเรียนรู้ ที่จำเป็น
๐-๗	ระบบย่อยอาหารและ การเจริญเติบโตของ แขนขาเพื่อสร้าง รูปร่าง	ความมุ่งมั่น ตั้งใจ (willing)	ไม่รู้ตัว	ความประทับใจ ในผู้ที่ เป็น ต้นแบบ	จำเป็นต้อง เรียนรู้ว่า โลกนี้ดี
๗-๑๔	ระบบการหายใจและ การเต้นของหัวใจเพื่อ สร้างพื้นอารมณ์	ความรู้สึก (feeling)	กึ่งฝัน	ความรักในผู้นำ	จำเป็นต้อง เรียนรู้ว่า โลกนี้งดงาม
๑๔-๒๑	ระบบประสาท เพื่อสร้าง การคิดเหตุผล	ความคิด (thinking)	รู้ตัว	ศรัทธาใน ความถูกต้องของ อุดมคติ	จำเป็นต้อง เรียนรู้ว่า โลกนี้เป็นจริง

แนวการประเมินผลและผลสัมฤทธิ์ในตัวเด็ก

วิธีการเรียนการสอนตามแบบวอลดอร์ฟเป็นไปอย่างไม่แข็งแ้ง มีกระบวนการที่เด็กได้แสดงออกได้ปฏิบัติกระทำอยู่ตลอดเวลา จึงสามารถที่จะแสดงความรู้ ความเข้าใจ และผลสำเร็จร่วมกันของทั้งครูและนักเรียน ให้ประจักษ์ได้อย่างเป็นรูปธรรม ในองค์รวมทักษะชีวิตทั้งหมด โดยไม่จำเป็นต้องจัดให้มีเวลาสำหรับการสอบอันเคร่งครัดเคร่งเครียดแต่อย่างใด

เด็กจะมีสมุดประจำตัว แทนแบบเรียนที่ไร้ชีวิตชีวา สิ่งที่ได้เรียนรู้ผนวกกับอารมณ์ความรู้สึก และทั้งหลายทั้งมวลที่เกี่ยวข้องกันอย่างเป็นองค์รวม จะถูกเด็กถ่ายทอดบันทึกไว้ในสมุดของเขา มีอิสระและมีอิสระ เป็นประจักษ์พยานอย่างดีในพัฒนาการของการเรียนรู้และพัฒนาการในทุกด้านในตัวเด็ก

ในช่วงสุดท้ายของปีการศึกษา ในแต่ละชั้นเรียน จะมีการจัดงานในลักษณะเป็นเทศกาลเฉลิมฉลองห้องเรียนจะประดับประดาด้วยผลงานจากการลงมือลงแรงมาตลอดทั้งปีของเด็กๆ มีการแสดงดนตรี การแสดงละคร การพูดคุยระหว่างครูกับนักเรียนถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมา โดยเฉพาะในข้อที่ว่าเด็กแต่ละคนได้มีส่วนในการก่อเกิดต่อชั้นเรียนอย่างไรบ้าง ทั้งหมดเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวต่อกัน การทบทวน และการเตรียมความพร้อมเพื่อที่จะก้าวไปสู่ช่วงเวลาในชั้นเรียนใหม่ต่อไป

ครูจะมอบจดหมายให้กับลูกศิษย์แต่ละคน แทนสมุดรายงานผลการเรียนประจำปี ซึ่งจะแสดงภาพของตัวเด็กที่ครูได้บรรจุกลั่นกรองออกมาอย่างสุดความสามารถ มุ่งสร้างความประทับใจอย่างลึกซึ้งให้กับเด็กที่เป็นผู้รับ และเป็นเครื่องกระตุ้นให้พยายามต่อไป เป็นความต่างอย่างสิ้นเชิงกับแผ่นกระดาษที่รอกคะแนนเรียงเป็นแถว เย็นชา ขาดความสัมพันธ์อันที่มนุษย์ และถ้าไม่สร้างความกระหึ่มยั้มยอง ก็จะทำให้สร้างความประหวั่นพรั่นพิงให้กับเด็กๆ ดังที่เป็นอยู่ในระบบการศึกษาตามแบบแผนทั่วไป

สำหรับลูกของหมอพร โดยเฉพาะคนโต ได้แสดงให้เห็นแล้วว่า เมื่อกลับเข้าไปเรียนในระบบโรงเรียนตามปกติ ก็สามารถทำได้ดี เข้ากับระบบและเข้ากับเพื่อนได้ สิ่งที่เป็นปัญหาไม่ใช่ที่ตัวเด็ก แต่คือความตึงเครียด การใช้ชีวิตจิตใจ และความว่างเปล่า ที่มีอยู่อย่างดาษดื่นในระบบโรงเรียนของเราเองต่างหาก

ความสัมพันธ์ทางสังคม

การจัดการศึกษาให้กับลูก ๆ ของครอบครัวหมอพร ประสานไปกับการดำเนินงานของสถาบันปัญญาทัย ที่เป็นเสมือนโรงเรียนเล็กๆ ของกลุ่มครอบครัว ไม่ใช่เป็นลักษณะการจัดการศึกษาแบบครอบครัวเดี่ยว จึงมีคณะครู มีกลุ่มเด็ก ต่างเพศต่างวัย เรียนรู้อยู่ร่วมกัน อย่างมีกระบวนการดำเนินงานที่เป็นระบบระเบียบตามความจำเป็น มีสถานะเป็นสังคมหรือเป็นชุมชนอยู่ในตัว ที่เด็กเป็นสมาชิกสำคัญอยู่ในนั้น ร่วมไปกับความสัมพันธ์กับสังคมใหญ่ภายนอก

แนวทางการเชื่อมต่อการศึกษาระบบ

การดำเนินงานของปัญญาไทย ที่จริงมีลักษณะของการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบอยู่แล้ว คือมีหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผล เวลาในการสำเร็จการศึกษา ที่ชัดเจน หากได้ดำเนินการจดทะเบียนอย่างเป็นทางการตามกำหนดของกฎหมาย ก็เท่ากับมีศักดิ์และสิทธิ์เช่นเดียวกับการศึกษาในระบบทุกประการ

ปัญหาหรืออุปสรรคสำคัญ

ในเรื่องการจัดการศึกษาให้กับลูกด้วยตนเอง หมอพรมีข้อคิดฝากให้กับพ่อแม่ว่า ไม่ใช่เรื่องง่าย สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ อย่าให้เป็นเพียงความรู้สักชั่วแฉ่วน จะต้องรักษาเจตจำนงนี้ รักษาความสม่ำเสมอของตัวเองเอาไว้ให้ได้

“อาจจะมียางบางอย่างที่ไม่ลงตัว ก็ไม่ได้แปลว่าสิ่งที่ทำนั้นผิดพลาด เพียงแต่อาจจะมียางบางอย่างรอกการแก้ไข ซึ่งบางครั้งการแก้ไขก็อยู่ในวิสัยที่จะกระทำได้ แต่บางครั้งก็สุดวิสัย ... และเมื่อไรที่มันคงจนฝ่าฟันออกมาได้ คุณจะไม่เสียใจกับสิ่งที่คุณทุ่มเทลงไปหรอก เชื่อผมเถอะ”

ในข้อที่เกี่ยวพันกับบทบาทของสังคมและรัฐ หมอพรเห็นว่า จะต้องปรับระบบระเบียบที่เอื้ออำนวยต่อการเปิดกว้างทางการศึกษา ให้ง่ายต่อการเทียบโอนระหว่างการศึกษาที่มีความแตกต่างหลากหลายกัน มีความพยายามที่จะโอบรับทุกคนให้เข้าสู่การศึกษาเรียนรู้ แทนที่จะไปสร้างระเบียบว่าจะต้องมีใบนั้นใบนี้ จึงจะรับเข้าศึกษา ซึ่งกลายเป็นการกีดกันกีดกันคนให้หนีออกจากการศึกษามากกว่า หากเป็นเช่นนั้นได้ เด็กที่มาจากครอบครัวบ้านเรียน ก็จะลดข้อจำกัดในการที่จะศึกษาต่อในระบบ และทำให้การส่งผลด้านดีแก่กันและกันในรูปแบบการศึกษาต่างๆ เป็นความจริงมากขึ้น

พร้อมกันนั้นรัฐจะต้องมุ่งส่งเสริมให้โรงเรียนขนาดเล็ก หรือศูนย์การเรียน เกิดขึ้นได้อย่างเป็นจริง เพราะจะเป็นสถานศึกษาที่มีปรัชญา มุ่งไปในทางสร้างคุณภาพขึ้นได้อย่างแท้จริง ค่านิยมและมาตรฐานที่กลายเป็นว่า โรงเรียนจะต้องใหญ่ มีอาคาร มีพื้นที่หลายไร่ ต้องใช้ทุนมากลงทุนสูง เป็นแรงผลักดันสำคัญ ทำให้โรงเรียนกลายเป็นที่ประกอบกิจการของธุรกิจการศึกษา โรงเรียนที่ไม่ได้ดำเนินงานอย่างเป็นธุรกิจอยู่ไม่ได้ โรงเรียนขององค์กรสาธารณกุศลต่างๆ ที่ผ่านมา จึงค่อยๆ ล้มหายไปหรือไม่ก็ไม่พัฒนา เป็นเรื่องที่จะต้องปรับทิศทางกันใหม่อย่างจริงจัง และเป็นปัจจัยชี้ขาดอย่างหนึ่งในการปฏิรูปการศึกษาครั้งนี้

ในส่วนของโรงเรียน หรือศูนย์การเรียน ก็จะต้องสร้างความชัดเจนของตนให้ได้ ตอบได้ว่าเราเป็นใคร มุ่งหวังอะไร และกำลังทำอะไรอยู่ เพื่อให้เป็นทางเลือกสำหรับพ่อแม่ที่เห็นด้วยกัน ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสรรค์การเรียนรู้ออกมาของลูกหลานร่วมกัน อย่างมีความเข้าใจผิดมาแต่ต้นน้อยที่สุด

บทที่ ๔

ครอบครัว “ฟังอุดม”

บ้านของครอบครัว “ฟังอุดม” เปิดต้อนรับมิตรสหายอยู่เสมอ ไม่เพียงคนรู้จักคุ้นเคย ยังมีบรรดาพ่อแม่ที่กำลังเริ่มต้นวิถีทางการจัดการศึกษาโดยครอบครัว นักการศึกษา สื่อมวลชน นักศึกษาที่ต้องทำรายงานส่งอาจารย์ รวมทั้งนักคิด นักกิจกรรม ศิลปิน มากหน้าหลายตาล้วนแต่เคยเป็นแขกผู้มาเยือนให้ที่นี่ ต้องต้อนรับขับสู้เป็นประจำ ไม่ว่าจะเป็นที่บางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี หรือที่ในตัวเมืองเหนือสุดไกลถึงจังหวัดเชียงรายก็ตาม

คุณสยาม ฟังอุดม หัวหน้าครอบครัวพื้นเพเป็นคนเชียงราย ญาติพี่น้องยังมีถิ่นฐานอยู่ที่นั่น จึงพาครอบครัวขึ้นล่องระหว่างกรุงเทพฯ-เชียงรายบ่อยๆ สุดท้ายก็ปลูกบ้านของตัวเองเอาไว้อีกหลังหนึ่งที่เชียงรายเลยด้วย มาถึงวันนี้ สมาชิกของครอบครัว “ฟังอุดม” จึงเป็นทั้งคนจังหวัดนนทบุรีและเชียงราย สลับสับเปลี่ยนไปใช้ชีวิตอยู่เป็นระยะๆ ตามความเหมาะสมที่ไม่ได้มีกำหนดกฎเกณฑ์อะไร

สำหรับผู้เยี่ยมเยียนที่เคยไปมาแล้วทั้งสองบ้าน ข้อสังเกตก็คือ แคนิวาสสถานก็สามารถบอกความหมายในความเป็นอิสระของครอบครัว “ฟังอุดม” ได้ จากการที่ แม้จะอยู่ในบริเวณหมู่บ้านจัดสรรขนาดใหญ่ แต่ก็เลือกที่จะเป็นในสวนตอนท้ายหมู่บ้าน ที่มีโอกาสใกล้กับทุ่งร้างพื้นที่ว่างเปล่า ได้ต้อนรับอากาศสดและความโปร่งโล่ง กับห่างไปจากความอึดอัดอึดอัดที่ได้ตามสมควร ตัวเรือน เลือกลงไม้เก่าเอามาปลูกเอง ไม่ใช่แบบบ้านที่เหมือนกันไปหมดตามลักษณะบ้านจัดสรรโดยรอบ ตัวบ้านจึงเป็นเรือนไม้จัดสัดส่วนและที่ว่างได้ตามความต้องการใช้สอยและบอกรสนิยมของเจ้าของเรือน ออกอารมณ์สงบเย็นอบอุ่นมากกว่าที่จะแข็งทื่อเป็นคอนกรีตตัน และตรงประตูหน้าบ้านแทนที่จะเป็นฮอดหรือกรังไฟฟ้า กลับมีกระดิ่งโลหะเล็กๆ แหวนไว้ให้สั้นเรียก เก้ไปอีกแบบหนึ่ง

ทักษะและเรื่องราวของครอบครัว “ฟังอุดม” บนวิถีทางการศึกษาแบบอิสระ หรือ Independent Learner นั้น ออกจะเป็นที่รับรู้กันค่อนข้างมากอยู่แล้ว โดยเฉพาะในหมู่นักที่สนใจเรื่องนี้ กล่าวได้ว่าเป็นตัวอย่างของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทยที่รู้จักกันมากที่สุดครอบครัวหนึ่ง เนื่องจากมีระยะเวลาของการดำเนินการต่อเนื่องมานานถึง ๔ ปีแล้ว จึงย่อมมีพัฒนาการอยู่ในตัว ลูกทั้งสามคนก็เติบโตมาบนวิถีทางการเป็นเด็กบ้านเรียน ที่ใครๆ ก็อยากรู้และคาดหมายสัมฤทธิ์ผลไปต่างๆ นานา ประกอบกับคุณสยามและคุณสมพร ฟังอุดม เป็นคนเปิดเผยยินดีที่จะแลกเปลี่ยนความคิดกับสังคมและผู้สนใจ อีกทั้งบทความประจำของคุณสมพร ในนามของ “แม่ส้ม” ในนิตยสาร Life&Family ก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้ติดตามอ่านมาตั้งแต่ปี ๒๕๔๐ จนถึงปัจจุบัน ย่อมได้สัมผัสเรียนรู้จากครอบครัว “ฟังอุดม” อยู่ไม่น้อยทีเดียว

การกล่าวถึงครอบครัว “ฟังอุดม” ในที่นี้ จึงเป็นผลมาจากทั้งการสัมภาษณ์เพิ่มเติมโดยตรง การเรียบเรียงจากบทความในนิตยสารดังกล่าวข้างต้น และคำให้สัมภาษณ์ลงในหนังสือและสื่อมวลชนอื่นๆ

ตลอดจนจากความเป็นเพื่อนมิตร ที่สังสรรค์กันอย่างเป็นธรรมชาติ มากกว่าการตั้งท่าใช้คำถาม-คำตอบ
อย่างเป็นทางการ ก็มี

- ๑ -

คุณสยาม เป็นคนรักเสรีภาพ ศิลปะ ดนตรี วิถีชีวิตผู้คน ชัดเจนมาตั้งแต่ยังเป็นหนุ่มน้อย เลือกที่จะ
เรียนศิลปะ แต่ยังไม่ทันจะเรียนจบทางบ้านก็ให้เบนเข็มไปทางรัฐศาสตร์ คุณสยามเล่าว่า ขณะที่เรียน ใน
หนังสือตำราของตัวเต็มไปด้วยข้อขีดเขียน ไม่ใช่จดขยายความที่อาจารย์บรรยาย แต่เป็นการเขียนคัดค้าน
ด้วยความรู้สึกไม่เห็นด้วยกับบรรดาคำสอนที่แข็งทื่อ สร้างมิจฉาปฏิฐิติ ไม่ตรงกับความเป็นจริง ยังไม่ทัน
เรียนจบอีกก็ทนกับความอัดอั้นนั้นไม่ไหว ตัดสินใจออกไปเป็นอาสาสมัครพัฒนาชุมชนในเขตภูเขาบนดอย
สูงของบ้านเกิด เปลี่ยนไปเรียนรู้ความเป็นจริงของชีวิตดีกว่า อยู่ตรงนั้นสองปี คุ่นเคยกลมกลืนจนพูดภาษา
อาข่าได้ และผูกพันกับคนภูเขา ป่าดอย พิธีกรรม และความบริสุทธิ์ อย่างชนิดมีความสุขกับการเดินทาง
รกร้างมากกว่าบนถนนแสงสีของสังคมเมืองตลอดมา

ส่วนคุณสมพร หรือที่คุ้นเคยเรียกกันว่า ครูส้ม (จากการเป็นแม่ที่จัดการศึกษาให้กับลูกด้วยตัวเอง
ไม่ใช่เป็นครูโดยอาชีพ) เธอเรียนมาทางศิลปะโดยตรง แม้ทางบ้านอาจจะไม่สนับสนุนนัก เรียนคณะ
จิตรกรรมฯ มหาวิทยาลัยศิลปากร จนถึงชั้นปีที่สาม แล้วย้ายไปเรียนคณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยเดียว
กัน จบการศึกษาศิลปะบัณฑิตที่นั่น เธอเล่าความหลังว่า ความคิดเติบโตมาจากการเป็นนักอ่าน
และชอบไปในทางปรัชญาชีวิต ตั้งแต่เรียนอยู่ในชั้นมัธยมต้น หนังสือที่อ่านจึงต่างจากเพื่อนในวัยเดียวกัน
มีอยู่ระยะหนึ่งสนใจในเรื่องจิตวิทยาเป็นอย่างมาก ซึ่งคงมีผลมาจากความสนใจในทางปรัชญาชีวิตนั่นเอง
เมื่อมีครอบครัวมีลูกคนแรกแล้ว เคยมีอาการปวดหลังอย่างหนัก หมอบอกว่ากระดูกสันหลังคด รักษาด้วย
กายภาพบำบัดไม่หาย พอหันมาฝึกโยคะอาสนะอย่างจริงจังหลังก็กลับแข็งแรงดี เป็นจุดเริ่มต้นทำให้สนใจ
ในเรื่องโยคะและศาสตร์โบราณอื่นๆ ซึ่งพาความคิดให้ลุ่มลึกลงไปในแก่นของธรรมชาติ ในชีวิตและจิต
วิญญาณยิ่งขึ้น

สำหรับความเป็นครอบครัว ครูส้มเป็นผู้เล่าให้ฟังถึงการที่คนสองคนที่ต่างสนใจจริงจังในเรื่องของ
ชีวิตได้มาใช้ชีวิตร่วมกัน บรรยากาศจึงเต็มไปด้วยการพูดคุยถกกันในเรื่องที่ได้ยินอาจจะว่ามีแต่เรื่อง
เครียดๆ แต่สำหรับทั้งสองแล้วกลับเป็นเรื่องช่วยให้ชีวิตคู่อยู่มาได้อย่างเป็นปกติ

“ฉันและเพื่อนชีวิต(สามี) เรารู้จักกันเมื่อ พ.ศ.๒๕๒๑ ในสมัยนั้นเราทั้งคู่ยังอยู่ในวัยแห่งอุดมคติ
เราคุยกันถกกันเรื่องความถูกต้องของสังคมและความดีงามของผู้คน เมื่อเรามีลูกคนแรก เราสนใจใฝ่รู้เรื่อง
ราวเกี่ยวกับเด็กๆ ในทุกๆ ด้าน ขณะเดียวกันเราทั้งคู่ก็เฝ้ามองและติดตามเรียนรู้ความเป็นไปของโลก เรา
ค้นพบว่าเราเป็นนักเรียนจริงๆ เป็นนักเรียนตลอดเวลา เรามีครูบาอาจารย์ผู้ยิ่งใหญ่จากทั่วโลก มีทั้ง ครูทาง
ความคิด ผู้สามารถให้ความรู้เกี่ยวกับวิถีคิด ..คิดไตร่ตรอง ..คิดเชื่อมโยง ..และครูทางจิตวิญญาณ ผู้สอน
ให้รู้จักภาวนา รู้จักเมตตา รู้จักพอใจในสิ่งที่ตนมีตนเป็น รู้จักการให้โดยไม่หวังผลตอบแทน รู้จักกำหนดลม

หายใจ รู้ปัจจุบันขณะ และรู้จักเจริญสติ สมาธิ เพื่อให้เกิดปัญญา ซึ่งเป็นความรู้พิเศษที่นำพาชีวิตและครอบครัวเราให้พบความสุข สงบเย็น”

“ก่อนที่จะก้าวเข้ามาเป็นครอบครัวโฮมสคูล ฉันและสามีใช้เวลาส่วนใหญ่ในการคุยกันถึง ...เรื่องราวความเป็นมาของความรู้และความคิดทั้งหลายที่ก่อเกิดค่านิยมและวัฒนธรรมต่างๆ ขึ้นในสังคมแต่ละยุคสมัย ... ตลอดจนวัฒนธรรมทางปัญญาหรือวัฒนธรรมในการแสวงหาความรู้ เราได้ข้อสรุปที่ตรงกันว่า หากเราจะพัฒนาปัญญา เราต้องมีสติ เราต้องตามรู้ตามคิด ‘ความคิดเดิม’ ของเราก่อน ต้องเข้าใจและรู้ว่าคุณค่าเดิมของเรามีที่มาอย่างไร ทำไมเราจึงคิดอย่างนี้ และถ้าความคิดเราเปลี่ยน มันเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร เปลี่ยนเมื่อไหร่ และเพราะอะไร”

“การถกกันของเราสองคนผัวเมียกลายเป็นวัฒนธรรมเฉพาะในครอบครัว มันเป็นเรื่องสนุก บางครั้งเราก็เถียงกัน และบ่อยครั้งเราก็ได้องค์ความรู้ใหม่ ซึ่งสามารถไปทำเข้าใจความรู้เดิมหรือความคิดเดิม ที่เป็นก้อนหยาบๆ สามีฉันเขาบอกว่า นี่คือการศึกษที่แท้จริงสำหรับเขา เป็นอรรถศึกษา ไร้ขีดจำกัดของเวลาและสถานที่ เป็น Lifelong Learning เป็นการเรียนรู้สู่อิสรภาพ และเป็นหนทางที่จะทำความเข้าใจความหมายของชีวิต”

ในเรื่องสถานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว อยู่ในขั้นมั่นคง ซึ่งก็เป็นผลมาจากการทำงานหนักด้วยความพากเพียรมาก่อน ปัจจุบันมีกิจการของครอบครัวซึ่งร่วมกับพี่น้องอื่นๆ ด้วย เปิดสถานศึกษาทางศิลปะและการออกแบบชื่อ “สมุดไท” ประสบความสำเร็จด้วยดี ทำให้คุณสยามและครูสัมค่อนข้างมีอิสระในการที่จะอยู่บ้านดูแลลูกๆ หรือไปอยู่เชียงใหม่ และการพาลูกเดินทางเพื่อการเรียนรู้ อย่างมีข้อจำกัดน้อยกว่าเมื่อเทียบกับครอบครัวอื่นๆ

- ๓ -

ครูสัมเล่าถึงจุดเริ่มต้นและความเป็นมาของการตัดสินใจจัดการศึกษาให้กับลูกๆ ดังนี้ “การเอาลูกออกจากระบบโรงเรียน เพื่อมาจัดการเรียนการสอนเองแบบบ้านเรียน หรือโฮมสคูล เป็นอีกหนึ่งวิสัยทัศน์ของสามีฉัน เขาเป็นผู้จุดประกายและเป็นขุนพลแม่ทัพที่บุกเข้าต่อสู้กับกรอบค่านิยมของสังคมที่กักขังและทำร้ายวิญญาณเสรีของเด็กๆ”

คุณสยามผู้เป็นพ่อรู้สึกไม่สบายใจและมีความคิดที่จะเอาลูกออกจากระบบโรงเรียนตั้งแต่ “ฟ้าใส” ลูกชายคนโตเรียนอยู่ในชั้นอนุบาล เนื่องจากเป็นคนไปส่งลูกด้วยตัวเองทุกเช้า สังเกตได้จากสีหน้าแววตาของลูกว่าแกไม่มีความสุข ตั้งแต่ครั้งนั้นคุณสยามเคยพูดให้สัญญากับลูกไว้ว่า “พ่อจะหาทางให้ลูกได้เรียน โดยไม่ต้องไปโรงเรียนให้ได้”

เวลาผ่านไปหลายปี จนฟ้าใสเข้าเรียนในชั้นประถม ๔ จึงถึงเวลาที่คำสัญญานี้เกิดผลขึ้นมา ด้วยทั้งคุณสยามและครูสัมตระหนักถึงที่สุดแล้วว่า ไม่อาจปล่อยให้ลูกชายอยู่ในภาวะที่จำต้องทนในระบบโรงเรียนได้อีกต่อไป

ที่จริงเหตุการณ์มันก็เป็นไปดั่งเช่นที่นักเรียนทุกคนเจอ คือ ครูดู การบ้านเยอะ วิธีการเรียนการสอนที่ยัดเยียด และปิดกั้นความคิดสร้างสรรค์ของเด็กๆ ครูแทนที่จะช่วยรดน้ำพรวนดินให้เด็กงอกงาม กลับกลายเป็นวิธีรอนทำให้จิตวิญญาณของความใฝ่รู้ใฝ่ความดีงามในตัวเด็กแห้งเหือดไปทุกที พ่อแม่จำนวนมากที่รู้เห็นสิ่งเหล่านี้ ต้องทนอยู่กับความทุกข์จากระบบการศึกษาเช่นนี้กันทั้งพ่อแม่และลูก แต่ไม่สามารถพาตัวเองออกไปจากความทุกข์นี้ได้ กล่าวถึงที่สุดก็เป็นเพราะความหวาดกลัวต่อความมีเสรีภาพ ในสังคมที่ใครคิดและทำต่างออกไป ก็จะกลายเป็นกบฏ ซึ่งหากเขาหรือเธอคนนั้นไม่เข้มแข็งเด็ดเดี่ยวอย่างแท้จริงก็มีหวังต้องซัดเซไปกับคำถามและคำกล่าวหาของสังคมรอบข้าง แต่สำหรับคุณสยามและครูสัมฤทธิ์หลังและสถานภาพของครอบครัวทำให้การตัดสินใจเกิดขึ้นได้อย่างไม่ยากเย็นนัก

ห้องเรียนที่ฟ้าใสเรียน เคยเกิดเหตุการณ์ “ฟุตเหล็กบิน” ในช่วงโมงภาษาอังกฤษ ไม่บรรทัดเหล็กถูกขว้างออกจากมือครู เป้าหมายไปที่ตัวเด็กคนหนึ่ง ที่คงจะไปกวนประสาทของครูจนต้องออกอาการขนาดนั้น บุญที่กระจกหน้าต่างรับผลครั้งนั้นไป แตกละเอียดและทำให้ห้องเรียนสงบราบคาบไปในบัดดล เมื่อลูกชายนำกลับมาเล่าให้แม่ฟัง แม่ฟ้าใสจะไม่ใช่เด็กคนที่เป็นเป้าของฟุตเหล็ก แต่ครูสัมฤทธิ์สะท้อนใจอย่างรุนแรงว่า ลูกของเธอจะอยู่ในสภาพของการศึกษาเช่นนี้ไปเพื่ออะไร

ปรากฏการณ์ฟุตเหล็กบินนั้นเป็นแค่เรื่องปลุกย่อย การตัดสินใจเอาลูกออกจากโรงเรียนของครอบครัว “ฟิ่งอุดม” เกิดมาจากวัฒนธรรมในการแสวงหาสาระและความจริงของชีวิตภายในครอบครัวดังที่กล่าวข้างต้นมากกว่า ครูสัมฤทธิ์และคุณสยามเชื่อว่าเด็กทุกคนมี “ปราวณ” หรือ “พลังชีวิต” อยู่ในตัวอันเป็นมหัสจรรย์ของธรรมชาติ แต่ระบบการศึกษาในโรงเรียนกำลังทำลายพลังชีวิตของลูก ซึ่งคนเป็นพ่อเป็นแม่ที่รับรู้ได้เห็นแล้วไม่ควรยอมให้สิ่งเหล่านี้ยังคงดำเนินอยู่ต่อไป

“ถ้าฟังรอความหวังเรื่องการปฏิรูปการศึกษาจากรัฐอย่างเดียว มันอาจจะสายเกินไปสำหรับลูกๆของเรา เพราะเด็กๆ โตขึ้นทุกวัน เขารอไม่ได้ เพราะฉะนั้นถ้าคนในสังคมต้องการให้ความหวัง ความฝันและความดีงามได้ก่อเกิดขึ้น ต้องเริ่มจากตัวของเราเองทุกคนอันเป็นส่วนเล็กๆ เมื่อไหร่ที่ส่วนเล็กๆ ปรับเปลี่ยนกันคนละนิดละหน่อย ภาพรวมมุกกว้างก็จะค่อยๆ ถูกตกแต่งให้สวยงามขึ้นทีละเล็กละน้อย เราคงรอคอยความหวังสำเร็จรูปไม่ได้อีกต่อไป ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการศึกษา การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม พวกเราทุกคนมีพลังขับเคลื่อนกันทุกคนคะ ต้องลงมือทำ ไม่ใช่เพียงแค่พูดบ่น ด่า วิจารณ์ แล้วก็จบลงที่บทสรุปว่าตัวเราเล็กเกินไปที่จะเปลี่ยนแปลงสังคม”

เมื่อถูกถามว่า ตอนที่ได้ตัดสินใจมั่นใจได้อย่างไรว่า มีความพร้อมแล้ว ที่จะกระทำการอาจหาญถึงเพียงนั้น คุณสยามเป็นคนตอบคำถามนี้ในลักษณะเปรียบเทียบว่า “คนที่รักกันเป็นแฟนกันอยากจะทำแต่งงานกัน เขารู้ได้อย่างไรตอนนั้นว่าเขาพร้อมแล้ว หรือคนทำงาน อึดอัดอยากจะทำงานใหม่ รู้ได้อย่างไรว่าพร้อมแล้วที่จะลาออกจากงานเดิม หรือเมื่อกลองรบถูกตีขึ้น นักรบขึ้นม้าศึก รู้ได้อย่างไรว่าพร้อมแล้วที่จะออกไปเผชิญกับความตายเบื้องหน้า ความพร้อมมันจึงอาจไม่มีสูตรสำเร็จ บอกไม่ได้ คนรักกันยังไม่มีเงินแต่ง ก็อาจหนีตามกันไปเลย รอให้พร้อมไม่ไหวแล้ว คนอยากเปลี่ยนงานแต่ไม่กล้า มันก็จมปลักดักดานอยู่

อย่างนั้น มีชีวิตที่เหมือนกับกำลังลงโทษตัวเอง ความพร้อมจริงๆ มันจึงอยู่ที่ใจ ไม่มีใครบอกได้ มันรู้ด้วยตัวเองว่า ไข่แล้ว มันต้องกล้าแล้ว ต้องทำแล้ว ในการเอาลูกออกจากโรงเรียนจึงอาจเป็นเพียงการตอบคำถามเดียว คุณรักลูกแค่ไหน ถ้าตอบได้ก็แสดงว่าคุณพร้อม”

สิ่งนี้อาจเป็นตัวตัดสินใจที่ชัดเจนที่สุด ที่ทำให้ความหวั่นไหวหลังเล็งทั้งหมดมลายไป คือ “บันทึกหนึ่งหน้ากระดาษ” ของคุณสยาม ตอบคำถามของครูส้ม เกี่ยวกับอนาคตและ “ความสำเร็จ” ของลูกๆ มีใจความว่า

“เราไม่มีภาพความสำเร็จตามแบบที่สังคมกำหนดอยู่ในความคิด หรือหากจะมีเข้ามา ก็เพียงน้อยนิด เรามองภาพตัวเองเป็นธรรมดา ที่ไม่ต่างอะไรกับชาวบ้านทั่วไปตามท้องถิ่นสักเท่าไร ดังนั้นหากลูกๆ เด็กๆ ของเราจะเติบโตขึ้นไปเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เราก็ไม่ได้คาดหวังว่าจะให้พวกเขาไปอยู่บนหอคอยงาช้างใดๆ ไม่

เพราะเรามองเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ว่า มิได้ขึ้นอยู่กับเพียงระบบการศึกษาที่เป็นกันอยู่ในทุกวันนี้ ซึ่งมองแวบเดียวก็เห็นจนทะลุปรุโปร่งแล้วว่า มันเป็นระบบที่หลงตัวเอง มัวเมาอยู่กับกระแสธุรกิจและอำนาจ

เราต้องเชื่อมั่นว่า เด็กๆ ของเรา เมล็ดพันธุ์ที่กำลังเติบโตงอกงามนี้ จะมีไข่เมล็ดพันธุ์ที่จะถูกกระแสกลิ้นหายไปอย่างง่ายดายแน่นอน แต่พวกเขาต้องมีวิถีทางในแบบของพวกเขาเอง ที่จะตอบคำถามให้กับสิ่งรอบตัว เราต้องเชื่อถือและไว้วางใจในวัชชีนที่เราเพาะบ่มให้พวกเขาในขณะนี้

เรามีอาจมองภาพอนาคตแบบสำเร็จรูปให้กับพวกเขาได้ และเราเองก็ไม่ต้องการเงินธนาคารความสำเร็จรูปของอนาคตเพื่อไว้ให้พวกเขาเช่นกัน เพราะนั่นมันเป็นสิ่งที่ผิดธรรมชาติ มนุษย์นั้นมีจิตวิญญาณที่อิสระเสรีเกินกว่าที่ใครจะมากำหนดหรือผูกมัดอนาคตสำเร็จรูปไว้ให้ได้

จิตวิญญาณเสรีภายในของมนุษย์ มันย่อมเสาะแสวงหาหนทาง ดินรน ไขว่คว้าหาที่ปลอดภัยได้เสมอ ไม่มีอะไรที่จะทำให้ชีวิตตีบตัน หากยังมีสายลมพัดและแสงแดดอุ่น ทั้งสายน้ำใสสะอาดให้ดื่มด่ำ สำหรับวันพรุ่งนี้ トラบนั้นก็มีความหวังเสมอ ที่รออยู่เบื้องหน้า”

การตัดสินใจจึงเป็นความสูงส่งที่บ่มตัวเองมาจนแก่จัดแล้ว ในปี ๒๕๓๙ เมื่อฟ้าใสผ่านการเรียนชั้นประถมปีที่ ๔ ขณะที่มีอายุ ๙ ขวบ คุณสยามและครูส้มก็นำลูกออกจากระบบโรงเรียน ซึ่งเป็นผลมาถึง “สายเมฆ” ลูกชายคนที่สอง วัย ๔ ขวบ และลูกสาวคนเล็ก “ใบคา” วัยเกือบสองขวบ ในขณะนั้น ทำให้ทั้งหมดล้วนเติบโตมาบนวิถีทางของการเป็นเด็กบ้านเรียน จนถึงทุกวันนี้

การตัดสินใจของครอบครัว “พื้งอุดม” เป็นไปอย่างเรียบง่าย ด้วยการนำชื่อลูกไปฝากไว้เป็นนักเรียนของโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก กาญจนบุรี เช่นเดียวกับการแก้ปัญหาของพ่อแม่ที่ตัดสินใจจัดการศึกษาให้กับลูกด้วยตนเองคนอื่นๆ

- ๔ -

ระยะแรกของการเริ่มต้นจัดการศึกษาให้กับลูก ครูสัมผัสบอกว่า ก็เหมือนการเป็นแม่บ้านในวันแรก จะทำอาหารให้เหมือนกับเราไปทานที่ร้านไม่ได้หรอก มันยังไม่อร่อย ชื้อเครื่องปรุงมาไม่ครบบ้าง หรือบางทีก็ซื้ออะไรมาเยอะแยะไปหมด แต่ไม่ได้ใช้เลย

ครูสัมผัสเคยใช้วิธีป้อนคำถามเข้าไปใน Mailing List ของโฮมสคูลเว็บไซต์หนึ่ง อยากรู้ว่าพ่อแม่ที่สอนลูกเองที่บ้านในต่างประเทศ เขาใช้หลักสูตรอะไรสอนลูก “ได้คำตอบมาหลากหลาย บ้างก็อ้างอิงหนังสือคู่มือของประเทศเขา บ้างก็เล่าประสบการณ์ให้ฟัง แต่ที่ประทับใจเห็นจะเป็นสองประโยคนี้ *We are surrounded by curriculum. และ We're using Life as our primary curriculum source right now.* มีอีกคำตอบที่ตรงกับประสบการณ์จริงของฉัน จากคำถามที่ว่า คุณพัฒนาหลักสูตรของคุณอย่างไร คำตอบที่มีชีวิตชีวามากเลยคือ *We don't our children do.*”

ครูสัมผัสได้เคยกำหนดสิ่งที่อาจเรียกว่าเป็นหลักสูตร คือเป็นแนวทางสำหรับสาระต่างๆ ของการเรียนรู้ภายในบ้าน ซึ่งเป็นหลักสูตรที่เรียบง่ายกระทัดรัด นักการศึกษาบางท่าน หรือคนที่คุ้นชินกับหลักสูตรที่เป็นทางการ มีรายละเอียดของสิ่งที่เรียกว่า “ความรู้” มากมาย คุณค่าดีสิทธิ์และต้องเป็นแบบแผนตายตัว มาเห็นหลักสูตรฉบับนี้ของครูสัมผัสอาจจะว่าเป็นหลักสูตรเถื่อน ไร้แก่นสาร เป็นการ เล่นเสียมากกว่าที่จะเป็นการเรียน แต่หากท่านเผลอสนใจให้หนึ่ง พิจารณาดูให้ดีก็จะเห็นได้ถึง ความลึกซึ้งที่ซ่อนอยู่ในความเรียบง่าย ความครบถ้วนสมบูรณ์ในความสัมพันธ์ของชีวิต ที่ฟังมีฟังเป็น ทั้งกาย ใจ และจิตวิญญาณทีเดียว

“บ้านเราก็มีหลักสูตรกับเขาเหมือนกันนะคะ แต่เป็นหลักสูตรที่พวกเราพ่อแม่ลูกช่วยกันคิดและยินยอมพร้อมใจที่จะปฏิบัติและเรียนตามนั้น มันเป็นหลักสูตรเล็กๆ แต่น่ารักมีชีวิตชีวา ฉันให้ชื่อหลักสูตรนี้ว่า ‘เรียนด้วยหัวใจ’ เป็น Alternative Curriculum ค่ะ มันจะประกอบด้วยหัวข้อหลักและหัวข้อย่อย เด็กๆ สามารถเลือกหัวข้อย่อยได้อิสระตามใจในแต่ละวัน เขาจะเปลี่ยนหัวข้อย่อยไปเรื่อยๆ ค่ะ เมื่อเขาเบื่อหัวข้อเก่า เรื่องที่เป็นหัวข้อหลักก็ตกลงกันก่อนว่าต้องทำให้ครบภายในหนึ่งเดือน แล้วเจ้าแผนหลักสูตรเรียนด้วยหัวใจ ก็ถูกเขียนขึ้นใหม่บนกระดาษโปสเตอร์แผ่นใหญ่ด้วยลายมือบรรจงของฉัน แปะติดไว้ข้างฝาบ้านให้ได้เห็นกันทั่วทุกคน เจ้าตัวเล็กยังอ่านหนังสือไม่ออก เจ้าตัวโตมันก็อ่านให้อ่านฟังค่ะ”

หลักสูตรเรียนด้วยหัวใจ

หัวข้อหลัก	หัวข้อย่อย
๑๐ นิ้วของฉันทน์	ปั้นดิน งานประดิษฐ์ ทำอาหาร ต่อบล๊อค งานช่าง ทำของเล่นเอง
อาหารสมอง	อ่านหนังสือ คิดเลข วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ ทำรายงาน จดบันทึกลับ
ร่างกายแข็งแรง	เล่นนอบบ้าน ดิน+น้ำ+ลม+ไฟ วิ่งกับพ่อ ฝึกโยคะ ชี้อัจฉริยะ ปลุกต้นไม้
เพื่อส่วนรวม	ทำงานบ้าน เก็บของเล่นเข้าที่ ให้อาหารสัตว์ เก็บขยะ ประหยัด
สุนทรียภาพ	วาดรูป ฟังเพลง เล่นดนตรี อ่านและฟังบทกวี ฝึาดูธรรมชาติ ดูงานศิลปะ
โลกกว้างใหญ่	ไปเที่ยว เรื่องเล่าจากผู้ใหญ่ ทะเล ภูเขา ท้องฟ้า อวกาศ จักรวาล
บันเทิงใจ	เล่น อ่านและฟังนิทาน ทายปัญหา เล่าเรื่องตลก คอมพิวเตอร์
ดูแลตนเอง	กินข้าวเอง อาบน้ำเอง เก็บของของตัวเอง หัดควบคุมตัวเอง
อยู่หนึ่งเงียบ	นอนดูก้อนเมฆ ดูใบไม้เต้นระบำ นอนทำศพ นั่งสมาธิดอกบัว ฟังเสียงลม
เด็กดี	ขอบคุณ สวัสดี ยิ้มจริงใจ ไหว้สวยๆ อย่างมีสติ ซื่อสัตย์ มีใจเมตตา
คิดสร้างสรรค์	ประดิษฐ์ของเล่นเอง ริโซเคิล+ดัดแปลง+ต่อเติม+คิดใหม่ ฟังนิทานสร้างสรรค์
แบ่งปันเอื้ออาทร	แบ่งเสื้อผ้า ของเล่น หนังสือ อาหาร ขนม ให้คนที่ขาดแคลน ดูแลสัตว์เลี้ยง
มีสังคม	รับโทรศัพท์ คบเพื่อนใหม่ คิดถึงเพื่อนเก่า รับแขกที่บ้าน
ความรู้สึก	พูดถึงที่รู้สึก ฟังสิ่งที่คนอื่นรู้สึก คิดดีๆ ต่อตัวเองและคนอื่น

ครูส้มยังเรียกแนวทางการจัดหลักสูตรของเธอในอีกแบบหนึ่งว่าเป็น “หลักสูตรแกงโฮะ”

“คนเมือง(เหนือ) เขากินกับข้าวไม่หมด เขาจะเอากับข้าวเหลือๆ เหล่านี้มาผัดใหม่ เพิ่มเครื่องปรุง เช่น ใบมะกรูด ตะไคร้ ผงแกงฮังเล วุ้นเส้น หน่อไม้ดอง และผักอะไรก็ได้ที่เก็บเอาแถวริมรั้ว มาคว่ำรวมกัน กลายเป็นกับข้าวจานใหม่ หอมอร่อยและประหยัด ความหมายคล้ายๆ กับผัดรวมมิตรทำนองนั้น ...

เมื่อหัดทำแกงโฮะ ทำให้ฉันรู้ว่าแกงโฮะในแต่ละวันหน้าตาจะไม่เหมือนเดิม แม้ดูคล้ายๆ กันแต่ส่วนผสมจะเปลี่ยนไปตามกับข้าวที่เรากินเหลือในวันนั้น และผักที่ใส่เพิ่มก็แล้วแต่จะสรรหามาได้ในแต่ละครั้ง แกงโฮะโยงให้นึกถึงกระบวนการเข้าถึงความรู้ของเด็กว่า ไม่มีสูตรสำเร็จตายตัว ปรับกระบวนการอย่างยืดหยุ่น มีอิสระ แต่ตั้งอยู่บนฐานพัฒนาการเด็กที่เป็นธรรมชาติ ประหยัด อร่อย และมีความสุข ความจริงเด็กทุกคนมีนิสัยในการดูดซึมความรู้แบบแกงโฮะอยู่แล้ว

หลักสูตรโฮมสคูลที่บ้านฉันนี้อาจจะเรียกว่าหลักสูตรแกงโฮะก็ได้แหละค่ะ เป้าหมายคือการเรียนรู้ คือความรู้ เช่นเดียวกับหลักสูตรอื่นๆ แต่หน้าตา รสชาติ และส่วนผสมก็พลิกผันยืดหยุ่นไปตามโอกาสและสถานการณ์ที่เข้ามาในแต่ละวัน”

ในการให้ความหมายต่อ “ความรู้” ครูสัมเชื่อว่า ความรู้เป็นวิถี เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับการเดินทาง ความรู้ไม่ใช่จุดมุ่งหมาย ซึ่งหมายความว่าความรู้ไม่ใช่สิ่งที่ตายตัว แต่มีความเป็นพลวัต เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

“การศึกษารูปแบบเดิมมักคิดว่า ความรู้คือจุดมุ่งหมาย นั้นเพราะยังมองความรู้ว่าเป็นก้อนแข็งๆ ตายตัว มองความรู้ว่าเป็นสิ่งที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง จึงวางความรู้ไว้บนหอคอยสูงให้เด็กๆ แ่งกันปีน แ่งกันไต่ แ่งกันไขว่คว้าสิ่งที่เข้าใจว่าเป็นหัวใจเป็นสุดยอดของความรู้ ใครคว้าได้ก็หลงคิดว่าได้ไปถึงจุดมุ่งหมายของการแสวงหาความรู้แล้ว หอคอยที่ว่านั้นคงจะใช้ได้ผลดีในยุคที่การเดินทางของความรู้แต่ละเรื่องแต่ละอย่าง ต้องเดินทางรอนแรมข้ามน้ำข้ามทะเลเป็นแรมเดือนแรมปี ...

ผู้ใหญ่หลายคนยังคิดว่า ความรู้จะได้มาก็ด้วยวิธีเดียวคือไปโรงเรียนให้ครูบอกเท่านั้น เด็กจึงจะได้ความรู้ คล้ายๆ กับความรู้เป็นวัตถุสิ่งของต้องมีคนหยิบยื่นให้จึงได้มา สำหรับความคิดของฉัน ฉันเชื่ออย่างไม่ลังเลสงสัยเลยแม้แต่หน่อยว่า ความรู้ไม่ใช่เรื่องราวที่ตายตัว ไม่ใช่หลักสูตรสำเร็จรูป ความรู้มันเดิน มันเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

เด็กในอนาคตไม่จำเป็นต้องรู้หรือจดจำอะไรเหมือนๆ กันอีกแล้ว ข้อมูลจากหนังสือ คอมพิวเตอร์จะเยอะเยอะมากมายจนไม่มีวันที่ใครจะตามรู้ได้ครบ คุณสมบัติของเด็กในอนาคตต้องไม่ใช่ท่องข้อสอบ แต่ต้องเป็นนักค้นคว้า ต้องมีบุคลิกภาพที่สนุกสนานต่อการเรียนรู้อย่างไร้ข้อจำกัด”

ครูสัมยังเห็นด้วยกับบรูซดอร์ฟ สไตเนอร์ ผู้สถาปนาการศึกษาภายใต้ทัศนะมนุษยปรัชญา ที่รู้จักกันทั่วไปว่าเป็นการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ สไตเนอร์เห็นว่าการศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาความเป็นมนุษย์ ที่ควรให้ครบพร้อมสมบูรณ์ทั้ง ความคิด (Thought) ความรู้สึก (Feeling) และเจตจำนง หรือความมุ่งมั่น (Willing)

ในส่วนที่เป็นความรู้สึก และเจตจำนง นั้นมีความละเอียดอ่อน ซึ่งต้องใช้หัวใจไปสัมผัสเรียนรู้ไม่ใช่หัวสมอง ครูสัมบอกว่ายังตอบไม่ได้ว่าจะจัดหลักสูตรหรือจะใช้หลักสูตรอะไร มาสอนลูกในภาคของความรู้สึกและเจตจำนงนี้ แต่จากประสบการณ์จากการสังเกตลูกๆ พอให้ความเห็นได้บ้างว่า “เด็กๆ เรียนรู้ความรัก ความเมตตา ความสงสาร ความเอื้อเฟื้อแบ่งปัน จากสัมผัสทางใจที่เขาได้รับจากพ่อแม่ ในยามที่เขาเป็นทารก น้ำเสียง การกระทำ อารมณ์ของพ่อแม่เป็นอย่างไร เขาก็จะซึมซับไว้ เมื่อเข้าสู่วัยอนุบาล เรื่องเล่าจากผู้ใหญ่ นิทาน และเสียงดนตรี จะมีอิทธิพลต่อความรู้สึกทั้งสุขและสะท้อนใจ และถ้าโตขึ้นอีกนิดหนึ่งในวัยประถม เรื่องราวชีวิตจริงที่พบเห็นตามท้องถนนก็สามารถสั่นสะเทือนหัวใจดวงน้อยๆ ของเขาได้”

ครูสัมให้ความสำคัญกับการใช้เสียงดนตรีมาช่วยกล่อมเกล่อารมณ์ความรู้สึกและจินตนาการของเด็ก เสียงของดนตรีอธิบายด้วยภาษาคำพูดหรือภาษาหนังสือไม่ได้ แต่สามารถสั่นสะเทือนใจได้ การให้เด็กมีโอกาสฟังเสียงดนตรีที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจบ่อยๆ เด็กจะได้ฝึกจินตนาการ มีสุนทรียภาพ น้อมนำอารมณ์ความรู้สึกไปในทางอันโยนนุ่มนวลอีกด้วย แต่ต้องไม่ใช่พวกดนตรีชยะ เสียงอึกทึกกรึกโครม ควรเป็นดนตรีคลาสสิก ดนตรีประจำชาติต่างๆ เพลงพื้นบ้าน เพลงบรรเลงด้วยเครื่องดนตรีน้อยชิ้น ดนตรี

บรรเลงด้วยเครื่องดนตรีที่ทำจากธรรมชาติ ท่วงทำนองที่ชนเผ่าพื้นเมืองใช้ร้องและเต้นในการทำพิธีกรรม เป็นต้น

นอกจากดนตรีแล้วครูสัมยังให้ความสำคัญกับศิลปะอื่นๆ ด้วย ดังที่เคยเล่าไว้ครั้งหนึ่งว่า “ในการสอนลูกแบบโฮมสคูล ศิลปะช่วยได้มากที่สุดที่เราหยิบเอาความสามารถพิเศษที่ธรรมชาติให้มากับเด็กๆ มาใช้ให้เป็นประโยชน์ เด็กทุกคนชอบวาด ชอบปั้น ชอบร้อง ชอบเต้น ชอบเคลื่อนไหวอยู่แล้ว และเด็กทุกคนล้วนเป็นนักจินตนาการที่ยิ่งใหญ่ บางครั้งเมื่อเราไปเจอภาพอะไรที่เด็กประทับใจแต่ไม่ได้พกพากระดาษดินสอไป ฉันจะให้เด็กวาดภาพบนอากาศ ใช้นิ้วชี้แทนดินสอ และใช้อากาศว่างเป่าตรงหน้าแทนกระดาษวาดเขียน มหัศจรรย์นะที่เด็กสามารถวาดภาพบนอากาศอย่างสนุก และยังคงจำเค้าโครงของสิ่งที่วาดนั้นได้ เมื่อกลับบ้านแล้วเขาก็สามารถวาดภาพนั้นออกมาจริงๆ บนกระดาษได้ด้วย ...

จินตนาการและความคิดคะเนฝัน ทำให้เด็กรู้สึกว่าเขาสามารถควบคุมโลกได้ และเขาจะปลอดภัย เรื่องนี้สำคัญนะ เพราะอินทรีย์เด็กยังไม่เข้มแข็งเพียงพอที่จะรับรู้ความจริงที่โหดร้าย และถูกควบคุมโดยกลไกสลับซับซ้อนของสังคม ถ้าเด็กอยู่กับเรื่องจริง (realistic) มากเกินไป เด็กจะรู้สึกว่าโลกนี้น่ากลัว ฐานหัวใจจะไม่มั่นคงเข้มแข็งพอที่จะเจริญเติบโตขึ้นมาเผชิญความโหดร้ายนั้น”

สำหรับเรื่องเจตจำนง ครูสัมเชื่อว่าเด็กทุกคนมีเจตจำนงหรือความกระหายใคร่รู้อยู่ในตัวของเขาอยู่แล้ว “เป็นพลังวิเศษขับเคลื่อนอยู่ภายในจิตวิญญาณของเด็กๆ ให้สามารถเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างที่พวกเขาสนใจ ... มีคนพูดกันมากกว่า การศึกษาไทยไม่สอนให้เด็กคิด แต่ฉันกลับคิดว่าโดยธรรมชาติแล้ว เด็กทุกคนชอบคิดทั้งนั้นละค่ะ ใครมีลูกที่ยังไม่เข้าโรงเรียนจะรู้ว่าเด็กคิดทั้งวัน สงสัยทั้งวัน ถามทั้งวัน ฝรั่งเศสเรียกอาการแบบนี้ว่า Sense of Wonder มันเป็นพรสวรรค์ของมนุษยชาติ เด็กทุกคนทุกชาติภาษามีไอ้เจ้า Sense of Wonder นี้เหมือนกันหมด ไม่ต้องสอน ไม่ต้องกวด ไม่ต้องเร่ง เป็นกระบวนการที่ค่อยเป็นค่อยไปตามจังหวะของการเจริญเติบโตตามธรรมชาติ ดังนั้นการพูดว่า การศึกษาไทยไม่ได้สอนให้เด็กรู้จักคิด จึงไม่ถูกต้องทั้งหมด แต่ควรพูดว่า การศึกษาในระบบ (ที่เป็นอยู่) ไปสกัดกั้นความช่างคิดตามธรรมชาติของเด็กซะมากกว่า”

“เมื่อก่อนฉันยังเข้าใจว่า หากเราต้องการให้เด็กๆ เรียนรู้มากๆ เราจะต้องไปแสวงหาแหล่งข้อมูลมากองให้ลูกเยอะๆ เช่น หนังสือ ครู วัสดุอุปกรณ์ ห้องเรียน สถานที่เสริมโลกทัศน์ ฯลฯ เพื่อให้ลูกรับรู้ข้อมูลเข้าไปมากๆ จะได้ฉลาดและมีความสามารถเข้าสู่การแข่งขันระดับโลกได้ แต่พอมีลูกและได้คลุกคลีกับลูกทั้งสามคนนานวันเข้า ฉันกลับพบสิ่งที่สำคัญกว่า นั่นคือ ตัวมนุษย์เราเองนั่นแหละเป็นแหล่งข้อมูลหรือแหล่งทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในการแสวงหาความรู้ของเราเอง ข้อมูลภายนอกเป็นเพียงส่วนเสริมเท่านั้นหาได้สำคัญทั้งหมดไม่”

นอกจากจะเห็นว่า ความรู้มีความเป็นพลวัต และเป็นไปเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แล้ว ครูสัมซึ่งเป็นผู้เปิดรับกระแสความคิดใหม่ของการศึกษาเรียนรู้อย่างกว้างขวาง ยังได้กล่าวถึงความหมายของหลักสูตรในฐานะที่เป็นกระบวนการของการจัดองค์ความรู้ในอีกหลายแง่มุม ดังเช่น การศึกษาแบบ

องค์รวม (Holistic Education) การศึกษาเพื่อคุณภาพของชีวิต การศึกษาเพื่อความยั่งยืน การศึกษาเพื่อการเข้าถึงจิตวิญญาณโดยแท้ (Spiritual Education) เป็นต้น

“การศึกษาแบบองค์รวมคือกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมตัวเองเข้ากับโลก ความสัมพันธ์นี้ต้องครอบคลุมทุกด้าน ทั้งด้านร่างกายหรือกายภาพ ด้านจิตใจอารมณ์ความรู้สึก ตลอดจนด้านจิตวิญญาณ โดยเฉพาะแนวคิดเกี่ยวกับ *being in light* ซึ่งเน้นคุณภาพของความรัก ความเบิกบาน ความเมตตา ความจริง ความเอื้ออาทร การช่วยเหลือกัน และความซื่อสัตย์ ซึ่งคำสอนเหล่านี้เป็นคำสอนพื้นฐานที่ยิ่งใหญ่ทุกศาสนาอยู่แล้ว

นักการศึกษาแบบองค์รวมจะต้องไม่ยึดติดกับเทคนิคหรือหลักสูตรใดหลักสูตรหนึ่งอย่างตายตัว ในรายงาน *Holistic Education Philosophy Records* ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเด็กในฐานะที่เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ไม่ต้องการพัฒนาเด็กเพื่อรับใช้ภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมอีกต่อไป ดังนั้นครูต้องยอมรับศักยภาพที่แตกต่างกันของเด็กแต่ละคน จะต้องไม่พยายามใช้มาตรฐานเดียวกันในการตัดสินเด็กอีกต่อไป เพราะเด็กเป็นผลผลิตที่มีชีวิตจากธรรมชาติ ไม่ใช่วัตถุที่ผลิตจากโรงงานซึ่งต้องการให้เหมือนกันทุกชิ้น”

“ฉันได้ข้อคิดจากท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก เกี่ยวกับด้านทั้งสองของความเป็นมนุษย์ ด้านแรกของเราคือมนุษย์ในฐานะที่เป็นสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ ลึกลงไปในจิตวิญญาณของมนุษย์ มนุษย์ไม่สามารถแยกตัวออกมาเป็นหน่วยอิสระเพื่อเอาชนะธรรมชาติได้เลย อีกด้านหนึ่งเราก็เป็นมนุษย์ในฐานะที่เป็นบุคคล มีเป้าประสงค์ มีเจตจำนง มีความสัมพันธ์ร่วมกับสังคม คำถามในใจฉันก็คือ ทำอย่างไรชีวิตถึงจะเกิดสมดุล เกิดความพอดีทั้งในภาคธรรมชาติและภาคสังคม เราจะให้การศึกษากันดีกว่า ของเรายังไงให้เป็นการศึกษาที่สร้างคุณภาพแก่ชีวิต”

“เราถูกเปลี่ยนความคิดความเชื่อ จากที่คนโบราณเคยคิดแบบสมบูรณ์ กลับกลายเป็นเชื่อว่าสรรพสิ่งล้วนล้วนแยกออกเป็นหน่วยย่อย เป็นความรู้แบบแยกส่วน มนุษย์อยากเป็นหน่วยอิสระหน่วยหนึ่งไม่ต้องการตกอยู่ใต้อิทธิพลของธรรมชาติอีกต่อไป การจัดการศึกษาก็ต้องจัดแยกให้เป็นกลุ่มเป็นกอง ใช้แต่การคิดแบบวิเคราะห์ คือการแยกส่วนย่อยออกจากส่วนใหญ่ จะให้เด็กเรียนเรื่องธรรมชาติก็ไปเด็ดดอกไม้ มาดอกหนึ่ง เด็ดฉีกกลีบออกเป็นกลีบๆ ให้คุณค่าดอกไม้ว่าเป็นวัตถุสำหรับการศึกษาชิ้นหนึ่ง ลืมความงาม ลืมความหอม ลืมความมีชีวิตชีวา และลืมความเป็นพลวัตระหว่างดอกไม้ ต้นไม้ แมลง เรื่อยไปถึงสิ่งมีชีวิตที่เกี่ยวข้องอื่นๆ แนวคิดนี้ก็นวงกว้างเป็นวัฒนธรรมการคิด แล้วก็เลยกลายเป็นทัศนคติในการมองโลกมองชีวิต จนเกิดเป็นกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยมขึ้นมา”

“บูรณาการ ที่นักการศึกษาพูดๆ กัน ไม่ได้กินวงเพียงแค่กระบวนการเรียนรู้ของเด็กเท่านั้น หากแต่ความเป็นองค์รวมหรือ *Holistic* นั้นมันเป็นวัฏจักร ซึ่งเชื่อมโยงทุกมิติที่เด็กสัมพันธ์อยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะ เป็นความเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย อารมณ์ สติปัญญาภายในตัวเด็กเอง สภาพแวดล้อมที่เป็นรูปธรรม เช่น บ้านที่สะอาด ที่วิ่งเล่น ธรรมชาติ อากาศบริสุทธิ์ และสภาพแวดล้อมที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ความรักภายในครอบครัว สุนทรียภาพทั้งทางหู ตา กลิ่น รสชาติ และสัมผัส ตลอดจนประสบการณ์ที่สอนให้เด็กเรียนรู้จัก

ความประทับใจจากสิ่งเรียบง่าย เช่น 'วันนี้ท้องฟ้าสวยจังเลยนะแม่' หรือ 'ดูซิพ่อ ไข่แดง(ช็อคโกแลต)มันเด่น ระบายสวยอีกแล้ว' เหล่านี้ล้วนต้องการความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวเป็นพื้นฐาน"

"เด็กทุกคนเกิดมาพร้อมกับความไม่รู้จบของท้องทุ่งแห่งการสร้างสรรค์และความตื่นรู้ สิ่งนี้คือจิต วิญญาณบริสุทธิ์ของเด็ก แต่ไม่ทุกคนหรอกที่จะสามารถหล่อเลี้ยงจิตวิญญาณนี้ให้เติบโตไปพร้อมกับร่างกายได้ตลอดรอดฝั่ง จิตวิญญาณของเด็กจะต้องได้รับการบ่มเพาะและให้อาหาร เพื่อให้สามารถผจญกับความหยาบกร้านของโลกที่ไร้จิตวิญญาณได้ คำพูดของ Dr.Deepak Chopra คุณหมอชาวอินเดียผู้เขียนหนังสือเรื่อง Quantum Healing

ในช่วงนี้ฉันได้อ่านหนังสือที่พูดถึงเรื่อง Spiritual in Education หลายเล่ม เกือบทุกเล่มพยายามบอกกับพ่อแม่และนักการศึกษาว่า การศึกษาในช่วงที่ผ่านมาสองสามร้อยปีนี้ได้ตกหล่นบางสิ่งบางอย่างไป บางสิ่งที่สำคัญมากต่อความเป็นมนุษย์ เป็นการศึกษาในมิติที่ลึกลงไปกว่าการหาเงินเลี้ยงปากท้องและหาวัตถุมารปรนเปรอร่างกาย เป็นการศึกษาที่จะนำมาซึ่งความสุขและศานติ ทั้งแก่ปัจเจกบุคคล ชุมชน สังคม ประเทศ โลก และจักรวาล"

- ๕ -

เมื่อถูกถามถึงแนวการจัดการศึกษาหรือวิธีการเรียนการสอนภายในบ้าน ครูสัมตอบว่า "ตอบแบบกำปั้นทุบดินก็คือ ใช้หลักธรรมชาติ พ่อแม่ต้องแสดงหลายบทบาท เป็นพ่อเป็นแม่เท่านั้นไม่พอ ต้องเป็นเพื่อน เป็นครู เป็นนักการศึกษา เป็นนักสร้างสรรค์หลักสูตร เป็นนักค้นคว้า เป็นนักสังเกตการณ์ เป็นบรรณารักษ์ เป็นคนขับรถ เป็นแม่สื่อชักนำให้ลูกได้รู้จักกับผู้คนหลากหลายอาชีพ และอื่นๆ สุดแล้วแต่ผู้กำกับ(คือลูก)จะชักนำให้เราเป็นไป นี้ไม่ได้หมายความว่าเราต้องตามใจลูกทุกอย่าง หรือวิ่งสรรหาวิชาความรู้มาประเคนป้อนให้ลูกจนตัวพ่อแม่เองไม่มีเวลาเป็นของตัวเอง ตรงกันข้ามการสอนลูกเองที่บ้าน ทำให้พ่อแม่เหนื่อยน้อยลง ทำงานรับใช้ลูกน้อยลง เพราะเด็กๆ มีความรับผิดชอบต่อตัวเองมากขึ้น"

"เมื่อวันจันทร์ที่ผ่านมาครูใหญ่ประจำบ้าน(พ่อของลูกๆ) ขวนลูกชายคนโตไปหาเศษไม้ข้างบ้าน ใช้มีดถากเหลาเศษไม้จนกลายเป็นเครื่องบินปีกสองชั้น ลูกช่วยประกอบปีกด้วยตะปูเข็มตัวเล็กๆ หาเศษวงแหวนเล็กในกล่องเครื่องมือช่างมาติดเป็นใบพัด ขั้นตอนการตกแต่งรายละเอียดระบายสีและเคลือบเงา ก็เป็นงานถนัดของชอบของเจ้าลูกชายวัย ๑๑ ขวบอยู่แล้ว ...

สามีฉันเขาเล่าให้ฉันฟังว่า ตอนที่เขากำลังใช้มีดเล่มเดียวฟัน ถาก เหลา และตกแต่งรูปร่างของเศษไม้ให้เป็นรูปร่างเครื่องบินขึ้นมานั้น เขารู้มัยว่าเจ้าลูกชายคนโตของเรา มันจ้องมองด้วยดวงตาและสีหน้าที่เต็มไปด้วยความทึ่ง เขาบอกว่าเขารู้สึกว่าตัวเองเป็นพระเอกเป็นฮีโร่ของลูกจริงๆ และเขายังบอกฉันว่าเขาเองก็ยังจำความรู้สึกแบบนี้ที่เขาู้สึกกับพ่อของเขาหรือปู่ของลูกได้ มันเป็นความรู้สึกเฉพาะของลูกผู้ชาย ที่ได้ปลื้มว่าพ่อของเราช่างเก่งจริงๆ สิ่งนี้เป็นเรื่องเล็กๆ แต่มีความหมายกว้าง ยาว และลึก เป็นความหมายทุกมิติที่ประทับลงไปในชีวิตได้สำนึกของเด็ก สิ่งเล็กๆ นี้จะแสดงอำนาจของมันออกมาเมื่อลูกเข้าสู่วัย

รุ่นและเป็นผู้ใหญ่ สิ่งเล็กๆ นี่จะเป็นเกราะเป็นอาวุธพิเศษในยามที่ชีวิตของเราต้องเผชิญปัญหา เผชิญความยากลำบาก เขาจะยังคงระลึกได้เสมอว่า รากของเขา พ่อของเขา และตัวเขา ช่างเก่งจริงๆ

สืบเนื่องมาจากความชอบเครื่องบินและรถถังของลูก ทำให้เขาค่อยๆ สะสมความรู้เกี่ยวกับเครื่องบินและรถถัง ทั้งชื่อแบบ ชื่อรุ่น ประวัติการสร้าง ประวัติการออกรบ ประเทศและยุคสมัยที่ผลิต เวลาลูกชายสองคนคุยกันเรื่องเครื่องบิน พ่อแม่จะมองหน้ากันแบบงงๆ คือไม่รู้เรื่อง เจ้าคนพี่พยายามจะบรรยายสรรพคุณและชื่อเรียกของรุ่นต่างๆ ให้น้องชายวัย ๖ ขวบฟัง คนน้องก็ขานรับตลอด เรียกชื่อภาษาอังกฤษ ผิดบ้างถูกบ้างตามพี่ เจ้าน้องชายก็รู้สึกว่พี่ของเราช่างรอบรู้ซะจริงๆ ทิ้งมาก"

"ข้างบ้านของเราเป็นที่ว่างเปล่า ไหนๆ ต้นไม้ใบหญ้าก็ขึ้นรกทึบ สามีฉันถือโอกาสพัฒนาที่ดินรกรกนั้นให้เป็นแปลงผักสวนครัวเล็กๆ โดยถือเป็นการรับผิดชอบร่วมกันของลูกๆ ทั้งสามคน เด็กๆ ช่วยกันปรับหน้าดิน ขุดร่องน้ำขนาดย่อม หาไม้และตาข่ายมาตีกันพวกไก่ทั้งหลายที่เลี้ยงไว้ไม่ให้มาคุ้ยเขี่ย จากนั้นก็เริ่มลงมือปลูกผัก ก่อนหน้านี้เมื่อปีที่แล้ว สามีฉันเขาเคยทำแปลงนาข้าวในบ้าน ให้ลูกหัดทำนาดำและนาหว่าน ให้เรารู้ว่านาดำกับนาหว่านมันต่างกันอย่างไร ...

วิชาเกษตรที่บ้านนี้ เริ่มจากที่พ่อลงมือทำให้เด็กๆ เห็นก่อน เขาจะเข้ามาร่วมหรือไม่ในวันแรกๆ ไม่สำคัญ เป็นหน้าที่ของเราพ่อแม่ที่จะต้องให้ข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญของการรู้จักพึ่งตัวเอง การให้ข้อมูลลูกจะยึดเยียดบังคับไม่ได้ ต้องให้เขารู้สึกด้วยหัวใจจริงๆ จากการเห็นตัวอย่างคะ

พอลมหนาวพัดมา พวกแม่ไก่จะขยับออกไข่เป็นพิเศษ ลูกๆ ช่วยกันค้นหาไข่ของแม่ไก่ที่ออกไข่ไว้ไม่เป็นที่เป็นทางตามพงหญ้าบ้าง ใต้ต้นไม้บ้าง ช่วงนี้เด็กๆ ได้กินไข่ปลอดฮอร์โมนทุกวัน ... ช่วงเวลาที่หมดไปกับการรดน้ำผัก หรือการวิ่งค้นหาไข่ไก่ สำหรับแม่อย่างฉัน ฉันให้คุณค่าของกิจกรรมแบบนี้ยิ่งกว่าการเรียนวิชาการจากหนังสือคะ เพราะมันตอบสนองทั้งร่างกาย จิตใจ และโลกธรรมชาติควบคู่กันไปตลอดเวลา หลังจากวิ่งเล่นจนเนื้อตัวเต็มไปด้วยดินโคลนแล้ว เจ้าลูกชายคนโตจะขอเปิดดูโฮมเพจเกี่ยวกับเครื่องร่อนกระดาษ ที่เขาชื่นชอบในอินเทอร์เน็ต ฉันก็อนุญาตคะ"

"พ่อคือผู้ริเริ่มนำเด็กๆ เข้าสู่กระบวนการเรียนรู้แบบ 'ประสบการณ์จริง' โดยมีฉันเป็นแม่ที่เฝ้าสังเกต และเป็นกองหนุน ลูกๆ จะถูกดูดเข้าสู่การสำรวจค้นหา การกระตุ้นจิตใจ การสนใจอย่างจดจ่อ การแยกแยะกลิ่นกรอง การย่อยจำแนก การสังเคราะห์ประสมขึ้นใหม่ และอื่นๆ

สามีฉันเขาบอกว่า เมื่อเวลาผ่านไป ประสบการณ์จริงเท่านั้นที่จะยังคงอยู่ให้พกพาไปใช้แก้ปัญหาให้กับชีวิตจริงในวันข้างหน้าได้ตลอด ส่วนประสบการณ์เทียมที่ไม่ชัดเจน เมื่อเวลาผ่านไปก็จะเลือนหายไปพร้อมกับคืนวัน มิสามารถนำไปใช้ได้จริงกับชีวิต ดังเช่นที่เห็นและเป็นอยู่ในระบบการศึกษาทุกวันนี้ และเด็กที่เรียนรู้ผ่านกระบวนการธรรมชาติจะเกิดจินตนาการที่ไม่รู้จบ ในช่วงชีวิตของเด็กก่อนเข้าสู่วัยรุ่น พวกเขาจะดื่มกินประสบการณ์และความประทับใจด้วยประสาทรับรู้ทั้งหมดที่เขามีอยู่ ทุกอายตนะล้วนเป็นประตูความรู้ที่เป็น 'กายปัญญา' (Body Wisdom) ทั้งสิ้น ดังนั้นการนำเด็กมานั่งรวมกันในห้องสี่เหลี่ยมแคบๆ ทั้งวันเป็นการทำลาย กายปัญญา ของเด็กชัดๆ"

“ครอบครัวเราเป็นครอบครัวโฮมสคูล การเดินทางคือส่วนหนึ่งของหลักสูตร และการสนทนาโต้ตอบกันคือวิธีเข้าสู่ความรู้ทางหนึ่งค่ะ เราทุกคน(พ่อแม่และลูกทั้งสาม) จึงต้องเป็นนักเรียนตลอดเวลา คำถามของลูกคือหัวข้อที่พ่อแม่ต้องไปหาความรู้หาข้อมูลมาตอบลูก หรือพาลูกเข้าไปหาแหล่งข้อมูล ซึ่งอาจจะ เป็นบุคคล สถานที่หรือหนังสือ และสอนลูกให้รู้จักวิธีที่จะเข้าถึงความรู้ ตามความสนใจของเขา ซึ่งจะเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาตนตลอดชีวิต เป็น Lifelong Learning ค่ะ”

“การให้ลูกๆ ได้มีประสบการณ์ตรงและเรียนกันสดๆ กับบุคคลหลากหลายอาชีพ เป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้แบบโฮมสคูลค่ะ และการเดินทางทำให้เด็กๆ ได้ใช้ชีวิตคละคล้ากับผู้คนมากมาย ช่วงที่เราไปเยี่ยมป่าแดง(เตื่อนใจ ดีเทศน์)บนดอย ลูกๆ เขาก็ไปเล่นคลุกอยู่กับเด็กๆ ชาวอาข่า มอมแมมจนแยกไม่ออกค่ะว่าคนไหนเด็กดอยคนไหนเด็กเมือง และเมื่อพักอยู่ในตัวเมืองเชียงใหม่ ฟ้าใสเขาก็ได้เพื่อนใหม่ ชื่อติวจากโรงเรียนปรีณซ์ค่ะ ส่วนไบคาลูกสาวและสายเมซก็ได้สนุกกับเพื่อนๆ วิทยาลัยที่สโมสรคิตตี้แบร์ของน้ำอู่มอ้มและป่าเบล”

“สองวันสองคืนบนดอย เด็กๆ เรียนรู้การทำของเล่นแบบชาวอาข่าจากวัสดูธรรมชาติ ซึ่งต้องเริ่มตั้งแต่กระบวนการเสาะหาไม้ในป่าไม้เลยทีเดียวนะ เรียนรู้จักการสังเกตแยกแยะไม้อ่อนไม้แก่ ฝึกทักษะการใช้มีดใช้พขว้า ฟ้าใสได้แผลเป็นที่ระลึกเสียด้วย เมื่อเล็ดออกบ้างก็เชียวชาญขึ้น”

“เรื่องราวที่พ่อแม่คุยกับลูก ไม่ได้เป็นเพียงความรู้ที่เด็กเขารับเข้าสมองและใช้แต่กระบวนการทางความคิดและจำเท่านั้นนะค่ะ หากแต่เด็กๆ เขาได้ร่วมรู้สึกด้วยหัวใจดวงน้อยของเขาด้วย เมื่อเด็กๆ ใช้สมองคิดถึงเหตุถึงผล คิดถึงความเป็นมาและความน่าจะเป็น ใช้หัวใจรับรู้ความรู้สึก ไม่ว่าจะเศร้าใจและเสียใจต่อธรรมชาติที่ถูกทำลาย โมโหและโกรธคนที่ทำ วิตกกังวลกับสิ่งแวดล้อมที่พวกเขาจะต้องเผชิญเมื่อเขาโตขึ้น ทั้งความคิดและความรู้สึก ทั้งสมองและหัวใจ จะผสมกันให้เกิดจิตสำนึกและเจตคติในความรับผิดชอบต่อโลกและจักรวาล ฉันทึ่งอย่างยิ่งว่า เมื่อไหร่ที่เด็กๆ เขาสามารถประสานความคิด เหตุผล ตรรกะทั้งหลายให้สมดุลกลมกลืนกับอารมณ์ความรู้สึก ใรรู้หนาว มีความรักความเมตตา และมีสุนทรียภาพ เมื่อนั้นจิตวิญญาณของเด็กๆ เขาจะหยั่งรู้ด้วยสัญชาตญาณว่า อะไรคือหน้าที่ของความเป็นมนุษย์”

เรื่องที่สำคัญที่สุดที่ครูผู้สอนเน้นอยู่ในหลายๆ ครั้งก็คือ “พ่อแม่โฮมสคูลต้องรู้จักลูกให้ลึก” ก่อนที่จะจัดหรือวางแผนหลักสูตรการเรียนให้กับลูก จะต้องใช้เวลาในการสังเกตนิสัยการเรียนรู้ของลูกแต่ละคน ในการสังเกตนิสัยเด็กนี้ต้องใช้ความละเอียดอ่อนซึ่งความเป็นพ่อแม่เป็นแม่ช่วยได้มากทีเดียว สำหรับครูผู้สอนให้ความสนใจถึงความแตกต่างที่มีอยู่ตามธรรมชาติของเด็กแต่ละคน อย่างศึกษาเทียบดูทั้งวิถีทางตะวันตกและตะวันออก

“ลูกทั้งสามของฉันทูเจ้าเรือนกันไปคนละอย่างค่ะ เจ้าคนโตนี้ธาตุม หรือวาตะ ตัวอมสูงอยู่ไม่ค่อยสุข เคลื่อนไหวรวดเร็วเหมือนลม พุดก็เร็ว มนุษย์สัมพันธ์ดีเยี่ยม มีความคิดสร้างสรรค์ เรียนรู้อสิ่งใหม่ๆ ได้เร็ว ความจำระยะสั้นดี แต่เห็นอย่างง่ายไม่อดทน วิตกกังวลง่าย ชอบทำอะไรหลายอย่างในเวลาเดียวกัน เจ้าลูกคนกลางนี่เขาเป็นเด็กธาตุน้ำ หรือกษะ ตัวป้อมๆ ขาวๆ ใจเย็นเหมือนน้ำ ใจดี มีความ

มันคง ไม่ค่อยตื่นเต้นกับอะไร ชอบอยู่เงียบๆ ทำอะไรคนเดียวได้นานๆ พี่ชายมักจะเรียกเขาว่า 'ไอ้ฮึด' เพราะจะทำอะไรซ้ำๆ แต่เรียบร้อยประณีต ส่วนลูกสาวคนเล็กนี่ก็ธาตุไฟ หรือปิตตะ ดุและใจร้อนเหมือนไฟ อารมณ์รุนแรง อ่อนไหว ฉลาดแกมโกง พุดเก่ง ธาตุเจ้าเรือนของเด็ก ไม่ได้หมายความว่าเด็กคนไหนมีธาตุอะไรก็ต้องเป็นอย่างนั้นตลอดไปนะคะ พ่อแม่ต้องช่วยปรับสมดุลให้ลูกค่ะ ...

นอกจากธาตุเจ้าเรือนที่บ่งบอกอารมณ์นิสัยใจคอของเด็กแล้ว เรายังต้องสังเกตวิธีการเรียนรู้ของลูกๆ ด้วยค่ะ เด็กแต่ละคนมีวิธีการเข้าหาความรู้ต่างกัน และมีวิธีคิดต่างกัน คือจะต่างกันด้วยวัยส่วนหนึ่ง และด้วยวิธีการเฉพาะของตัวเองอีกส่วนหนึ่ง บางคนเรียนรู้ได้ดีจากการฟัง ช่างซักช่างถาม ชอบบ่นร่วมวงสนทนากับผู้ใหญ่ บางคนเรียนรู้ได้ดีจากการอ่านและการสังเกต อาจจะเป็นหนอนหนังสือประจำบ้าน และเด็กบางคนก็ชอบเรียนรู้ผ่านการเคลื่อนไหว”

ครูส้มมีความเชื่ออย่างมั่นคงว่า เด็กๆ มีกระบวนการเข้าถึงความรู้โดยธรรมชาติอยู่ในตัว ดังที่เรียกว่า ญาณทัศนะ (Intuition) และตลอดเวลาของพวกเขาคือการเรียนรู้ พ่อแม่ที่จะจัดการศึกษาให้กับลูกถ้าไม่ตระหนักชัดตรงนี้ก็อาจจะเครียดได้ง่ายๆ พอมีคนทักเมื่อไหร่ก็กังวลขึ้นมาทันทีว่า ลูกเราเรียนตรงนั้นหรือยัง ตรงนี้รู้แล้วหรือยัง ลูกเล่นก็ไม่เห็นว่าเป็นการเรียนรู้ ลูกอยากอยู่เฉยๆ บ้าง ก็เกรงว่าลูกจะพัฒนาไม่ครบทุกด้าน ต้องเร่งให้ลูกทำกิจกรรมมากมายทั้งวัน ทั้งสัปดาห์

ครูส้มอ้างอิงคำพูดของ ศาสตราจารย์ ดร.ชยอนันต์ สมุทวณิช ที่ว่า “การนอนเล่นในวันหยุดก็เป็นกิจกรรมหนึ่งเช่นเดียวกับกิจกรรมอื่นๆ” และแสดงความเห็นด้วยเพิ่มเติมว่า “ถ้ามองให้ลึกซึ้งถึงการนอนหรือการพักผ่อน คือทักษะอย่างหนึ่งซึ่งมนุษย์ในอนาคตจำเป็นต้องฝึก และฉันยังคิดไปไกลว่า ผู้ที่มีความสามารถในการผ่อนคลายอย่างลึก จะกลายเป็นมนุษย์พิเศษที่หายาก เทียบได้กับอัจฉริยะแห่งยุคสมัยทีเดียว”

ครูส้มยังเคยเล่าถึงการศึกษาในแนว Quantum Learning ที่เห็นว่าร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงถึงกันหมดไม่มีทางแยกออกจากกันได้ ดังนั้นการศึกษาแนวนี้จึงเน้นความสำคัญของสภาพแวดล้อมทุกด้านที่กระทบอายตนะของนักเรียน

ห้องเรียนในโปรแกรมควอนตัม จะให้ความสำคัญกับผัสสะทุกด้านที่จะส่งผลในระยะยาว โดยไม่จำเป็นต้องมีห้องแล็บหรือเทคโนโลยีทันสมัยอะไรมากมาย เพราะยิ่งแวดล้อมไปด้วยอุปกรณ์มากเท่าไรนักเรียนจะถูกกระตุ้นมากเกินไป ขาดความนิ่งสงบทางใจและทางจิตวิญญาณ นอกจากนี้ยังมีการจัดหลักสูตรให้เด็กเรียนรู้การผ่อนคลายอย่างลึก ซึ่งมีเทคนิควิธีหลากหลายอย่างคล้ายๆ กับการทำสมาธิภาวนาแบบพุทธ บางแห่งจัดให้มีวันแห่งการไม่ทำอะไรเลย (do nothing day) ส่วนมากจะใช้กับวัยรุ่น เพื่อเรียนรู้จักการสื่อสารกับตัวเอง การจัดการกับความเครียดและความขัดแย้งทั้งกับภายนอก(สังคม) และกับภายใน(อารมณ์และความเปลี่ยนแปลงของตัวเอง)

ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ภายในครอบครัว “ฟังฮึดม” จึงเป็นเรื่องที่ลึกซึ้งละเอียดอ่อน อย่างมีความพยายามเข้าถึงแก่นแท้ของธรรมชาติในการเรียนรู้ของมนุษย์อย่างแท้จริง มากกว่าที่จะคิดและทำไปอย่างที่เคยเป็นมา เพราะการกระทำเช่นนั้นครูส้มบอกว่าเป็นต้นเหตุที่ทำให้การศึกษาและสังคมของเราล้มเหลว

อย่างไม่เป็นท่าอย่างที่เราเห็นกันอยู่ทุกวันนี้ ขณะเดียวกันก็เป็นเรื่องที่ทำทนายและยากที่จะเข้าใจ หลายคนจึงอาจเห็นว่าเป็นการเล่นเสียมากกว่าที่จะเรียน หลายคนบอกว่าเป็นการปล่อยลูกให้มีอิสระมากเกินไป และหลายคนถึงขนาดตั้งข้อกล่าวหาร้ายแรงว่า กำลังเป็นการใช้ลูกเป็นเครื่องทดลอง ทั้งหมดนั้นล้วนแต่เป็นเรื่องที่ต้องใช้สติปัญญา และหัวใจที่เปิดกว้างแท้จริง จึงจะสื่อสารกันได้

ในส่วนที่เรียกว่าเป็นการสอนหนังสือนั้น ครูส้มก็จัดให้กับลูกๆ ประมาณว่าสัก ๓๐% ของเวลาแต่ละสัปดาห์ โดยมีครูมาสอนพิเศษที่บ้าน สอนแบบบูรณาการไปในทุกวิชา ทั้ง วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษา สังคมศึกษา และอื่นๆ สัปดาห์ละ ๒ วันๆ ละประมาณชั่วโมงครึ่งถึงสองชั่วโมง ยึดหยุ่นไปตามสภาพ เพราะครอบครัวมีการเดินทางไปยังที่ต่างๆ อยู่บ่อยๆ จึงบางช่วงบางเดือนจะมีการเรียนพิเศษนี้ตลอดทุกวันเลยก็มี นอกจากนี้ฟ้าใสลูกชายคนโตยังเรียนภาษาอังกฤษกับสถาบันสอนภาษาเอยูเอ ที่เชียงใหม่ โดยได้รับการอนุโลมเป็นพิเศษแม้ว่าจะยังไม่จบชั้นมัธยม ๓ ตามระเบียบการรับนักเรียนของสถาบัน แต่เนื่องจากผ่านการทดสอบได้เป็นอย่างดี ขณะนี้ฟ้าใสเรียนถึงระดับ ๖ แล้ว (จากทั้งหมด ๑๕ ระดับ) และสามารถใช้อังกฤษโดยเฉพาะเพื่อการสื่อสารได้ดี เมื่อเทียบกับเด็กอื่นๆ ในวัยเดียวกัน

ข้อสังเกตของครูส้มก็คือ เมื่อถึงเวลา ๑๐.๐๐ น. โดยประมาณ คุณครูมาถึง ลูกๆ ก็พร้อมที่จะเรียนอย่างมีวินัยในตัวของเขาเอง (แสดงว่าเด็กโฮมสคูลไม่ได้หย่อนยานในเรื่องระเบียบวินัยเรื่องเวลาอย่างที่ป็นห่วงกังวลกัน) และครูสอนพิเศษก็บอกความรู้สึกว่า ลูกของครูส้มเรียนเหมือนกำลังหิว อยากรู้อยากเข้าใจด้วยตัวของเขาเอง และมักมีคำถามหรือหัวข้อพิเศษที่ทำให้ครูจะต้องไปศึกษาค้นคว้ามาให้ดีเพื่อตอบ และเรียนรู้ไปพร้อมกับเด็กๆ อันนี้ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นผลมาจากการที่เด็กๆ มีเวลาเป็นอิสระค่อนข้างมาก มีเวลาของการเรียนอย่างเป็นทางการเพียงสัปดาห์ละไม่กี่ชั่วโมง ทำให้เวลาของการเรียนไม่เป็นเรื่องน่าเบื่อ ต้องคอยหลีกเลี่ยง แต่กลับเป็นช่วงเวลาที่เขาจะได้ซักถามและได้รับความรู้ทางวิชาการจากผู้ใหญ่ ในสิ่งที่พวกเขาสนใจและยังกังขากับมัน

ขณะเดียวกันอาจจะมาจากการที่พ่อแม่ไม่ได้ตั้งเครียดกับเรื่องวิชาการมากนัก ทั้งครูผู้สอนพิเศษและเด็กๆ จึงไม่เกร็ง เรียนรู้อย่างสนุกมากกว่าที่จะต้องให้ได้ให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ครูส้มบอกว่า “ไม่กังวลว่าลูกจะได้น้อย มันใจว่าไ้มากหรือน้อยก็คิดว่าได้พอ ความรู้ทางวิชาการก็เหมือนกับการกินข้าว กินพออิ่มโดยไม่จำเป็นต้องคอยตรวจดูว่าใครกินเยอะกว่าใคร”

นอกจากนี้ครูส้มยังกล่าวว่า เรื่องแนวในการจัดการศึกษานี้ ต้องขึ้นอยู่กับจริตหรือความชอบของแต่ละครอบครัวด้วย โดยเฉพาะของลูกๆ อย่างของเธอนั้นชอบอย่างที่เป็นธรรมชาติ ชอบการเดินทางและการเก็บเกี่ยวเรียนรู้เอาจากข้างทาง ส่วนบางคนบางครอบครัวอาจจะชอบอย่างที่เป็นทางการตั้งโต๊ะเรียนกันเป็นเรื่องเป็นราวเลย ก็เป็นไปได้ ที่สำคัญคือจุดหมายปลายทางนั้นไปสู่การเรียนรู้ของลูกๆ เช่นเดียวกันเด็กๆ ได้เติบโตอย่างมีพัฒนาการครบพร้อมสมบูรณ์ตามที่ควรจะเป็น

จากทัศนคติความเชื่อในเรื่องหลักสูตรและแนวการจัดการศึกษาข้างต้น ทำให้มองเห็นได้ว่าเป้าหมายสูงสุดของการศึกษาเรียนรู้ของครอบครัว “พื้งอุดม” ก็คือ การพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งกาย ใจและจิตวิญญาณ ทำให้ชีวิตมีคุณภาพและยั่งยืน ซึ่งเป็นเป้าหมายในเชิงอุดมคติของการศึกษาที่ไปพ้นจากการศึกษาในกระแสหลักปัจจุบันที่ตอบสนองต่อระบบมากกว่าความเป็นมนุษย์

เมื่อมองลงมาถึงตัวลูกๆ โดยตรง ครูล้มคาดหวังว่า จากผลของความเพียรพยายามในวันนี้ ลูกๆ ของเธอจะเติบโตขึ้นอย่างคนที่สามารถเป็นตัวของตัวเอง คิดได้ด้วยตนเอง ไม่คล้อยไปตามความหลงผิดต่างๆ ที่เป็นปัญหาใหญ่ของสังคมปัจจุบัน มีวิถีคิดที่สามารถวิพากษ์วิจารณ์สังคมนี้ได้อย่างสร้างสรรค์

ในขณะที่คุณสยามกล่าวว่า อยากให้มองเป้าหมายอย่างไม่หยุดนิ่งอยู่แค่วันนี้ เช่นในเรื่องอาชีพ อีกสิบปีสิบปีต่อไปเชื่อว่าจะมีอาชีพเกิดขึ้นอีกตั้งมากมาย จึงต้องมีวิสัยทัศน์ และเปิดช่องให้เป็นไปได้หลายๆ ทาง ไม่มีเป้าว่าลูกจะเป็นหมอ เป็นวิศวกร หรือเป็นเจ้าแก แล้วแต่เขาว่าจะเป็นอะไร สิ่งที่เขาเลือกเป็นอาจจะต่างออกไป ซึ่งมันไม่ใช่เรื่องแปลกประหลาดขวางโลกหรือต่อต้านระบบอะไรทั้งสิ้น แต่มันเป็นทางเลือกที่เขามีสิทธิที่จะเลือก และมันมีคุณค่า เทียบได้กับผักปลอดสารพิษ ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ การรักษาตัวเองด้วยวิถีธรรมชาติบำบัด หรืออะไรทำนองนี้

ครูล้มยังช่วยย้ำให้เห็นว่า “เป้าหมาย ที่จริงแล้วไม่มี มีแต่ทาง ทุกวันทุกวินาที เราทุกคนล้วนอยู่ *ในระหว่างทางตลอดเวลา*”

ในเรื่องของการวัดผลประเมินผล ครูล้มพูดถึงเรื่องนี้โดยเริ่มจากความรู้สึกว่า พ่อแม่ที่จะจัดการศึกษาให้กับลูก มักจะกลัวผิด มีความกังวลอยู่ลึกๆ เสมอว่ากำลังทำอะไรผิดหรือเปล่า เพราะทำไม่เหมือนอย่างที่คุณอื่นเขาทำกัน ดังนั้น จึงควรพยายามอย่าเอาไปเปรียบเทียบกับจนกลายเป็นความรู้สึกผิดรู้สึกด้อย เราจะต้องมีวิถีคิดของเราเองขึ้นมาใหม่ สร้างปรัชญาขึ้นมาใหม่ ที่สำคัญคือการศึกษาไม่ใช่เพื่อการสร้างพลเมืองคุณภาพที่จะเป็นแค่กำลังของการสร้างชาติให้รุ่งเรืองร่ำรวยเท่านั้น แต่เราจะมองด้วยว่าเด็กทุกคนมีความเป็นมนุษย์ในตัวของเขาเอง และการศึกษาทำหน้าที่พัฒนาความเป็นมนุษย์นี้ให้เต็มขึ้น

อาจเปรียบเทียบกระบวนการทรรศน์ใหม่ของการเรียนรู้ว่าเหมือนกล่องคาไลโดสโคป ส่วนทัศนคติทางการเรียนรู้แบบเก่าเหมือนกล่องส่องทางไกลและกล่องจุลทรรศน์ ที่ทำให้เราเห็นภาพของโลกและชีวิตที่ต่างกัน เมื่อใช้กล่องส่องทางไกลและกล่องจุลทรรศน์ภาพที่เห็นจะเป็นภาพเดี่ยวเดิมๆ ตายตัว มองก็ครั้งก็เป็นภาพเดิม เหมือนอยู่บนความเชื่อเดียวแล้วทักท้วงเอาว่าสิ่งที่มองเห็นจากกล่องนั้นเป็นความจริงเป็นความถูกต้องแต่เพียงประการเดียว ทั้งบังคับให้คนอื่นจะต้องเห็นเป็นอย่างนั้นไปด้วย แต่โลกที่เปลี่ยนไปแล้วนี้ทำให้เรารู้ความจริงยิ่งขึ้นกว่าเดิมว่า จักรวาลเป็นสิ่งที่เคลื่อนไหวไม่ได้หยุดนิ่งตายตัว ดังที่พุทธศาสนาเรียกว่าเป็นอนิจจัง จึงเป็นเหมือนภาพที่เห็นในกล่องคาไลโดสโคป ขยับนิดเดียวลวดลายก็เปลี่ยน อย่างเป็นอิสระ เราไม่สามารถไปควบคุมให้มันเป็นลวดลายตามที่เราต้องการหรือให้เป็นลวดลายเดิมๆ แต่ความเป็นอิสระของลวดลายนั้นก็ไม่ได้ไร้แบบแผนเสียทีเดียว มันขึ้นกับโครงสร้างของตัวกล่อง มุมของกระจกสะท้อน และ

ขึ้นกระดาษสีเล็กๆ ที่เราใส่เข้าไป จึงมีความสม่ำเสมอมีจังหวะจะโคนและแบบแผนเฉพาะตัว ภายใต้องค์
เอกภาพของความเชื่อมโยงสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

เมื่อเรามองมาตรฐานในเรื่องของการศึกษา ครูสัมเปรียบเทียบว่า “มาตรฐานที่เรายอมรับกันจน
เป็นค่านิยมของสังคมทุนเสรีนั้น เป็นมาตรฐานที่ผลิตมนุษย์ขึ้นมาเพื่อรับใช้อะไร ถ้าเรายอมรับโดยคุณผู้ว่า
ลูกเราต้องเติบโตมาด้วยมาตรฐานที่สังคมทุนกำหนดไว้ และเรารู้สึกว่ามีความสุขและปลอดภัยกับโลก
วัตถุนิยม เราก็จำเป็นต้องเดินตามทางแห่งค่านิยมของคนหมู่มาก ก็ไม่ผิดอะไรนะคะ ฉันทเคาพในความ
หลากหลายของวิถีชีวิตเสมอ แต่ก็จะมีคนอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งก็มักจะเป็นพวกคิดมาก ชอบตั้งคำถามกับชีวิต
และแสวงหาความหมายที่ต่างออกไปจากกระแสใหญ่ คนกลุ่มนี้อาจจะให้คุณค่ากับความเรียบง่ายและ
ธรรมชาติมากกว่าความเจริญแบบโลกาภิวัตน์ ฉันทรู้จักคนกลุ่มนี้หลายคน พวกเขาจะเห็นคุณค่าของก้อน
กรวดธรรมดาๆ มากกว่าเพชรนิลจินดาแวววาว เมื่อมุมมองต่างกัน มาตรฐานก็ย่อมต่างด้วยเช่นกัน ที่กล่าว
เช่นนี้ก็ไม่ได้หมายความว่าเราไม่ควรมีมาตรฐานอะไรมาวัดความสามารถของเด็กเสียเลย ฉันทเพียงแต่อยาก
เห็นความหลากหลายของมาตรฐานด้วยหัวใจที่เปิดกว้างของหน่วยงานการศึกษาที่เกี่ยวข้อง และผู้คนในสังคม”

ปัจจุบันนักการศึกษาที่เริ่มตระหนกอย่างจริงจังว่า ผลสำเร็จของการศึกษาไม่ได้อยู่ที่หัวหรือสมอง
เท่านั้น แต่ในฐานะที่เราเป็นมนุษย์ หัวใจและความรู้สึก เป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งกว่า I.Q. หรือประสิทธิภาพใน
เรื่องของความคิดความจำอย่างเดียว ไม่ได้ทำให้มนุษย์เจริญขึ้นเลย มีกระแสเรียกร้องในเรื่องของ E.Q.
และเรื่องของจิตวิญญาณมนุษย์มากขึ้นทุกที เพราะโลกเราต้องการคนเก่งที่เป็นคนดีและมีความสุขด้วย
ขณะเดียวกันก็มีความตระหนกกันถึงทักษะทางปัญญาของมนุษย์ว่ามีความหลากหลาย และมีความเป็น
เฉพาะตัว การวัดและประเมินดูความสำเร็จของการศึกษา จึงต้องรวมทั้งความรู้ความจำ ความคิดเชิงเหตุ
ผล การคิดวิเคราะห์เปรียบเทียบ คิดเชื่อมโยง คิดสร้างสรรค์ และเรื่องจินตนาการ ความฝัน ความกลัว
ความเศร้า ความเมตตา หรือแม้แต่อารมณ์ขัน และอื่นๆ เข้าไปด้วย ดังนั้น กรอบวิธีคิด มาตรฐานการเรียนรู้
และวิธีการวัดผลประเมินผลแบบเดิมๆ ที่ผ่านมา สมควรต้องได้รับการทบทวนเพื่อให้ทันกับทัศนะใหม่ที่มี
ต่อโลกและชีวิต ที่เปลี่ยนไปแล้ว

สิ่งที่คุณสยามและครูสัมทำในแง่ของการวัดผลประเมินผลคือ การเป็นนักสังเกต บนฐานของความ
เชื่อมั่นว่าธรรมชาติของชีวิตคือการเรียนรู้ ไม่มีความกังวลว่าลูกจะเอาแต่เล่น หรืออยู่ว่างเปล่า เพราะเชื่อว่า
ตลอดเวลา นั่นคือการเรียนรู้ของเด็ก เชื่อว่าความรู้ที่เด็กได้มีมากกว่าวิธีการที่เราไปวัด เพราะบางเรื่องก็
ซึมซาบอยู่ในอารมณ์ความรู้สึก ในจิตใต้สำนึกและจิตวิญญาณที่ค่อยๆ ออกงามขึ้นของเด็กๆ ซึ่งไม่ใช่เรื่อง
ที่จะใช้แบบทดสอบใดเข้าไปวัดอย่างเป็นกลไก ใ่วางใจในชีวิตในความเป็นมนุษย์ว่า คนทุกคนมีสัญชาติ
ญาณของการเอาตัวรอด และมีธรรมชาติของการไผ่ดี เด็กทุกคนเกิดมาเพื่อที่จะไปให้ถึงสิ่งสูงสุดโดยตัวของเขา
เองอยู่แล้ว เพียงแต่ขอว่าผู้ใหญ่อย่าได้ไปปิดกั้นเท่านั้น

จากการสังเกตแล้วก็มีการบินที่ก นอกจากในชีวิตประจำวันแล้ว ในช่วงตอนค่ำก่อนนอนจะเป็นอีก
เวลาของการพูดคุย เป็นโอกาสที่เด็กๆ จะได้ทบทวนสิ่งที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน บางวันพวกเขาจะได้สวดมนต์

และแม่เมตตาให้กับสัตว์ร่วมโลกที่เสียชีวิตไปในวันนั้น บางวันก็มากไปด้วยคำถามของเด็กๆ ครูส้มและคุณสยามเป็นพ่อแม่ที่ละเอียดอ่อนมากในการสังเกตและบันทึกคำถามของลูกๆ ไว้ พร้อมกับมีคำตอบที่เข้าใจในมุมมองและภาวะทางอารมณ์ของเด็กๆ ด้วย นอกจากการบันทึกเป็นตัวหนังสืออยู่ในสมุดบันทึกที่คุ้นเคยแล้ว ครูส้มยังบันทึกด้วยสมุดภาพ และสมุดรวบรวมผลงานของลูกๆ ทั้งบทความที่เขียนเป็นประจำทุกเดือนในนิตยสารก็ถือได้ว่าเป็นบันทึกการเรียนรู้ของครอบครัวที่สำคัญและมีชีวิตชีวาอย่างยิ่ง

แง่คิดอีกข้อหนึ่งของคุณสยามที่พ่อแม่ทั้งหลายควรที่จะใส่ใจก็คือ เราอาจอยากเห็นลูกเป็นนักบันทึก อยากส่งเสริมให้ลูกบันทึก แต่การบันทึกเด็กไม่ได้ทำโดยวิธีการเขียนเท่านั้น เด็กบันทึกทุกอย่างที่เขารับรู้เอาไว้อย่างแน่นอน เพียงแต่มันอาจจะอยู่ในสมองอยู่ในจิตของเขา เมื่อมองเห็นนกตัวหนึ่งบินผ่านไป เด็กมองเห็นความสวยงามของนก ความสวยงามของปีกที่ขยับ ที่ผู้ใหญ่อาจไม่เห็น สุนทรียภาพเหล่านี้เด็กอาจไม่ได้เขียนบรรยายอะไรออกมา แต่มันก็จะได้รับการบันทึกเอาไว้แล้ว

พัฒนาการที่คุณสยามและครูส้มเห็นจากลูกๆ ของตัวเองก็คือ เมื่อเด็กโตขึ้นเขาจะเปลี่ยนแปลงไปด้วยตัวของเขาเอง โดยเฉพาะฟ้าใสลูกชายคนโต ซึ่งขณะนี้ก็มีอายุ ๑๓ ปีแล้ว ได้เดินมาบนวิถีทางการศึกษาแบบบ้านเรียนแล้ว ๔ ปี วันนี้ ที่เห็นได้ชัดคือความเป็นเด็กที่เชื่อมั่นในตนเอง มีอารมณ์ขัน มีความรู้สึกละเอียดอ่อนไหว เข้าได้ดีกับเด็กอื่นๆ รวมทั้งคนต่างวัย มีความคิดเป็นของตัวเอง รู้จักดัดแปลงสร้างสรรค์ และดูแลตัวเองได้ตามสมควรทั้งเรื่องการกินการอยู่ การใช้จ่าย(ครูส้มให้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายของตัวเองบางส่วนด้วยเงินที่ได้รับจากแม่เดือนละ ๓๐๐ บาท) การคบเพื่อน การไปเที่ยวหรือไปธุระด้วยตัวเองนอกบ้าน ในส่วนทางวิชาการถ้าพิจารณาจากความรู้และทักษะทางด้านภาษา และทางด้านคอมพิวเตอร์แล้ว ฟ้าใสมีความรุดหน้าไปมาก ไม่ด้อยกว่าเด็กวัยเดียวกันที่ศึกษาในระบบ

ในทางสังคมลูกๆ ของครูส้มก็ไม่มีปรากฏการณ์ใดที่จะบอกว่าพวกเขาขาดเพื่อน เหนง เข้ากับคนอื่นได้ยาก หรือทำงานเป็นที่ไม่ได้ อย่างที่สังคมกลัวว่าเด็กโฮมสคูลจะเป็น อย่างไรก็ตามครูส้มบอกว่าลูกๆ ของเธอไม่ใช่เด็กในอุดมคติ เพราะเด็กในอุดมคตินั้นไม่มีอยู่จริง เด็กไม่ใช่ดินที่จะเราจะปั้นให้เป็นรูปได้ดั่งใจ ไม่ใช่แป้งไม่ใช่ไข่ที่เราจะเอามาผสมกันแล้วให้ได้อาหารอย่างนั้นอย่างนี้ พวกเขาไม่ได้สมบูรณ์แบบ ยังทะเลาะและตะโกนใส่กันอยู่ พวกเขาไม่ได้ถูกจับมาไว้ในกล่องฆ่าเชื้อโรค ไม่ได้ถูกจัดให้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีไปหมดทุกอย่าง ที่จริงก็ยังมีชีวิตเช่นเดียวกับเด็กทั้งหลาย กับทั้งยังต้องสมบุกสมบันกว่าเป็นบางเรื่องอีกด้วย ข้อที่เขาอาจจะต่างออกไปหน่อยคือ เขาเป็นเด็กที่ได้รับอิสระ จากการที่พ่อแม่ให้โอกาส และมีความนับถือในตัวเขา อิศรภาพ ความรู้สึกอบอุ่นปลอดภัย การได้รับการยอมรับนับถือจากผู้ใหญ่ที่ยินดียอมตนอยู่ในความเท่าเทียมกับเด็ก เหล่านี้คือสิ่งที่ช่วยให้พวกเขามีความสุข และจะเป็นภูมิคุ้มกันให้กับพวกเขาตลอดไป

ครอบครัว “ฟิ่งอุดม” จึงกล้าที่จะกล่าวว่า “เราไม่กลัวว่าถ้าลูกเราไม่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ตามแบบแผนค่านิยมในปัจจุบัน ลูกเราจะหลุดออกนอกวงโคจรของสังคม ฉันทึ่งอย่างมากกว่า จากนี้ไปแนวทาง

การเรียนรู้ของมนุษยชาติจะต้องปรับเปลี่ยน การเปลี่ยนแปลงทั้งหลายนั้นไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนไปสู่สิ่งใหม่ทั้งหมด แต่มันต้องเป็นการเปลี่ยนอย่างผสมผสานกลมกลืนระหว่างสิ่งใหม่ที่ดีกว่าร่วมกับสิ่งเก่าที่มีคุณค่า”

“ทุกวันนี้เราคิดว่าเรามาถูกทางแล้วค่ะ ถึงแม้ว่าเราจะตอบคำถามของคนทั่วไปไม่ได้ชัดเจนว่าลูกจะได้รับความรู้ครบถ้วนตามมาตรฐานของเด็กทั่วไปหรือเปล่า จะสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้หรือเปล่า จะมีวุฒิปริญญาตรีสำหรับการไปสมัครงานในอนาคตได้หรือเปล่า ปัญหาเหล่านี้ไม่ได้ทำความยุ่งยากให้กับครอบครัวเราแม้แต่น้อย”

- ๗ -

เมื่อพูดถึงเรื่องปัญหาหรืออุปสรรค ครูสั่งบอกว่าปัญหาอย่ามียุ่บ้างเป็นธรรมดา แต่เมื่อเราไม่ได้มองว่ามันเป็นปัญหา มันก็ไม่กลายเป็นอุปสรรคมาขัดขวางสิ่งที่เรากำลังทำ “ถ้าไม่มองความทุกข์แยกออกจากความสุข มองปัญหาแยกจากใจทุกข์ ความทุกข์หรือปัญหาก็กลายเป็นการเรียนรู้ เพราะชีวิตเราอย่ามียุ่ ทั้งช่วงที่สนุกกับช่วงที่ไม่สนุกเป็นธรรมดา ถ้าคิดทำให้กลายเป็นการเรียนรู้ เราก็อยู่กับช่วงที่ไม่สนุกได้”

ปัญหาของเธอคือ การที่มีลูกหลายคน และมีช่วงวัยที่ต่างกันค่อนข้างมาก ก็จะมีอารมณ์ความรู้สึก มีความต้องการ มีการเล่น ที่แตกต่างกันไปตามวัย จึงมีโอกาสที่จะทะเลาะถกเถียงกันได้บ่อยๆ ลูกชายคนโตเริ่มมีความรู้สึกต้องการเพื่อนในวัยเดียวกัน ที่รู้ใจและไปไหนต่อไหนด้วยกันได้ประสาเด็กผู้ชายที่เริ่มเข้าสู่วัยรุ่น ที่จริงเขาก็มีเพื่อนเยอะ แต่เวลาว่างอาจจะไม่ตรงกัน เนื่องจากส่วนใหญ่เด็กสมัยนี้ต้องเรียนพิเศษกันมากในวันเสาร์-อาทิตย์ และอีกอย่างเขาอาจเริ่มคิดถึงบรรยากาศของเพื่อนในชั้นเรียน ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายไปอีกแบบหนึ่งจากกลุ่มเพื่อนที่เขามีอยู่ในขณะนี้

ตอนนี้ฟ้าใส่กำลังหาคำตอบให้กับตัวเอง เขาเริ่มสนใจเรื่องการเรียนพิเศษ การเรียนสิ่งที่เป็นระบบ เป็นวิชาการ เริ่มคิดว่าถ้าเขาจะไปเรียนมหาวิทยาลัย เขาจะต้องเตรียมตัวและจะต้องเรียนรู้อะไรบ้าง ซึ่งสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นด้วยตัวของเขาเอง คุณสยามและครูสั่งก็ไม่ได้ปิดกั้นอะไร และเห็นว่าเป็นพัฒนาการของลูก เขาย่อมอยากแสวงหาเรียนรู้ให้ครบทุกๆ ด้าน บทบาทของพ่อแม่ก็คือเป็นที่ปรึกษาและให้การสนับสนุน และช่วยดูว่ามีแนวทางใดบ้าง ที่จะรองรับเส้นทางเดินต่อไปของการศึกษาและชีวิตของลูกชายคนโต ในช่วงวัยที่กำลังมาถึงระยะเวลาของการเปลี่ยนผ่าน

สุดท้ายคือข้อสรุปของทั้งคุณสยามและครูสั่งว่า “ครอบครัวเราเป็นครอบครัวเล็กๆ ในสังคม เราไม่ได้เป็นเพียงนักฝัน เราเป็นนักปฏิบัติด้วย ... ครอบครัวเราไม่ใช่สูตรสำเร็จ ไม่ใช่ต้นทฤษฎี การเรียนรู้แบบโฮมสคูล ไม่มีสูตรสำเร็จตายตัว”

- ๘ -

คำให้สัมภาษณ์ของ ด.ช.ฟ้าใส พึ่งอุดม

“โตขึ้นผมอยากเป็นครู แต่ต้องเป็นครูอนุบาลเท่านั้นนะ ครูชั้นประถมไม่เอา ... เห็นจากโรงเรียนอนุบาลข้างบ้านครับ ดูน่าสนุก บังคับเด็กให้ทำอะไรก็ได้ ...

พูดเล่นนะครับ พูดจริงๆ ผมอยากเป็นก๊าก เป็นคนทำอาหาร ... เพราะเป็นคนชอบทำอาหารทานเอง ชอบทำแบบแปลกๆ ทุกวันนี้ก็ฝึกทำอยู่บ่อยๆ รายได้พออยู่ได้ก็พอแล้ว ... เป็นหมอเหรอ ไม่เอาหรืออกอยู่แต่ในโลกแคบๆ เจอแต่คนใช้ทั้งวัน

เวลาของผมแต่ละวัน ก็ทำกับข้าว อ่านหนังสือ ซี้จ้กรยาน ดูหมา นั่งเล่น ถ่ายรูป อ่านหนังสือนั่นแหละมากที่สุด ... หนังสือที่ชอบอ่านคือพวกเกี่ยวกับการรบ อย่างตอนนี้อ่านเรื่องยุทธการได้สมุทรออยู่ เคยตามอ่านการ์ตูนเรื่องดิน ดิน แต่ไม่เอาแล้ว เพราะมันแพง แม่ให้ออกตังค์เอง เลยเอาไว้ใช้อ่านดีกว่า ... พวกวรรณกรรมยาวชน มีอยู่หลายเล่ม อ่านจนหมดทุกเล่มแล้วครับ ... การ์ตูนของอเมริกา ไม่ชอบ เพราะมีแต่พวกอเมริกันฮีโร่ ไร้สาระ ... ครับ รู้สึกว่าวันๆ ยังมีเวลาว่างอยู่มาก

เรื่องเรียน เรียนเกือบทุกวันละครับ จันทร์กับพฤหัสบดีเรียนกีตาร์ ศุกร์เรียนไวโอลิน เสาร์อาทิตย์เรียนคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ หรือไม่ก็ไปหาญาติ ถ้าอย่างนั้นเรียกว่าเรียนวิชาสังคมด้วยตัวเอง ... อ้อ ก็เป็นสังคมนอกบ้านไง ... ส่วนถ้าอยู่เชียงรายได้ ก็จะเรียนภาษาอังกฤษที่เฮอเยอ เกือบทุกวันเลยเหมือนกัน

ปัญหามีอยู่บ้างครับ จะไปหาเพื่อนต้องไปตอนเย็นๆ ตอนที่เขาเลิกเรียนแล้ว วันเสาร์อาทิตย์ก็ไม่ว่าง เขาเรียนพิเศษ เราก็อยากไปหาญาติ ... ญาตินี้เป็นญาติผู้พี่ครับ เขารู้เรื่องคอมพิวเตอร์เยอะ เป็นช่างด้วย ไปอยู่กับเขา ไปรี้อดูเครื่อง ซ่อมเครื่อง วันก่อนยังได้ทำเชื่อมบัดกรีชิ้นส่วนเครื่องด้วยกัน แต่พอมานแล้วให้พ่อฟัง พ่อบอกว่าระวังจะเป็นมะเร็ง เพราะทำอยู่ในห้องแคบๆ

กลับไปเรียนในโรงเรียน ก็คิดอยู่ครับ เรียนชั้นมัธยม แล้วไปเข้ามหาวิทยาลัย ... อยากเรียนในสาขา Food Science

บทสรุปของครอบครัว “พึ่งอุดม”

ภูมิหลังและสถานภาพของครอบครัว

พ่อ สยาม พึ่งอุดม

อายุ ๔๓ ปี การศึกษา เคยศึกษาในวิทยาลัยเพาะช่าง และคณะรัฐศาสตร์ ม.รามคำแหง

แม่ สมพร พึ่งอุดม

อายุ ๔๐ ปี การศึกษา ปริญญาตรี จากคณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บุตร ด.ช. ฟ้าใส พึ่งอุดม

อายุ ๑๓ ปี เคยศึกษาในระบบถึงชั้นประถมปีที่ ๔

ด.ช. สายเมฆ พึ่งอุดม

อายุ ๘ ปี ไม่เคยศึกษาในระบบ

ด.ญ. ไบคา พึ่งอุดม

อายุ ๕ ปี ไม่เคยศึกษาในระบบ

คุณพ่อเป็นคนรักอิสระและความจริงของชีวิตมาตั้งแต่ยังเป็นหนุ่ม ได้ปฏิเสธการเรียนในระดับอุดมศึกษา โดยเคยไปเป็นครูอาสาสมัครพัฒนาชุมชนในเขตภูเขา จังหวัดเชียงราย จึงมีความผูกพันกับวิถีชีวิตชนบท และการดำเนินชีวิตที่ไม่จำเป็นต้องเดินไปตามกระแสสังคมอย่างไม่มีความคิดเป็นของตนเอง

คุณแม่เป็นนักอ่าน นักคิด นักกิจกรรม ตั้งแต่ยังเรียนชั้นมัธยม มีความสนใจในเรื่องปรัชญาชีวิต และศาสตร์ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของตะวันออก อย่างพยายามนำมาใช้ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชีวิตที่เป็นจริง วัฒนธรรมในครอบครัวจึงมีลักษณะของการพูดคุยแสวงหาความถูกต้องความดีงามของผู้คนและสังคมอย่างสม่ำเสมอ เป็นผลมาสู่การตัดสินใจเลือกวิถีทางของการจัดการศึกษาให้กับลูกๆ ของตนเองบนพื้นฐานของการพยายามสร้างทางเลือกให้กับชีวิตที่เป็นอิสระ พึ่งตนเอง

ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวอยู่ในขั้นมั่นคง ทำให้ค่อนข้างมีเวลาที่เป็นอิสระในการดูแลและจัดการศึกษาให้กับลูกๆ ได้อย่างเต็มที่

แรงบันดาลใจและจุดเริ่มต้น

ด้วยความคิดเป็นอิสระมาตั้งแต่หนุ่มสาว และเป็นครอบครัวที่ไม่หยุดการแสวงหาเรียนรู้ ดังนั้นเมื่อมีลูกก็มีความคิดอยู่ข้างในลึกๆ โดยตลอดว่าอยากจะจัดการศึกษาให้กับลูกด้วยตนเอง โดยเฉพาะผู้เป็นพ่อ ได้มองเห็นความทุกข์ใจของลูกในระบบการศึกษา และภาวะความผิดพลาดที่การศึกษาลับกลายมาเป็นตัวปิดกั้นความคิดสร้างสรรค์ และกร่อนทำลายพลังชีวิตของเด็กๆ ลงไป มีการพูดคุยกันในระหว่างพ่อและแม่มายาวนานในเรื่องที่จะนำลูกออกจากระบบโรงเรียน

ชั้นเรียนของลูกเคยเกิดเหตุการณ์ครูใช้ไม้บรรทัดทุบเหล็กขว้างปานักเรียน แม้ลูกชายจะไม่ได้เป็นเป้าหมายของเหตุการณ์ครั้งนั้น แต่พ่อแม่ก็เพิ่มความรู้สึกว่าคุณภาพการศึกษาในโรงเรียนเป็นเรื่องที่ล้มเหลวมากขึ้นทุกที

เมื่อลูกชายคนโต ซึ่งมีวัยห่างจากลูกชายคนที่สองค่อนข้างมาก เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ในปี ๒๕๓๙ ขณะที่มีอายุ ๘ ปี ก็ตัดสินใจนำลูกออกจากระบบโรงเรียนทันที พร้อมกับนำชื่อลูกไปฝากไว้กับโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก กาญจนบุรี เป็นผลมาถึงลูกชายคนที่สอง อายุ ๔ ปี และลูกสาวคนเล็ก อายุเกือบ ๒ ปี ซึ่งยังไม่เคยเข้าศึกษาในระบบโรงเรียนเลย ได้รับการศึกษาแบบบ้านเรียนไปด้วย

ในการจัดการศึกษาให้กับลูกๆ ทั้งคุณพ่อและคุณแม่มีบทบาทอย่างแข็งขันร่วมกัน

ปรัชญาความเชื่อ จุดมุ่งหมายหรือคุณลักษณะที่ต้องการ

มีความสนใจศึกษาปรัชญาแนวคิดในเรื่องของการศึกษาอย่างกว้างขวาง จนสามารถที่จะถ่ายทอดทัศนะของตนได้อย่างลุ่มลึก และนำมาใช้ในกระบวนการจัดการศึกษาภายในครอบครัวได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในแนวทางการศึกษาที่ศรัทธาในศักยภาพการเรียนรู้ของมนุษย์โดยธรรมชาติ การศึกษาที่พัฒนาความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ทั้งกาย ใจ สติปัญญา และจิตวิญญาณ การศึกษาที่มีความเป็นพลวัต การศึกษาแบบองค์รวม การศึกษาเพื่อคุณภาพของชีวิต การศึกษาเพื่อความยั่งยืน ทั้งหมดนั้นถือได้ว่าเป็นปรัชญาความคิดทางการศึกษาที่กำลังได้รับการยอมรับว่า จะสามารถช่วยให้มนุษย์และโลกรอดพ้นไปจากวิกฤตการณ์ต่างๆ ที่รุนแรงอยู่ในปัจจุบันได้

เป้าหมายทางการศึกษา จึงเป็นเป้าหมายตามอุดมคติของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ในขณะที่เดียวกันความคาดหวังที่มีต่อลูกๆ ก็คือ อยากให้ลูกเติบโตขึ้นอย่างเป็นผู้ที่มีความมั่นคงทางความคิด สามารถเป็นอิสระเป็นตัวของตัวเอง ไม่หลงคล้อยไปตามกระแสสังคมที่ผิดๆ และกล้าหาญที่จะทำในสิ่งที่แตกต่างออกไป อย่างสร้างสรรค์

หลักสูตรและแนวการจัดการศึกษา

มีการค้นคว้าแสวงหาหลักสูตรและแนวการจัดการศึกษาของครอบครัว จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งในทางตะวันออกและตะวันตก มีการสื่อสารหาประสบการณ์กับทั้งในประเทศและต่างประเทศผ่านทางระบบอินเทอร์เน็ต ซึ่งที่สุดแล้วก็กลับเป็นเรื่องที่เรียบง่าย สอดคล้องไปกับธรรมชาติในการเรียนรู้ของเด็กๆ ที่มีความแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล และมีความเป็นแบบแผนน้อยที่สุด

มีการจัดครอบครัวการเรียนรู้ภายในครอบครัวให้เป็นแนวทาง เรียกว่า “หลักสูตรเรียนด้วยหัวใจ” ให้ความสำคัญกับความมีอิสระ ความสนใจใคร่รู้จากภายในของเด็กๆ การเก็บเกี่ยวเรียนรู้อย่างเป็นธรรมชาติท่ามกลางสภาพแวดล้อม ผู้คน วัฒนธรรม และเรื่องราวหลากหลายระหว่างการเดินทาง ท่ามกลางการเล่น การกระทำทุกอย่างของเด็กแม้แต่ในระหว่างการเล่นเงี่ยงเหย เป็นการเล่นที่เรียนรู้ในฐานะเป็นสิ่งที่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง เป็นผลจากประสบการณ์จริงและการประจักษ์แจ้ง ที่ครอบคลุมการสัมผัสรับรู้ทั้งหมดของมนุษย์ ความรู้จึงไม่ได้เป็นแต่เพียงเรื่องของการคิดการจำ แต่เป็นทั้งหมดในความเป็นมนุษย์

ในส่วนของการเรียนวิชาการอย่างเป็นแบบแผน มีการเรียนการสอนโดยครูพิเศษเสริมเพิ่มเติม ในลักษณะที่เป็นบูรณาการของวิชาต่างๆ โดยปกติคือสัปดาห์ละ ๒ วัน วันละชั่วโมงครึ่งถึงสองชั่วโมง

แนวการประเมินผลและผลสัมฤทธิ์ในตัวเด็ก

มีความเชื่อว่า การวัดผลประเมินผลทางการศึกษา จะต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปสู่การยอมรับมาตรฐานที่มีความหลากหลายอันเป็นธรรมชาติจริงของมนุษย์ และครอบคลุมพัฒนาการในทุกๆ ด้านอย่างแท้จริงมากขึ้น ทั้งในเรื่อง I.Q. E.Q. พหุปัญญา อารมณ์ความรู้สึก ความรักความเมตตา และอื่นๆ

กรอบวิธีคิดและวิธีการวัดประเมินผลของการศึกษาไทย จะต้องมีการพัฒนาให้สอดคล้องทันกับนวัตกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปแล้วนี้ มิฉะนั้นก็จะกลับกลายเป็นเครื่องขัดขวางการเรียนรู้ที่แท้จริงของผู้เรียน

แนวทางในการประเมินผลที่ครอบครัวใช้อยู่คือ การสังเกตและการบันทึก อย่างตระหนักในความละเอียดอ่อนลึกซึ้ง และต้องเข้าใจธรรมชาติของเด็กอย่างแท้จริง ไม่ติดกับรูปแบบตายตัว เป็นต้นว่า มองเห็นการบันทึกเป็นแค่การเขียนลงในสมุด เป็นต้น เพราะการบันทึกของเด็กโดยธรรมชาติ ยังมีลักษณะที่เป็นความประทับใจ การตรึงตราไว้ในความทรงจำ การดูซ้ำไปซ้ำมาอย่างไม่รู้ตัว หรืออื่นๆ ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรม และเข้าถึงในทางคุณค่าอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ ก็คือการสอบร่วมกับทางโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก กาญจนบุรี

ลูกๆ ในครอบครัว “ฟิ่งอูตม” จากการสังเกตพบว่ามีพัฒนาการที่ดีทุกคน เห็นได้ชัดเจนในฟ้าใส ลูกชายคนโต ที่แสดงออกถึงการเป็นตัวของตัวเอง กล้าออกความเห็นวิพากษ์วิจารณ์ มีอารมณ์ขัน และต้องการตัดสินใจเลือกแนวทางของตนเองแล้ว เมื่อสนใจในความรู้ใด ก็มีความเพียร รู้วิธีที่จะเข้าถึงความรู้ และมีความสามารถที่จะเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี

ความสัมพันธ์ทางสังคม

เด็กๆ มีกลุ่มสังคมค่อนข้างมาก โดยผ่านทางกลุ่มเพื่อน กลุ่มกิจกรรมของพ่อแม่ ประกอบกับเป็นคนที่มีมนุษยสัมพันธ์ เข้ากับทุกๆ คนได้เป็นอย่างดี ที่บ้านมีผู้ไปมาหาสู่อยู่เป็นประจำ พ่อแม่พาเด็กๆ เดินทางไปพบเห็นเรียนรู้ยังที่ต่างๆ สม่่าเสมอ เป็นโอกาสให้ได้พบได้สมาคมกับคนหลากหลายอาชีพ หลากวัย หลากฐานะ จึงนับได้ว่า เด็กๆ ได้รับประสบการณ์ทางสังคมอย่างไม่มีอะไรที่จะแสดงถึงความขาดแคลนเลย

แนวทางการเชื่อมต่อการศึกษาระบบ

พ่อแม่เห็นว่าลูกจะเข้าเรียนต่อในระบบอีกเมื่อใดก็ได้ที่เขาต้องการ โดยไม่คิดว่าวัยจะเป็นอุปสรรค และเชื่อว่าลูกมีทักษะความรู้เพียงพอ ขณะนี้กำลังหาช่องทางให้กับลูกชายคนโต ซึ่งเริ่มมีความต้องการของตัวเองที่อาจจะกลับเข้าไปศึกษาในระบบอีกในระดับมัธยมปลาย

ปัญหาหรืออุปสรรคสำคัญ

ไม่รู้สิกว่ามีปัญหาใดที่จะกลายเป็นอุปสรรค เพราะเห็นว่าทั้งหมดล้วนแต่เป็นการเรียนรู้ และเป็นทางที่จะต้องเดินไป ซึ่งย่อมต้องมีโจทย์ให้แก้ มีทุกขมีสุขบ้างเป็นธรรมดา

เรื่องที่เกิดขึ้นในครอบครัวที่อาจจะดูเป็นปัญหาบ้างก็คือ การที่ลูกทั้งสามคนมีวัยที่ห่างกันอยู่ค่อนข้างมาก ทำให้มีความสนใจ ความต้องการ การเล่น และอารมณ์ความรู้สึก แตกต่างกันไปตามวัย บางครั้งเป็นเหตุให้ทะเลาะถกเถียงกัน

บทที่ ๕ ครอบครัว “สมพงศ์”

คุณสาทร สมพงศ์ และคุณจินตนา คู่ชีวิต ภายหลังจากสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่มาด้วยกันแล้ว ได้ดำรงชีวิตไปพร้อมกับการทำงานในลักษณะของคนทำงานทางสังคม อยู่เป็นเวลายาวนาน จบจนถึงปัจจุบัน ด้วยความมั่นคงไม่เปลี่ยนแปลง คุณสาทร เป็นผู้ยื่นความหลังให้ฟังว่า

“ทำงานพัฒนาชนบทมาโดยตลอด เป็นผู้ส่งเสริมงานเกษตรกรรมทางเลือก แนะนำชาวบ้านให้เลิกใช้สารเคมีหันมาใช้วิธีการที่ปลอดภัยกว่า ภายหลังจึงมาจับงานด้านเด็กและเยาวชน เพราะเห็นสาระของการทำงานพัฒนาสังคมว่าต้องลงลึกไปให้ถึงเรื่องการศึกษา การเปลี่ยนแปลงคนเป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึก ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงแค่เทคนิค อย่างเปลี่ยนจากสารเคมีมาเป็นสมุนไพร การศึกษาน่าจะเป็นทางที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงคนได้อย่างถึงรากถึงโคน และการทำงานกับเด็กๆ นั้นให้ความบริสุทธิ์ที่สุด ไสมากกว่า จากการศึกษาที่เด็กยังแปดเปื้อนจากสังคมน้อยกว่าผู้ใหญ่”

“ในการทำงานกับเด็กได้แนวคิดส่วนหนึ่งมาจากเรื่อง โรงเรียนไต้ร่มไม้ ของท่านรพินทรนาถ ฐาปกร ว่าการศึกษานั้นเรียนที่ไหนก็ได้ หากเริ่มมาจากภายในตัวเอง จากสิ่งที่สนใจ การอุทิศตนเพื่อการศึกษาให้กับเด็กๆ ของท่านรพินทรนาถ ต้องเสียสละและต่อสู้กับความยากลำบากทุกอย่าง ทำให้เราประทับใจว่าโลกนี้ก็ยังมีคนแบบนี้ กลายเป็นแรงบันดาลใจให้ทำโครงการโรงเรียนไต้ร่มไม้ขึ้นมาบ้าง”

“การดำเนินงานอยู่ภายใต้ร่มของมูลนิธิสุธรรมชาติ สงขลา และได้รับความช่วยเหลือจากสถานทูตออสเตรเลียในระยะเริ่มต้น เริ่มตั้งแต่ปี ๒๕๓๖ ทำงานจัดกิจกรรมส่งเสริมการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชนในหมู่บ้าน กินอยู่อาศัยนอนอยู่กับพระในวัด จนถึงปี ๒๕๓๙ ก็แยกโครงการมาทำที่จังหวัดพัทลุง มีเพื่อนช่วยซื้อที่ให้ก่อน เนื้อที่กว่า ๓๐ ไร่ บรรยากาศแวดล้อมไปด้วยสวนยาง ลำห้วย ป่าเขา เหมาะที่จะเป็นสถานที่สำหรับการเรียนรู้ที่มีความใกล้ชิดกับธรรมชาติ ช่วงนี้ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนของแคนาดา และ UNDP โครงการได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องจนถึงทุกวันนี้”

- ๑ -

สมาชิกของครอบครัว “สมพงศ์” จึงคุ้นเคยกับกิจกรรมทางสังคมและการเรียนรู้ อย่างเป็นปกติอยู่ในชีวิต มีโอกาสได้เดินทางและใกล้ชิดกับการสัมมนาหรือการฝึกอบรมที่มีเนื้อหาสาระในเชิงสร้างคุณค่าบ่อยครั้ง ทั้งกิจกรรมที่พ่อแม่เป็นผู้รับผิดชอบจัดเอง และจากการติดต่อห้อยตามพ่อแม่ไปด้วย จึงกล่าวได้ว่าลูกๆ ได้รับการซึมซับกลายเป็นเด็กที่มีโลกทัศน์กว้างไกลกว่าเด็กทั่วไป ด้วยเหตุที่ได้รับโอกาสที่มากกว่านี้ แสดงออกเป็นคุณลักษณะโดดเด่น โดยเฉพาะ “หวัน” ลูกชายคนเล็ก ที่แม้อายุน้อยแต่ก็มีอิสระเป็นตัวของตัวเองเกินวัย แต่เรื่องที่ควรชื่นชมนี้ กลับกลายเป็นความรู้สึกไร้ค่าและทนไม่คอยได้ของคนเป็นครู ที่ต้องมารับหน้าที่เป็นครูประจำชั้นของเด็กชายหวัน

“หวัน ไม่ชอบไปโรงเรียนตั้งแต่ครั้งอยู่อนุบาล ตื่นเช้าขึ้นมาร่ำเรง แต่พอรถโรงเรียนมาถึงพฤติกรรมเปลี่ยนเป็นหงอไปเลยในทันที เคยแอบไปดูที่โรงเรียน เห็นเขานั่งเสียบ ทั้งๆ ที่เป็นเด็กไม่เสียบเลยยามอยู่ที่บ้าน เก็บมาคิดอยู่เหมือนกันว่าถูกหรือเปล่านั้นที่ส่งลูกเข้าโรงเรียน เพราะเห็นได้ชัดเจนว่าเขาทุกข์มากที่ต้องไปโรงเรียน ในขณะที่พี่สาวของเขาไม่ได้แสดงออกถึงขนาดนี้”

คุณจินตนา ผู้เป็นแม่ซึ่งใกล้ชิดกับลูกๆ เป็นผู้เล่าเหตุการณ์ในขณะนี้ ซึ่งความคลีคลายในที่สุดก็คือ การตัดสินใจนำลูกชายออกจากโรงเรียน มาจัดการศึกษาให้ด้วยตนเอง

“หวันเริ่มมีคำพูดว่า ไม่อยากไปโรงเรียน เมื่อขึ้นชั้นประถม ๑ และโอ้อ้อทำทุกอย่างเพื่อที่จะไปถึงโรงเรียนให้ช้าที่สุด พอขึ้นประถม ๒ ภายในภาคเรียนแรก ปีการศึกษา ๒๕๔๐ ในขณะที่เขามีอายุย่างเข้า ๘ ปี วันหนึ่งเขาก็เดินเข้ามาหา และพูดอย่างจริงจังว่า ตั้งแต่พรุ่งนี้ ผมจะไม่ไปโรงเรียนอีกแล้ว แม่ทำโรงเรียนใหม่ให้ผมเถอะ”

“เมื่อไปคุยกับครูประจำชั้น ครูบอกว่าหวันไม่ได้มีปัญหาอะไรนัก นอกจากพลังในตัวเขานั้นออกจะสร้างความปั่นป่วนให้กับชั้นเรียนอยู่บ้าง เขาชอบคุย ชอบเอาเรื่องต่างๆ ที่ไปเห็นไปรู้มาเล่าให้เพื่อนฟัง ครูบอกโลกของเพื่อนกระเจิดกระเจิงด้วยคำพูดของหวัน ตอนเช้าครูจะเริ่มสอน หวันจะยกมือขออนุญาตว่ามีของจากบ้านอยากจะแนะนำให้เพื่อนได้รู้จัก วันหนึ่งพอครูถามว่าใครทำการบ้านเสร็จแล้ว หวันยกมือเป็นคนแรก ครูแปลกใจมากเพราะทุกที่เขาแทบจะไม่เคยทำการบ้าน พอครูบอกให้เอาออกมาดู เขาทำท่าคันกระเบาๆ กักๆ แล้วเงยหน้าตายบอก การบ้านไม่อยู่ หนูเอาไปกินหมดแล้ว เพื่อนหัวเราะเสกกันทั้งชั้น แต่ครูไม่ได้ซ้ำด้วยเลย ... เหตุการณ์และเด็กแบบนี้ครูไม่เคยเจอ แม้จะไม่เห็นว่าเป็นความผิดของเด็ก แต่ก็ไม่รู้จะดูแลเด็กแบบนี้ได้อย่างไร”

“จึงตกลงกับครูประจำชั้นเป็นเบื้องต้นว่า ขอให้หวันหยุดเรียนแล้วแม่จะดูแลเอง ลองดูสัก ๒ เดือน โดยที่ยังถือว่าเป็นนักเรียนของโรงเรียน ครูไม่ขัดข้อง ครูใหญ่ก็เช่นกัน เข้าใจว่าเพราะคงยินดีเป็นการแบ่งเบาภาระของโรงเรียน”

“เราก็มาลองทำความเข้าใจกับลูก ยอมรับกับเขาว่า แม่ยังไม่กล้า ยังกลัวว่าเขาจะไม่ได้รับความรู้ที่ดีพอ ไม่มีเพื่อน แต่ลูกชายยืนยันหนักแน่นว่า เขามีเพื่อนเยอะแยะ เขาอยากไปดูนก ไปดูปลาในห้องร้องอยากปีนต้นไม้ อยากขี่จักรยาน แม่จะให้เขาทำอะไรก็ได้ ขออย่างเดียวอย่าให้เขาต้องไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนอีกเลย พอครบสองเดือน ก็เป็นอันแน่นอน ไปขอลาออกจากโรงเรียน แล้วเอาชื่อไปฝากไว้เป็นนักเรียนของโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก กาญจนบุรี แต่สำหรับลูกสาวคนโตยังคงเรียนอยู่ในชั้นประถม ๕ ของโรงเรียนตามความสมัครใจของเขาต่อไป”

คุณสาทรเสริมในช่วงนี้ว่า “ที่โรงเรียนเคยมีเรื่องที่รุนแรงเกิดขึ้นกับหวัน ในตอนที่เขาอยู่ชั้น ป.๑ ใกล้จะขึ้น ป.๒ หวันถูกครูประจำชั้นตบที่ปาก แรงจนมีเลือดไหลซึมออกมา สาเหตุมาจากการที่เขายังคงคุยกับเพื่อน ในขณะที่ครูสั่งให้เสียบ หวันถูกตบปากอย่างนี้ถึงสองครั้งในเวลาใกล้ๆ กันจากครุคนเดิม หวันมาเล่าให้ฟังในตอนหลัง ว่าเขาไม่รู้สึกรู้สึกรู้สึกเจ็บมากนัก แต่รู้สึกตกใจ ไม่เข้าใจ ทำไมครูถึงทำอย่างนี้ และเขาไม่ต้องการพบ ไม่ต้องการเจอสภาพแบบนี้ในอีกเลยในชีวิต”

ความจริงในเงื่อนໄໝของครอบครัว “สมพงษ์” นับว่าสอดคล้องและเสริมซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดี ระหว่างการงานที่พ่อแม่ทำอยู่ กับการดำเนินการจัดการศึกษาให้กับลูกของตนเองไปด้วย โครงการโรงเรียน ได้ร่วมมือไม่เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับเด็กๆ “เด็กในโรงเรียนก็เหมือนเป็นเด็กด้อยโอกาสเหมือนกัน คือขาดโอกาสที่จะได้เรียนรู้จากชีวิตจริง จากสิ่งที่ควรจะได้เรียนรู้ในฐานะที่เป็นมนุษย์ กิจกรรมที่โครงการทำก็คือ การให้เด็กได้มาใกล้ชิดกับธรรมชาติ เรียนรู้การทำงานด้วยมือด้วยตีนด้วยแรงงานของตน ทั้งด้วยศิลปะ การหุงหาอาหารทำกับข้าว การเดินป่า ศึกษาต้นไม้ สัตว์ ทำงานร่วมกันผ่านความสัมพันธ์ในระบบค่าย ทุกๆ ครั้งวันก็ได้เข้าร่วมไปกับกิจกรรมเหล่านี้ด้วย”

อย่างไรก็ตาม คุณจินตนาบอกว่า ช่วงเริ่มต้นก็ยังเต็มไปด้วยความไม่มั่นใจ เพราะเด็กในโครงการโรงเรียนได้ร่วมมือยังเรียนอยู่ในระบบ งานของโครงการเป็นการเสริมสิ่งที่คิดว่าจะช่วยชีวิตของเด็กเติมสมบูรณ์ขึ้น ทำไปโดยพยายามที่ไม่ไปตั้งความคาดหวังมากนัก แต่เรื่องจัดการศึกษาให้กับลูกนี่เป็นการออกจากระบบเลย และในความเป็นลูกของเราเอง มันก็ทำให้อดที่จะคาดหวังอยู่เล็กๆ ไม่ได้ มีความกลัว และความกังวลของคนที่เป็นแม่ว่า เราอาจจะสอนให้ลูกมีความรู้ที่ดีไม่ได้ ไปแข่งขันสู้กับคนอื่นเขาไม่ได้ในอนาคต ความมั่นใจเริ่มมีมากขึ้นก็เพราะ ในขณะที่แม่ยังขาดความมั่นใจอยู่นี้ สิ่งที่ได้เรียนรู้ก็คือ ได้เห็นความมั่นคงในเสรีภาพและการไปพ้นจากความหวาดกลัวของเด็ก

“เรายังกลัว แต่ลูกเขาไปพ้นแล้ว เขามีอิสรภาพมากเหมือนได้หลุดเข้าสู่โลกกว้าง เข้าขึ้นขี่จักรยานหายไป กับกล้องดูนก ทุกเช้าตื่นขึ้นมาอย่างกับมีแผนการเอาไว้แล้วว่าจะไปทำโน้นทำนี่ บางวันรื้อหนังสือมากองเต็มท่วมตัวแล้วตะลุมอ่าน โลกเป็นของเขาแล้วตรงนั้น แต่เรายังอยู่ในความกลัว จนปัจจุบันก็ยังไม่แน่ใจว่าความกลัวหายไปจากใจหมดสิ้นหรือยัง”

“ลูกไม่กลัว จนเราถูกคิดว่า เด็กคนนี้เขาอยู่กับความไม่กลัวได้อย่างไร ไม่เคยเห็นสนใจเลยว่าถ้าไม่ได้ไปเรียนหนังสือที่โรงเรียน โตขึ้นจะเป็นอย่างไร นานเข้าก็เข้าใจว่า คนที่จะเป็นครูให้กับเรา ไม่ใช่ตำรับตำราเล่มไหน แต่เป็นเด็กคนนี่เอง มันอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูก ต้องเชื่อมั่นในลูกคนนี่ และต้องเชื่อมั่นในตัวเอง เกิดเป็นการทำข้อตกลงกัน หนูสอนแม่ แม่สอนหนู ที่หนูรู้หนูต้องบอกแม่ ในเรื่องที่ไม่รู้แม่ต้องเรียนจากหนู แต่ในเรื่องที่แม่รู้มากกว่าให้หนูเรียนจากแม่ เรามาเรียนร่วมกัน เรียนรู้จากกัน เพื่อให้ชีวิตของเรามีอยู่ด้านเดียว”

แรกๆ ก็มั่งงุ่มมั่งงาหรา จนกระทั่งค่อยๆ เข้ามาสู่ความเป็นชีวิตประจำวันมากขึ้น ตารางสอนอย่างเป็นทางการแบบแผนนั้นเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดว่าใช้กับเด็กไม่ได้ “เพราะชีวิตของเขาใหม่สดอยู่ทุกวัน เมื่อตื่นขึ้นมาเขาเจออะไรสักอย่าง เขาก็ต้องการเวลาที่จะไปรู้เรื่องนั้น ตารางสอนกลายเป็นเรื่องเบรคคน ให้คิดทำเป็นช่วงๆ สำหรับเด็กถ้าอะไรสนุกก็ยาวเลย เสียมากกว่า”

หวั่นสนใจโลกของเขามากกว่าที่จะสนใจการบวกลบคูณหารในหนังสือ ไม่ชอบวิธีการเปิดหนังสือ สอนเขาเป็นเรื่องเป็นราว แต่เขาก็อ่านหนังสือได้ ชอบอ่านหนังสือ จนแม่บอกว่าระหว่างโทรศัพท์กับหนังสือ หวันเลือกหนังสือก่อน

เขาชอบการเรียนเลขจากแม่ค้า จากการไปซื้อของ จากการเล่นทอยก้อนหินในน้ำ จากการเก็บผัก และเขาก็มีวิธีคิดเลขของเขาเอง ใช้มือและใช้ทุกอย่างในตัว โดยไม่ชอบการวิธีการตั้งหลักเลขบนกระดาษ ไม่ชอบท่องสูตรคูณ แม้จะซ้ำและอาจมีผิดบ้าง แต่เมื่อให้ลองดูใหม่ เขาก็จะให้คำตอบใหม่ที่ถูกต้อง วิธีคิดนี้เป็นเรื่องเฉพาะตัวของเขา ซึ่งแม่เองก็บอกไม่ถูกว่าเขาคิดและหาคำตอบออกมาด้วยวิธีการอย่างไร

เมื่อเขาสนใจเรื่องแมลง เขาก็จะไปนั่งอยู่กับมันได้เป็นวันๆ มีสมุดบันทึกไปเล่มหนึ่ง ไปนั่งสังเกต วาดรูป แล้วก็กลับมาเล่าให้แม่ฟัง เขาเคยไปเก็บหนอนทรายกับชาวบ้าน เอามาเลี้ยงใส่กะบะไว้ เพราะบางคนบอกว่าหนอนทรายโตขึ้นจะเป็นด้วง แต่บางคนบอกว่าไม่ใช่ เขาหาคำตอบด้วยการเฝ้าดูมันเติบโตด้วยตัวเอง ตำราเกี่ยวกับแมลงของนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัย เป็นหนังสือสนุกสำหรับหวัน เคยมีนักศึกษาที่เรียนเรื่องแมลงอยู่โดยตรงมานั่งคุยกับหวัน คุยกันได้เป็นวัน นักศึกษาบอกว่าเรื่องที่หวันรู้เป็นเรื่องที่เขา กำลังเรียนอยู่ ดังเช่น หวันบอกว่าผีเสื้อมันมีทั้งตาหลากและตาจริง

สิ่งที่เห็นได้ชัดเจนคือ หวันเป็นเด็กที่ช่างสังเกต มีความรู้สึกที่ไวต่อสิ่งเร้าภายนอกและสิ่งต่างๆ รอบตัว คุณสาวกรเล่าว่า เวลาไปอาบน้ำที่ลำธารด้วยกันตอนค่ำ หวันจะใช้ไฟฉายส่องดูปลา ดูกิ้ง ดูอะไรต่อมิอะไรที่เคลื่อนไหวอยู่ในน้ำ ดูเขาจะใส่ใจต่อสิ่งต่างๆ อยู่ตลอดเวลา ครั้งหนึ่ง คุณพ่อตกหนวดตัวใหญ่ได้ที่มากัดถุงข้าวสาร(พลาสติก)จนแหง่งโหว่ พ่อจะฆ่าหนูเสีย แต่เพราะความช่างสังเกตและความละเอียดอ่อนของหวัน หนูตัวนั้นจึงรอดตายในวันนั้น

“ผู้ใหญ่ติดอยู่กับผลประโยชน์ ก็คิดเพียงจะกำจัดหนูไปให้พ้นซะ แต่เด็กที่ไม่ติดกับผลประโยชน์ เขาจึงสังเกตเห็นว่า หนูมีแตนมเต่ง หนูคงมีลูก และมันยังอมอาหารไว้ในปาก หวันบอกว่ามันจะเอาอาหารไปให้ลูกที่รัง พ่ออย่าไปฆ่ามันนะ เราฟังลูกแล้วก็เลยต้องเอาไปปล่อย แต่ไปปล่อยเสียไกล เป็นการสั่งสอนว่าที่หลังอย่ามาทำลายข้าวของของเรา”

- ๓๓ -

แม้กระบวนการจัดการศึกษาจะเป็นไปในลักษณะที่เป็นธรรมชาติ และอยู่ในชีวิตประจำวันเป็นส่วนใหญ่ แต่คุณจินตนาซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบสำคัญในการศึกษาของลูกยังเห็นว่า ยังมีความจำเป็นต้องเทียบเคียงกับหลักสูตรของกระทรวงฯ โดยเฉพาะในเรื่องทางวิชาการ เพื่อดูว่าในแต่ละวัยแต่ละชั้น ลูกควรต้องรู้ อะไรบ้าง ที่ได้ในการศึกษาในระบบเขาเรียนกัน แล้วพยายามจัดให้มีเรื่องนั้นอยู่ด้วย แต่ถ้าเห็นว่าลูกยังไม่พร้อมจริงๆ ไม่สนุกกับมันเลย ก็จะไม่ผลักดัน และก็มีส่วนเรื่องที่ถูกสนใจ เขาก็จะไปได้ไกลกว่าสิ่งที่หลักสูตรกำหนด เช่น ในเรื่องของคณิตศาสตร์ หวันทีขณะนี้เทียบได้กับนักเรียนชั้นประถม ๔ เขารู้เรื่องหารยาว

ทัศนียม และการเฉลี่ยแล้ว แต่ในเรื่องพื้นที่ เขาไม่ชอบ แมกก็ไม่เคี้ยวเซ็ญ ในขณะที่เดียวกันเขาสนใจเรื่องเศษส่วน ถึงขั้นแปลงเศษส่วนให้กลายเป็นทัศนียมได้ ซึ่งออกจะล้ำหน้าไปกว่าที่หลักสูตรวางไว้

เมื่อพี่สาวซึ่งเรียนจบชั้นประถมปีที่ ๖ มีโอกาสไปศึกษาในโรงเรียนมูลนิธิของกฤษณมูรติ ที่ประเทศอินเดีย เป็นเวลาหนึ่งปีครึ่ง ตอนนั้นก็กลับมาอยู่บ้านกับครอบครัวแล้ว และเลือกที่จะศึกษากับกลุ่มเรียนทางไกลของการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) เพื่อให้ทันกับเพื่อนที่เคยเรียนในชั้นเดียวกัน และหวังที่จะสอบเทียบแล้วสอบเข้าเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาต่อไป ดังนั้น นับตั้งแต่เดือนตุลาคม ๒๕๔๒ ที่บ้านจึงต้องมีลักษณะของการเรียนที่เป็นกิจลักษณะมากขึ้น เพื่อตอบสนองต่อความต้องการและความจำเป็นของพี่สาว หนวันก็ได้รับผลนี้ไปด้วย มีบางส่วนที่เขาเข้ากลุ่มเรียนรู้ไปพร้อมกับพี่สาว

จึงมีการกำหนดว่า ทุกวันพุธ พฤหัสบดี และวันศุกร์ ช่วงเช้า จะเป็นการเรียนคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ทั่วไป และสังคมศึกษา ช่วงบ่าย เป็นการเรียนรู้ตามความสนใจ ที่ทั้งสองคนเสนอขึ้นมาเป็นหัวข้อการเรียนรู้ได้ อาจจะเป็นการทำงานศิลปะ ดนตรี การทำสวน หรืออื่นๆ ส่วนในวันที่เหลือนั้น มีอิสระและเลือกเรียนรู้ได้ตามความสนใจเช่นกัน อย่างไรก็ตามสำหรับหนวัน แม่จะปล่อยให้มีความยืดหยุ่นมากกว่า เมื่อไรที่เขารู้สึกเบื่อและหมดความสนใจ ก็จะได้รับอนุญาตให้ไปเดินเล่นได้

คณิตศาสตร์ จะมีเพื่อนซึ่งเป็นชาวมาเลเซียมาช่วยสอน จึงสอนเป็นภาษาอังกฤษ เท่ากับได้เรียนภาษาอังกฤษไปพร้อมกันในตัวด้วย สำหรับวิทยาศาสตร์และสังคมนั้น แม่เป็นผู้สอนเอง โดยมีเพื่อนๆ มาช่วยบ้างบางครั้ง ศิลปะ ก็มีเพื่อนมาช่วยสอนเช่นกัน นอกจากนี้ก็ยังมีอีกหลายๆ เรื่องที่ได้เรียนรู้ไปพร้อมกับกิจกรรมในค่ายที่โครงการโรงเรียนได้ร่วมมือจัดขึ้น ในส่วนของดนตรี พ่อเป็นคนสอน พี่สาวชอบเล่นขิม หนวันเล่นขลุ่ย แต่ดูเหมือนจะไม่ค่อยสนใจเท่าไร เธอจะมัวไปสนใจว่าขลุ่ยมีเสียงออกมาได้อย่างไร และถ้าใช้วัสดุต่างๆ มาทำ จะมีเสียงที่แตกต่างกันไหม

คุณสาทรช่วยย้ำตอนนี้ว่า เหตุการณ์แวดล้อมที่เป็นจริงก็ยังคงเป็นเรื่องสำคัญที่จะช่วยเสริมการเรียนรู้ อย่างเหตุการณ์จริงเรื่องหนึ่ง มีผู้หญิงแก่ผูกคอตายในหมู่บ้าน ก็กลายมาเป็นหัวข้อสำคัญที่พ่อแม่ลูกได้ล้อมวงคุยกันอย่างมีการวิเคราะห์ “มันเกิดอะไรขึ้นจึงทำให้คนต้องฆ่าตัวตาย และสังคมตรงนั้นเป็นมุสลิม ซึ่งไม่ยอมรับในเรื่องการฆ่าตัวตาย ให้ไปฝังศพนอกป่าช้าของหมู่บ้าน เราคุยกันว่าทำไมต้องมีการกีดกัน แม้กระทั่งคนที่ตายไปแล้ว เด็กได้ไปดูตั้งแต่ศพยังไม่ถูกปลดออกมา และรู้เรื่องราวทั้งหมดจนจดจำและบรรยายภาพได้ ทั้งยังเชื่อมโยงไปถึงเรื่องอื่นๆ ได้ด้วย อย่างหนวันเห็นคนฆ่าตัวตายลื่นออกมายาว ก็อยากรู้ว่าเพราะอะไร เขาก็ไปเปิดค้นหาสาเหตุจากในหนังสือต่อ”

- ๔ -

คำตอบของคุณจินตนาสำหรับเรื่องเป้าหมายในการจัดการศึกษาให้กับลูก ดูจะเป็นคำตอบที่จะต้องพิจารณาให้ลึกซึ้งอยู่ไม่น้อย คือ “ไม่มีเป้าหมาย” พร้อมทั้งเพิ่มเติมว่า “ไม่มีอะไรที่ต้องการจากเขา ไม่ได้ต้องการความสำเร็จอะไรจากเขาที่จะมาเติมเต็มให้กับตัวเรา”

พอลถามถึงเป้าหมายทำนอง เก่ง ดี มีความสุข เธอตอบว่า “ชีวิตจริงไม่ได้อยู่เฉพาะกับความสุข ชีวิตต้องเจอกับความทุกข์ด้วย จึงขอให้อยู่ได้อย่างเป็นปกติทั้งในยามสุขและทุกข์ ส่วน เก่ง เหมอ ไม่เก่งก็ ไม่เป็นไร ขอเพียงให้ชีวิตได้เติบโตงอกงามไปตามสมควร สำหรับเรื่องความดี อย่างน้อยก็อยากให้อีกกว่าที่ แม่เป็นอยู่ในวันนี้”

“เราคงไม่มีอะไรที่ต้องเตรียมให้เขา มากไปกว่าการสร้างเงื่อนไข สร้างบรรยากาศ ให้เขาได้ค้นพบ ตัวเอง แล้วพัฒนาศักยภาพตรงนั้นขึ้นมา อยากทำอะไรในอนาคต อยากมีอาชีพอะไร ก็ให้มีความสุขที่จะ ทำตรงนั้น ... เป็นเรื่องยากเหมือนกัน ที่จะตั้งเป้าหมายโดยเริ่มต้นจากความไม่มีอะไรเลย เพราะมันบั่น ทอนความเชื่อมั่น เนื่องจากเราถูกสอนมาให้เชื่อในความมั่นคง ... สำหรับตัวลูกแล้ว อนาคตที่ยังมาไม่ถึง ไม่ใช่เรื่องที่เราจะต้องไปวิตกเลย ... อยากให้เขามองโลกนี้ให้เหมือนกับครั้งแรกที่เห็นในชีวิตทุกครั้ง”

ทัศนคติในเรื่องการประเมินผลการจัดการศึกษาของเธอ ก็ออกจะทำพยานักการศึกษาอยู่ไม่น้อย เธอเตือนว่าต้องระวัง เพราะเมื่อไหร่ที่เริ่มต้นการประเมิน ก็เป็นการเอาตัวเราเข้าไปวัดคุณค่าทันที “ลูกของเราเองเราเห็นข้อเด่นข้อด้อยของเขาซึ่งมีอยู่ต่างกัน ลูกของเราเองเราจะไม่รู้ชี้หรือว่าเขามีชีวิตอยู่ในชั้น ไหน เขาควรจะเรียนรู้เรื่องอะไร โดยไม่จำเป็นต้องผ่านข้อสอบหรือใช้เครื่องมืออะไรเข้าไปวัด”

“ระบบการศึกษาและระบบการประเมินผลของเรา เป็นผลมาจากการสะสมความรู้ขึ้นมาจำนวน หนึ่ง แล้วก็กลายเป็นความยึดติดกับความรู้ที่นั้น กลายเป็น ฉันทู และมันก็จะต้องเป็นไปอย่างที่ฉันทูเท่านั้น แล้วเอาระบบเหล่านี้ไปใช้ประเมินเด็ก ทั้งๆ ที่สำหรับเด็กนั้นอะไรที่ผ่านเข้ามาในชีวิตของเขาจะเป็นของสด ใหม่เสมอ”

“เราใช้การประเมินจากในแง่ความสัมพันธ์เชิงชีวิตมากกว่า ไม่ได้เอากระดาษมาเป็นตัวประเมิน เอาจุดประสงค์มาวัดขึ้นมาเป็นค่า ๑-๒-๓-๔ ถ้าคุณทำตรงนี้ได้คือได้เกรด ๑ อะไรอย่างนี้ มันไม่เหมาะ สำหรับคน เพราะคนมีความหลากหลาย ซับซ้อนและมีความละเอียดอ่อนมากกว่าที่จะมาวัดกันแบบนั้น”

“เป็นการประเมินจากความสัมพันธ์กับคนด้วยกันมากกว่า ประเมินโดยชุมชน สังคมด้วย เช่น ดู จากกลุ่มเพื่อนของเขา ซึ่งลูกมีเพื่อนสนิทอยู่กลุ่มหนึ่งสี่ห้าคน มักจะไปทำอะไรด้วยกัน เด็กกลุ่มนี้ก็ดูเปิดเผย ดูมีความเข้าใจในชีวิต เวลาพูดคุยกันก็จะสะท้อนออกมา หรืออย่าง เดิมชาวบ้านเคยบอกว่าไม่เอาลูก เข้าโรงเรียนลูกจะโง่ แต่ตอนนี้ใครๆ ก็บอกว่า ใ้หวันมันไม่ใช่เด็กโง่ ยิ่งเมื่อเอาไปเปรียบเทียบกับเด็กทั่วๆ ไปด้วยแล้ว ยิ่งเห็นได้ชัดเจน”

“แม้เมื่อเปรียบเทียบกับพี่สาวของเธอเอง ก็เห็นได้ถึงความแตกต่าง เห็นถึงการที่การศึกษาในระบบ ได้ทำลายอะไรบางอย่างในตัวเด็กลงไป สำหรับพี่สาวเวลาเรียนสิ่งที่ต้องการคือคำตอบ อยากได้เฉพาะที่เป็นเนื้อหาความรู้ไว้ไปใช้สอบ เอาพอรู้แล้วก็ให้ต่อไปเรื่องอื่นอีก ส่วนหวันเขาจะถามว่าทำไมต้องเป็น อย่างนั้น หนังสือบอกว่าสี่ เกสร กลิ่นหอม...ของดอกไม้เป็นตัวล่อแมลง หวันบอกอย่าไปสนใจที่หนังสือ บอกเลย ไปดูดอกไม้จริงๆ ดีกว่า และต้องดูทั้งกลางวันกลางคืนเลยนะถึงจะดี เมื่อไปพูดกันด้วยกัน จอบ กระบห็นเกิดเป็นประกายไฟ ลองถามให้อธิบายถึงสาเหตุ คำตอบของเด็กที่เรียนมาในระบบคือ ไม่รู้ เลี้ยง

ไปแบบนี้ วันคว่ำจอบไปฟันดิน ฟันไม้ แล้วย้อนถามเราว่าเห็นอะไร บางทีเขาอาจอธิบายสาเหตุด้วย คำพูดยังไม่ได้ แต่ก็มีความหมายในการให้คำตอบของตนเอง”

ในเรื่องทางวิชาการ คุณจินตนาที่หมั่นสังเกตอยู่เสมอ และจะรู้ว่าลูกรู้อะไรและทำอะไรได้ แล้ว ก็ยังไม่รู้อะไร โดยเทียบเคียงกับหลักสูตรกระทรวงฯ ด้วยตามที่กล่าวแล้ว ชนิดให้ความสำคัญกับเรื่องของการพัฒนาการ อย่างยกตัวอย่างในกรณีพัฒนาการของทักษะทางภาษา แต่ก่อนวันเขียนสิ่งต่างที่เขาพบเห็นในลักษณะที่เป็นบันทึก แต่เดี๋ยวนี้จะซับซ้อนมีลักษณะคล้ายเรื่องสั้น คือมีเรื่องราว มีตัวละคร มีบทบรรยาย บทสนทนาโต้ตอบกัน เป็นต้น เรื่องอื่นๆ วันก็แสดงให้เห็นว่าเขาพัฒนาการเช่นเดียวกัน

และจากการที่วันเป็นนักเรียนในความดูแลของโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก กาญจนบุรี ด้วย โดยอยู่ในระดับชั้นประถม ๔ ส่วนหนึ่งจึงมีการวัดและประเมินผลด้วยการใช้ข้อสอบของโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ส่งทางไปรษณีย์ ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามระเบียบการวัดผลประเมินผลที่ทางกระทรวงศึกษาธิการกำหนดบังคับไว้

- ๕ -

สำหรับในเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคมนั้น วันเป็นที่รู้จักกันดีของเด็กๆ และผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน พูดได้ว่ารู้จักกันทุกคน แม้จะเป็นหมู่บ้านที่เขาและครอบครัวเพิ่งย้ายมาอยู่ใหม่ มักมีเพื่อนๆ มาล้อมวงที่บ้านเสมอ รวมทั้งวันยังชอบไปโรงเรียนด้วย(คนละโรงกับที่เคยเรียน) ไปแล้วก็ขอครูเข้าไปนั่งในชั้นเรียนร่วมเรียนกับคนอื่น ๆ แต่พอรู้สึกไม่สนุกก็จะขออนุญาตออกมา เวลาที่โรงเรียนมีงานเป็นพิเศษ อย่างการเข้าค่ายลูกเสือ แข่งกีฬา วันจะขอเข้าไปร่วม ซึ่งครูและทางโรงเรียนก็ไม่ได้ปิดกั้นอะไร วันจึงได้เพื่อนทั้งจากในโรงเรียนใกล้บ้าน และมีเพื่อนต่างรุ่นต่างวัยจากการเข้าร่วมในกิจกรรมของโครงการโรงเรียนได้ร่วมไม้ ซึ่งครอบครัวของเขาเป็นผู้ดำเนินการเอง

ทั้งพ่อและแม่ยืนยันว่า ไม่เคยปิดกั้นหากวันอยากจะกลับเข้าไปศึกษาในระบบอีก เพราะพี่สาวเองก็ยังถือได้ว่าเรียนอยู่ในระบบ ด้วยคิดว่านอกกระบบหรือในระบบนั้นไม่ใช่เรื่องสำคัญ อยู่ที่ตัวเด็กจะตัดสินใจเลือก จะอยู่ตรงไหนก็ตามสัจจะความจริงเป็นสิ่งที่เด็กจะค้นพบได้ในวันหนึ่ง จากสิ่งที่เขาเป็นอยู่จริง คุณสาทรกล่าวว่า รู้สึกขัดแย้งด้วยซ้ำถ้าจะใช้การบีบบังคับให้ลูกต้องคิดและทำเหมือนพ่อแม่ โดยยกอุทาหรณ์จากเรื่องของมหาตมาคานธี “นี่ถึงลูกชายของคานธี ซึ่งพ่อไม่ส่งเสริมให้เรียนมหาวิทยาลัย กลายเป็นความรู้สึกคับแค้นตลอดชีวิต เป็นคนตกอับชี้เหล่าเมายา โดยกล่าวโทษพ่อว่าเป็นสาเหตุ ไม่อยากให้เกิดเรื่องเช่นนั้นกับลูก ไม่อยากให้เขารู้สึกว่าถูกกีดกันในเรื่องการศึกษา จึงเปิดให้กับวันตลอดเวลา อยากกลับไปเรียนในโรงเรียนใหม่ แต่เจ้าตัวยืนยันพอใจในสิ่งที่เขาเป็นอยู่ในขณะนี้ตลอดมา”

- ๖ -

สิ่งที่คุณสาทรและคุณจินตนาพยายามเตือนตัวเองอยู่เสมอก็คือ การศึกษาไม่ใช่การสอน แต่เป็นการเรียนรู้ร่วมกันเป็นสำคัญ ต้องยอมให้ลูกๆ เป็นผู้สอนหลายสิ่งหลายอย่างให้กับพ่อแม่ได้ด้วย แต่ก็ไม่ใช่

เรื่องง่ายนักในทางปฏิบัติ เมื่อคุยกันถึงประเด็นปัญหาอุปสรรค ทั้งสองคนจึงเห็นพ้องกันว่า เรื่องนี้แหละที่เป็นปัญหาใหญ่ที่สุด

“รู้สึกว่าคุณในความจริงเรายังเข้าใจในตัวเด็กได้น้อย เรามักคิดถึงเด็กโดยผ่านจากความคิดของเราเองเสียมากกว่า แล้วก็ไปยึดว่าเขาเป็นอย่างนั้นจริงๆ ความเคยชินที่เรามีอยู่สะสมเอาไว้จากการเติบโตมาในระบบ กลายเป็นร่องลึกที่จะคอยพาเราให้ไปไปตามทางนั้น พอมาเผชิญกับความเป็นจริงของเด็กซึ่งมีความเป็นธรรมชาติอยู่ในตัวเขามากๆ มันก็เหมือนกับกระจกที่ส่องกลับมา มีหลายครั้งที่เห็นเลย ตายแล้วยายแม่มีคนเดิมมาอีกแล้ว”

“คำว่า เรียนรู้ร่วมกัน นั้นเราใช้กันมาก แต่ดูเหมือนใช้กันแค่เป็นถ้อยคำสวยหรู ไม่ได้ทำอย่างจริงจังๆ เอาเข้าจริงก็ยังสอนเด็ก ไม่ได้เรียนรู้จากเด็ก ไม่ได้เรียนรู้จากความเป็นจริงในชีวิตประจำวันร่วมกันกับเด็ก มันต้องใช้พลังอย่างมหาศาลในการที่จะเริ่มจากสิ่งที่เด็กเป็นอยู่ได้จริงๆ เริ่มให้ได้จากความรู้สึกนึกคิดของเด็ก ซึ่งต้องใช้การคิดค้นให้มากขึ้น ไม่ใช่ด้วยวิธีการพูดให้เด็กฟังอย่างเดียว Child Center จะเกิดขึ้นได้จริง ถ้าเข้าใจว่าเด็กเขาคิดอย่างไร ธรรมชาติของเขาเป็นอย่างไร เทคนิควิธีการต่างๆ มันจึงจะออกมาอย่างผสมกลมกลืนไปด้วยดี”

“ที่จริงเป็นเรื่องสนุกถ้าเราถือว่าการเรียนรู้ไปด้วย จะเห็นเลยว่าสิ่งที่เราไม่รู้ก็เยอะแยะ ต้องเปิดใจ เปิดเผยความรู้สึกของเราออกไป ประเภทคำถามของผู้ใหญ่ ถูกไหม ใช่ไหม ประเภทนี้อาจไปทำให้เด็กรู้สึกแย่งว่าอะไรคือถูกอะไรคือผิด ด้วยการที่เรามักจะมีกรอบมีคำตอบที่คิดว่าถูกกว่าอยู่แล้ว แล้วพยายามไปตะล่อมให้เด็กเข้าไปอยู่ในกรอบนั้นให้ได้ น่าแปลกใจทำไมจึงกลายเป็นสิ่งที่ยากนักสำหรับผู้ใหญ่ ในการที่จะทำให้โลกนี้เป็นสิ่งที่ดีใหม่อยู่เสมอร่วมไปกันกับเด็กๆ ให้ได้”

“ปัญหาจริงๆ อยู่ที่ผู้ใหญ่มากกว่าเด็ก แต่เรามักคอยโทษว่าปัญหาการเรียนการสอนอยู่ที่ตัวเด็ก ผมเคยโกรธกับคำพูดของลูกที่ว่า พ่อสอนมากไป เพราะมันมากกระทบทิ่มแทงตัวตน บ๊ยะ เราอยู่มาสี่สิบกว่าปีแล้ว ผ่านร้อนผ่านหนาวมามากกว่า แล้วทำไมจะสอนลูกไม่ได้ ในสิ่งที่เรารู้เราผ่านมาแล้ว แต่ก็สะดุดคิดเลยผ่านความโกรธตรงนั้นมาได้ ที่สำคัญคือความปรารถนาดีของเราทำให้เราไม่รอให้เขาได้เรียนรู้ด้วยตัวเอง หนไม่ได้ เรามักจะบอกเขาหมด ที่จริงก็คือความใจร้อน อยากให้ได้ยังไงเรา”

ส่วนเรื่องค่าใช้จ่าย คุณสาทรบอกว่าเรียนอย่างอยู่ในวิถีชีวิตเช่นนี้ ประหยัดกว่าส่งลูกเข้าโรงเรียนที่มีเพื่อนมาช่วยสอนก็จะเป็นไปแบบมาช่วยกันด้วยน้ำใจ ไม่ต้องมีคำตอบแทนใดๆ กัน ค่าใช้จ่ายที่ผ่านมามีส่วนใหญ่อะไรอยู่ในเรื่องการจัดหาหนังสือ และเครื่องใช้อุปกรณ์บางอย่าง โดยเฉพาะในเรื่องทางด้านศิลปะ สำหรับเรื่องที่ต้องใช้จ่ายมากที่สุดคือ การพาลูกไปยังที่ต่างๆ ไปเข้าร่วมกิจกรรมมากมายหลายที่ ซึ่งเป็นความจำเป็นของเด็ก เพื่อให้เด็กได้มีสังคมและเรียนรู้อย่างมีความหลากหลายครบถ้วน ในส่วนการเรียนพิเศษนั้น คุณจินตนาว่ามีทัศนะว่า คงต้องดูตามความจำเป็น ซึ่งมีความเป็นท้องถิ่นอยู่ด้วย ดูว่าเอาไปใช้ประโยชน์อะไรจริงๆ หรือกลายเป็นการพาลูกกลับไปสู่วรรณคดีสวนเดียวกันของสังคม ทั้งๆ ที่เขามีอิสระ

นอกจากมันมาแล้ว ควรให้ถือตามความพร้อมและความเหมาะสมตรงนั้น อย่างเด็กในหมู่บ้านชนบท เรื่องที่จำเป็นมากที่สุดคือพื้นฐานในการทำมาหากิน ไม่ใช่การเรียนพิเศษภาษาอังกฤษหรือคอมพิวเตอร์

ในส่วนบทบาทของรัฐในการที่จะเข้ามาสนับสนุนในเรื่องนี้ ครอบครัว “สมพงศ์” ให้ความเห็นอย่างหนักแน่นว่า ประเด็นสำคัญรัฐต้องเริ่มจากการเรียนรู้ มากกว่าที่จะคิดเอาเอง ตามความยึดติดว่า ฉันรู้ สร้างกรอบสร้างกฎเสียจนแทนที่จะสนับสนุนกลับกลายเป็นการบีบคั้นกดดันพ่อแม่ ปิดโอกาสในเรื่องนี้ไปอย่างน่าเสียดาย เรื่องที่เป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องรับผิดชอบจริงๆ ก็คือ การจัดให้มีแหล่งบริการการเรียนรู้ต่างๆ อย่างแพร่หลายทั่วถึงและมีคุณภาพ เช่น ห้องสมุด หนังสือ และอื่นๆ เปิดอย่างเป็นทางการให้เด็กทุกๆ ส่วนได้มีโอกาสได้ใช้อย่างเต็มที่

สุดท้าย คุณจินตนากล่าวถึงความรู้สึกเล็กๆ ที่มีอยู่ในใจ จากการเป็นคุณแม่ที่ได้จัดการศึกษาให้กับลูกด้วยตัวเอง ในระยะเวลาประมาณเกือบสามปีที่ผ่านมา “แม้จะเป็นคนที่ทำงานกับเด็กอยู่แล้ว รู้สึกมาตลอดเวลาว่า เด็กนั้นมีพลัง และทำให้เรามีความสุขกับงานนี้ตลอดมา แต่เมื่อมาทำกับลูกตัวเองโดยตรง ยิ่งเห็นชัดว่า สาระจริงๆ ของชีวิตอยู่ที่ตรงนี้นี่เอง กลายมาเป็นพลังของเรา ที่ช่วยเสริมเพิ่มเติมให้ชีวิตนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น”

- ๗ -

คำให้สัมภาษณ์ของ ด.ช. พันแสง สมพงศ์ (หวัน)

“ครูชอบบังคับเด็ก ขนาดเราตั้งใจทำข้อสอบแล้ว มาถึงเขาก็บอกไม่ดี ไม่เคยถามเราเลยว่าเราคิดยังไง ไม่ให้คำตอบเราเลย ...

ทำการบ้านไม่ผ่าน ครูตี เลยมาบอกแม่ว่า พรุ่งนี้ไม่ไปโรงเรียนแล้ว เลิกเรียนแล้ว

เรียนกับแม่ ยังไม่ได้ตั้งใจตัวเอง ผิดหวังนิดหน่อย ... อย่างเวลาอยากจะทำอะไรออกไปข้างนอก แต่แม่ไม่ให้ไป ... ส่วนที่ดีคือ เราอยากเรียนอะไรก็ได้ เราอยากวาดรูปก็ได้ ถ้าเป็นที่โรงเรียนเขาจะไม่ให้ทำ

สิ่งที่ชอบทำมากที่สุดคือวาดรูป ปูกลูกต้นไม้ อ่านหนังสือ เดินป่า และตอนนี้กำลังต่อจิ๊กซออยู่ ไปบอกเพื่อนๆ เขาไม่รู้ว่าจิ๊กซอคืออะไร ...

โตขึ้นผมอยากเป็นนักวิทยาศาสตร์ เพราะนักวิทยาศาสตร์ต้องการจะทำอะไร ก็ทำได้หมดเลย ต้องทดลอง ต้องคิดอะไรใหม่ๆ... แต่ยังไม่รู้ว่าจะเป็นนักวิทยาศาสตร์ได้หรือเปล่า ถ้าเป็นไม่ได้ ผมก็อยากเลี้ยงสัตว์ อยากทำฟาร์ม ... ส่วนอันไหนที่ทำไม่ได้ ก็ตัดออกไป”

บทสรุปของครอบครัว “สมพงศ์”

ภูมิหลังและสถานการณ์ของครอบครัว

พ่อ สาทร สมพงษ์

อายุ ๔๔ ปี การศึกษาปริญญาตรี สาขาสัตวบาล คณะเกษตรศาสตร์ ม.เชียงใหม่

แม่ จินตนา สมพงษ์

อายุ ๔๒ ปี การศึกษาปริญญาตรี สาขาสื่อสารมวลชน คณะมนุษยศาสตร์ ม.เชียงใหม่

บุตร ด.ญ.ตฤตา สมพงษ์ ชื่อเล่น ย่อม

อายุ ๑๔ ปี การศึกษา จบชั้นประถม ๖ ขณะนี้ศึกษา กศน. ระดับมัธยมศึกษา

ด.ช.พันแสง สมพงษ์ ชื่อเล่น หวัน

อายุ ๑๐ ปี เคยศึกษาในระบบถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒

เป็นครอบครัวคนทำงานทางสังคม (NGOs) เคยเป็นผู้ส่งเสริมเกษตรกรรมทางเลือก จนกระทั่งถึงปี ๒๕๓๖ เริ่มงานทางด้านเด็กและเยาวชน ในนามโครงการโรงเรียนได้ร่มไม้ สถานที่ตั้งอยู่ในจังหวัดพัทลุง มีกิจกรรมในลักษณะการจัดค่าย สร้างเสริมทักษะการเรียนรู้และความสามารถในการพึ่งตนเองให้กับเด็กในโรงเรียน โดยได้รับการสนับสนุนจากแหล่งทุนต่างๆ เช่น สถานทูตออสเตรเลีย กองทุนแคนาดา UNDP เป็นต้น โครงการดำเนินการอยู่จนถึงปัจจุบัน

ทั้งบิดาและมารดาจึงเป็นผู้มีประสบการณ์ในการทำงานกับเด็กมาระยะเวลาหนึ่ง มีความสนใจในนวัตกรรมทางการศึกษา เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ และพยายามนำมาใช้ให้กลายเป็นวิถีที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะในชีวิตการดำรงอยู่ของชุมชนชนบท

ดังนั้น ในกรณีของครอบครัว “สมพงษ์” นี้ จึงนับว่าสอดคล้องและเสริมซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดี ระหว่างการทำงานที่พ่อแม่ทำอยู่ กับการดำเนินการจัดการศึกษาให้กับลูกของตนเองไปด้วย

แรงบันดาลใจและจุดเริ่มต้น

ลูกชายคนเล็ก ซึ่งคุ้นเคยกับกิจกรรมทางสังคมและการเรียนรู้ อย่างเป็นอยู่ในวิถีชีวิต จากการที่ได้เดินทางและเข้าร่วมในกิจกรรม ทั้งที่พ่อแม่เป็นผู้รับผิดชอบจัดขึ้นเอง และจากการติดตามพ่อแม่ไปในที่ต่างๆ ด้วย จึงได้รับการซึมซับ เป็นเด็กที่มีโลกทัศน์กว้างไกลกว่าเด็กอื่นๆ ในวัยและในท้องถิ่นเดียวกัน สัมผัสให้เป็นเด็กที่มีอิสระ กล้าแสดงความคิดเห็น

เมื่อเข้าเรียน ในทัศนะของครูประจำชั้นจึงมีลักษณะเป็นเด็กที่ควบคุมไม่ได้ เด็กเคยถูกครูทำโทษอย่างรุนแรงด้วยการตบปาก ถึงสองครั้งในเวลาใกล้ๆ กัน ในช่วงปลายปีชั้นประถม ๑ เมื่อขึ้นชั้นประถมปีที่ ๒ ในปี ๒๕๔๐ เมื่อมีอายุได้ ๘ ปี ตัวลูกเองที่เป็นคนตัดสินใจเรียกร้องกับพ่อแม่ให้พาออกจากโรงเรียน

แรกสุดได้ใช้เวลา ๒ เดือน ทำข้อตกลงกับทางโรงเรียน ขอหยุดเรียนชั่วคราว ให้แม่เป็นผู้ดูแล จนเห็นว่าลูกตัดสินใจอย่างมีความตั้งใจแท้จริง จึงได้ลาลูกออกจากโรงเรียนมาจัดการศึกษาให้เอง โดยใช้การฝากชื่อไว้เป็นนักเรียนของโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก กาญจนบุรี สำหรับลูกสาวคนโตยังคงสมัครใจที่จะเรียนอยู่ในโรงเรียนต่อไป

การตัดสินใจท้ายที่สุดเป็นความเห็นพ้องต้องกัน ทั้งพ่อและแม่มีบทบาทร่วมกันในการจัดการศึกษาให้กับลูก ในทางปฏิบัติแม่จะมีความใกล้ชิดและเป็นผู้รับผิดชอบหลัก

ปรัชญาความเชื่อ จุดมุ่งหมายหรือคุณลักษณะที่ต้องการ

ได้รับอิทธิพลความคิดตามปรัชญาการศึกษา “โรงเรียนได้ร่วมไม้” ของรพินทรนาถ ฐากูร และแนวความคิดของกฤษณมูรติ เป็นสำคัญ ที่เน้นว่าการศึกษาคือธรรมชาติของชีวิต การเรียนรู้คือการเข้าร่วมเป็นหนึ่งในเดียวระหว่างชีวิตกับธรรมชาติ

ด้วยทัศนะการมองโลกมองชีวิตอย่างเป็นอยู่กับปัจจุบัน ตระหนักว่าชีวิตเป็นความสดใหม่ และอยากมองโลกนี้ให้เหมือนเป็นครั้งแรกที่เห็นในชีวิตทุกครั้ง จึงตั้งเป้าหมายการศึกษาของลูกไว้ว่า “ไม่มีเป้าหมาย” เพื่อไม่ให้ยึดติดอยู่กับการคาดหวังของผู้ใหญ่ แล้วใช้ความคิดนั้นไปกดดันเด็ก ให้เด็กได้มีโอกาสเข้าถึงอิสรภาพในการศึกษาเรียนรู้อย่างแท้จริง โดยผู้ใหญ่มีบทบาทในการสร้างเงื่อนไข สร้างบรรยากาศ ให้เด็กได้ค้นพบความสามารถของตนเอง แล้วพัฒนาพัฒนาชีวิตให้เติบโตงอกงามไปตามสมควร จนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างเป็นปกติทั้งในยามสุขและในยามทุกข์ หรืออย่างน้อยก็ทำได้ดีกว่าที่พ่อแม่เป็นอยู่ในวันนี้

หลักสูตรและแนวการจัดการศึกษา

ให้ความสำคัญอย่างมากต่อหลักการการเรียนรู้ตามธรรมชาติ การเรียนรู้จากความเป็นจริง การเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากความไม่รู้ ความสนใจ และธรรมชาติที่เกิดขึ้นจากภายในตัวเด็ก ให้เด็กมีเสรีภาพในการศึกษาเรียนรู้ด้วยตัวเองค่อนข้างมาก

กระบวนการจัดการศึกษาจะเป็นไปในลักษณะที่เป็นธรรมชาติ และอยู่ในชีวิตประจำวันเป็นส่วนใหญ่ จนตั้งแต่เดือนตุลาคม ๒๕๔๒ เริ่มมีการกำหนดวันและเวลาเรียนเป็นกิจลักษณะ (ซึ่งเกิดมาจากความต้องการของลูกสาวคนโตที่กำลังจะไปสอบเทียบกับ กศน.) คือ ทุกวันพุธ – ศุกร์ ช่วงเช้า เรียนเนื้อหาทางด้านคณิตศาสตร์ ภาษาอังกฤษ วิทยาศาสตร์ และสังคมศึกษา ช่วงบ่ายและวันอื่นๆ ศึกษาตามความสนใจ ทั้งนี้ แม่จะเป็นคนดูแลเป็นหลัก โดยมีเพื่อนๆ มาช่วยบ้าง แต่สำหรับลูกชายที่จัดการศึกษาให้โดยตรง ยังคงให้มีความยืดหยุ่น และมีเสรีภาพในการเลือกเรียนรู้อยู่อย่างเดิม

สำหรับหลักสูตร มีการเทียบเคียงกับหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ โดยเฉพาะในเรื่องทางการ แต่ถ้าเห็นว่าลูกยังไม่พร้อมก็จะไม่ผลักดัน ส่วนเรื่องไหนที่เด็กสนใจที่จะเรียนรู้ ก็จะส่งเสริม ทำให้จะมีบางเรื่องที่ได้รู้และไปได้ไกลกว่าที่หลักสูตรกำหนดไว้ด้วย

แนวการประเมินผลและผลสัมฤทธิ์ในตัวเด็ก

มีความเชื่อมั่นว่า ในความสัมพันธ์ระหว่างแม่ลูก ที่ใกล้ชิดและเรียนรู้จากกันและกันตลอดเวลา ทำให้สามารถเห็นได้ถึงพัฒนาการที่เป็นจริงของลูก จากการสังเกตสิ่งที่ลูกทำและสิ่งที่ลูกเป็น มากกว่าการใช้แบบทดสอบ หรือการวัดผลออกมาเป็นตัวคะแนน

ให้ความสำคัญกับการประเมินผลในแง่ความสัมพันธ์เชิงชีวิต และการประเมินโดยชุมชน และกลุ่มคนรอบข้าง เช่น การดูจากพฤติกรรมของกลุ่มเพื่อนของลูกที่สนิทสนมกัน ข้อคิดเห็นของผู้ใหญ่และคนทั่วไปในหมู่บ้านที่มีต่อลูก เป็นต้น ส่วนในเรื่องทางวิชาการ ดูจากความสำเร็จในงานที่ลูกทำ การรู้หรือไม่รู้ ทำได้หรือไม่ได้ ในเนื้อหาและการปฏิบัติในเรื่องที่เรียนโดยตรง พร้อมทั้งนี้ ก็มีการวัดและประเมินผลด้วยการใช้ข้อสอบของโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ด้วย

ความสัมพันธ์ทางสังคม

มีกิจกรรมร่วมกับโรงเรียนในหมู่บ้านอยู่บ้าง ทั้งในเวลาปกติและในช่วงที่โรงเรียนมีกิจกรรมพิเศษ ด้วยความต้องการโดยตัวของเด็กเอง เพื่อร่วมเข้าฟังในชั้นเรียนในบางเรื่องที่น่าสนใจ เล่นกับเพื่อน และทำกิจกรรมอย่างเช่นค่ายลูกเสือ กีฬา เป็นต้น เพื่อนที่โรงเรียนก็มาเล่นหรือพูดคุยกันที่บ้านอยู่เป็นประจำเช่นกัน

นอกจากนี้ ยังมีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมของโครงการโรงเรียนได้ร่วมไม้ ทำให้ได้เดินทาง ได้เข้าค่าย ได้มีความสัมพันธ์กับเพื่อนต่างวัย ต่างถิ่น หรือแม้แต่ต่างชาติ ซึ่งถือได้ว่ามีโอกาสทางสังคมมากกว่าเด็กอื่นๆ ในวัยและในละแวกบ้านเดียวกัน

แนวทางการเชื่อมต่อการศึกษาระบบ

พ่อแม่ไม่มีความคิดที่จะใช้การบีบบังคับให้ลูกต้องคิดและทำเหมือนพ่อแม่ และเชื่อว่าการศึกษาคือเป็นนอกระบบหรือในระบบนั้นไม่สำคัญ อยู่ที่ตัวเด็กจะตัดสินใจเลือกด้วยตัวของเขาเอง ด้วยความเชื่อมั่นว่าเด็กจะค้นพบสิ่งที่เขาต้องการได้ในวันหนึ่ง จากจุดที่เขาเป็นอยู่จริง

ดังที่ลูกสาวคนโต ก็นับว่ายังเป็นผู้ศึกษาอยู่ในระบบ มีความเชื่อมั่นในการการศึกษาในระบบ โดยที่พ่อแม่ก็สนับสนุน ในขณะที่ลูกชายคนเล็ก พ่อแม่ก็เปิดโอกาสตลอดเวลา หากคิดจะกลับไปศึกษาในระบบอีก

ปัญหาหรืออุปสรรคสำคัญ

ปัญหาที่เห็นว่าทำให้เป็นอุปสรรคอยู่บ้างคือ ความเคยชินที่ยังหลงเหลือและยึดมั่นติดตัวอยู่ของพ่อแม่ ที่เป็นผลสะสมมาจากการเติบโตมาในระบบ ทำให้มีหลายครั้งที่ยังคงสลัดไม่หลุดไปจากตัวตนเดิมๆ และกรอบวิธีคิดแบบเดิมๆ

แต่ก็เป็นความรู้ตัว และพยายามที่จะพัฒนาตัวเอง ด้วยการเรียนรู้ร่วมกันไปกับลูก โดยการให้การ
เรียนรู้ร่วมกันนี้ “เป็นความจริง” ไม่ใช่แค่ถ้อยคำสวยหรูที่ใช้พูดกันทั่วไป

บทที่ ๖

ครอบครัว “เหลืองแจ่ม”

เลขที่ ๒๑/๒๙ ในหมู่บ้านธนิทร ๒ ดอนเมือง เป็นที่อยู่อาศัยของครอบครัว “เหลืองแจ่ม” ซึ่งเป็นครอบครัวที่เต็มเปี่ยมด้วยความรักความอบอุ่นอย่างยิ่งครอบครัวหนึ่ง ระหว่างพ่อแม่และลูกๆ สามคน รวมทั้งยังมีลูกเด็กเล็กแดงวัยกำลังน่ารักจำนวนอีกหลายคนเป็นสมาชิกด้วยอีกส่วนหนึ่ง เนื่องจากคุณนิราพรเหลืองแจ่ม ได้ใช้บ้านของตนเปิดเป็นสถานรับเลี้ยงเด็กอ่อน “เบบี๋โฮม”

ภายในบริเวณที่กว้างขวาง และเต็มไปด้วยแมกไม้ มีเรือนขนาดใหญ่สองหลัง หลังหนึ่งเป็นที่พักของครอบครัว ส่วนอีกหลังใช้เป็นที่เลี้ยงดูเด็กๆ ทุกวันตั้งแต่เช้ายันค่ำ ที่นี้จึงมีแต่เสียงของเด็กๆ ยกเว้นเมื่อพวกเขาอนหลับ สร้างบรรยากาศให้บ้านมีชีวิตชีวาอยู่เสมอ ในตอนเช้ามีรถหลายคันมาจอด พ่อแม่ส่งลูกฝากไว้ให้คุณนิราพรดูแล พอตอนเย็นก็มารับกลับบ้าน เป็นเช่นนี้ทุกวันตลอดช่วงระยะเวลากว่าสิบปีที่ผ่านมา จนในช่วงสองปีหลังนี้เอง ที่การรับส่งเด็กๆ ของที่นี่มีสีสันของความน่ารักน่าเอ็นดูเพิ่มขึ้น เมื่อหนู “มะพร้าว” และหนู “มะปิ่น” ลูกสาวคนกลางและลูกชายคนเล็กของคุณนิราพร ซึ่งไม่ต้องไปโรงเรียนอีกแล้ว มาร่วมเป็นคนรับน้องๆ เข้าบ้าน และส่งน้องกลับบ้านด้วย เด็กๆ หลายคนพอมมาถึงก็ร้องเรียกหาพี่มะปิ่น พี่มะพร้าว ผู้ใหญ่หลายคนก็เช่นกัน การทักทายพูดคุยโอภาปราศรัยเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ อันเกิดมาจากความคล่องแคล่วแจ่มใสของเด็กทั้งสอง ดังนั้น ก็กิจการเบบี๋โฮมจึงนอกจากจะเป็นงานบริการอันเป็นสัมมาอาชีพะของครอบครัวแล้ว ก็ยังนับได้ว่าเป็นสังคมชุมชนเล็กๆ ที่ทำให้ครอบครัว “เหลืองแจ่ม” ไม่เคยเลยที่จะขาดแคลนผู้มาเยี่ยมเยือน

- ๑ -

คุณนิราพร จบการศึกษาด้านพยาบาล จากมหาวิทยาลัยขอนแก่น ด้วยการเป็นที่หนึ่งของรุ่น ได้เกียรตินิยม ขึ้นรับปริญญาเป็นคนแรก ช่วงหนึ่งเคยทำงานอยู่กับสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน อยู่ในส่วนงานอนามัยโรงเรียน ชุมชนเมือง จึงได้ออกหน่วยไปดูแลสุขภาพอนามัยของเด็ก ๆ ในโรงเรียนต่างๆ เป็นกิจวัตร นอกจากได้เห็นได้สัมผัสกับปัญหาทางสุขภาพของเด็กๆ ยากจนในกรุงเทพฯ และในจังหวัดใกล้เคียงแล้ว ยังได้เห็นถึงปัญหาของระบบโรงเรียนมาตั้งแต่ตอนนั้น

ขณะทำงานต้องดูแล “แมลงปอ” ลูกสาวคนโตไปด้วย ซึ่งยังเล็กอยู่มาก โดยพยายามเตรียมทั้งนมอาหารของลูกและอื่นๆ เอาไว้จนพร้อมก่อนที่จะไปทำงานฝากลูกไว้กับพี่เลี้ยงเด็ก วันหนึ่ง พ่อของลูกกลับมาบ้านในตอนกลางวันเนื่องจากลืมของจำเป็น จึงได้พบลูกสาวยืนเกาะรั้วร้องไห้ พี่เลี้ยงไม่อยู่ออกไปซื้อของข้างนอก ทิ้งเด็กเล็กๆ ให้นอนหลับอยู่คนเดียว ตั้งแต่นั้นคุณนิราพรก็ไม่เคยมีความสบายใจ จนที่สุดก็ปรึกษากันในครอบครัว ในฐานะที่เป็นพยาบาล รักเด็กและทำงานคลุกคลีอยู่กับเด็กๆ ตลอดมา จึงมีความ

เหมาะสมที่จะเปิดสถานรับเลี้ยงเด็กขึ้น เป็นโอกาสที่จะได้เลี้ยงดูลูกสาวอย่างใกล้ชิดด้วยตนเอง พร้อมกับมีรายได้จุนเจือครอบครัวไปด้วย

ในระยะเวลาอันใกล้นั่นเอง คุณเจษฎา เหลืองแจ่ม สามีซึ่งเป็นข้าราชการของกรมป่าไม้ ก็ได้รับทุนให้ไปศึกษาต่อระดับปริญญาเอก ที่ประเทศฟินแลนด์ คุณนิราพรตัดสินใจติดตามสามีไปอยู่ที่ประเทศฟินแลนด์ด้วย พร้อมกับลูกสาวที่มีอายุประมาณ ๓ ขวบ ถือได้ว่าช่วงนั้นเป็นช่วงเวลาของชีวิตที่แสนจะคุ้มค่า ได้เรียนรู้และเก็บประสบการณ์ที่สั่งสมมามากมาย

คุณนิราพรเล่าให้ฟังถึงเรื่องราวต่างๆ ในฟินแลนด์ ที่เธอและครอบครัวได้ไปใช้ชีวิตอยู่ราว ๕ ปี โดยเปรียบเทียบกับเมืองไทยของเราในหลายช่วงของการเล่าไปด้วย เห็นได้ชัดว่าบ้านเมืองของเขาเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์มากกว่าของเรา รัฐของเขามีวิสัยทัศน์และบริหารบ้านเมืองด้วยสติปัญญาและความเคารพในประชาชน ซึ่งดูเหมือนบ้านเราก็ขาดแคลนในเรื่องนี้มากกว่าบ้านเขาอยู่เช่นกัน

“ครอบครัวของเราแม้อยู่ในฐานะคนต่างชาติที่เข้าไปอาศัยและศึกษาเล่าเรียนแค่ชั่วคราว แต่เขาก็ให้การดูแลเกือบจะเช่นเดียวกับประชาชนของเขา ได้รับสิทธิหลายอย่างและมีหน้าที่ต้องเสียภาษีด้วย เราเป็นแม่เลี้ยงลูกอยู่กับบ้านรัฐก็มีเงินให้มาสนับสนุน ไปมีลูกสาวคนที่สองคือมะปรางที่นั่น เขาให้ค่าเลี้ยงดูลูก เทียบได้กับค่าแรงขั้นต่ำทีเดียว คิดเป็นเงินไทยเป็นหมื่นบาท จึงมีเงินเหลือเก็บอยู่มาก ลูกคนที่สองจะไ้มากกว่าลูกคนแรก ยังมีลูกหลายคนก็ยิ่งได้รับเพิ่มมากขึ้น รัฐของเขามีวิธีคิดมาให้เงินสนับสนุนให้แม่เลี้ยงลูกเองดีกว่าการไปลงทุนสร้างสถานรับเลี้ยงเด็ก ทั้งประหยัดกว่า และยังช่วยให้ประชากรของเขาได้รับการดูแลอย่างดีที่สุดตั้งแต่เกิด เป็นประชากรที่มีคุณภาพ”

“ห้องสมุดของชุมชน เป็นสถานที่ที่ดีมากๆ สำหรับการพาเด็กไป เขาเปิดให้เอาลูกเล็กๆ ไปห้องสมุดได้ด้วยเพราะครอบครัวที่นั่นเขาเลี้ยงลูกด้วยตนเองไปไหนก็เอาลูกไปด้วย เด็กเล็กๆ ร้องไห้กระจององแงในห้องสมุดไม่มีใครว่า มีเทปนิทาน ดนตรีให้เด็กฟัง ยังยืมหนังสือนิทานกลับมาอ่านให้ลูกฟังที่บ้าน เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กๆ ได้อย่างดี”

“แมลงปอที่ได้มีโอกาสใช้ชีวิตช่วงปฐมวัยที่ฟินแลนด์ นับว่าได้ใช้ช่วงทองของชีวิตเรียนรู้อย่างเต็มที่ อายุ ๗ ขวบจึงเข้าโรงเรียนของเขา เพราะเขากำหนดให้เด็กต้องอายุ ๗ ขวบแล้วเท่านั้นจึงจะไปโรงเรียน ที่โรงเรียนจะเรียนเพียงครึ่งวัน ตอนบ่ายเด็กจะได้ทำกิจกรรมหรือกลับบ้านมาอยู่กับครอบครัว เด็กวัยนี้เขาไม่ได้เน้นเรื่องหนังสือมากนัก ให้ความสำคัญกับการสร้างเสริมอุปนิสัย สอนเรื่องธรรมชาติ จริยธรรม และศิลปะ สำหรับคนที่ไม่ได้ไปโบสถ์เพราะต่างศาสนา เขาจะมีวิชาเพิ่มให้เรียน เรียกว่า out look of life เป็นแง่มุมให้เข้าใจชีวิตตั้งแต่เด็ก และคนต่างภาษาโรงเรียนจะสนับสนุนให้เด็กได้เรียนภาษาของตนด้วย อย่างชาวเวียดนามที่มีหลายคน โรงเรียนจะจ้างคนเวียดนามให้มาสอนในโรงเรียนเลย ส่วนของเราคนไทยมีอยู่คนเดียว เขาก็สนับสนุนให้แม่สอนภาษาไทยลูกที่บ้าน”

“นอกจากนี้ โรงเรียนจะให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพของเด็กเป็นอย่างมาก กับส่งเสริมเรื่องความเอาใจใส่ในสิ่งแวดล้อม ของอะไรที่ไม่ใช่แล้วจะประชาสัมพันธ์ให้พ่อแม่เอาไปไว้ที่โรงเรียน แล้วโรงเรียน

เรียนก็มีกิจกรรมสอนเด็กให้เอาสิ่งของเหล่านั้นมาประดิษฐ์ให้มีประโยชน์ใช้สอยขึ้นมาใหม่ พ่อแม่จึงไม่ต้องเสียเงินซื้อของให้ลูกสำหรับวิชางานบ้านงานฝีมืออีก พ่อแม่กับโรงเรียนจะมีความสัมพันธ์ต่อกันเป็นอย่างดี เพราะมีลักษณะเป็นชุมชน ตอนเย็นพ่อแม่ก็เดินจากบ้านไปประชุมที่โรงเรียนได้บ่อยๆ เขามีระบบให้ครูต้องพบกับผู้ปกครองสม่ำเสมอ ครูกับพ่อแม่จึงรู้จักกันดี มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันได้ง่าย”

ชีวิตที่เต็มไปด้วยสภาพประทับใจนี้สิ้นสุดลง เมื่อคุณพ่อศึกษาจบได้รับปริญญาเอกสาขาวิชาวนวัฒนวิทยา ถึงเวลาต้องกลับเมืองไทยมาชดใช้ทุน ในขณะที่ลูกสาวคนโตขณะนั้นอายุ ๘ ขวบ เรียนอยู่ในชั้นประถม ๒ ของระบบการศึกษาฟินแลนด์ ลูกสาวคนที่สองที่เกิดในฟินแลนด์อายุได้เกือบ ๒ ขวบ และลูกคนที่สามกำลังอยู่ในครรภ์ของแม่ ครอบครัวยุค “เหลืองแจ่ม” กลับมาเมืองไทยในปลายปี ๒๕๓๓ กลับมาสู่สภาพชีวิตแบบเดิม และปัญหาใหญ่ของคุณนิราพรคราวนี้ก็คือ การพยายามแสวงหาการศึกษาที่ดีงามในเมืองไทยให้กับลูกสาวคนโต เพื่อให้ความงามที่ได้รับการดูแลอย่างดีจากต่างบ้านต่างเมือง ยังคงเจริญงอกงามในตัวลูกต่อไปได้ในถิ่นฐานบ้านเกิดของตนเอง

- ๒ -

คุณนิราพรตระเวนหาโรงเรียนให้ลูกสาว และคิดว่าได้เลือกโรงเรียนที่ดีที่สุดแล้วในบริเวณที่พอจะไปรับไปส่งได้ เป็นโรงเรียนเอกชนมีชื่อเสียง ปัจจุบันสื่อมวลชนทางการศึกษาก็ยังยกให้เป็นโรงเรียนตัวอย่างแห่งหนึ่ง แมลงปอเข้าเรียนในชั้นประถม ๒ เนื่องจากยังเขียนหนังสือไทยไม่ได้ โรงเรียนจึงแนะนำให้คุณนิราพรจ้างครูใหม่ของโรงเรียนคนหนึ่งให้มาสอนพิเศษภาษาไทยลูกที่บ้านด้วย สอนไปไม่ได้ตั้งใจก็ตีเด็กต่อหน้าต่อตาแม่ คุณนิราพรบอกว่าอดทนอยู่ได้แค่เดือนเดียวก็บอกเลิกไม่เอาแล้ว แล้วครูคนนั้นไม่นานก็ถูกให้ออกจากโรงเรียนเหมือนกันจากสาเหตุเดียวกันคือชอบตีเด็ก

แมลงปอเรียนได้ดี ปีต่อมาจึงขึ้นไปอยู่ชั้นประถม ๔ เลย ไม่ต้องเรียนชั้นประถม ๓ แต่สิ่งที่คุณนิราพรสังเกตเห็นคือ สิ่งดีๆ อื่นๆ ในตัวลูกหลายอย่างถูกเก็บกดซ่อนไว้ไม่ได้แสดงออกมา เพราะระบบการเรียนการสอนในโรงเรียนไม่ได้เอื้ออำนวย โดยเฉพาะเมื่อเข้าเรียนในระดับมัธยมยิ่งเห็นชัดเจน แม้จะได้ลำดับที่ต้นๆ ในการสอบคัดเลือกเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐที่มีชื่อเสียง และแมลงปอก็เป็นเด็กที่มีความกระตือรือร้นชอบทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนๆ แต่คุณแม่ก็รู้ว่าลูกไม่ได้มีความสุขในระบบการศึกษาแบบไทยเลย

แมลงปอขอเรียนนอกระบบกับ กศน. ไปด้วย จึงจากชั้นมัธยม ๒ ก็กระโดดไปเรียนมัธยม ๔ เลย พออยู่ชั้นมัธยม ๕ สอบเทียบและสอบเอ็นทรานซ์ได้อีก เข้าเรียนมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ตั้งแต่เมื่อมีอายุเพียง ๑๕ ปี

คุณนิราพรเล่าให้ฟังถึงภาวะในช่วงนี้ว่า “ที่จริงไม่อยากจะสนับสนุนให้ลูกเดินทางลัดอย่างนี้ แต่ทักทานไม่ได้ เพราะคนอื่นๆ เขาก็ทำกันทั่วไป และลูกก็ไม่มีความสุขที่จะเรียนในโรงเรียนอีกแล้ว ที่ผ่านมาก็ทนมาตลอด เลยคิดว่าเข้าไปอยู่ในมหาวิทยาลัยที่มีอิสระกว่าโรงเรียนมัธยมอาจจะดีกว่า ถึงแม้แม่จะดูยังเด็กไป”

การจะสอบเข้ามหาวิทยาลัย จะต้องมีการเรียนกวดวิชานาหนัก ผู้เป็นแม่ก็ทำหน้าที่ขับรถรับส่งลูกกับเตรียมอาหารการกินไปให้ด้วย ครูกวดวิชาชื่อดังบางคนมีเด็กแห่ไปเรียนด้วยมากมาย นัดสอนกันตั้งแต่หกโมงเช้า ตั้งแต่ตีห้าแม่กับลูกจึงต้องรีบร้อนขึ้นรถไปเรียนกวดวิชา เป็นที่อดทนระอาใจอย่างยิ่ง คุณนิราพรบอกว่า “เป็นช่วงชีวิตที่ดูแลทั้งแม่และลูก รวมทั้งต้องเสียค่าใช้จ่ายจำนวนมากมายให้กับบรรดาสถานกวดวิชา เท่ากับการเรียนในห้องเรียนของระดับมัธยมศึกษาชั้นนั้นไม่มีความหมายอะไรเลย เด็กไม่สนใจตรงนั้นเลย มาเอาเป็นเอาตายตรงที่กวดวิชา ครูที่สอนเก่งๆ ก็มาแสวงหาประโยชน์กันตรงนี้ คิดกับตัวเองอย่างหนักว่า เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว การศึกษาที่เรียนที่สอนกันอยู่ในโรงเรียนจะต้องทนกันไปเพื่ออะไร”

“เราเห็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับลูกสาวคนโต ทบทวนดูตั้งแต่เขายังเล็ก จนเข้ามหาวิทยาลัย ก็เข้าใจว่ามันผิดพลาดตรงไหนบ้าง จึงตั้งใจว่าจะใช้เป็นบทเรียน ไม่ให้เกิดขึ้นอีกกับลูกอีกสองคน”

คุณนิราพรเป็นคนที่คอยสังเกตดูปัญหาในระบบการศึกษามาโดยตลอด เป็นผู้ปกครองคนหนึ่งที่ใช้เข้าเป็นคณะกรรมการของโรงเรียนและคอยช่วยเหลืองานโรงเรียน จนมีความสนิทสนมกับครูและผู้บริหาร แต่เธอก็บอกว่า “แต่ไม่มีสิทธิ์เข้าไปก้าวก่ายกับเรื่องการเรียนการสอน หรือการบริหารงานของโรงเรียนแต่อย่างใด”

ความสนใจในเรื่องการศึกษายังทำให้เธอปลีกเวลา เข้าเรียนกับมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรมาธิราช จนได้วุฒิปริญญาตรีสาขาการศึกษาปฐมวัย มาอีกใบหนึ่งด้วย ตอนที่มะปรางลูกสาวคนที่สองเข้าเรียนชั้นประถม ๑ เธอยังไปสมัครเป็นครูขอสอนชั้นประถม ๑ ห้องที่ลูกสาวเรียน สอนได้เดือนเดียวครูใหญ่ย้ายให้ไปสอนชั้นอื่น สอนได้เทอมกว่าเธอก็ลาออก แม้ต่อมาโรงเรียนจะมาขอให้กลับไปช่วยสอนอีก เธอไปช่วยได้อีกหนึ่งเดือน เห็นว่าไม่สามารถทำอะไรที่ตรงนั้นได้ จึงลาออกอีกครั้ง และยุติความคิดที่จะเป็นครูในระบบ

จากการที่คลุกคลีกับโรงเรียนมาตั้งแต่ครั้งทำงานกับสมาคมพัฒนาประชากรฯ จากการได้เป็นครูช่วงสั้นๆ และจากการเข้าเรียนสาขาปฐมวัยซึ่งได้รู้จักได้เรียนร่วมกับบรรดาครูที่มาเข้าเรียนด้วยกัน ทำให้เธอลงความเห็นว่ ปัญหาในระบบการศึกษาใหญ่ที่สุดคือปัญหาครู “ครูส่วนใหญ่ขาดความรู้ความสามารถ ขาดจิตวิญญาณความเป็นครู ไม่เข้าใจเด็ก และมีไม่น้อยที่ทำร้ายเด็กทั้งโดยคำพูด การกระทำ คำสอนคำแนะนำผิดๆ อย่างแมลงปอดตอนเด็กสนใจเรื่องชีววิทยามาก อยู่ ป.๔ แต่เอาหนังสือของ ม.๔ มาอ่านอย่างสนุก พอขึ้นมาเรียน ม.๔ จริงๆ เจอครูสอนที่ไม่เก่ง สอนแล้วเด็กเกลียดวิชานี้ไปเลย ตอนสอบเข้ามหาวิทยาลัยต้องเลี่ยงเลือกสาขาที่ไม่มีการสอบวิชาชีววิทยา”

“สมัยตอนที่พวกเราจบมัธยมมีสักกี่คนที่อยากเรียนต่อทางสายครู คนที่เรียนครูกลายเป็นพวกเรียนอ่อนเลือกเรียนไปทางอื่นไม่ได้ มีสักกี่คนที่เลือกเรียนครูด้วยความรักในความเป็นครู แล้วก็คนเหล่านี้แหละที่จบครู กลายมาเป็นครูของพวกลูกหลานเราในปัจจุบัน ... สังคมเราให้คุณค่าของครูต่ำมาก ครูซึ่งต้องเป็นผู้นำพาเด็กๆ กลับกลายเป็นกลุ่มคนที่ต่ำต้อยเมื่อไปเทียบกับคนในอาชีพอื่นๆ สู้ไม่ได้แม้แต่พวกวัยรุ่นที่เป็นดารา พิธีกร และสิ่งที่เราทำกับครูกำลังเป็นผลหันกลับมาทำร้ายลูกหลานของเราทุกคน”

จนกระทั่งต้นปี ๒๕๔๑ ในขณะที่แมลงปอลูกสาวคนโตจะสอบเข้ามหาวิทยาลัย มะปรางกำลังเรียนอยู่ในชั้นประถม ๓ และมะปิ่นเรียนชั้นประถม ๑ เป็นปีที่คุณนิราพรถึงที่สุดกับเรื่องการศึกษาของลูกคนโตยุ่งวุ่นวายกับการทวดวิชา ลูกชายคนเล็กก็ถูกครูด่วนว่าอยู่เรื่อยๆ ไม่สนใจเรียน ชอบเหม่อลอย ทั่วๆ ที่เธอเห็นว่าลูกชายราวกับนักวิทยาศาสตร์น้อยเมื่ออยู่บ้าน ชอบสังเกตทดลองตามแบบพ่อ อีกทั้งค่าใช้จ่ายของลูกทั้งสามคนรวมกันในเรื่องการศึกษาที่สูงมาก ต้องชวนขวายเป็นงานพิเศษตีคืนเพื่อหาเงินไปจ่ายค่าเทอมและค่าทวดวิชา เธอกำลังคิดว่าถึงเวลาเสียทีที่จะต้องตัดสินใจให้เด็ดขาด ก็พอดีได้เข้าร่วมในการเสวนาครั้งหนึ่ง ซึ่งได้กลายมาเป็นแรงผลักดันอีกทางหนึ่ง ช่วยให่วิถีทางของการจัดการศึกษาให้กับลูกของครอบครัว “เหลือใจแจ่ม” ได้เริ่มต้นเรื่องราวของความเป็นจริง

กล่าวคือการเข้าร่วมเสวนา เรื่อง “แสงเงินแสงทองของการศึกษาไทย” ที่มูลนิธิสถานแสงอรุณเป็นผู้จัดขึ้น ผู้เข้าร่วมประกอบด้วยนักบุกเบิกในแนวทางการศึกษาทางเลือกมากมายหลายคน ที่กำลังสร้างหน่ออ่อนของการศึกษาที่ดีกว่าให้กับสังคมไทย คุณนิราพรได้พบกับคุณหมอโชติช่วง ชุตินธร คุณหมอพร พันธุ์โอสถ คุณสมพร พิงอุดม ซึ่งล้วนแต่เป็นผู้พาลูกออกจากโรงเรียนด้วยความกล้าหาญ และมีสำนึกในวิถีที่งดงามสำหรับลูกๆ อย่างเต็มเปี่ยม นอกจากนี้ยังได้กำลังใจจาก ดร.เจือจันทร์ จงสถิตย์อยู่ จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้รู้ว่าพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งขณะนั้นอยู่ระหว่างการยกร่าง จะเปิดให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวนี้เป็นสิ่งที่ได้รับความคุ้มครองสิทธิทางกฎหมาย ภายใต้การสนับสนุนของรัฐ เท่ากับว่าทุกสิ่งทุกอย่างได้เปิดออกอย่างชัดเจนแล้วสำหรับคุณนิราพร

ด้วยได้คิดและตั้งใจจริงจึงมานานระยะหนึ่งแล้ว เธอจึงไม่ขอรอพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติอีกต่อไป ตัดสินใจจัดการศึกษาให้กับลูกเป็นการล่วงหน้าไปก่อนเลย เพราะถ้ารอก็ยังไม่แน่ใจว่า รัฐจะให้รอไปอีกนานเท่าไรกว่าที่ทุกอย่างจะลงตัวสมบูรณ์ ต้นปี ๒๕๔๑ นั้นเอง คุณนิราพร ก็เริ่มต้นการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับลูกสาววัย ๙ ขวบ และลูกชายวัย ๗ ขวบ ที่กำลังเรียนอยู่ในชั้นประถม ๓ และชั้นประถม ๑

- ๓ -

แรกสุดเธอคิดจะลองเจรจากับทางโรงเรียนที่ลูกเรียนอยู่ จะขอสอนเองโดยยังมีชื่อลูกอยู่ในโรงเรียน แต่เมื่อแจ้งว่าจะขอสอนลูกเองก็ได้รับการปฏิเสธ พร้อมทั้งคำต่อว่าต่อขานกับไม่เชื่อว่าเธอจะทำได้ จึงตัดใจเอาลูกออกมาเลย และเอาลูกไปขึ้นทะเบียนเป็นนักเรียนของโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก กาญจนบุรี ตามอย่างผู้บุกเบิกในเรื่องนี้ทุกคนที่ผ่านมา

คนที่ต้องทำความเข้าใจกันมากที่สุดคือคุณพ่อของเด็กๆ สิ่งที่คุณพ่อกังวลคือการทำอะไรให้เป็นเรื่องที่ถูกต้องตามกฎหมาย และเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป ตอบได้ชัดเจนว่าทำอะไร จนเมื่อลูกมีชื่อเป็นนักเรียนโรงเรียนหมู่บ้านเด็กแล้ว คุณพ่อก็เบาใจ สิ่งที่เหลือก็คือ ต้องพิสูจน์ว่าคุณแม่มีความสามารถเพียงพอที่จะจัดการศึกษาให้กับลูกตัวเองได้จริงหรือเปล่า

คุณนิราพรเล่าตอนเริ่มต้นสอนลูกใหม่ว่า “*ทำที่แรก ความคิดและวิธีการยังไม่หลุดออกจากกรอบเดิมๆ มีตารางเวลา ใช้หลักสูตรและแบบเรียนของโรงเรียนสาธิตจุฬาฯ และมหาวิทยาลัยเกษตรฯ เป็นแนวทาง ระยะเวลาหนึ่งก็ตระหนักว่า จับลูกมานั่งเรียนหนังสืออย่างเป็นทางการที่บ้านตามที่แม่กำหนดให้ ลูกเขาไม่มีความสุข โดยเฉพาะลูกชายคนเล็ก เขาจะถามอยู่เรื่อยๆว่าเมื่อไหร่จะเลิก หมดเวลาหรือยัง เราก็อธิบายว่าอย่างนั้นมันคงไม่ใช่แล้ว ทำอย่างนี้ลูกก็ไม่มีความสุขในการเรียนเหมือนอยู่ที่โรงเรียนเช่นกัน จึงมีการเปลี่ยนแปลง ทำไปแก้ไขไปเรื่อยๆ พยายามไม่ลงอะไรไปให้เป็นเรื่องตายตัว”*

“*ใหม่ๆ คุณพ่อก็ยังเข้าใจว่าการศึกษาที่บ้านก็คือการย้ายจากโรงเรียนมาอยู่ที่บ้าน ดังนั้นจะคอยกังวลว่าลูกได้เรียนความรู้อะไรหรือเปล่า กลับจากทำงานถึงบ้านจะถามเสมอว่า วันนี้ลูกเรียนอะไร และไม่แน่ใจว่าการร่วนอยู่ในสนามรอบบ้านของลูกจะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้”*

คุณนิราพรได้กำหนดหลักสูตรและแนวการจัดการศึกษาของครอบครัวเอาไว้ เป็นหลักการใหญ่ๆ ที่สำคัญ ทั้งในเรื่องทักษะต่อการศึกษา กระบวนการเรียนการสอนของครอบครัว และกรอบของเนื้อหาสำหรับลูกทั้งสองคน ที่คิดว่าเหมาะสมกับวัยของเขาที่ควรจะได้เรียนรู้ สรุปได้ดังนี้

ทักษะต่อการศึกษา

การศึกษาต้องเป็นไปเพื่อการเข้าถึงธรรมชาติที่เป็นจริงของชีวิต ด้วยความศรัทธาในความเป็นมนุษย์ พัฒนาศักยภาพให้สมบูรณ์ตามภาวะของแต่ละคน

การศึกษาคือการที่เราพยายามดึงสิ่งที่ดีที่สุดของมนุษย์ออกมา ทั้งร่างกาย จิตใจ และวิญญาณ

การศึกษาจะต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตอย่างแท้จริงและสอดคล้องประสานกับการลงมือปฏิบัติ

การเรียนรู้ที่ดีต้องเกิดจากประสบการณ์หรือการลงมือปฏิบัติจริง

การศึกษาที่ดีจะช่วยให้เด็กเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ และในสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็กจะมีมากขึ้น

การศึกษาที่แท้จริงจะไม่เกิดขึ้นในบรรยากาศที่ถูกแทรกแซงด้วยความวุ่นวายทางวัตถุ และวิถีชีวิตที่เป็นกลไก

กระบวนการเรียนการสอนของครอบครัว

เรียนรู้โดยเด็กเป็นศูนย์กลาง โดยมีพ่อแม่คอยเกื้อหนุนและนำทาง ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้จากภายในผู้เรียนเอง เปิดโอกาสให้แก้ปัญหาชีวิตด้วยตนเอง

เรียนรู้อย่างอิสระ ได้ทดลอง ค้นคว้า มีกระบวนการคิดมีเหตุมีผลจากการค้นพบของตนเอง

เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ศึกษาจากแหล่งธรรมชาติ จากชุมชนและสภาพแวดล้อม

เรียนโดยการพูดคุย ชักถาม ค้นคว้าจากหนังสือ และลงมือปฏิบัติจริง ทำหนังสือด้วยตนเอง ไม่ใช่แบบเรียนสำเร็จรูป

การเรียนปนเล่น เรียนจากวิถีชีวิต

ไม่ดูทีวี และไม่เรียนคอมพิวเตอร์

เน้นการพัฒนาตนเองมากกว่าการแข่งขันกับผู้อื่น

บรรยากาศของบ้านที่มีความรักและอาหาร เชื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความสุข ปราศจากความกดดัน

สรุปการเรียนรู้ของครอบครัว

ฝึกอ่านเขียน

เล่าเรียนโลกกว้าง

สร้างทางชีวิต

พินิจผู้คน

เปี่ยมล้นเมตตา

ศึกษาธรรมะ

มานะงานบ้าน

เจือจมน้ำใจ

ช่วยตนเองได้

แจ่มใสแข็งแรง

เนื้อหาการเรียนการสอนสำหรับมะปราง_ (ปี ๒๕๔๒)

๑. ทักษะการเรียนรู้

- ภาษาไทย การอ่าน การฟัง การพูด การเขียน และไวยากรณ์
- ภาษาต่างประเทศ ภาษาอังกฤษ และภาษาฟินนิช
- คณิตศาสตร์ บวก ลบ คูณ หาร
ประวัติของจำนวนเลข
เรื่องของ Pythagoras (ผู้คิดค้นสูตรคูณ /Pythagorean proposition)
เศษส่วน ทศนิยม ร้อยละ แผนภูมิ กราฟ บัญญัติไตรยางศ์

๒. ธรรมชาติศึกษา

- มนุษย์และสัตว์ อาณาจักรของสัตว์ เปรียบเทียบมนุษย์/สัตว์ เรียนรูปแบบต่างๆของสัตว์
- โลกของพืช ภาพรวมของการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างดิน น้ำ อากาศ แสงแดด
ชนิดของพืชพรรณที่พบตามส่วนต่างๆ ของโลก
รูปลักษณะของต้นไม้แต่ละชนิด จำแนกความแตกต่างของต้นไม้
ตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างรากกับลำต้น ลำต้นกับใบ ใบกับดอก
ศึกษากลิ่นนอก วงกลีบใน เกสรตัวเมีย รังไข่ เกสรตัวผู้ อับเรณู

การสืบพันธุ์ การสร้างชีวิตใหม่

พิจารณาพืชในคุณค่าทางการแพทย์

ศึกษาให้สัมพันธ์กับมนุษย์เสมอ เพื่อปลูกฝังความเข้าใจในบทบาท

สำคัญของเราต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมชั้นในใจเด็ก

๓. มนุษยศึกษา

- ภูมิศาสตร์

ชุมชนของตนเอง ประเทศ ในแต่ละภาค

ลักษณะทางกายภาพ วิธีการดำรงชีวิตของมนุษย์ในแต่ละภูมิภาค

การนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ทางอุตสาหกรรมและผลิตผลทางการเกษตร

วิธีการแลกเปลี่ยนระหว่างภูมิภาคกับส่วนอื่นๆ ของประเทศ

แผนที่ แสดงความสูงต่ำของพื้นดิน

แสดงกลุ่มชนชาติต่างๆ ที่กระจายออกไปในพรมแดน

- ประวัติศาสตร์

อินเดีย เปอร์เซีย ไอยคุปต์ กรีก

๔. สุนทรียศึกษา

- ศิลปะ

การวาดภาพสีน้ำ สี Pastel สี Crayon

- ดนตรี

เปียโน เป่า Recorder ซอด้วง เร็ยโน้ต ขับร้อง ฟังเพลง

- กีฬา

ว่ายน้ำ เทนนิส จักรยาน การออกกำลังกายกลางแจ้ง

๕. พื้นฐานงานอาชีพ

การเย็บผ้า ประดิษฐ์เศษวัสดุ ถักโครเชต์ ถักนิตติ้ง ทำอาหาร ขนม

เพาะปลูกไม้ดอก ไม้ประดับ

๖. ศาสนศึกษา

ศาสนาต่างๆ พุทธศาสนา จริยธรรม

สวดมนต์ก่อนนอน ไปวัดเพื่อร่วมกิจกรรมทุกวันพระ

๗. ประสบการณ์ชีวิต

การทำงานบ้าน การช่วยเหลือผู้อื่น การพบปะพูดคุยกับผู้คน

เนื้อหาการเรียนการสอนสำหรับมะปิ่น (ปี ๒๕๔๒)

๑. ทักษะการเรียนรู้

- ภาษาไทย

การฟัง(จับประเด็น) การอ่าน(อ่านเอาเรื่อง ย่อความ) การพูด การเขียน

- ภาษาต่างประเทศ

ภาษาอังกฤษ ภาษาฟินนิช โดยเรียนเรื่องของวัตถุเดี่ยวรอบตัว

- คณิตศาสตร์

บวก ลบ คูณ หาร การชั่ง ตวง วัด เวลา/ปฏิทิน เงิน/การบันทึก

ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับเส้นตรง ระนาบ เส้นขนาน มุมฉาก สมมาตร

๒. ธรรมชาติศึกษา

วิทยาศาสตร์ นิเวศวิทยา การเพาะปลูก

๓. สังคมศึกษา

การพึ่งพาพืชและสัตว์ของมนุษย์

ศึกษาที่อยู่อาศัยของมนุษย์เปรียบเทียบกับสัตว์

การก่อสร้าง

๔. ศูนย์ศึกษา

- ศิลปะ

การวาดภาพระบายสีน้ำ สี Pastel สี Crayon

- ดนตรี

เปียโน เป่า Recorder เป่าขลุ่ย การฟังเพลง ขับร้อง

๕. พื้นฐานอาชีพ

งานช่างชั้นพื้นฐาน ถักโครเชต์

ในปี ๒๕๔๒ คุณนิราพรได้เข้าอบรมแนวการจัดการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ กับสถาบันปัญญาทัย ของคุณหมอมพร พันธุ์โอสถ จึงได้นำเอาหลักและวิธีการของการศึกษาแบบวอลดอร์ฟมาใช้ในการศึกษาของ ลูกหลายอย่าง

ในการปฏิบัติจริงนั้น คุณนิราพรเล่าว่า “ตอนเช้าประมาณ ๙ โมง จะเริ่มจากการให้ลูกท่องกลอน เบิกอรุณของวอลดอร์ฟ เป็นการเริ่มต้นทำจิตใจให้พร้อมสำหรับการเรียนรู้ มะปรางเป็นบทหนึ่งเน้นที่การ มองออกไปยังโลกธรรมชาติภายนอก ส่วนของมะปิงเป็นบทที่เน้นการมองเข้าไปภายในตน จากนั้นมะปิง จะท่องสูตรคุณ มะปรางจะท่องอาขยานที่ส่วนใหญ่จากหนังสือ ปฐม ก. กา แล้วก็เริ่มเรื่องอื่นๆ ต่อไป”

“อย่างเช้าวันนี้ จะคุยกับมะปิงเรื่องพระยากงพระยาพาน ซึ่งเล่าให้แกฟังตั้งแต่เมื่อคืน ให้แกเล่า ย้อนสรุปเรื่องให้เราฟัง ให้เขียนเรื่องย่อ แล้วก็วาดรูป แกวาดเป็นรูปพระปฐมเจดีย์ มีนกบินอยู่ใกล้ยอด เจดีย์ แสดงว่าเป็นเจดีย์สูงเท่านกเขาเห็นตามเรื่อง จะใช้นิทาน ตำนาน มาเป็นสื่อค่อนข้างมาก เป็นการ สร้างทั้งอุปนิสัย และพื้นฐานทางจริยธรรม แก่นิสัยได้ด้วย มะปิงเคยเป็นเด็กขี้กั้ว เล่าเรื่องชายที่ไม่เคย กั้วให้เขาฟัง ในเรื่องบอกว่าถ้าเราไม่กั้วก็ไม่มีอะไรที่น่ากั้ว ดูเขาก็ดีขึ้น ในด้านคณิตศาสตร์นั้นใช้วิธีตั้ง โจทย์ให้เขาทำเลย โดยส่วนใหญ่มะปิงจะคอยติดตัวแม่อยู่ตลอด จึงได้เรียนรู้อย่างเป็นไปเองค่อนข้างมาก ตอนนี้อ่านหนังสือคล่องมาก แต่ยังมีปัญหาอยู่บ้างเรื่องการสะกดคำ การผันวรรณยุกต์”

“ส่วนมะปรางมีความรับผิดชอบและเรียนรู้ด้วยตัวเองได้แล้ว คุยกับแกไว้ตั้งเป็นกรอบของเรื่องที่จะเรียน ช่วยหาหนังสือ แค่นี้ให้ มะปรางก็จะทำได้เอง ทำเสร็จแล้วเอามาให้แม่ดู ช่วงนี้กำลังเรียนรู้เรื่อง ภูมิศาสตร์ จากชุมชนใกล้บ้าน แล้วก็มาเรื่องของกรุงเทพฯ มะปรางจะมีการเรียนรู้ที่ดูเป็นแบบแผนมากกว่ามะปิง ช่วงเข้าศึกษาด้วยตัวเองตามหัวข้อที่มีการวางแผนไว้แล้ว ช่วงบ่ายจะทำงานฝีมือ งานศิลปะ หรืออ่านหนังสือตามที่สนใจ”

“ตอนค่ำหลังคุณพ่อกลับจากทำงาน ลูกๆ ได้พูดคุยกับคุณพ่อสักพักแล้ว แม่ก็มักจะพาลูกไปยังมุมสงบชั้นบน ที่มีโต๊ะพระ ตู้หนังสือเด็ก จุดเทียนที่มีกลิ่นหอม ถึงเวลาของการอ่านหนังสือ เล่านิทาน อ่านบทกลอน อย่างม้าก้านกล้วย ไหมแท้ที่แม่ทอ ถ้าวันไหนเป็นวันพระก็จะมีการสวดมนต์ไหว้พระร่วมกันด้วย”

“นอกจากนี้เด็กทั้งสองคนยังเรียนรู้จากการทำงาน สามารถช่วยแม่ได้หลายอย่างจากการที่บ้านเป็นสถานรับเลี้ยงเด็กอ่อน คอยรับน้องดูแลน้องในช่วงเช้า และส่งน้องตอนเย็น พวกเขาจะคุ้นเคยกับเด็กเล็กๆ อุ้มน้อง อาบน้ำ ล้างก้น ทำความสะอาดให้น้องได้ ทั้งยังช่วยแยกผ้า กรองน้ำ ภูบ้าน เช็ดโต๊ะ ซึ่งทั้งเป็นการเรียนรู้และทำให้เขามีความรับผิดชอบมีวินัย ตลอดจนมีน้ำใจด้วย”

“ที่สำคัญที่สุดต้องเข้าใจว่า เด็กเขาไม่ได้เรียนจากที่เราสอน แต่เขาเรียนรู้จากที่เราเป็น จากความเป็นตัวเรา และซึมซับรับเอาจากทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัว”

ในส่วนบทบาทของคุณพ่อ จะเป็นการช่วยเสริมมากกว่า ขับรถพาลูกไปเล่นฟุตบอล เทนนิส ว่ายน้ำในวันหยุด และในการไปศึกษานอกสถานที่ ซึ่งก็ไปกันอยู่บ่อยๆ ถ้ายังเป็นเรื่องเกี่ยวกับป่า ต้นไม้ สิ่งแวดล้อม ก็จะเป็นสิ่งที่คุณพ่อเชี่ยวชาญ มีตำรา หนังสือ ภาพสไลด์ ให้เด็กๆ ได้ค้นหาเรียนรู้อยู่มาก ทั้งยังมีกล้องจุลทรรศน์และเครื่องมือหลายอย่างช่วยเพิ่มความลึกซึ้งและเพลิดเพลินยิ่งขึ้น คุณพ่อต้องไปทำงานต่างจังหวัดบ่อย และมะปิ่นลูกชายคนเดียวก็มักมีโอกาสตามพ่อไปสนุกกับงานของพ่อได้อยู่เรื่อยๆ

- ๔ -

เป้าหมายที่คาดหวัง คุณนิราพรบอกว่า “อยากให้ลูกรู้จักวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยมีพ่อแม่คอยเกื้อหนุนและนำทาง มีจิตใจใฝ่รู้ใฝ่เรียนโดยไม่ต้องบังคับ เป็นคนที่พึ่งตัวเองได้ ในสังคมที่ชีวิตถูกทำให้ต้องรีบร้อน จนคนขาดความละมุนละไม มีชีวิตที่เรียบง่าย มีความสุขกับสิ่งง่ายๆ ที่อยู่ใกล้ตัว ในขณะที่เดียวกันก็มีตำแหน่งแห่งที่ของตนเองในสังคมนี้ คือหาเลี้ยงชีพได้ แม้อาจไม่ใช่วิชาชีพหรรษา อย่างที่คนในสังคมยกย่องก็ตาม แต่ได้ใช้ชีวิตอย่างมีความสุขและมีอิสระ ไม่ต้องทะเลาะทะยานจนทำให้ชีวิตมีแต่การทำงานหาเงินเข้าย่นค่า มีลูกก็ต้องส่งไปให้คนอื่นเลี้ยง ที่นี้แม่เป็นสถานที่รับเลี้ยงเด็กแต่ก็จะบอกกับพ่อแม่ที่จะเอาลูกมาฝากเสมอว่า พ่อแม่ควรพยายามอย่างที่สุดที่จะเลี้ยงลูกด้วยตัวเอง เพราะเป็นเรื่องที่ดีที่สุดของชีวิตที่จะได้ร่วมไปกับการเจริญเติบโตของลูกๆ ... ทั้งหมดนี้จะเกิดขึ้นได้ เมื่อลูกมีรากฐานทางความคิดที่มั่นคงแล้ว จากนั้นเขาจะไปทำอะไรก็ได้”

เรื่องการประเมินผล “อยากให้ดูลักษณะรวมๆ ของเด็ก ไม่อยากให้เขียนอะไรที่มันเป็นการเกินไป ถ้ามีหน่วยงานใดขึ้นมารับผิดชอบในเรื่องนี้ ก็จะต้องมีความเข้าใจอย่างแท้จริง แล้วยินดีให้มาคุยกับเด็ก มาฟังความคิดเห็นเขา อยากให้เขาทำอะไรก็ลองให้ทำดู คิดเลข ให้เขียนเรียงความเป็นเรื่องเป็นราว ลองมาประเมินแบบนี้ก็ได้ แต่คงไม่ใช่เป็นแบบสำเร็จรูปใช้มาตรฐานเดียวกันกับเด็กทุกคนเหมือนกันหมด”

“มีความเชื่อมั่นว่า ถ้าคนไม่ใจแคบเกินไป เมื่อมาคุยกับลูก ก็จะยอมรับในพัฒนาการของเขาได้ว่ามีความรู้ กล้าคิด กล้าทำ เหตุการณ์ต่างๆ ในสังคมเขาก็รู้ และพอที่จะแยกแยะออกว่าที่ถูกที่ควรควรเป็น

เช่นไร เวลาเห็นโฆษณาในโทรทัศน์ เขาวิจารณ์ได้ถึงสิ่งที่ไม่จริง ไม่ค่อยไปตามกระแสนิยม ที่ผ่านมามีนักศึกษาที่มีสื่อมวลชนขอมาพบมาสัมภาษณ์ ก็มองเห็นคุณลักษณะเหล่านี้ของลูกกันได้ทุกคน ดังนั้น การประเมินก็ควรจะดูที่ตัวเด็ก อาจไม่ต้องใช้ข้อสอบอะไรเลยก็ได้ เพราะถึงจะรู้หรือจะเรียนวิชาอะไรก็แล้วแต่ ไม่สำคัญเท่ากับการที่ได้เห็นเด็กคนหนึ่งได้เติบโตไปเป็นคนที่สมบูรณ์อย่างแท้จริง”

อย่างไรก็ตาม คุณนิราพรได้วางแนวทางในเรื่องของวิธีการวัดผลประเมินผลไว้ ดังนี้

- การให้เด็กเล่าเรื่องที่เรียนรู้ด้วยถ้อยคำของตนเอง เขียนเรื่อง วาดรูป
- ประเมินจากผลงานโดยตรง การสัมภาษณ์
- เขียนรายงานการพัฒนาของเด็กในแง่มุมต่างๆ
- แฟ้มสะสมงาน
- บันทึกการสังเกต
- การใช้แบบฟอร์มให้เด็กประเมินตนเอง

ทั้งมะปรางและมะปิ่นจึงมีแฟ้มสะสมผลงานเรียนรู้ที่สมบูรณ์มาก ชนิดผู้ที่ได้ดูคงเห็นพ้องกันได้ไม่ยากว่า เด็กวัยเดียวกันชั้นเดียวกันทั่วไปที่เรียนในโรงเรียนเทียบไม่ได้เลย พร้อมกันนี้คุณนิราพรก็จะมีการบินที่ที่แสดงถึงปัญหาและพัฒนาการของลูกเอาไว้อย่างสม่ำเสมอ ในส่วนของการประเมินอย่างเป็นทางการก็จะใช้ข้อสอบของโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ทดสอบกันปีละ ๓ ครั้ง ซึ่งลูกของคุณนิราพรผ่านข้อสอบนี้ได้ทุกครั้ง อย่างไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นเรื่องยาก

- ๕ -

เด็กทั้งสองคน ทุกวันนี้เป็นเด็กที่ร่าเริง เข้ากับคนง่าย ฉลาดเฉลียว มีความรับผิดชอบ และรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของการงานภายในบ้านด้วย มะปรางยังคงมีการติดต่อกับเพื่อนในโรงเรียนเก่า รวมทั้งเพื่อนของเพื่อนด้วย โดยการมีจุดหมายติดต่อกัน ไปมาหาสู่กันอยู่ และบ้านที่มีลักษณะเป็นสังคมชุมชนเล็กๆ จากกิจการที่บ้านทำอยู่ด้วย เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้ได้พบผู้คนมากหน้าหลากวัย หลากอาชีพ อย่างเป็นประจำต่อเนื่อง ได้คุยกันทุกเช้าเย็น บางคนก็เหมือนเป็นครูทางอ้อม อย่างเช่นคุณน้ำผู้ชายคนหนึ่งเป็นที่ปรึกษาคอยให้คำแนะนำในเรื่องงานช่างต่างๆ ให้กับมะปิ่นได้เป็นอย่างดีเสมอมา

เมื่อเด็กมีอิสระที่จะได้เลือกได้ทำในสิ่งที่เขาสนใจ เราก็จะได้พบความถนัดที่มีอยู่ในตัวเขา มะปรางแสดงออกแล้วว่าถนัดในทางศิลปะและดนตรี ทั้งเป็นนักสังเกต มีแววที่จะเป็นได้ทั้งนักดนตรีบำบัด และนักพฤกษศาสตร์ ส่วนมะปิ่นเป็นเด็กผู้ชายแท้ๆ ที่คล่องแคล่วว่องไวในงานช่าง ชอบซ่อม ชอบสร้าง คุณพ่อคุณแม่ก็สนับสนุนจัดหาเครื่องมือช่างให้จนเกือบจะครบทุกอย่างแล้ว อย่างจักรเย็บผ้า เขาดูแลเปลี่ยนแปลงได้ เปลี่ยนยาง ปะยางได้ด้วยตนเอง

คุณนิราพรเชื่อว่า จะจัดการศึกษาให้กับลูกด้วยตนเองเช่นนี้ได้ ไปอย่างน้อยจนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพราะเด็กคงกลับไปเรียนในโรงเรียนมัธยมที่ยังไม่เปลี่ยนแปลงไม่ได้อีกแล้ว ส่วนในระดับอุดมศึกษา

อาจจะมีความเป็นไปได้ไม่น่าหวังนัก และรู้สึกว่สิ่งที่เรียนที่สอนกันในสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล เป็นสิ่งที่น่าสนใจ เพราะเรียนอย่างมีการปฏิบัติ ให้พื้นฐานไปสู่งานวิชาชีพได้หลายอย่าง

ส่วนหนึ่งคุณนิราพรบอกว่า กำลังสนใจวิธีการเรียนแบบออนไลน์กับต่างประเทศ ซึ่งการศึกษาโดยครอบครัวนี้เป็นที่ยอมรับและมีพัฒนาการมาระดับหนึ่งแล้ว มีหลักสูตรหลายแบบให้เลือกเรียน เป็นการเรียนการสอนแบบทางไกล ซึ่งแม้ต้องเสียค่าใช้จ่ายไปพอสมควร แต่เมื่อจบได้รับวุฒิปริญญา สังคมไทยเรายอมรับว่ามีคุณภาพ ไม่มีปัญหาในการเทียบโอน แต่น่าเสียดใจว่าพอเป็นคนไทยเราทำกันเอง กลับไม่สนับสนุนและคอยแต่จะหวาดระแวงว่าไม่มีคุณภาพ ถ้าหากยังคงเป็นเช่นนี้อยู่ต่อไปไม่เปลี่ยนแปลงในระยะเวลาอันใกล้นี้ บางทีคุณนิราพรก็คงอาจต้องยอมเสียเงินให้กับฝรั่งไปอย่างช่วยไม่ได้

- ๖ -

ดังนั้น ปัญหาที่เป็นอุปสรรคใหญ่ในความเห็นของคุณนิราพรก็คือ ความไม่ชัดเจนของหน่วยงานทางการศึกษาของรัฐ ซึ่งเธอบอกว่าถ้าหากรอให้มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติก่อนแล้วค่อยทำการจัดการศึกษาให้ลูก หรือรอให้ทุกอย่างในทางกฎหมายลงตัวแล้วจึงลงมือ ป่านนี้ลูกก็คงยังทุกข์อยู่ในโรงเรียน เพราะจนถึงบัดนี้ แม้ประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติแล้ว ให้สิทธิแก่พ่อแม่ไว้อย่างชัดเจนแล้ว แต่ก็ยังต้องรอให้มีกฎกระทรวง ซึ่งไม่รู้ว่าเมื่อไหร่จะประกาศ และมีแนวโน้มจากการให้สัมภาษณ์ของหน่วยงานในกระทรวงศึกษาธิการว่า จะเป็นไปได้ในวิถีคิดแบบราชการที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลง คือให้สิทธิแต่ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมอย่างเข้มงวด จนที่สุดก็ไม่มีใครอยากทำ อีกทั้งเรื่องการเทียบโอนผลการศึกษาก็ยังเป็นเรื่องที่ไม่มีความชัดเจนใดตอบได้ว่าจะเป็นไปอย่างไร ดังนั้น สำหรับครอบครัวของเธอที่ตัดสินใจลงมือไปก่อนหน้าแล้ว จึงมีความจำเป็นที่จะต้องคอยติดตาม ทักท้วง และยืนยันในสิทธิของตน

ปัญหาต่อมาคือแหล่งที่จะให้การเรียนรู้แก่เด็กๆ ในสังคมของเรายังมีน้อยมาก ห้องสมุดไม่มีคุณภาพ และไม่มีสื่อการเรียนรู้สำหรับเด็กโดยตรงที่มากพอ หลายแห่งเก็บเงินในราคาแพง แม้ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยของรัฐซึ่งควรจะเป็นแหล่งให้บริการประชาชนด้วย ก็มีการเก็บเงินค่าเข้าใช้ห้องสมุดในราคาแพงมาก ทั้งไม่ให้ยืมหนังสือออกข้างนอก ส่วนห้องสมุดของโรงเรียนนั้นยิ่งเข้าไปไม่ได้เลย ครอบครัวที่จัดการศึกษาให้กับลูกจึงต้องพึ่งตัวเองอย่างมาก หวังพึ่งบริการของรัฐไม่ได้ จึงมีค่าใช้จ่ายในเรื่องการซื้อหนังสือ การซื้อเครื่องมืออุปกรณ์เพื่อการเรียนรู้ของลูกค่อนข้างมาก รวมไปถึงการเรียนพิเศษบางอย่างที่จำเป็น เช่น เรื่องภาษา ดนตรี กีฬา เป็นต้น

จึงควรจะมีสถาบันสักแห่งขึ้นมาดูแลในเรื่องการศึกษาที่ต่างออกไปจากการศึกษาในระบบนี้โดยตรง ที่นอกจากคอยติดตามตรวจสอบแล้ว ยังต้องเน้นไปในเรื่องการให้ความสนับสนุน การศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาด้วย

“ถึงเวลาที่เรารั้งหลายจะต้องมาช่วยกันคิดว่า ปลายทางของเด็กกลุ่มนี้ (เด็กที่เรียนรู้ต่างออกไปจากการศึกษาแบบในระบบเดิม) จะเป็นเช่นไร ซึ่งไม่ใช่เฉพาะพ่อแม่ เป็นหน้าที่ที่สังคมจะต้องให้คำตอบเช่นเดียวกัน”

“ลูกๆ หัดเดิน ยืน และพูดได้ด้วยตนเอง แล้วทำไมเขาจะเรียนรู้เรื่องราวอื่นๆ และมีชีวิตที่ดี โดยไม่มีโรงเรียนไม่ได้”

- ๗ -

คำให้สัมภาษณ์ของ ด.ญ.บัณฑิตา อันวา เหลืองแจ่ม (มะปราง)

“หนูตื่นหกโมงเช้า บางวันสายหน่อยก็หกโมงครึ่ง ... หกโมงนี้ไม่เข้ากะคะ มีแสงแล้ว ลงมาข้างล่างช่วยคุณแม่กรองน้ำดื่ม แล้วไปเล่นกับน้องๆ อ่านหนังสือพิมพ์ไทยรัฐกับมติชน ชอบอ่านหน้าข่าวต่างประเทศกับข่าวเรื่องสิ่งแวดล้อม ตอนนี้มีข่าวนักรบสายรุ้งของกรีนพีซ หนูสนใจมาก ขอให้คุณพ่อช่วยสมัครให้หนูเป็นสมาชิกสมาคมนักข่าวเพื่อสิ่งแวดล้อม ของสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย แล้วยังสมัครเป็นสมาชิกของนิตยสารผลิไปด้วย”

“๙ โมงหรือ ๙ โมงครึ่ง ก็จะมาเริ่มเรียน คุณแม่กำหนดหัวข้อไว้กับช่วยหาข้อมูลให้ หนูมานั่งอ่านนั่งเขียนเอง ... ไซค์ะ นั่งทำคนเดียวคะ ถ้าเมื่อยก็หยุดไปดื่มน้ำ เดินเล่น บิดขี้เกียจบ้าง ตอนนี้นำกำลังทำเรื่องภูมิศาสตร์ เรื่องของกรุงเทพฯ อะไรไม่รู้ก็ไปถามคุณแม่ ส่วนตอนบ่ายทำการฝีมือประดิษฐ์ประดอย หรืออ่านหนังสือ ... ทำได้คะ ไม่ถึงกับเก่งคะ หนูเป็นคนเลือกเองว่าอยากจะทำอะไร แล้วเขียนเป็นตารางตั้งไว้ให้แม่ดู”

“เรียนกับคุณแม่ดีกว่าที่โรงเรียน เพราะได้ออกไปข้างนอกด้วย ไม่ใช่อยู่แค่กับหนังสืออยู่ในห้องเรียน อยู่โรงเรียนน่าเบื่อ นั่งหลับก็มี ... ไม่เหงา เขียนจดหมายคุยกับเพื่อนที่โรงเรียนเก่า มีเพื่อนทางจดหมายด้วย ไม่เคยเห็นหน้าเห็นรูปกันเลย กำลังส่งรูปหนูไปให้เขาดู ... เป็นผู้หญิงคะ”

“อยู่กับแม่รู้สึกได้รู้อะไรตั้งหลายอย่าง เรื่องพีช การดำรงชีวิตอยู่ ... ความรู้สึกเพื่อนในโรงเรียนได้แน่ เพราะเขายังเขียนจดหมายมาถามหนู เขียนความรู้ออกไปทางจดหมายให้เพื่อนด้วย เขายังชมว่าเก่งจัง”

“อยากเรียนกับแม่ไปจนจบทำงานได้ ... มหาวิทยาลัย เฉยๆ ธรรมดาๆ”

“โตขึ้นอยากมีร้านขายหนังสือ เพราะหนูชอบอ่านหนังสือ มีอาหารขาย มีของไทยๆ ขายให้ชาวต่างประเทศ แล้วก็มิดินไม้ขายด้วย ... ค่ะ อยู่ในร้านเดียวกันนี้แหละ ... ก็ให้มีหลายๆ ชั้นสิคะ”

“อยากเป็นนักสิทธิมนุษยชนเพื่อสตรีและเด็ก เพื่อให้เด็กๆ มีอนาคตที่ดีกว่าเดิม ไม่ถูกคนรังแก ... ลำบากไม่เป็นไร ก็ต้องทน ต้องหาทางไปได้ ต้องพยายาม ไม่เคยลอง ก็ไม่รู้ ... ไม่มีเงิน ก็ต้องหาทุนมาช่วย”

“ประทับใจในความอดทนในความเสียสละของคุณแม่ เสียเวลาในสิ่งที่คุณแม่อยากจะทำอย่างอื่น มาสอนเรา ... คุณพ่อจะให้ความรู้ ถ้าถามนะ พ่อมีความรู้เยอะ มีหนังสือตั้งเยอะ”

บทสรุปของครอบครัว “เหลืองแจ่ม”

ภูมิหลังและสถานภาพของครอบครัว

พ่อ ดร.เจษฎา เหลืองแจ่ม

อายุ ๔๘ ปี การศึกษา ปริญญาเอก สาขาวนวัฒนวิทยา Doctor of Agriculture and Forestry (Silviculture) จาก University of Helsinki , Finland

แม่ นิราพร เหลืองแจ่ม

อายุ ๔๒ ปี การศึกษา ปริญญาตรี สาขาพยาบาล มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ม.สุโขทัยธรรมาธิราช

บุตร น.ส.ศรุตตา เหลืองแจ่ม ชื่อเล่น แมลงปอ

อายุ ๑๗ ปี การศึกษา ชั้นปีที่ ๒ คณะอุตสาหกรรมเกษตร วิชาเอกเทคโนโลยีการบรรจุ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ด.ญ.บัณฑิตา อันน่า เหลืองแจ่ม ชื่อเล่น มะพร้าว

อายุ ๑๑ ปี เคยศึกษาในระบบถึงชั้นประถมปีที่ ๓

ด.ช.วศิน เหลืองแจ่ม ชื่อเล่น มะปิ่น

อายุ ๙ ปี เคยศึกษาในระบบถึงชั้นประถมปีที่ ๑

คุณพ่อเป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่มีต่อป่าและต้นไม้ เป็นนักวิชาการป่าไม้ระดับ ๘ ว สำนักวิชาการป่าไม้ กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จึงมีความรู้และระดับการศึกษาที่สูงมาก ในขณะที่คุณแม่ก็จบปริญญาตรีทั้งในสาขาพยาบาล และสาขาการศึกษาปฐมวัย เคยเป็นครู และมีงานอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการดูแลเด็กๆ มาตลอด ปัจจุบันมีกิจการสถานรับเลี้ยงเด็กโดยใช้บ้านเป็นที่ทำการ ดังนั้น พิจารณาในแง่ความรู้ความสามารถและปัจจัยเกื้อหนุนอื่นๆ แล้ว นับว่าเป็นครอบครัวที่มีความพร้อมเป็นอย่างดีในการที่จะจัดการศึกษาให้กับลูกๆ ของตนเอง

คุณแม่ยังเป็นผู้จริงจังต่อการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง ไม่คล้อยไปตามกระแสบริโภคนิยม ชอบที่จะทำอาหารเองในบ้าน หลีกเลี่ยงการซื้ออาหารนอกบ้านรับประทาน ใส่ใจในเรื่องการรับประทานอาหารที่มีคุณภาพ ชอบที่จะตัดเย็บเสื้อผ้าด้วยตนเอง ไม่นิยมความหรูหราฟุ้งเฟ้อ ประหยัด แต่จะให้ความสำคัญสนับสนุนอย่างเต็มที่ในเรื่องการศึกษาเรียนรู้ของลูกๆ

แรงบันดาลใจและจุดเริ่มต้น

คุณแม่เป็นผู้สนใจในเรื่องกิจกรรมทางสังคมมาตั้งแต่สมัยยังเป็นนักศึกษา เมื่อทำงานก็มุ่งไปในงานที่มีผลได้ใช้วิชาชีพเพื่อผู้ด้อยโอกาส ในช่วงหนึ่งของชีวิตประมาณ ๕ ปี ได้ติดตามสามีที่ได้รับทุนไปศึกษาต่อ พร้อมกับลูกสาวคนโตที่ยังเล็ก ณ ประเทศฟินแลนด์ ได้รับความประทับใจในวิถีชีวิต การให้คุณ

ค่าต่อการพัฒนาประชากรอย่างมีคุณภาพ ระบบการศึกษา และการจัดบริการแหล่งเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพของที่นั่นเป็นอย่างมาก

ได้เห็นการก้าวผ่านในแต่ละช่วงวัยของลูกสาวคนโต ซึ่งเคยได้ใช้ชีวิตปฐมวัยในฟินแลนด์ ได้รับการสร้างรากฐานอุปนิสัย มีพัฒนาการที่ดีอยู่มาก แต่กลับมาถูกกดดันให้เก็บกดซ่อนไว้ไม่สามารถออกมาต่อไปได้เมื่อต้องมาเข้าศึกษาในระบบโรงเรียนของเมืองไทย ถึงแม้จะดูเหมือนประสบผลสำเร็จสอบคัดเลือกเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยได้ตั้งแต่อายุยังน้อย แต่คุณแม่ที่ให้ความสำคัญต่อเรื่องคุณค่าของชีวิตอย่างลึกซึ้งก็มองเห็นด้านของความล้มเหลวที่ระบบการศึกษากระทำต่อลูกของเธอ

คุณแม่เป็นผู้ปกครองคนหนึ่งที่พยายามจะเข้ามีส่วนร่วมอย่างจริงจังในโรงเรียนที่ลูกเรียนอยู่ ถึงกับเคยเข้าเป็นครูในโรงเรียนนั้น เพื่อที่จะได้เป็นผู้สอนลูกของตัวเอง แต่ที่สุดก็เห็นว่าไม่สามารถเปลี่ยนแปลงแก้ไขปัญหาในระบบการศึกษาหรือในโรงเรียน จากการเป็นครูในระบบได้

ได้รับแนวคิดเรื่องการจัดการศึกษาโดยครอบครัว จากข่าวสารและการแลกเปลี่ยนกับผู้ที่นำลูกออกจากโรงเรียนมาจัดการศึกษาด้วยตนเองหลายท่าน พร้อมทั้งรับรู้เรื่องการจะให้สิทธิพ่อแม่อย่างสมบูรณ์ในร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ จึงทำให้มีความมั่นใจ ตั้งแต่ปี ๒๕๔๑ ได้ตัดสินใจเริ่มต้นจัดการศึกษาให้กับลูกสาวคนที่ ๒ วัย ๙ ปี และลูกชายคนเล็ก วัย ๗ ปี โดยไปฝากชื่อไว้กับโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก กาญจนบุรี

โดยคุณแม่จะมีบทบาทเป็นหลักในการจัดการศึกษาเรียนรู้ให้กับลูกๆ และมีคุณพ่อเป็นกำลังสนับสนุน

ปรัชญาความเชื่อ จุดมุ่งหมายหรือคุณลักษณะที่ต้องการ

มีความสนใจใฝ่รู้และได้ชวนขยายศึกษาปรัชญาและแนวทางการจัดการศึกษาในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาตามแนวพุทธศาสนา และการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ ซึ่งได้เข้าอบรมอย่างต่อเนื่องกับสถาบันปัญญาพิทย โดยมีความตั้งใจที่จะเข้าอบรมต่อจนครบทั้ง ๖ คอร์ส ซึ่งจะเท่ากับเป็นผู้ที่จะได้รับการรับรองว่าสามารถเป็นครูวอลดอร์ฟ หรือจัดการศึกษาตามแนวของวอลดอร์ฟได้อย่างสมบูรณ์

ทักษะต่อการศึกษา ที่ได้สรุปไว้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ให้กับลูก ที่สำคัญโดยสรุปคือ การศึกษาต้องเป็นไปเพื่อการเข้าถึงธรรมชาติที่เป็นจริงของชีวิต ด้วยความศรัทธาในความเป็นมนุษย์ พัฒนาศักยภาพให้สมบูรณ์ตามภาวะของแต่ละคน การศึกษาคือการที่เราพยายามดึงสิ่งที่ดีที่สุดของมนุษย์ออกมา ทั้งร่างกาย จิตใจ และวิญญาณ การศึกษาที่ดีจะช่วยให้เด็กเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ และในสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็กจะมีมากขึ้น และการศึกษาที่แท้จริงจะไม่เกิดขึ้นในบรรยากาศที่ถูกรบกวนด้วยความวุ่นวายทางวัตถุ และวิถีชีวิตที่เป็นกลไก

คุณลักษณะที่คาดหวังคือ อยากรู้จักวิถีวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยมีพ่อแม่คอยเกื้อหนุนและนำทาง มีจิตใจใฝ่รู้ใฝ่เรียนโดยไม่ต้องบังคับ เป็นคนที่พึ่งตัวเองได้ มีชีวิตที่เรียบง่าย มีความสุขกับสิ่งง่ายๆ

ที่อยู่ใกล้ตัว ในขณะที่เดียวกันก็มีตำแหน่งแห่งที่ของตนเองในสังคมนี้ คือหาเลี้ยงชีพได้ แม้อาจไม่ใช่วิชาชีพ
หรูๆ อย่างที่คนในสังคมยกย่องก็ตาม แต่ได้ใช้ชีวิตอย่างมีความสุขและมีอิสระ

หลักสูตรและแนวการจัดการศึกษา

ให้ความสำคัญกับวิธีการเรียนรู้อย่างมีความสุข ได้ทดลอง ค้นคว้า มีกระบวนการคิดมีเหตุมีผลจาก
การค้นพบของตนเอง , การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ศึกษาจากแหล่งธรรมชาติ จากชุมชนและสภาพ
แวดล้อม , การเรียนโดยการพูดคุย ซักถาม ค้นคว้าจากหนังสือ และลงมือปฏิบัติจริง ทำหนังสือด้วยตนเอง ,
ไม่ใช่แบบเรียนสำเร็จรูป , ไม่ดูทีวี และไม่เรียนคอมพิวเตอร์ (ในช่วงวัยเด็ก เนื่องจากเห็นว่าไปบดบังเสี
ภาพในโลกแห่งจินตนาการของเด็ก)

มีการกำหนดกรอบเนื้อหาเอาไว้ตามสมควร โดยดึงมาจากเนื้อหาตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิ
การ และตามแนวทางศึกษาของวอลดอร์ฟ และอื่นๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมนำมาประกอบกัน มีการกำหนด
เวลาเรียนในช่วงเช้าของทุกวัน ช่วงบ่ายเป็นไปตามความสนใจของเด็ก ลูกสาวคนโตมีพัฒนาการสามารถ
เรียนรู้ด้วยตนเองและอย่างเป็นแบบแผนได้ตามสมควร สำหรับลูกชายคนเล็กจัดให้มีความอิสระยืดหยุ่น มี
การเรียนรู้ทางอ้อมจากความใกล้ชิดแม่อยู่ด้วย

แนวการประเมินผลและผลสัมฤทธิ์ในตัวเด็ก

ได้วางแนวทางในเรื่องของวิธีการวัดผลประเมินผลไว้ ดังนี้ การให้เด็กเล่าเรื่องที่เรียนรู้ด้วยถ้อยคำ
ของตนเอง เขียนเรื่อง วาดรูป , การประเมินจากผลงานโดยตรง การสัมภาษณ์ , การเขียนรายงานการ
พัฒนาของเด็กในแต่ละมุมต่างๆ , การใช้แฟ้มสะสมงาน , บันทึกการสังเกตพัฒนาการของลูก และการใช้
แบบฟอร์มให้เด็กประเมินตนเอง

พร้อมทั้งมีการใช้ข้อสอบของโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ปีละ ๓ ครั้ง

จากการสังเกต เด็กทั้งสองคนเป็นเด็กร่าเริง เข้ากับคนง่าย ฉลาดเฉลียว มีความรับผิดชอบ และมี
ส่วนร่วมในการงานของครอบครัว มีพัฒนาการที่ทำให้เห็นชัดเจนในเรื่องความสนใจและความถนัดของแต่ละ
คน ลูกชายถนัดงานช่าง ลูกสาวอาจเป็นได้ทั้งนักดนตรีบำบัดและนักพฤกษศาสตร์

ความสัมพันธ์ทางสังคม

เด็กยังคงมีการติดต่อกับเพื่อนในโรงเรียนเก่า มีความสัมพันธ์ที่หลากหลายหลากหลายอาชีพกับเด็กและผู้
ปกครองที่มาใช้บริการของครอบครัว มีความสัมพันธ์กับกิจกรรมต่างๆ ผ่านทางการเดินทางศึกษา และใน
การงานของคุณพ่อและคุณแม่

ทั้งยังได้มีการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องกับครอบครัวอื่นๆ ที่จัดการศึกษาให้กับลูกเช่นเดียวกัน
โดยก่อตั้งเป็นกลุ่มใช้ชื่อ “กลุ่มบ้านเรียน ปัญญากร”

แนวทางการเชื่อมต่อการศึกษาระบบ

มีความตั้งใจที่จะจัดการศึกษาให้กับลูกไปอย่างน้อยจนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ขณะนี้มีความสนใจในวิธีการเรียนแบบออนไลน์กับต่างประเทศ ซึ่งวุฒิมัธยมศึกษาได้รับการยอมรับเทียบโอนได้กับการศึกษาของไทย ถ้ามีความจำเป็นจากการที่หน่วยงานของรัฐยังไม่มีความชัดเจนในเรื่องการจัดให้มีการเทียบโอนระหว่างการศึกษาโดยครอบครัวกับการศึกษาในระบบ

ปัญหาหรืออุปสรรคสำคัญ

ความไม่มั่นใจในวิสัยทัศน์ ความใจกว้าง รวมทั้งประสิทธิภาพในหน่วยงานการศึกษาของรัฐ ที่จะเข้ามาเกี่ยวข้อง ทั้งในเรื่องการกำกับดูแล การติดตามประเมินผล และการให้ความสนับสนุน

การไม่ได้รับบริการที่ดีพอจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ ซึ่งทั้งนี้ไม่มีความเป็นสาธารณะ ราคาแพง และยังไม่มีความคุณภาพ

บทที่ ๗

ครอบครัว “ปรัชญพุทธิ”

ที่จังหวัดบุรีรัมย์ ดินแดนอีสานตอนใต้ มีบุคคล ๓ ท่านที่ได้รับการยกย่องจากชาวบ้านโดยทั่วไปเรียกขานคำ “ครูบา” นำหน้าชื่อของแต่ละท่าน บอกความหมายว่าเป็นผู้รู้ เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ได้แก่ ครูบาผาย สร้อยสระกลาง แห่งอำเภอลำปลายมาศ ครูบาคำเดื่อง ภาษี และครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพุทธิ แห่งอำเภอสตึก

สำหรับครูบาสุทธินันท์ นอกจากความเป็นปราชญ์ของท่าน ที่ได้แนะนำชาวบ้านบุกเบิกสร้างหนทางแห่งการฟื้นคืนความเข้มแข็งของชุมชนอีสานขึ้นมาอีกครั้ง ในหลายๆ วิถีทางแล้ว ท่านยังเป็นผู้ที่ให้ความสำคัญต่อเรื่องของการศึกษาเป็นอย่างมาก ดังที่ได้รับเชิญเป็นผู้บรรยาย และมีข้อเขียนแพร่หลาย เป็นที่รับรู้กันในหมู่ผู้อยู่ในวงการการศึกษา ว่าทั้งแหลมคมทั้งเผ็ดมัน กระทั่งเรื่องปัญหาของการศึกษาชนิดไม่ไว้หน้าใครมานักต่อนัก และไม่เพียงวิพากย์วิจารณ์ท่านยังเป็นผู้หนึ่งที่ยึดมือทำจริงอย่างแข็งขัน โดยการนำลูกหลานออกมาจัดการศึกษาให้ด้วยตัวเอง ตามแบบฉบับของท่าน ซึ่งเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของ “การศึกษาโดยครอบครัว” ที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

ที่บ้าน ซึ่งตั้งอยู่ในตำบลสนามชัย อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ มีอาณาบริเวณกว้างขวางนับพันไร่ เดิมเคยแล้งแห้งผากปลูกอะไรก็ไม่ขึ้น แต่เดี๋ยวนี้กลับกลายเป็นป่าไผ่ยุคาลิปต์ขนาดใหญ่ ผสมกับไม้ป่าอื่นๆ อดความเขียวสดและพิสดารถึงการลงเรียวยาวเงาที่ต้องการความบากบั่นสู้ไม่ถอยอยู่ไม่น้อย ในบริเวณที่แวดล้อมไปด้วยแมกไม้ นั้น มีโรงเรียนอยู่หลายหลัง ทั้งเรือนพัก เรือนเพาะชำ เรือนเลี้ยงสัตว์ โรงเผาถ่าน โรงเผาอิฐ บ่อเลี้ยงปลา เรือนอบสมุนไพร และยังมีเรือนสัมมนาหลังใหญ่โต ใช้เป็นสถานที่สำหรับการประชุม สัมมนาและพักค้างแรมเป็นร้อยคนได้อย่างสบาย บอกให้รู้ว่าไม่ใช่แค่บ้านพักอาศัยของชาวบ้านธรรมดาๆ เท่านั้น เพราะที่นี่เป็นส่วนหนึ่งของ “โรงเรียนชุมชนอีสาน” ซึ่งครูบาสุทธินันท์เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงที่สำคัญมากคนหนึ่ง

ผู้มาเยือนโดยส่วนใหญ่มักจะตื่นใจกับป่าไม้ขนาดใหญ่ มีตัวหนังสือเขียนโดยประณีต ติดไว้กับตัวอาคารคล้ายกับป้ายชื่อสถานที่ราชการที่คุ้นเคยกันทั่วไป หากแต่แตกต่างเพราะข้อความตรงนั้นระบุว่า เป็น “กรมราษฎรส่งเสริม” ประกาศทั้งความเป็นไท และเสียดแทงใจดำของบรรดาข้าราชการทุกคนที่ได้มาเห็นไม่ว่าจะใหญ่โตมาจากไหนก็ตาม

- ๑ -

โรงเรียนชุมชนอีสาน เป็นโครงการในความร่วมมือระหว่างชาวบ้านในเขตสามพื้นที่ของจังหวัดบุรีรัมย์ และพื้นที่จังหวัดใกล้เคียง ร่วมกันกับสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (สทพ.) เจตนา “เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถพึ่งตนเองและพัฒนาตนเองของชุมชนชนบท” ความหมายที่แสดงได้ถึงความเป็น โรง

เรียนชุมชนอีสาน ที่ดีที่สุดสมควรเป็นตอนหนึ่งของ มองไปข้างหน้า กล่าวไว้ในเอกสารแผ่นพับของโครงการฯ ดังนี้

“โครงการโรงเรียนชุมชนอีสาน มิได้มีความหมายเพียงเพื่อสร้างตัวอาคารโรงเรียน มีวิทยาเขต และรูปแบบหลักสูตร และระบบวิธีการเรียนการสอนที่กำหนดไว้ สิ่งเหล่านี้คงเป็นเรื่องของอนาคต โดยสาระรากฐาน และในฐานะที่เป็นความพยายามแสวงหาทางเลือก โรงเรียนชุมชนอีสาน หมายถึง การปรับเปลี่ยนหลักความคิดที่จะเสริมสร้างวัฒนธรรมและกระบวนการเรียนรู้ใหม่ เพื่อฟื้นคุณค่าความสำคัญของอัจฉริยภาพ และศักยภาพสร้างสรรค์ของบุคคล และชุมชนท้องถิ่นชนบท และในขณะเดียวกันเป็นการสร้างฐานภูมิปัญญา เพื่อการเรียนรู้ดำรงตนอย่างมีศักดิ์ศรีในโลกของการเปลี่ยนแปลง ... โรงเรียนชุมชนอีสานมิได้ก่อตั้งขึ้นมา และเป็นไปเพื่อปิดกั้นโลกของชนบทออกจากโลกภายนอก หากเพื่อเป็นการเปิดมิติของกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมทุกสาขาอาชีพ และกิจการงานของเพื่อนมนุษย์อย่างทัดเทียมกัน และเพราะฉะนั้นจึงเป็นไปเพื่อการดำรงชีวิตร่วมกันอย่างมีศักดิ์ศรี อิสระเสรี และสันติ”

สมาชิกหรือนักเรียนของโรงเรียนชุมชนอีสานก็คือ ชาวบ้าน หลายท่านอยู่ในวัยเรียกได้ว่าเป็นคุณปู่ คุณย่าคุณตาคุณยาย ไม่ใช่เด็กตัวเล็กตัวน้อย นับตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๓๗ ที่เริ่มก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน โรงเรียนฯ มีสมาชิกหลายร้อยคน และมีโครงการเสริมขยายตัวออกไปอีกหลายโครงการ กลายเป็นเครือข่ายเพื่อการพัฒนาของชุมชนชาวบ้านขนาดใหญ่แห่งหนึ่ง

ครูบาสุทธินันท์ หนึ่งในสามครูบา ผู้นำชุมชนผู้ก่อตั้งโรงเรียนชุมชนอีสานแห่งนี้ ท่านเป็นผู้ฝึกฝนแสวงหาการเรียนรู้ฝึกฝนด้วยตนเองมาโดยตลอดชีวิต จึงเท่าทันความเป็นไปและความเปลี่ยนแปลงในสังคม นำมาสู่การเป็นผู้ริเริ่มในกิจการหลายอย่างที่น่าจะเป็นความก้าวหน้า ในวิถีทางของการพึ่งตนเอง และพัฒนาตนเอง จึงเป็นผู้หนึ่งที่ได้รับการยอมรับทั้งในหมู่ชาวบ้าน ชำราชากร และผู้นำทางความคิดในสังคม อย่างกว้างขวาง มาเป็นเวลากว่าสองทศวรรษแล้ว

กรณีมูลเหตุที่คลี่คลายตัว จนกลายมาเป็นการเริ่มต้นการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของท่าน จึงมีพื้นฐานความเป็นมาและองค์ประกอบกระบวนการที่มีลักษณะเฉพาะตัว หลายประการ นับตั้งแต่ การมองทะลุถึงปัญหาของระบบการศึกษา อย่างถึงแก่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลที่ทำให้คนละทิ้งชนบท เป็นการศึกษที่ไม่มีคำตอบให้กับคนชนบท กับบทที่เห็นว่า การจัดการศึกษาโดยครอบครัวของท่านนี้จะเป็นส่วนหนึ่งที่จะไปช่วยกระตุ้นการศึกษาในโรงเรียน กระตุ้นการปฏิรูปการศึกษา จึงกลายเป็นการศึกษาโดยครอบครัวที่เป็นรูปขบวนของความร่วมมือในข้อตกลงอย่างเป็นทางการระหว่างบ้านกับโรงเรียน อีกทั้งการศึกษาโดยครอบครัวของท่านยังมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับงานพัฒนาชุมชนที่ท่านมีส่วนรับผิดชอบอยู่ เป็นส่วนหนึ่งของมันและมันอย่างจะคิดแบบแยกส่วนตัดตอนคงไม่ได้

ครูบาวิจารณ์ “ระบบการศึกษาที่ไม่ดูตาม้าตาเรือ” อย่างเห็นเป็นรูปธรรมและตรงตามข้อเท็จจริงที่เราท่านต่างก็รู้กันอยู่ ว่า “การศึกษาในชนบทจะเรียนจะสอนกันอย่างไร ก็คงจะมาสอบแข่งขันกับเด็กใน

เมืองหลวงหรือเมืองใหญ่ๆ ได้ยาก เด็กส่วนมากที่ผู้ปกครองไม่อาจจะหาทุนส่งเสียให้เรียนชั้นสูงได้ แต่ก็ต้องมาทนนั่งเรียนหนังสือซึ่งไม่มีทางเลือก เพราะมีอยู่หลักสูตรเดียวที่มุ่งจะให้เด็กเรียนไปเพื่อสอบแข่งขันไต่ระดับเข้ามหาวิทยาลัย ไม่ได้เคยพิจารณาเลยว่า เด็กส่วนใหญ่มีศักยภาพที่จะเข้ามหาวิทยาลัยได้จริงหรือไม่ ไม่ได้คำนึงถึงคนที่ไม่พร้อมที่จะเรียนเพื่อแข่งขันกับใคร เด็กเหล่านี้จึงเรียนไปเพื่อถูกลอยแพในระดับชั้นประถมปลาย หรือชั้นมัธยมเป็นส่วนใหญ่ ถามว่าเด็กที่เรียนแล้วต้องออกมาในระหว่างชั้นเรียนเหล่านี้ เนื้อหาวิชาที่เรียนมีความเหมาะสมกับเด็กแล้วใช่ไหม เขามีความรู้ติดตัวอะไรบ้าง ที่อ้างว่าเป็นเลิศทางวิชาการ เอามาใช้ในชีวิตประจำวันตรงไหนกัน

ที่มันเป็นปัญหาจนสับสนกลักรอกไปมา ก็เพราะประเทศนี้ยังไม่มีการสะสมโครงสร้างทางสังคมส่วนท้องถิ่น ยังไม่มีการวางแผนระบบเศรษฐกิจ-สังคม-การศึกษา ที่เอื้อและสนองต่อชนบทโดยตรง มีแต่จะทำให้ชนบทเป็นเหมือนกรุงเทพฯ เรากำลังบ้าความทันสมัยโดยทำลายฐานความเจริญทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาส่วนท้องถิ่น ...

ดังนั้น ถึงใครจะพูดถึงหลักสูตรท้องถิ่น ครูในชนบทจะบอกว่า มันไม่ใช่ ..แนวทาง..ถามต่อว่าที่ลูกศิษย์จบออกมาเร่ร่อนเหมือนเจ้าไม่มีศาลอยู่นี่ละ จะทำอย่างไร ครูใบกั้นตอบไม่ได้ โยนให้เป็นเรื่องของชะตากรรม ถามว่าเคยคุยเรื่องนี้กับผู้ปกครองเด็กบ้างไหม คำตอบก็คือยังไม่ได้พูดเรื่องอนาคตของลูกศิษย์กับผู้ปกครอง เพราะอนาคตครูเองก็อย่าแยะแทบจะเอาตัวไม่รอดเช่นกัน อย่างนี้ได้ไหม ..แค่จะประคองตัวให้อยู่รอดไปวันๆ นี่ก็ดีขึ้นจนสมองแฉะแล้ว..!

ส่วนการศึกษาอย่างที่ครูบาอยากเห็นและอยากให้เป็นไป ก็คือ “การเรียนที่มีความหมาย ต้องเป็นการเรียนรู้สิ่งต่างๆ อย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์ สอดคล้องกัน ไม่เพียงแต่เชื่อมโยงสอดคล้องกันในเฉพาะเนื้อหาวิชา แต่เป็นการเชื่อมโยงสอดคล้องกันกับทุกสิ่งทุกอย่าง โดยเฉพาะ วิถีชีวิตในท้องถิ่น อาชีพ ความเป็นอยู่ปัจจุบัน ตลอดจนเชื่อมโยงไปสู่ความเป็นไปในอนาคต”

เมื่อเห็นว่าเป็นเช่นนั้นแล้ว ครูบาก็ตระหนักว่า มันเป็นเรื่องหนึ่งที่จะต้องออกหน้าลงมือทำด้วยตัวเองอย่างจริงจัง ตามวิสัยของคนที่ยึดมั่นในหลัก อัตตา หิ อัตตโน นาโถ ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน มาตลอดชีวิต

“เกิดความคิดว่า ถ้าเราอยากได้อยากเห็นการศึกษาแบบไหน คงไม่มีใครมาจัดแจงให้เราได้ครบถ้วนทั้งหมด เราจะต้องมีส่วนร่วมหรือลงมือทำด้วย ไม่เช่นนั้นแล้วอนาคตของชนบทก็就会被กระแสของการศึกษามากกวาดต้อน เอาอนาคตของชนบทไปรับใช้สังคมเถื่อนภายนอก ในเมื่อรู้ตัวว่าการศึกษาที่เป็นอยู่ผิดฝาผิดตัว เรายังจะมานั่งเป็นนกที่ติดที่มือทำอะไรเลยได้ยังไง อย่างน้อยก็ต้องคิดแล้วว่าในเรื่องนี้ เราพอจะทำอะไรได้บ้าง จะทำตรงไหน และควรเริ่มต้นอย่างไร”

ที่สุด ครูบาก็เห็นว่า ในเรื่องของศึกษานั้น พ่อแม่หรือครอบครัวจะปฏิเสธหรือนิ่งดูตายในบทบาทของตนเองไม่ได้ และถ้าพ่อแม่ทั้งหลายออกเดินหน้าอย่างจริงจัง ทางรอดก็ยังพอมีให้หวังอยู่บ้าง

“สมัยนี้มีพ่อก็เหมือนไม่มีพ่อก็เหมือนไม่มีแม่ เด็กเหล่านี้เป็นกำพร้าตั้งแต่แบเบาะ เพราะผู้ใหญ่ทุกคนเห็นว่า ภาระเรื่องหน้าที่การงานสำคัญกว่าทุกสิ่งทุกอย่างรวมทั้งอนาคตของลูกๆ ด้วย ถ้าความเห็นแก่ตัวของระบบสังคมผู้ใหญ่มัดจนผู้ใหญ่เดินไม่ออก สังคมไทยจะรักลูกแบบลมๆ แล้งๆ นี่ไปได้สักกี่น้ำ ...

ในสภาพสภาวะเศรษฐกิจที่กลับเช่นนี้ พ่อแม่บางคนอาจจะคิดได้บ้างกระมังว่า เงินอย่างเดียวคงไม่พอเสียแล้วที่จะช่วยประคองอนาคตของลูกให้ปลอดภัยได้ โรงเรียนสอนฝ้ายเดียวคงไม่พอที่จะทำให้เด็กเอาตัวรอดได้ ถึงเวลาที่ผู้ปกครองและสังคมโดยส่วนรวมจะต้องเข้ามาสนับสนุนการศึกษาอย่างแข็งขัน อนาคตการศึกษาของชาติจึงจะรอดพ้นความหายนะได้ ...

การจัดการศึกษาที่ไม่เชื่อมโยงกับความเป็นอยู่ในท้องถิ่น ทำให้การพัฒนาการทางด้านองค์ความรู้ที่เป็นฐานเดิมของครอบครัวหายไป เพราะระบบคิดของคนยุคนี้ต่างมุมานะที่จะเรียนเพื่อนำพาชีวิตตัวเองให้หลุดพ้นไปจากพ่อแม่หรือท้องถิ่น พ่อแม่จะทำมาหากินมาอย่างไรไม่เกี่ยว ฉันทจะเป็นเจ้าเป็นนายอย่างเดียว ทุกเรื่องทุกอย่างที่พ่อแม่ทำมาหรือสะสมไว้จึงเป็นเรื่องด้อยค่าไร้ความหมายในสายตาของเด็กๆ ในอดีตการชุบตัวด้วยการศึกษาเชิงเดียวมีความเป็นไปได้สูง แต่ถ้ายังไม่เปลี่ยนแนวความคิดในยุคสมัยนี้ อนาคตคงจะซ้ำรอยกันระเนระนาด เพราะสถานการณ์ของโลกและปัญหาในระบบราชการเดินทางมาถึงจุดสูงอมแล้วนั่นเอง

การศึกษาที่ไม่อาจเอาความรู้มาเชื่อมโยงกับฐานอาชีพของชุมชนและครอบครัวนี้เอง ที่เป็นจุดบอดและบาดแผลที่สำคัญ ถ้าการศึกษาสามารถสร้างกระบวนการให้ชุมชนและครอบครัว เรียนรู้ที่จะอยู่ในชนบทได้อย่างมีความสุขความหวังแล้ว พอมาถึงขั้นลูกก็ให้เขาพัฒนาไต่ระดับขึ้นไปจากการทำงานที่พ่อแม่ทำเอาไว้ อนาคตของชนบทก็จะเต็มไปด้วยความเจริญที่ถูกทิศถูกทาง คนไทยจะไม่ต้องไปเบียดเสียดแย่งงานกันทำ”

- ๒ -

ในขณะที่ครูบากำลังคิดและเตรียมการที่จะเอาลูกออกจากโรงเรียนมาจัดการศึกษาเอง ทางสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สปช.) ก็เข้ามาติดต่อขอให้ครูบาคำเนินการในลักษณะที่เป็นโครงการความร่วมมือระหว่างบ้านกับโรงเรียน เป็นโครงการนำร่อง เพื่อศึกษาดูว่าความเป็นได้ของการปฏิรูประบบการเรียนการสอน ที่เปิดทางให้ครอบครัวเข้ามาส่วนร่วมกับทางโรงเรียนอย่างจริงจัง

ครูบาให้เหตุผลในการเริ่มต้นการศึกษาโดยครอบครัว ด้วยการยินดีให้ความร่วมมือกับ สปช. ว่าเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยกระตุ้นการปฏิรูปการศึกษาโดยส่วนรวม และคงจะมีข้อดีที่จะเอื้อประโยชน์แก่กันและกันได้

“ทาง สปช.เองก็มีเหตุผลของเขา เขามองว่าเรื่องโฮมสคูลเป็นเรื่องใหม่ เขายังไม่ชัดตรงจุดนี้ จึงขอมีส่วนร่วม ผมเองก็เห็นจุดดีตรงนี้เหมือนกันว่า ผมไม่ได้เป็นครูมาก่อน ถ้าเขามาร่วมคงมีข้อแนะนำอะไรๆ

แก่เราที่ดีเยอะ เราก็เลือกเอา ถ้าเราไปปิดตายเสียเลย มันก็ไม่ดี แล้วจุดหนึ่งคือผมหวังว่า ถ้าทำเรื่องโฮมสคูลไป ผมได้แง่คิดอะไรดี ๆ ผมจะสามารถสะท้อนกลับไปได้ เพราะถือว่าเป็นคนกลางร่วมกัน”

ที่สุดก็กลายเป็น โครงการ “บ้านป่าแห่งการเรียนรู้” (เดิมเคยเรียก บ้านเรียนในป่าใหญ่) เป็นโครงการของความร่วมมืออย่างกว้างขวาง ที่เป็นหลักก็คือตัวครูบาและครอบครัว กับโรงเรียนที่ลูก ๆ ๓ คนของครูบาเรียนอยู่ พร้อมกับสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสตึก (สปอ.) สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์ (สปจ.) สำนักงานโครงการพิเศษ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์ เป็นต้น

คณะทำงานโครงการฯ ได้ **นิยาม** ความเป็น “บ้านป่าแห่งการเรียนรู้” เอาไว้หลายประการ จะขอยกบางประการมานำเสนอ ณ ที่นี้ ดังนี้

- แหล่งเชื่อมโยงคนในชุมชน โรงเรียน และบุคคลต่างๆ ในสังคม เข้ามาช่วยกันสร้างระบบการเรียนรู้อันสอดคล้องกับวิถีชีวิต เพื่อนำไปสู่การพัฒนาตนเอง ชุมชน และสังคมโดยรวม
- การเรียนรู้ที่บ้าน โดยผู้ปกครองและผู้ที่เกี่ยวข้อง ที่มีความรู้เรื่องนั้นอย่างจริงจัง ให้เด็กมีความรู้ในเรื่องที่ตนสนใจอย่างตลอดกระบวนการ จนสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน และเป็นแนวทางในการทำงานในอนาคต
- เป็นแหล่งการเรียนรู้ของบุคคลที่เกี่ยวข้อง ทั้งพ่อแม่ ผู้ปกครอง เพื่อนครูอาจารย์ นักศึกษา ฯลฯ
- ระบบการเรียนรู้จากทรัพยากรที่มีอยู่ในบ้าน ชุมชน สิ่งแวดล้อม เพื่อการดำรงชีวิตที่สงบสุข และยั่งยืน
- แหล่งความรู้ในหมู่บ้าน ที่สามารถจัดให้ทุกคนได้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติจริงเพื่อชีวิตใหม่ที่สมบูรณ์

สำหรับแนวคิดเบื้องต้น ที่แสดงความเป็นมาของโครงการฯ และสะท้อนให้เห็นถึงจุดประสงค์ของโครงการฯ ด้วย กล่าวโดยสรุปก็คือ

“... การจัดการเรียนรู้โดยบุคคลในครอบครัว เป็นแนวทางหนึ่งที่น่าสนใจและน่าจะเกิดประโยชน์อย่างมากกับทุกฝ่าย เนื่องด้วยเป็นการจัดการเรียนรู้โดยผู้ที่เป็นกัลยาณมิตรที่แท้จริงของเด็ก ซึ่งจะมีผลทำให้เกิดการวางแผนการเรียนการสอนอย่างชัดเจนด้วยมีข้อมูลเกี่ยวกับตัวเด็กอย่างครบถ้วน จึงเป็นไปในลักษณะที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมายต่อตัวเด็ก ทั้งในแง่ของเนื้อหาวิชา การนำไปใช้ในวิถีชีวิตปัจจุบันและการนำความรู้ไปใช้ในอนาคต

การศึกษาในลักษณะดังกล่าวเป็นหน้าที่โดยตรงของโรงเรียน แต่ไม่ใช่โรงเรียนเท่านั้นที่จัดการศึกษาได้ การที่บุคคลใดมีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนรู้ในลักษณะดังกล่าวชัดเจนดีพอที่จะดำเนินการให้เกิดผลได้ ก็เป็นผลดีต่อโรงเรียน แบ่งเบาภาระในการพัฒนาคนของชาติให้เจริญตามเป้าหมายที่กำหนด อีกทั้งเป็นเครือข่ายสำคัญในการเรียนรู้เรื่องการพัฒนาเด็กด้วย ซึ่งก่อประโยชน์แก่กันและกันในทุกแง่มุม

โครงการบ้านป่าแห่งการเรียนรู้ เป็นโครงการที่มีเป้าหมายในการจัดการเรียนรู้อย่างมีความหมาย ให้แก่เด็กๆ โดยพ่อแม่และผู้มีความเข้าใจในตัวเด็กอย่างแท้จริง เพื่อให้เด็กเรียนรู้สิ่งต่างๆ อย่างมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์ต่อเนื่องกันจนสามารถเรียนรู้วิถีชีวิต สร้างงานอาชีพของตนเอง เห็นภาพความเป็นไปของตนเองในอนาคตชัดเจน และสามารถวางแผนสร้างงานอาชีพ และแนวทางที่เหมาะสมในการดำรงชีวิตของตนเองในสังคมได้อย่างเหมาะสม เป็นการเรียนรู้จากชีวิตจริงรอบตัว เรียนรู้จากความสนใจของเด็กอย่างครบถ้วนกระบวนความ เป็นการเรียนรู้ที่ไม่ได้แยกส่วนออกจากชีวิตจริง สภาพจริงที่ควรเป็นไป อีกทั้งเป็นการเรียนรู้เพื่อสร้างความมั่นใจแก่พ่อแม่ว่า ในอนาคตลูกจะเป็นผู้ที่มีความแข็งแกร่งพอที่จะสู้บททดสอบต่างๆ ที่มีอยู่ได้

คงจะเป็นที่ตระหนักกันในปัญหาการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนที่ประสบอยู่ ในลักษณะที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนแนวทางการจัดการเรียนรู้ให้มีความหมายไปใช้ในชีวิตจริงได้ เนื่องด้วยมีเงื่อนไขระเบียบบางอย่าง และความรู้ความเข้าใจความสามารถของบุคลากรยังเป็นอุปสรรคสำคัญ การจัดการเรียนโดยพ่อแม่ในโครงการบ้านป่าแห่งการเรียนรู้ ซึ่งมีความพร้อมด้วยไม่มีอุปสรรคขวางกั้น จึงเป็นการจัดการเรียนรู้เป็นแบบอย่างแนวทางใหม่ๆ ให้บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ได้มาศึกษาเรียนรู้และปรับเปลี่ยนกระบวนความคิดและกระบวนการทำงานด้วย จึงไม่เพียงแต่จะเกิดประโยชน์ต่อเด็กผู้ร่วมในโครงการเท่านั้น แต่จะเกิดประโยชน์ทั้งพ่อ แม่ ผู้สอนเด็ก ผู้เกี่ยวข้องในวงการศึกษา ผู้สนใจ ครู และนักการศึกษาทั้งปวงด้วย”

ลักษณะการจัดการร่วมกันระหว่างโรงเรียนและครอบครัว มีการแบ่งหน้าที่และความร่วมมือกันอย่างชัดเจน ดังนี้

โรงเรียน ใช้เวลา ๓ วัน คือ วันจันทร์-พุธ จัดการเรียนรู้ในวิชาทักษะภาษาไทย คณิตศาสตร์ สร้างเสริมลักษณะนิสัย และภาษาอังกฤษ

ครอบครัว ใช้เวลา ๔ วัน คือ วันพฤหัสบดี-วันอาทิตย์ จัดการเรียนรู้วิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และการทำงานพื้นฐานอาชีพ เป็นหลัก พร้อมทั้งทำหน้าที่ในการจัดโปรแกรมการเรียนรู้ที่วิเคราะห์จากความสนใจของเด็ก และสภาพของสังคม จัดหลักสูตรและสิ่งพื้นฐานจำเป็นที่เด็กต้องเรียนรู้ กับรับหน้าที่การประเมินผลการเรียนรู้ร่วมกับทางโรงเรียนด้วย

โดยข้อตกลงดังกล่าว ทำให้ทางโรงเรียนมีเรื่องที่จะต้องดำเนินการเป็นการเฉพาะขึ้นอีกบางประการ ได้แก่ ปรับเปลี่ยนตารางสอน ชั้น ประถม ๑, ประถม ๕ และประถม ๖ (ชั้นที่ลูกของครูบาเรียนอยู่) ปรับเปลี่ยนแนวทางและรูปแบบการบริหารและการจัดการเรียนรู้ จัดให้ครู ผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้องมีการพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันทุกสองสัปดาห์ มีการทำวิจัยร่วมกับ สปอ. และสปจ. รายงานการดำเนินงาน การเปลี่ยนแปลง ปัญหา อุปสรรค ความช่วยเหลือที่ต้องการ และแผนการพัฒนา ให้หน่วยงานเหนือขึ้นไปทราบเป็นระยะ

- ๓ -

หลักสูตรและแนวการจัดการศึกษา

ครูบาตั้งความหวังในเรื่องนี้ไว้ว่า

“โปรแกรมการเรียนรู้จะเน้นการเรียนรู้จากสิ่งรอบตัวที่ดูธรรมดาไม่มีคุณค่า แต่นำมาเรียนรู้คุณค่าและความหมายที่ซ่อนอยู่ในนั้น โดยคำนึงถึงการจัดให้เรียนรู้อย่างครบกระบวนการ ตั้งแต่การกระตุ้นให้เกิดความสนใจในสิ่งนั้นด้วยตนเอง การวางแผนการเรียนรู้สิ่งนั้นด้วยตนเอง ในระหว่างการปฏิบัติจะมีการจัดสถานการณ์ให้เรียนรู้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์อย่างครบถ้วน มีการทดลอง วิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย รวบรวมข้อมูล มีการวิเคราะห์แผนและผลการปฏิบัติงานอยู่เสมอ ในรูปแบบที่หลากหลายทั้งการเขียนจดหมาย การบันทึกในคอมพิวเตอร์ การพูดคุยกับผู้สอนและผู้ที่ยังเข้ามาเยี่ยมชม ตลอดจนมีการปรับเปลี่ยนแนวทางการทำงานให้เหมาะสมด้วยตนเองได้ สรุปผลการเรียนรู้ และเมื่อได้ผลผลิตจากการปฏิบัติแล้วก็นำมาวางแผนเพื่อหาวิธีการที่เหมาะสมในการเก็บเกี่ยว จำหน่าย แปรรูป หรือวิธีการอื่นๆ หลังจากนั้นก็จะให้เรียนรู้กระบวนการใช้/จ่าย/รับ และการจัดการเก็บเงินที่รับมาเพื่อการวางแผนการทำงานอื่นๆ ต่อไป

การเรียนรู้ที่จัดขึ้นมีหลายลักษณะ ทั้งการเรียนรู้สิ่งที่สนใจด้วยตนเองอย่างครบกระบวนการ การเรียนรู้ร่วมกับพี่น้องทั้ง ๓ คน ทำให้มีการแบ่งปันความรู้ ความคิด ภารกิจ ได้ช่วยเหลือเอื้ออาทรและเรียนรู้ที่จะอยู่ด้วยกัน การเรียนรู้ร่วมกับผู้ใหญ่ ประชาชนชาวบ้าน ผู้รู้ในท้องถิ่นเกี่ยวกับเรื่องที่น่าสนใจด้วยตนเอง”

ครูบาได้วางแผนการจัดการศึกษาเป็นรูปโปรแกรมการเรียนรู้ ที่ผสมผสานกัน ๓ ลักษณะ คือ

โปรแกรมการเรียนรู้หลัก กำหนดขึ้นจากลักษณะนิสัยและความสนใจ ที่แตกต่างกันของเด็กแต่ละคน ดังนี้

- อ้อย ลูกสาวคนโต ชอบค้าขาย ชอบปลูกพืช มีนิสัยช่างพูดคุย ชอบคิดวางแผน กิจกรรมการเรียนรู้หลักในระยะแรกคือเรื่อง “บวบ”
- หนุ่ม ลูกชายคนที่สอง ชอบเลี้ยงสัตว์ กิจกรรมการเรียนรู้หลักในระยะแรกคือเรื่อง “การเลี้ยงปลา”
- ออย ลูกสาวคนสุดท้อง ชอบดอกไม้ ต้นไม้ กิจกรรมการเรียนรู้หลักในระยะแรกคือเรื่อง “ศิลปะการประดิษฐ์ใบไม้ดอกไม้”

โปรแกรมการเรียนรู้เสริม เพื่อสนองตอบความสนใจที่จะเรียนรู้สิ่งต่างๆ เพิ่มขึ้น เด็กทั้ง ๓ คน จะทำร่วมกัน ผู้ปกครองวางแผนการทำงานร่วมกัน การแบ่งปัน การดูแลช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน กิจกรรมการเรียนรู้เสริมในระยะแรก ได้แก่ การทำแผนผังต้นไม้ในบ้าน เรื่องมะรุ้ม มะพร้าว และการเพาะกล้าไม้

โปรแกรมการเรียนรู้พิเศษ เป็นกิจกรรมการเรียนรู้นอกเหนือจากงานเกษตร เพื่อฝึกนิสัยที่พึงประสงค์ เรียนรู้วัฒนธรรมวิถีชีวิตในท้องถิ่น และความรู้ทันสมัยรอบโลก กิจกรรมการเรียนรู้พิเศษในระยะเริ่มแรก ได้แก่ เรื่องการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ประสบการณ์ และผลการทำงาน (ทั้งการพูด การเขียน) การรับแขก ดนตรี การศึกษาศิลปวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว เรื่องเทคโนโลยีทันสมัย และการวิเคราะห์ลักษณะนิสัยและพฤติกรรมของตนเอง

ในภาพรวมของกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งหมด ที่ครูบาส่งเสริมให้เกิดขึ้นในตัวลูก เป้าหมายสำคัญก็คือ “**คนอยู่ในชนบทต้องเรียนให้มีความรู้พอที่จะพัฒนาชนบท**” แต่ไม่ได้หมายความว่าเด็กชนบทจะเข้าไปอยู่ในเมืองไม่ได้เลย ครูบาบอกว่า “การศึกษาจะต้องทำให้คนที่ได้รับการศึกษาอยู่ที่ไหนก็ได้ อย่างมีคุณค่า จะอยู่ในเมืองก็ได้ จะอยู่ในชนบทก็ได้ หรือจะไปอยู่ในที่ใดๆ ส่วนไหนของโลกก็ได้ แต่การไปอยู่ไปทำงานนั้นจะต้องไปอย่างมีศักดิ์ศรี ไม่ใช่ไปเหมือนขี้ข้าให้เขาโขกสับเหมือนมนุษย์ไม่มีเกรด การศึกษาจะต้องทำให้คนที่ไปเล่าเรียนในเมืองจบมาแล้ว อยากที่จะกลับมาพัฒนาถิ่นเกิดเมืองนอนของตนเอง ไม่ใช่เรียนไปเพื่อปิดกั้นหนีไม่ดูคำดูดีแม้แต่จะขายตาแลท้องถิ่น”

“การจัดให้ผู้เรียนได้รู้จักความจริงนั้น มีจุดเด่นอยู่ ๓ ประการ คือ

จะเรียนต่อชั้นสูงแค่ไหนอย่างไรก็สามารถเรียนได้กับทุกสถาบันที่มีอยู่ในโลกนี้

ถ้าไม่เรียนต่อ ก็ยังมีความรู้ความสามารถเพียงพอที่จะเข้าสู่ภาคของการดำรงชีพได้ทุกสาขาอาชีพ เพราะเด็กมีพื้นฐานของการเรียนรู้มีทักษะติดตัวไต่ระดับมาตั้งแต่เด็ก ดังที่เราพยายามบอกว่าในช่วงแรกๆ เด็กจะเรียนรู้ในเชิง **กิจกรรม** เมื่อโตขึ้นก็พร้อมจะปรับให้เป็น **กิจการ** และการเรียนรู้ลักษณะนี้นอกจากเด็กจะรู้จักจริงแล้ว เด็กยังมีความสุข เด็กยังมีรายได้ เด็กได้อยู่ท่ามกลางการแก้ไขปัญหาจากประสบการณ์ตรง ชีวิตเด็กจะอยู่กับการเรียนจริงทำจริงคิดแก้ปัญหาจากโจทย์ชีวิตจริง เด็กจึงแกร่งและความรู้แน่นพอที่จะนำพาชีวิตตนเองไปเผชิญหน้ากับปัญหาใดๆ ก็ได้ ไม่ต้องไปวิงวอนขอทานใครทำ ไม่ต้องงอนง้อให้ใครมาเอ็นดู เพราะลูกเราไม่ได้เป็นลูกเมียใคร

หลายคนมักจะเข้าใจว่า การจัดการเรียนการสอนลักษณะนี้จะต้องเน้นมาสอนในสายวิชาชีพ เน้นมาสอนในเรื่องภาคเกษตรหรือการทำมาหากินเป็นหลัก ความสงสัยนี้ถูกครั้งเดียว เป้าหมายของการเรียนรู้ อยู่ที่ ทำอย่างไรจึงจะกระตุ้นให้เด็กกระหายที่จะเรียนรู้ ให้เด็กรักการหาความรู้ ให้เด็กรู้จักสังเคราะห์ความรู้ เรียนรู้วิธีสร้างองค์ความรู้ใหม่ และทำอย่างไรให้เด็กสามารถผสานความรู้เข้าหากันได้

ถ้าการศึกษาไม่สามารถทำให้คนเรียนพึ่งพาตนเองได้แล้ว ถ้ามองว่าจะให้เขาไปพึ่งใคร”

ในเรื่อง **การประเมินผลการศึกษา** ครูบาวางแนวทางเอาไว้ค่อนข้างเข้มงวดเป็นทางการ คงเนื่องจากการเป็นการดำเนินงานร่วมกับทางโรงเรียน สรุปได้ดังนี้

๑. ผู้สอนบันทึกการสอนทุกครั้ง เกี่ยวกับความรู้ที่เพิ่มขึ้น ลักษณะนิสัย พฤติกรรมการใฝ่หาความรู้ ความสามารถในการคิด อุปสรรคในการทำงาน พฤติกรรมที่มีปัญหา ฯลฯ

๒. ผู้สอนนำผลการเรียน มาพูดคุยกันทุกสัปดาห์เป็นอย่างน้อยเพื่อปรับเปลี่ยนแนวทางการสอน และบันทึกผลการประชุมร่วมกัน

๓. เด็กรายงานผลการเรียนรู้ โดยวิธีต่างๆ ทั้งการ พูด เขียน บันทึกถ่ายทอดโดยศิลปะ

๔. ผู้สอนประเมินผลร่วมกับโรงเรียนโดย

- นำจุดประสงค์การเรียนรู้มาพิจารณาร่วมกัน และแยกจุดประสงค์ สิ่งที่ต้องการประเมินออกมาให้ชัดเจน

- ผู้สอนวางแผนการประเมินตามจุดประสงค์ จากแผนที่วางร่วมกัน แล้วนำผลการประเมินให้ครูประจำชั้นตัดสินผลปลายปี

โปรแกรมการเรียนรู้หลัก เรื่อง “บวบ” ของ คู่ย์ ชั้นประถม ๖

ระยะเวลาในการเรียนรู้ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๑ - ๑๓ มีนาคม ๒๕๔๒

เนื้อหาย่อย	แผนการสอน	จุดประสงค์ที่สอดคล้อง
๑. ความรู้เรื่องบวบ ลักษณะ พันธุ์ ประโยชน์ ความสำคัญ วิธีปลูก การดูแลเอาใจใส่ ฯลฯ	๑. กระตุ้นความสนใจเรื่องบวบให้อยากเรียนรู้ อยากผลิตบวบ เห็นภาพตลอดแนวของสิ่งที่จะทำ สิ่งที่จะได้จากการเรียนรู้เรื่องบวบ ศึกษาจากแหล่ง ต่างๆ ทั้งเอกสารประกอบเรื่องบวบ	ภาษาไทย ๔,๑๔
๒. การปลูกบวบ การเตรียมพื้นที่, คัดเลือกพันธุ์ สิ่งที่สนใจเพิ่มเติม ได้แก่ ปลูกที่ไหนดีที่สุด ปลูกพันธุ์ไหนจึงจะเหมาะ ปลูกวิธีไหนเกิดผลอย่างไร ใส่ปุ๋ยอะไรจึงจะเหมาะสม อัตราการเจริญเติบโตเป็นอย่างไร ฯลฯ	๒. ให้วางแผนการปลูกบวบด้วยตนเองและนำแผนมาปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม ๓. ดูแลกระตุ้นให้ทำตามแผนที่วางไว้ เพื่อศึกษาเรื่องบวบในเรื่องต่างๆ เมื่อได้ความรู้แล้วบันทึกผลเอกสารประกอบเรื่องบวบ ดูแลรักษาจนกระทั่งได้ผลผลิตของบวบ กระตุ้นให้เกิดแนวคิดใหม่ ความรู้ใหม่เกี่ยวกับบวบ เพื่อเป็นแนวทางในการปลูกพืชชนิดอื่นๆ หรือปลูกบวบต่อไป	กพอ. ๓,๕,๗ สสน. ๙,๒๔ สปช. ๒,๓
๓. การนำผลผลิตจากบวบมาใช้ ส่วนไหนของบวบนำมาใช้ประโยชน์ได้บ้าง ใช้อย่างไร ๔. การจัดสรรผล/ค่าตอบแทนเพื่อการทำงานอื่น ๕. การวิเคราะห์กระบวนการทำงานเรื่องบวบเพื่อหาข้อสรุปข้อความรู้และแนวทางในการทำงานต่อไป	๔. กระตุ้นให้วางแผนเก็บเกี่ยวแปรรูปให้ได้ผลตอบแทนมากที่สุด โดยเฉพาะเรื่อง ความแปลกใหม่ในการดำเนินการผลิต วิธีการจำหน่าย แนวทางการจำหน่าย ค่าตอบแทนที่ได้ กระตุ้นให้ดำเนินการตามแผนที่วางไว้ ทั้งการได้มาซึ่งผลผลิต การตลาด การจัดสรรเงิน โดยเตรียมเอกสาร บุคคล ผู้รู้ หรือสื่อ/แหล่งความรู้อื่นๆ ให้ กระตุ้นให้พูดคุย เล่ากระบวนการคิด วางแผนกระบวนการทำงาน ผลที่ได้รับทั้งพอใจ/ไม่พอใจ สิ่งที่ต้องปรับปรุง และกระตุ้นให้เขียน/ถ่ายทอดผลนั้นในสาระต่างๆ	กพอ. ๔,๕ สปช. ๕,๑๒ ภาษาไทย ๑,๗ คณิต ๑,๒,๕,๖,๗,๑๐,๑๓ ภาษาไทย ๕,๖,๗,๑๙,๒๐,๒๑, ๒๒

เนื้อหาย่อ	แผนการสอน	จุดประสงค์ที่สอดคล้อง
	กระตุ้นให้บททวน วิเคราะห์ผลการทำงานที่ผ่านมา การนำผลนั้นมาวางแผนการทำงานอื่นต่อไป โดยทำเป็นเอกสารประกอบเรื่องบวบ หรือนำเสนอ โดยวิธีการอื่น	สปช. ๑,๓,๔,๖

โปรแกรมการเรียนรู้หลัก เรื่อง “การเลี้ยงปลา” ของ หนู่ม ชั้นประถม ๕

ระยะเวลาในการเรียนรู้ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๑ - ๑๓ มีนาคม ๒๕๔๒

เนื้อหาย่อ	แผนการสอน	จุดประสงค์ที่สอดคล้อง
๑. ความรู้เรื่องปลา ลักษณะ พันธุ์ ประโยชน์ ความสำคัญ วิธีเลี้ยง ฯลฯ	๑. กระตุ้นความสนใจให้อยากเรียนรู้ อยากรู้เรื่องปลาและศึกษาเรื่องปลาอย่างจริงจังจนกระทั่งตัดสินใจได้ว่าจะเลี้ยงปลาชนิดไหน เพราะเหตุใด	ภาษาไทย ๓,๔,๗ สปช. ๑-๖,๑๓-๑๖,๒๑ กพอ. ๑-๗
๒. การเลี้ยงปลา เตรียมสถานที่ เลือกพันธุ์ การหาความรู้ที่สนใจ เช่น อาหาร สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม อัตรา/สภาพที่ที่เลี้ยง แสดงการเจริญเติบโต	๒. ให้ศึกษาเรื่องปลาที่จะเลี้ยงอย่างชัดเจนทุกแง่มุม โดยศึกษาจากหนังสือ สื่อต่างๆ ผู้รู้ แล้วทำเอกสารขอความรู้ ๓. ให้วางแผนการเลี้ยงปลาด้วยตนเอง แล้วปรับแผนร่วมกับผู้ใหญ่ เลี้ยงปลาตามแผนที่วางไว้ และตั้งคำถามเพื่อศึกษาเรื่องนั้นๆ อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น เรื่องอาหาร สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การบันทึกอัตราการเจริญเติบโตและการเก็บประเด็นที่สนใจเพิ่มเติมให้ศึกษาอย่างเป็นระบบ เช่น การวาดภาพ แต่งกลอน เขียนเรื่องปลา ให้มีโอกาสนำความรู้เรื่องปลาไปถ่ายทอดให้ผู้ฟัง	สสน. ๑๖ สปช. ๑-๖,๗ ๑๒,๑๓,๑๔-๑๖
๓. การนำผลผลิตจำหน่าย วางแผน วิธีการจำหน่าย แหล่งจำหน่าย การจัดสรรรายรับ รายจ่าย	๓. ให้วางแผนการเลี้ยงปลาด้วยตนเอง แล้วปรับแผนร่วมกับผู้ใหญ่ เลี้ยงปลาตามแผนที่วางไว้ และตั้งคำถามเพื่อศึกษาเรื่องนั้นๆ อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น เรื่องอาหาร สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การบันทึกอัตราการเจริญเติบโตและการเก็บประเด็นที่สนใจเพิ่มเติมให้ศึกษาอย่างเป็นระบบ เช่น การวาดภาพ แต่งกลอน เขียนเรื่องปลา ให้มีโอกาสนำความรู้เรื่องปลาไปถ่ายทอดให้ผู้ฟัง ๔. วางแผนการตลาด อุปกรณ์ที่ใช้ในการจำหน่าย ๕. ให้จำหน่ายปลาตามแผนที่วางไว้	สสน. ๗-๑๑,๑๓,๑๔ กพอ. ๑-๗ คณิต ๑-๔,๗,๑๑,๑๓
๔. การวิเคราะห์กระบวนการทำงานเรื่องปลาที่เลี้ยงเพื่อการเลี้ยงปลาอย่างอื่น/สัตว์ชนิดอื่นๆ	๖. ดูแลรายรับรายจ่าย การจัดสรรเงินเพื่อการใช้ในชีวิตประจำวันและการลงทุนต่อไป ๗. ให้พิจารณาแนวทางการทำงานและวิธีการเลี้ยงปลา/สัตว์อื่น เพื่อการเรียนรู้มากขึ้น ๘. สรุปประเมินผลงานของตนเอง รายงานให้ผู้เกี่ยวข้องทราบได้	กพอ. ๑-๗ สปช. ๑๒,๑๗,๑๘,๒๑ คณิต ๓-๖,๑๒-๑๓ ภาษาไทย ๕-๘,๑๖-๒๒

โปรแกรมการเรียนรู้หลัก เรื่อง “ศิลปะ/การประดิษฐ์ใบไม้ ดอกไม้” ของ ออย ชั้นประถม ๑

ระยะเวลาในการเรียนรู้ & พุทธศักราช ๒๕๔๑ - ๑๓ มีนาคม ๒๕๔๒

เนื้อหาย่อย	แผนการสอน	จุดประสงค์ที่สอดคล้อง
<p>๑. ความรู้เกี่ยวกับใบไม้ ดอกไม้</p> <p>ประเภท ประโยชน์</p> <p>ความสำคัญ ลักษณะ ฯลฯ</p>	<p>๑. กระตุ้นให้เห็นความสำคัญและประโยชน์ของ ใบไม้ ดอกไม้</p> <p>๒. ศึกษาและสำรวจใบไม้ ดอกไม้ที่มีอยู่ในสวนป่า</p> <p>๓. บันทึกข้อมูลใบไม้ดอกไม้ที่สำรวจ</p> <p>๔. จัดหมวดหมู่ แยกประเภทใบไม้ดอกไม้</p>	<p>สปช. ๗,๑๓,๑๔</p> <p>คณิต ๒,๓,๔</p> <p>ภาษาไทย ๑๔-๑๘</p>
<p>๒. การนำใบไม้ดอกไม้มา ใช้ประโยชน์</p> <p>การวางแผนที่จะนำมา ใช้ เช่น ประดิษฐ์ศิลปะ</p> <p>วิธีการเก็บ การดูแล เพื่อใช้ในการประดิษฐ์</p> <p>การเตรียมวัสดุประกอบ อื่นๆ เช่น กระดาษ กาว สี</p>	<p>๕. กระตุ้นให้ตระหนักถึงประโยชน์ของใบไม้ดอกไม้ ที่มีอยู่ ให้วางแผนนำมาดัดแปลงใช้ประโยชน์ใน การประดิษฐ์</p> <p>๖. วางแผนการเตรียมวัสดุ กระดาษ กาว ใบไม้ ดอกไม้ ตามกรรมวิธี ให้เพียงพอกับงานที่จะทำ</p>	<p>กพอ. ๓,๖</p> <p>สสน. ๘,๑๓,๑๔,๑๖</p> <p>สปช. ๗</p>
<p>๓. การสร้างงานศิลปะ</p> <p>ขั้นตอนการทำงาน</p> <p>วิธีการ</p> <p>เทคนิค</p> <p>ฝึกการทำงานศิลปะ</p> <p>การหาความรู้เกี่ยวกับ เทคนิค เรื่องต่างๆ เพิ่มเติม</p>	<p>๗. ศึกษาขั้นตอนการทำงาน วิธีการ เทคนิคการ ทำงานศิลปะ จากผู้รู้ เอกสาร</p> <p>๘. วางแผนการทำงาน บอกเล่าสิ่งที่ต้องการทำ ตามแผนที่วางไว้</p> <p>๙. ทำงานศิลปะ/ประดิษฐ์</p> <p>๑๐. ให้สะท้อนแนวคิดจากผลงาน โดยการบอก เล่า วาดภาพ บันทึก หรือวิธีการอื่นๆ</p> <p>๑๑. ฝึกสร้างงานศิลปะในรูปแบบอื่นๆเพิ่มเติม เพื่อหา แนวทางปรับปรุงงานของตัวเองเพิ่มเติม</p>	
<p>๔. ริเริ่มคิดรูปแบบงาน อื่นๆ เพิ่มเติม</p>	<p>๑๒. ให้ศึกษาดูงาน ศิลปะ การประดิษฐ์จากใบไม้ ดอกไม้ จากแหล่งต่างๆ</p> <p>๑๓. ให้คิด/วางแผนที่จะทำงานประดิษฐ์อื่นๆ</p> <p>๑๔. ให้เตรียมวัสดุ ทดลองปฏิบัติปรับปรุงผลงาน</p>	
<p>๕. เตรียมทำของประดิษฐ์</p>	<p>๑๕. ให้ศึกษาลักษณะการจัดงานปีใหม่ โดยการ</p>	<p>ภาษาไทย</p>

เนื้อหาย่อ	แผนการสอน	จุดประสงค์ที่สอดคล้อง
จากใบไม้ดอกไม้ เพื่อ จำหน่าย ๖. ประดิษฐ์งานต่างๆ ตาม ความต้องการ ๗. การวางแผนการขายสินค้า ที่ประดิษฐ์ขึ้น การ ตลาด รายรับ รายจ่าย ๘. วิเคราะห์กระบวนการ ทำงานเพื่อสร้างความรู้ และหาแนวทางที่เหมาะสม ในการทำงานต่อไป ๙. เพาะเมล็ดต้นไม้ออกไม้ ที่สนใจ	พูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ แล้ววางแผนการ ประดิษฐ์สิ่งของที่จะจำหน่ายจากใบไม้ต้นไม้อื่น ๑๖. ให้สำรวจผลิตภัณฑ์ตามเทศกาล ๑๗. เตรียมวัสดุ ศึกษาหลักการ วิธีการ เทคนิค งานประดิษฐ์ที่จะทำ ๑๘. ประดิษฐ์งานตามความต้องการ ตามแผนที่ วางไว้ ๑๙. ให้ศึกษาตลาด สถานที่ วิธีการจำหน่าย ๒๐. จำหน่ายสิ่งประดิษฐ์ ๒๑. ทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย ๒๒. ให้รายงานผล สะท้อนความคิดเห็นจากการ ทำงาน ๒๓. กระตุ้นให้มีความสนใจ ให้ศึกษาต้นไม้ออกไม้ จนสามารถคัดเลือกชนิดที่จะนำมาเพาะเมล็ด ๒๔. ให้เตรียมอุปกรณ์ในการเพาะเมล็ด ๒๕. เพาะเมล็ด ดูแลบำรุงรักษาเพื่อเตรียมปลูก	๔,๕,๖,๗,๑๐,๑๒,๑๔- ๑๘ กพอ. ๑-๗ สสน. ๑๒-๑๔,๑๖,๑๘ สปช. ๑๑,๑๓-๑๖,๑๘ คณิต ๑-๔,๖-๗,๑๑- ๑๓ ภาษาไทย ๒-๖,๙- ๑๒,๑๔-๑๗ สปช. ๑-๕,๑๒,๑๓,๒๑ สปช. ๑-๖,๑๒-๑๔ กพอ. ๑-๗

ตัวอย่างการจัดหลักสูตร จากเรื่องใกล้ตัวไปสู่การไต่ระดับการเรียนรู้ เรื่อง “สุนัข”

กิจการ	กิจกรรม
เลี้ยงสุนัข	สุนัขออกลูก ๒ ตัว เด็กเฝ้าดูตั้งแต่แม่สุนัขคลอดลูกออกมา เมื่อลูกสุนัขลืมตา เด็กๆ ก็เอาออกจากมุมที่แม่สุนัขคลอดลูก เอามาเลี้ยงดู ให้นมเสริม จัดหาที่ หลบนอนให้ใหม่ คุ้ทชดูดูแลอย่างมีความสุขและมีเมตตา

เด็กเรียนอะไร ?	เด็กเรียนอย่างไร ?	เด็กรู้อะไร/ได้อะไร ?
เลี้ยงสุนัข	-ที่บ้านเลี้ยงสุนัขอยู่แล้ว -มีแม่สุนัขชื่อน้ำตาล -เด็กๆสังเกตเห็นท้องน้ำตาลโตขึ้น ทุกวัน -ต่อมาน้ำตาลก็หายไป เด็กตามหา	-เด็กได้เรียนรู้นิสัยใจคอของสุนัข -เด็กได้รู้วงจรของสุนัข -เด็กเกิดความรักความเมตตาต่อสัตว์ -เด็กได้Joythที่เป็นกรณีศึกษาเรื่องพันธกิจกรรม -เด็กได้เพื่อนใหม่ที่เพิ่มขึ้นมาจากเพื่อนที่เป็น

เด็กเรียนอะไร ?	เด็กเรียนอย่างไร ?	เด็กรู้อะไร/ได้อะไร ?
	<p>-จนได้ยินเสียงสุนัขร้องไต่บันไดบ้านพ่อ</p> <p>-น้องอู๋ก้มลงดูแล้วก็บอกใครๆ ว่า มีลูกสุนัขเกิดใหม่ ๒ ตัว</p> <p>-ตัวหนึ่งสีน้ำตาลลายขาว อีกตัวลายขาวดำ</p> <p>เด็กตั้งคำถามว่า ตัวไหนเป็นพ่อของลูกสุนัขสองตัวนี้</p>	<p>มนุษย์ด้วยกัน สุนัขก็เป็นเพื่อนที่แสนดีของเด็กๆ ได้เช่นกัน</p> <p>-เด็กๆ ได้รับการมอบหมายให้มีหน้าที่เลี้ยงดูสุนัข</p> <p>-เด็กได้ข้อมูลเพิ่มเติมขึ้นในการที่จะเลือกทำอาชีพอะไร</p>
<p>บทบาทของสุนัขที่มีต่อครอบครัว</p>	<p>-การเลี้ยงสุนัขไว้เป็นยามระวังบ้านเรือนยามค่ำคืน</p> <p>-สุนัขได้แสดงความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ โดยการสังเกตเห็นว่ามันไม่เคยทิ้งหน้าที่แม้แต่ครั้งเดียว ใครแปลกถิ่นมาเวลาไหนมันก็จะเห่าทุกครั้งไป</p> <p>-สุนัขสร้างความเกรงใจให้กับผู้อื่นที่ไม่หวังดีที่คิดจะมาบุกรุก</p> <p>-สุนัขเป็นเพื่อนที่ไว้ใจได้ยิ่งกว่าสัตว์อื่นๆ</p>	<p>-ในท่ามกลางเทคโนโลยีสมัยใหม่ ถึงมนุษย์จะคิดถูกจนแจ้ได้หลายร้อยรูปแบบ แต่การเลี้ยงสุนัขก็ยังไม่เสื่อมคลาย</p> <p>-สุนัขมีมากมายหลายสายพันธุ์ ถ้าเด็กๆ สนใจก็อาจจะศึกษาเพื่อการเลี้ยงดูสุนัขได้หลายระดับ</p> <p>-อาจจะจัดตั้งฟาร์มเลี้ยงสุนัขเพื่อจำหน่ายก็ได้</p>

การเรียนรู้ไต่ระดับเกี่ยวกับเรื่องสุนัข

๑. ค้นคว้าประวัติสุนัขในประเทศไทยและต่างประเทศ
๒. อ่านวีรกรรมเกี่ยวกับสุนัขในนิตยสารต่างๆ
๓. บันทึกพฤติกรรมของลูกสุนัขเป็นระยะจนกว่าจะเติบโตเต็มที่
๔. ศึกษาเรื่องโรค อาหาร ยา และการเลี้ยงดูเท่าที่จะทำได้
๕. ไปชมฟาร์มเลี้ยงสุนัข
๖. ไปดูตลาดจำหน่ายสุนัข
๗. ไปดูอุปกรณ์ทุกชนิดเกี่ยวกับสุนัข เช่น กรง ระบบอาหาร แร่ธาตุของสุนัข เป็นต้น

ทั้งหมดที่นำมากล่าวนี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการจัดเนื้อหาหลักสูตร การเรียนรู้ ที่ครูบาพยายามวางเป็นแนวทางไว้ ทั้งที่เป็นโปรแกรมการเรียนรู้เสริม โปรแกรมการเรียนรู้พิเศษ และโปรแกรมการเรียนรู้ที่เด็กทั้งสามคนเรียนรู้ร่วมกัน ยังมีรายละเอียดที่มากกว่านี้อยู่อีกพอสมควร ซึ่งไม่สามารถนำมาแสดงในที่นี้ได้ทั้งหมด

- ๔ -

การดำเนินงานโครงการบ้านป่าแห่งการเรียนรู้ เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน ๒๕๔๑ หรือในภาคเรียนที่ ๒ ของปีการศึกษา ๒๕๔๑ มาถึงวันนี้ อยู่ จบชั้นประถม ๖ จากโรงเรียนเดิม กำลังเรียนอยู่ในชั้น มัธยม ๑ ในโรงเรียนแห่งใหม่ ที่จะต้องไปเรียนทุกวัน ไม่ได้มีข้อตกลงกับทางโรงเรียนดังในปีที่ผ่านมา สำหรับ หนู่ม และออย ขณะนี้เรียนอยู่ชั้นประถม ๖ และประถม ๒ ตามลำดับ ในโรงเรียนเดิม

ครูบาประเมินว่า การศึกษาโดยครอบครัวในลักษณะร่วมกับทางโรงเรียนครั้งต่อครั้งนี้ จำเป็นต้องแก้ปัญหาที่เป็นอุปสรรคใหญ่อยู่ประการหนึ่ง คือครูที่โรงเรียนที่รับผิดชอบสอนเด็กในโครงการฯ ทำไปเพราะถูกเบื่อบนสั่งลงมา ผู้บริหารโรงเรียนก็เช่นกัน แม้คงจะมีการทำความเข้าใจจูงใจให้เห็นประโยชน์เห็นความสำคัญของโครงการฯ แต่ไม่มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจนถึงจิตสำนึกได้ ครูจึงกลับเห็นเป็นภาระเสียมากกว่า คล้ายว่าทำไมต้องมาปรับเปลี่ยนอะไรมากมายเพื่อเด็กไม่กี่คน มองไม่เห็นประโยชน์โดยรวมต่อเรื่องการปฏิรูปการเรียนรู้ ทั้งยังต้องเสียเวลามาประชุมบ่อยๆ ต้องมีคนมาคอยถามคอยติดตามผลการเรียนการสอน ซึ่งแต่ก่อนมานั้นไม่มี

ดังนั้น ในขณะที่ครูบาเดินหน้าจัดการศึกษาให้กับลูก ในส่วนที่ครอบครัวรับผิดชอบตามข้อตกลง ไม่ว่าจะด้วยความพยายามเพียงใด ในส่วนของครูก็ยังสอนแบบเดิม ไม่สอดคล้องกันไปกับที่บ้าน เด็กร่วมชั้นคนอื่นๆ จำนวนหนึ่งที่ระยะต้นเข้าร่วมโครงการฯ ด้วย คือเรียนอยู่ที่บ้านในวันพฤหัสบดี-อาทิตย์ ไม่นานก็กลับมาเรียนโรงเรียนเต็มเวลาเหมือนเดิมกันทุกคน และโดยข้อเท็จจริง ถึงแม้โครงการฯ ตามข้อตกลงกับทางโรงเรียนจะยังไม่ได้มีการยกเลิกอย่างเป็นทางการ แต่ในทางปฏิบัติลูกสองคนของครูบา หนู่มกับออยตอนนี้ก็ไปโรงเรียนจันทร์-ศุกร์ เช่นเดียวกัน

ครูบาให้เหตุผลว่า เนื่องจากกำลังคิดและเตรียมหาแนวทางใหม่ ที่บ้านพร้อมและครูกับโรงเรียนก็ต้องพร้อมไปด้วยกัน และความเป็นไปได้ก็มีอยู่ ๒ ทางคือ ครอบครัวจัดการศึกษาเองทั้งหมด กับยังคงใช้วิธีการทำข้อตกลงร่วมมือกับโรงเรียน แต่จะต้องไม่เป็นไปดังที่ผ่านมา ซึ่งเห็นได้ชัดว่าไม่ประสบความสำเร็จ

อ้อย ลูกสาวคนโต การเรียนในระดับชั้นมัธยมมีเนื้อหาทางวิชาการมากขึ้น อย่างเช่นคณิตศาสตร์ ภาษาอังกฤษ รวมทั้งวิชาอื่นๆ เด็กเริ่มเป็นห่วงว่าจะเรียนไม่ทันเพื่อน กับตารางสอนก็ไม่สามารถปรับเปลี่ยนเหมือนตอนที่โรงเรียนประถมทำได้ ดังนั้น หากครอบครัวจะใช้วิธีรับผิดชอบจัดการศึกษาเองทั้งหมด ครูบาเห็นว่าจะต้องเสริมให้เด็กได้รับเรื่องทางวิชาการตามที่เด็กเขาต้องการ โดยต้องขอแรงคนที่มีความรู้มาช่วย ในส่วนที่พ่อแม่จัดการเองไม่ได้

กรณี ความร่วมมือกับทางโรงเรียน ครูบาคิดไว้เป็น ๒ แบบ หนึ่งก็คือร่วมกับโรงเรียนใดโรงเรียนหนึ่งแบบเดิม แต่จะต้องเป็นโรงเรียนที่ครูและผู้บริหารมีฉันทะมีความเข้าใจ ที่จะร่วมกันกับครอบครัวอย่างเกื้อกูลประโยชน์ซึ่งกันและกันอย่างแท้จริง หรือแบบที่สองเป็นการร่วมมือมากกว่าหนึ่งโรงเรียน ครูวิชาใดกิจกรรมใดในโรงเรียนไหนเหมาะสม เด็กๆ ก็เลือกไปเข้าร่วมกับโรงเรียนได้อย่างหลากหลายไปตามความสนใจและความต้องการ ประการหลังนี้เป็นเรื่องที่สมบูรณ์แบบที่สุด การศึกษาภายหลังการปฏิรูปแล้วควรจะเป็นไปในแนวทางนี้มากที่สุด

ความเป็นไปได้ ให้สิ่งที่คิดเป็นผลขึ้น ครูบาไม่เคยล้มที่จะต้องลงเรี่ยวลงแรงด้วยตนเองเป็นสำคัญ จึงเกิดเป็นความเชื่อมโยงระหว่างแนวความคิดการศึกษาโดยครอบครัว กับเครือข่ายของโรงเรียนชุมชนอีสาน และในโครงการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นหลายเรื่องหลายโครงการ ที่ครูบามีส่วนรับผิดชอบอยู่

ครูบามีการทำงานร่วมกับกลุ่มครู ในอำเภอสตึก ที่ท่านเรียกว่า “ครูหัวใจเสริมใยเหล็ก” เป็นกลุ่มครูพันธุ์ใหม่ ครูเลือดดีที่กำลังประสานพลังกันอย่างเอาจริงเอาจังที่จะทำให้การศึกษาในโรงเรียนเชื่อมโยงกับชุมชน รับผิดชอบชีวิตรับใช้ชุมชนชนบทได้อย่างแท้จริง กลุ่มครูท่านเหล่านี้ใช้ชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มสามก้อนเส้า” หมายถึง ครู+ชุมชน+ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ครูบาเห็นแนวความเป็นไปได้ว่า จะทำข้อตกลงระหว่างบ้านกับโรงเรียนที่ครูในกลุ่มดังกล่าวประจำการอยู่ หลายโรงเรียน ให้ลูกได้มีโอกาสเรียนรู้กับครูที่มีจิตวิญญาณโดยแท้ ในหลากหลายสรรพวิชาและทักษะชีวิต ผสานไปกับการเรียนรู้ที่จัดโดยครอบครัว ซึ่งหากทุกอย่างเคลื่อนไหวเป็นจริงขึ้นมาได้ ก็จะเป็นเรื่องที่คนในวงการศึกษาระดับสูงสมควรเรียนรู้อย่างยิ่ง

- ๕ -

คำให้สัมภาษณ์ของ ต.ญ. จริยา ปรัชญพฤทธิ(ภาษาภิจ) ชื่อเล่น อ้อย

“คุณพ่อเค้าเคยไปสอนเด็กมหาวิทยาลัย แล้วรู้สึกจะทำไม่เด็กพวกนี้ไม่รู้จักท้องถิ่น อย่างหุงข้าวในเตาก็ทำไม่เป็น แล้วพ่อก็คิดว่าพวกอ้อยเองก็เหมือนกัน แม้เป็นลูกชาวบ้านแต่เรื่องพื้นฐานทำไม่เป็น รู้แบบเด็กในเมืองคือเรียนอย่างเดียว พ่อเลยคิดโครงการให้ลูกเรียนที่บ้านบ้าง เรียนที่โรงเรียนบ้าง”

“โรงเรียนอนุญาต เค้าคงคิดว่าโครงการนี้ทำให้แตกต่างจากโรงเรียนอื่น”

“เรียนกับคุณพ่อรู้สึกดี เพราะพ่อสอนมากกว่าที่โรงเรียนสอน โรงเรียนสอนแค่เรื่องวิชาการ สอนแค่อ่านกับจด แต่คุณพ่อสอนวิธีทำ ... อย่างเช่นครูสอนงานประดิษฐ์จากสิ่งที่เหลือใช้หรือซื้อมา แต่คุณพ่อสอนงานประดิษฐ์จากใบตอง ให้รู้วิธีปลูกต้นกล้วยด้วย”

“เรียนกับคุณพ่อมีความประทับใจหลายอย่าง ได้พบกับคนเยอะเยอะมีเด็กจากหลายโรงเรียนมาเยี่ยมพวกหนู ตัวเราก็ก้าวคิดกล้าแสดงออกมากขึ้น เคยเป็นพิธีกร พาคนที่มาดูงานไปดูป่าแทนคุณพ่อ ... ในแต่ละวันที่เรียนที่บ้าน ช่วงเช้าจะเก็บไว้ทำงานบ้าน ช่วงบ่ายแล้วแต่คุณพ่อจะสอนเรื่องอะไร สอนเรื่อง

เห็ด เรื่องปลวก เรื่องไก่ บางวันก็เรื่องเปิด เรื่องแพะ แล้วให้เราจดบันทึกแล้วเอาลงคอมพิวเตอร์ ... พิมพ์เองค่ะ เพราะเรียนเรื่องคอมพิวเตอร์ด้วย พรีนท้อออกมาอ่านทุกวัน เราก็มีความรู้”

“ ... ไม่ใช่ค่ะ คุณพ่อไม่ได้สอนแบบให้มานั่งโต๊ะเรียน สอนเรื่องปลา เราอยากเลี้ยงปลาหางนกยูง คุณพ่อก็พาไปซื้อที่ตลาด คนละสิบตัวยี่สิบตัว กลับบ้านมาให้สร้างอ่างปลาเลี้ยง ให้บันทึกว่าปลาเจริญเติบโตไปเท่าไร สอนเรื่องปลวก ก็พาไปดูในป่า”

“วันไหนน้องอยู่ขี้เกียจอยู่บ้าน อยากไปโรงเรียนก็ไปได้ เข้าไปเรียนกับเพื่อนตามปกติ แต่ก็ไปแค่ครั้งเดียว รู้สึกว่าไปอยู่เฉยๆ เพราะครูไม่ได้สอนอะไร เป็นวิชา กพอ. โรงเรียนแคบไม่มีพื้นที่ให้เด็กทำงานเกษตร เลยให้เด็กนั่งอ่านหนังสือเตรียมสอบอย่างเดียว ตอนหลังเลยไม่อยากไปอีก”

“... ปัญหาเธอค่ะ ก็มีครูชอบพูดเปรยๆ ว่ามันยุ่ง”

“พอมารเรียนมัธยม มันยากที่จะให้ทั้งชั้นเค้าต้องมาปรับเพื่อนอยู่คนเดียว ชั้นหนึ่งมันมีตั้งเก้าห้องแปดห้อง ... มัธยมวิชายะขึ้น ยากขึ้น กลัวเรียนไม่ทันเพื่อน”

“... อนาคตอยากเรียนครู ชอบสอน เป็นครูแล้วจะมาสอนแถวนี้ เผลอๆ จะมาสอนแทนพ่อด้วยซ้ำ ... ตั้งใจแน่แล้วค่ะ ไม่เปลี่ยน เห็นพ่อสอนบ่อยๆ เลยอยากสอนบ้าง”

บทสรุปของครอบครัว “ปรัชญพฤทธิ”

ภูมิหลังและสถานะภาพของครอบครัว

พ่อ สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ

อายุ ๕๑ ปี การศึกษา ได้รับมอบ ศิลปศาสตรบัณฑิต จากสถาบันราชภัฏบุรีรัมย์

แม่ ฉวี ปรัชญพฤทธิ

อายุ ๔๐ ปี การศึกษา ปกศ. (ประถมศึกษา) วิทยาลัยครูบุรีรัมย์

บุตร ด.ญ.จริยา ปรัชญพฤทธิ (อาชากิจ) ชื่อเล่น ค้อย

อายุ ๑๓ ปี ศึกษาอยู่ในชั้นมัธยม ๑

ด.ช. วิทยา ปรัชญพฤทธิ (อาชากิจ) ชื่อเล่น หนุ่ม

อายุ ๑๒ ปี ศึกษาอยู่ในชั้นประถม ๖

ด.ญ.นิชดา ปรัชญพฤทธิ (อาชากิจ) ชื่อเล่น ออย

อายุ ๘ ปี ศึกษาอยู่ในชั้นประถม ๒

คุณพ่อเป็นผู้ใฝ่แสวงหาการเรียนรู้ด้วยตนเองอยู่เสมอ เป็นผู้นำของชุมชนของชาวบ้าน ได้อุทิศตนริเริ่มบุกเบิกในเรื่องราวต่างๆ หลายอย่าง จึงเป็นที่เคารพนับถือของชุมชน จนเรียกกันโดยใช้คำ “ครูบา” นำหน้าชื่อ ซึ่งหมายถึงการให้เกียรติว่าเป็นผู้รู้ เป็นปราชญ์ของชาวบ้าน ปัจจุบันก็ยังคงมีบทบาทอย่างสูงในโครง

การต่างๆ เพื่อการพัฒนาพื้นที่คืนความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น อย่างมีการประสานความร่วมมือกับกลุ่ม ครอบครัวยุวชนในโรงเรียน สถาบันการศึกษา และหน่วยราชการต่างๆ

แรงบันดาลใจและจุดเริ่มต้น

ครูบาทูทิรัตน์เป็นผู้ที่รู้เท่าทันความเป็นไปและความเปลี่ยนแปลงในสังคม โดยเฉพาะในเรื่องการศึกษา ซึ่งท่านเห็นว่ากำลังไปอย่างผิดทิศทาง ทำให้คนละทิ้งชนบท เป็นการศึกษาที่ไม่มีค่าตอบแทนให้กับคน ชนบท และสังคมโดยรวม และด้วยความที่เป็นคนยึดมั่นในหลักการพึ่งตนเอง เมื่อเห็นปัญหาแล้วไม่นั่ง นอนใจ จึงหาทางผลักดันทั้งในทางการศึกษาในโรงเรียน การศึกษาของชุมชน จนกลายมาเป็นผู้นำคนหนึ่งใน การเริ่มต้นการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวของท่าน มีรูปแบบของความร่วมมือในข้อตกลงอย่างเป็นทางการ ระหว่างบ้านกับโรงเรียน ภายใต้การประสานของสำนักงานโครงการพิเศษ สำนักงานคณะกรรมการการ ประถมศึกษาแห่งชาติ (สพช.) อย่างมีความมุ่งหวังว่าการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของท่านนี้ จะเป็นส่วน หนึ่งที่ไปช่วยกระตุ้นการศึกษาในโรงเรียน กระตุ้นการปฏิรูปการศึกษา อีกทั้ง การศึกษาโดยครอบครัวของ ท่านยังมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับงานพัฒนาชุมชนที่ท่านมีส่วนรับผิดชอบ

การดำเนินงานอยู่ในรูปของโครงการ “บ้านป่าแห่งการเรียนรู้” เริ่มต้นดำเนินงานในโรงเรียนที่ลูกทั้ง ๓ คนของครูบาเรียนอยู่ ตั้งแต่ประมาณเดือนพฤศจิกายน ๒๕๔๒ ในชั้นประถม ๖ ของลูกสาวคนโต ชั้น ประถม ๕ ของลูกชายคนรอง และชั้นประถม ๑ ของลูกสาวคนเล็ก

ในส่วนการจัดการศึกษาที่บ้าน ครูบาผู้เป็นพ่อมีบทบาทหลักในการจัดการเรียนรู้ให้กับลูกๆ และมี คุณแม่เป็นกำลังสนับสนุน

ปรัชญาความเชื่อ จุดมุ่งหมายหรือคุณลักษณะที่ต้องการ

เห็นว่า การศึกษาจะต้องเป็นไปอย่างมีความหมาย และการศึกษาที่มีความหมายก็คือ การเรียนรู้ สิ่งต่างๆ อย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์สอดคล้องกัน ไม่เพียงเฉพาะเนื้อหาวิชา แต่เป็นการเชื่อมโยงสอดคล้องกัน กับทุกสิ่งทุกอย่าง โดยเฉพาะวิถีชีวิตในท้องถิ่น อาชีพ ความเป็นอยู่ ทั้งปัจจุบัน และเชื่อมโยงไปสู่ความเป็น ไปในอนาคต

คุณลักษณะที่มุ่งหวังก็คือ เด็กเรียนรู้สิ่งต่างๆ อย่างมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์ต่อเนื่องจนสามารถเรียน รู้วิถีชีวิต พึ่งตนเองได้ สร้างงานอาชีพของตนเอง เห็นภาพความเป็นไปของตนเองในอนาคตชัดเจน สามารถ วางแผนสร้างงานอาชีพ และแนวทางที่เหมาะสมในการดำรงชีวิตของตนในสังคมได้อย่างเหมาะสม มีความ แข็งแกร่งเพียงพอที่จะรับมือกับอนาคต และสืบทอดสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ได้ หรือกล่าวโดยสั้นๆ ว่า “คนอยู่ชนบท ต้องเรียนให้มีความรู้พอที่จะพัฒนาชนบท”

ในเรื่องการสร้างงานอาชีพของตนนี้ ให้ความสำคัญอย่างมากตามแนวทางการจัดการศึกษา ที่เรียกว่า จาก *กิจกรรม สู่ กิจกรรม* โดยจะอยู่ในเมือง อยู่ในชนบท หรืออยู่ในส่วนใดของโลก ก็อยู่ได้อย่างมั่นคงมีศักดิ์ศรี และมีจิตสำนึกที่จะกลับมาพัฒนาถิ่นเกิดเมืองนอนของตนเอง

หลักสูตรและแนวการจัดการศึกษา

ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้จากธรรมชาติแวดล้อม เรียนรู้จากความจริง เรียนรู้จากการปฏิบัติด้วยการลงมือทำ เรียนรู้ชีวิตปัญหาของชีวิตจากชีวิตจริงและการแก้ปัญหาในชีวิตจริง เรียนรู้จากเนื้อหา กิจกรรม แล้วพัฒนาไปสู่การสร้างกิจการ สร้างงานสร้างอาชีพได้

เป็นโครงการความร่วมมือ ในลักษณะการจัดการร่วมกันระหว่างโรงเรียนและครอบครัว มีการแบ่งหน้าที่และความร่วมมือกันอย่างชัดเจน

โรงเรียน ใช้เวลา ๓ วัน คือ วันจันทร์-พุธ จัดการเรียนรู้ในวิชาทักษะภาษาไทย คณิตศาสตร์ สร้างเสริมลักษณะนิสัย และภาษาอังกฤษ

ครอบครัว ใช้เวลา ๔ วัน คือ วันพฤหัสบดี-วันอาทิตย์ จัดการเรียนรู้วิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และการงานพื้นฐานอาชีพ เป็นหลัก พร้อมทั้งทำหน้าที่ในการจัดโปรแกรมการเรียนรู้ที่วิเคราะห์จากความสนใจของเด็ก และสภาพของสังคม จัดหลักสูตรและสิ่งพื้นฐานจำเป็นที่เด็กต้องเรียนรู้ กับรับหน้าที่การประเมินผลการเรียนรู้ร่วมกับทางโรงเรียนด้วย

จัดโปรแกรมการเรียนรู้ แบ่งออกเป็น ๓ ลักษณะใหญ่ คือ

โปรแกรมการเรียนรู้หลัก กำหนดจากลักษณะนิสัยและความสนใจ ที่แตกต่างกันของเด็กแต่ละคน

โปรแกรมการเรียนรู้เสริม สนองตอบความสนใจที่จะเรียนรู้สิ่งต่างๆ เพิ่มขึ้น เด็กทั้งสามคนจะวางแผน ฝึกและทำร่วมกัน เกิดการดูแลช่วยเหลือเอาอาทรต่อกัน

โปรแกรมการเรียนรู้พิเศษ มุ่งไปที่การฝึกนิสัยที่พึงประสงค์ เรียนรู้วัฒนธรรมวิถีชีวิตในท้องถิ่น และความรู้ทันสมัยรอบโลก

แนวการประเมินผลและผลสัมฤทธิ์ในตัวเด็ก

มีแนวทางการวัดผลประเมินผลที่ค่อนข้างเป็นทางการ ร่วมกันทั้งบ้านและโรงเรียน โดยกำหนดให้ผู้สอนจะต้องบันทึกการสอนทุกครั้ง มีการนำผลการศึกษาเรียนรู้ มาพูดคุยกันทุกสัปดาห์ ให้เด็กรายงานผลการเรียนรู้ด้วยวิธีต่างๆ ทั้งพูด เขียน ถ่ายทอดทางงานศิลปะ

การจัดการเรียนรู้ของครอบครัว มีการนำจุดประสงค์การเรียนรู้ในเนื้อหาแต่ละวิชามาเทียบเคียง บอกถึงสิ่งที่จะประเมินที่ชัดเจน แล้วนำผลการประเมินให้ครูประจำชั้นเป็นผู้ตัดสินผลในปลายปี

จากการสังเกตลูกทั้งสามของครูบา มีความคล่องตัว ทำงาน ใฝ่มือได้ดี ตามลักษณะของเด็กชนบท ที่คุ้นเคยกับการตัดไม้ ขุดหลุม ปลูกต้นไม้ ทำรั้วทรงไก่อ ได้ด้วยตัวเองอย่างสบายๆ ทั้งยังเป็นคนกล้าคิดกล้าพูด ไม่เคอะเขินหรือหวาดกลัวที่จะแสดงความคิดเห็นของตนออกมา

ความสัมพันธ์ทางสังคม

บ้านของครูบามีลักษณะเป็นที่เปิดที่สาธารณะให้กับชุมชน ผู้ที่สนใจที่จะเรียนรู้ จึงมีผู้ไปมาหาสู่ ไปเยี่ยมดูงาน มีการอบรม สัมมนา ประชุม จัดค่ายกิจกรรม อย่างแทบจะกล่าวได้ว่าไม่มีว่างวัน ลูกๆ จึงมีโอกาสคลุกคลี เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในทางสังคมอย่างหลากหลาย สม่าเสมอ

แนวทางการเชื่อมต่อการศึกษาระบบ

การศึกษาโดยครอบครัวของครูบา เป็นรูปแบบที่เชื่อมสัมพันธ์อยู่กับการศึกษาในระบบโดยตรง ดังที่เป็นข้อตกลงความร่วมมือระหว่างกันอย่างเป็นทางการ ถือเป็นโครงการทดลองที่หวังว่าจะสามารถขยายผลต่อไปได้ อีกทั้ง ครูบาก็ได้เชื่อมประสานการศึกษาของครอบครัวเข้ากับการเคลื่อนไหวในเรื่องวัฒนธรรม ภูมิปัญญา การรวมตัวของกลุ่มครูที่กำลังพยายามผลักดันให้เกิดการปฏิรูปการเรียนรู้ในระบบโรงเรียนอย่างจริงจัง

ปัญหาหรืออุปสรรคสำคัญ

โรงเรียนที่ร่วมดำเนินการ ไม่ได้เกิดขึ้นจากความตื่นตัวมีจิตสำนึกของตนเอง แต่เป็นไปโดยระบบราชการที่เป็นการประสานงานและสั่งการมาจากหน่วยงานเบื้องบน ในการดำเนินงานจริงครูจึงเห็นเป็นภาระ การเรียนการสอนที่โรงเรียนไม่สอดคล้องไปตามแนวทางการปฏิรูปการเรียนรู้ที่โครงการฯ มุ่งหวังไว้

ในขณะนี้จึงอยู่ระหว่างการชะลอตัว เพื่อหาทางปรับเปลี่ยนให้เกิดผลที่เป็นจริงมากขึ้น ซึ่งความเป็นไปได้ก็คือ เป็นความร่วมมือกับโรงเรียนที่ครูและผู้บริหารที่มีฉันทะมีความเข้าใจ ที่จะร่วมกับทางครอบครัวอย่างเกื้อกูลประโยชน์ซึ่งกันและกันแท้จริง

บทที่ ๘ ครอบครัว “สบายใจ”

คุณกนกพร สบายใจ เลี้ยงดูและจัดการศึกษาให้กับลูกชายโตนคนเดียวของเธอ ด้วยจิตวิญญาณและธรรมชาติของความเป็นแม่โดยแท้ นับตั้งแต่ลูกยังอยู่ในครรภ์ จนลูกเป็นทารกน้อย และเติบโต วันนี้ มีวัยเจ็ดปีแล้ว ในวัยซึ่งตามปกติทั่วไปจะต้องเข้าโรงเรียนตามกฎหมายการศึกษาภาคบังคับ แต่เธอเลือกที่จะดูแลให้การศึกษาลูกด้วยตนเอง เช่นเดียวกับที่ได้ทำตลอดมา

ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ เธอไม่เอาลูกเข้าโรงเรียน ทั้งๆ ที่คุณแม่และพี่สาวของเธอเป็นผู้ทำกิจการโรงเรียนอนุบาลอยู่ ตัวเธอก็จบการศึกษาครุศาสตรบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยอันดับหนึ่ง การปฏิเสธระบบโรงเรียนภายใต้สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยเช่นนี้ ต้องนับว่ามีรากฐานการเลือกตัดสินใจที่มั่นคง ควรที่เราจะได้ติดตามเรียนรู้เป็นอย่างยิ่ง

เรื่องราวที่แสดงถึง ที่มา ศรัทธาหรือแรงบันดาลใจ รวมทั้งข้อประพฤติปฏิบัติสืบเนื่องเป็นนิสัย ของการศึกษาเรียนรู้ภายในครอบครัว “สบายใจ” ในที่นี้ เห็นสมควรเลือกคัดมาจากข้อเขียนอันเป็นบันทึกของคุณกนกพรเอง ซึ่งมีความสมบูรณ์และประณีตละเอียดอ่อนอยู่ในตัวเพียบพร้อมแล้ว ดังนี้

“

โรงเรียนของลูก ปลุกด้วยใจของแม่

เคยตีพิมพ์ในนิตยสาร “सानแสงอรุณ” หน้า ๕๗-๖๔ ฉบับที่ ๑๗ กันยายน-ตุลาคม ๒๕๔๒

เอ่ยถึง “โรงเรียนบ้าน” หลายท่านคงยังแปลกใจและไม่คุ้นเคย อาจคิดว่าเป็นเพียงภาพฝันของสังคมไทย หรือแม่เอ่ยคำว่า Home School หลายคนยังคิดว่าเป็นเพียงแนวคิดทางการศึกษาส่วนหนึ่ง ที่เกิดขึ้นเพื่อนำมาเสริมกับระบบการเรียนภายในรั้วโรงเรียนเท่านั้น

เพราะเหตุว่าผู้คนในบ้านเมืองของเราโดยเฉพาะในสังคมเมือง มักพร้อมใจกันดำเนินกิจกรรมในชีวิตที่ไหลเรื่อยไปตามครรลองค่านิยมของสังคม เคยทำอะไรกันมาอย่างไรก็ทำกันไปอย่างนั้น หรือใครบางคนก็คิดตรากติกาในสังคมอย่างแยบยลให้คนส่วนใหญ่ปฏิบัติตาม เป็นผลทำให้คนเดินตามกันอย่างไม่ได้เหลียวหน้าแลหลัง พอมีใครลุกขึ้นมาทำอะไรที่แตกแถวออกมาก็พลอยทำให้ดูเป็นเรื่องแปลก นี่คือความน่ารักของคนไทย ใครว่าอย่างไรก็ตามกันไป เป็นอุปนิสัยที่ดีอย่างหนึ่งแห่งการรวมขอม แต่หากเราพิจารณาอย่างมีเหตุผลน่าจะเป็นประโยชน์ตรงประเด็นกว่านี้ ในเรื่องการเตรียมการศึกษาให้กับลูกหลานก็เช่นเดียวกัน เอ่ยถึงการศึกษาคู่คนจะนึกถึงโรงเรียนอยู่รูปแบบเดียว เมื่อถึงเกณฑ์ส่งลูกเข้าโรงเรียนก็ปฏิบัติตามและเดินตามกันไปอย่างพร้อมเพรียง บางกรณีเตรียมพร้อมกันตั้งแต่คุณแม่เริ่มแข็งแรงจากการคลอด เตรียมส่งลูกไปสถานรับเลี้ยงเด็กกันแล้ว เลยเป็นประเพณีนิยมยุคใหม่เตรียมหาโรงเรียนให้ลูกตั้งแต่ลูกยังเรียกพ่อเรียกแม่ไม่ได้ และที่ได้ยินมาบางท่านเตรียมจองโรงเรียนกันไว้ตั้งแต่ลูกอยู่ในท้องก็มี

แต่หากมีใครสักคนคิดหนทางใหม่ไม่ส่งลูกไปโรงเรียนตั้งแต่ชั้นอนุบาลแล้วละก็ ดูจะเป็นเรื่องผิดวิสัยสำหรับฉันแล้วมันใจที่จะไม่ประพฤติปฏิบัติในกรอบที่ค่านิยมของสังคมกำหนดขึ้นมาเอง เพราะฉันมั่นใจว่าทำถูกต้องแล้ว สำหรับสิ่งที่เลือกให้ลูกด้วยวิจารณญาณอันบริสุทธิ์ใจ และพร้อมกับที่รู้ว่าสิ่งที่ทำไม่ได้ผิดกฎหมายบ้านเมือง การเข้าเรียนในชั้นอนุบาลไม่ใช่การศึกษาภาคบังคับ แต่ที่มีการส่งเด็กๆ เข้าสูโรงเรียนนั้นประการหนึ่งเพราะคุณแม่มีหน้าที่การงานที่สำคัญต้องดำเนินต่อด้วยตนเอง ประการที่สองคือต้องการทำงานหาปัจจัยมาเสริมปรุงแต่งความต้องการเพิ่มขึ้น (ขอยกเว้นกรณีที่คุณแม่เป็นเสาเอกของครอบครัวแต่เพียงผู้เดียว) และอีกประการหนึ่งคือการดำเนินรอยตามค่านิยมของสังคมโดยลืมนึกถึงการเตรียมความพร้อมทั้งของตนเองและลูก ในการปรับพฤติกรรมการอยู่ร่วมกันขั้นพื้นฐาน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และถ่ายทอดสายใยแห่งพันธกรรมตามลักษณะธรรมชาติ ที่ฉันอยากเรียกว่า “การเตรียมพัฒนาการทางจิตวิญญาณ”

เมื่อฉันตัดสินใจแล้ว ฉะนั้นจึงต้องทำความเข้าใจกับคุณพ่อของลูกเป็นอันดับแรก เพราะคุณพ่อต้องเข้าใจบทบาทหน้าที่ซึ่งกันและกันเพื่อครอบครัวเป็นอย่างดี ฉันพร้อมที่จะเลี้ยงดูลูกด้วยตัวเอง ทั้งมีแนวความคิดอย่างมั่นใจว่า ปัจจัยทางวัตถุอื่นๆ แม้กระทั่งวิตามิน M (Money) อย่างที่คนในสังคมสมัยใหม่นิยม ไม่ควรจะมีค่ามากไปกว่าเวลาที่ฉันควรมอบความรักความอบอุ่นและเฝ้าดูพัฒนาการการเติบโตของลูก เรียนรู้การปรับพฤติกรรมซึ่งกันและกันอย่างไรก็ลัดด้วยตนเอง ตราบใดที่ยังไม่มั่นใจต่อสังคมภายนอกเช่นปัจจุบัน ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่ลูกต้องซึมซับมาเป็นพฤติกรรมของเขาในอนาคตแล้ว ฉันยินดีและพร้อมที่จะจัดสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้พื้นฐานของชีวิต เพื่อฝึกพัฒนาการทางจิตวิญญาณเบื้องต้น ฝึกความกล้าหาญในการรู้จักคิดแยกแยะชั่วดี รู้จักสิ่งใดคือประโยชน์และสิ่งใดไม่เป็นประโยชน์แก่ชีวิต เพื่อวันที่เขาเติบโตขึ้นจะคงรักษาความเข้มแข็งในการคงการกระทำและการตัดสินใจเลือกกระทำในสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม อย่างมีความสุข ด้วยตัวของเขาเอง

ฉันวางแผนการจัดการศึกษาให้ลูกอย่างอิสระ และเป็นไปตามความเปลี่ยนแปลงที่เรียกว่า “ความพร้อมตามธรรมชาติของครอบครัว” แต่สิ่งสำคัญที่สุดที่ฉันเห็นคุณค่าคือ “การปลูกฝังคุณธรรม” ซึ่งไม่ใช่เรื่องปฏิบัติได้ง่ายเพราะฉันเองต้องพร้อมที่จะปรับตัวและเตรียมใจเพื่อจะปลูกฝังคุณธรรมไว้ในใจของฉันเองก่อนเป็นเบื้องต้น

... โดยอุปนิสัยส่วนตัวแล้ว ฉันมีความเป็นเอกเทศในการเคารพความคิดของตนเองและผู้อื่นตลอดเวลา จึงยินดีจะดำเนินชีวิตด้วยวิธีการของตนเอง และพร้อมกันนั้นก็พร้อมที่จะรับรู้วิธีการดำเนินชีวิตของผู้อื่นด้วยความเข้าใจ ด้วยความคิดว่าธรรมชาติของชีวิตเริ่มตั้งแต่วันแรกที่มนุษย์ลืมตาดูโลก แต่ละชีวิตได้ถูกหล่อหลอมจากสิ่งแวดล้อมประสพการณ์มากมาย ทั้งปัจจัยของวัตถุภายนอกและสภาพภายในของจิตใจที่แตกต่างกัน จนกระทั่งถึง ณ วันนี้อย่างแต่ละบุคคล จึงเกิดเป็นพัฒนาการของการคิด การตัดสินใจและเลือกปฏิบัติแตกต่างกัน ฉันเชื่อว่าความเป็นธรรมชาติในตัวตนของแต่ละบุคคล เป็นลักษณะเฉพาะตัวที่ไม่มีใครเหมือนและย่อมไม่เหมือนกัน ทั้งยังไม่ควรถูกกำหนดด้วยค่านิยมแบบผูกมัดของสังคม หมายความว่าโครงสร้างของสังคมควรถูกจัดให้รองรับกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้เสมอ ในความเป็นธรรมชาติของชีวิตด้วยกฎเกณฑ์ที่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้วยการศึกษาที่เหมาะสมกับสภาพชีวิตผู้คนที่หลากหลายในสังคม

ได้เวลาที่ฉันต้องตั้งใจพยายามอย่างดีที่สุด ในการยอมรับการเป็นแม่บ้านเต็มขั้นที่เป็นไปได้ด้วยความยินดี ขณะเดียวกันก็พร้อมที่จะเป็นคุณครูของลูกได้ทุกเวลา ความรู้สึกในช่วงแรกรู้สึกว่าไม่แตกต่างจากผู้หญิงอีกหลายคนซึ่งเดิมเคยเป็นผู้หญิงทำงานนอกบ้าน ต้องการให้มีความรู้ความสามารถประกอบอาชีพสุจริตหารายได้ และทำประโยชน์ให้สังคมตั้งแต่จบการศึกษา กลับต้องมีการเปลี่ยนแปลงให้คุ้นเคยกับสภาวะใหม่ของบทบาทชีวิตในหน้าที่แม่บ้าน ใครที่อยู่ในฐานะเดียวกันนี้คงเข้าใจจุดเปลี่ยนตรงนี้ได้ เมื่อก่อนนี้ฉันคิดว่าความเป็นแม่บ้าน และความเป็นผู้หญิงทำงานนอกบ้านต่างกันมากเสียเหลือเกิน เหมือนอยู่กันคนละสังคม แต่ ณ เวลานั้น ฉันพบว่า ในภาระหน้าที่ความรับผิดชอบแล้วไม่ได้ต่างอะไรเลย ในขณะที่ทำหน้าที่แม่บ้านฉันก็ยังเป็นสมาชิกของสังคมที่สามารถใช้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่ได้เสมอ ตราบใดที่ยังคงมีความตั้งใจว่าจะใช้กำลังสมองและสองมือทำงานในหน้าที่รับผิดชอบให้ดีที่สุด พร้อมกับใช้เวลาที่เราจัดสรรได้เองช่วยเหลือเกื้อกูลบุคคลรอบข้างให้เกิดประโยชน์เท่าที่ความพร้อมของตนเองจะเอื้ออำนวย และคุณค่าทางจิตใจที่ได้รับกลับกลายเป็นสิ่งยิ่งใหญ่ซึ่งทำให้ภูมิใจมากกว่าผลตอบแทนที่เป็นรายได้ ฉันสามารถผ่านช่วงเวลาแห่งจุดเปลี่ยนของชีวิตช่วงนั้นมาแล้วด้วยความตั้งใจอย่างสูง

ในการทำหน้าที่แม่ของลูก ฉันใช้วิธีเลี้ยงดูลูกด้วยความเป็นธรรมชาติของฉัน สามีช่วยเลี้ยงดูลูกด้วยความเป็นธรรมชาติของเขา กับความเป็นธรรมชาติของสังคมรอบๆ ตัว ฉันให้โอกาสชีวิตดำเนินไปด้วยความเป็นธรรมชาติ โดยความเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมภายในครอบครัวเป็นพื้นฐาน และมีสิ่งแวดล้อมของครอบครัวเราเป็นเงื่อนไข

ฉันสร้างบรรยากาศโรงเรียนบ้านให้กับลูกมาโดยตลอด ในการเลี้ยงลูกขณะที่ลูกยังเล็ก ฉันเองอยากร้องเพลงกล่อมลูกนอนแบบไทยๆ ด้วยเหตุที่ฉันรักความเป็นไทยมากที่สุด แต่เพราะความไม่ถนัดร้องเพลงไทยที่ต้องลากเสียงยาวๆ ถนัดแต่การเล่นดนตรีไทย จึงไม่ได้ทำและไม่ได้ใส่ใจจะซื้อเทปเสียงของคนอื่นมาเปิดให้ลูกฟังแทน ฉะนั้นจึงต้องถือโอกาสใช้การสวดมนต์เป็นการกล่อมลูกนอน เพราะปกติเวลาว่างหรือทำกิจกรรมที่ไม่ต้องใช้ความคิดโดยเฉพาะระหว่างทำงานบ้าน ฉันจะสวดมนต์อยู่ในใจเสมอ ซึ่งวิธีนี้นับว่าได้ประโยชน์ทั้งตัวลูกและตัวเอง ฉันเลือกบทสวดทำนองสรภัญญะที่คุ้นเคยและจำดีใจมาตลอดตั้งแต่เล็กๆ ครั้งยังเป็นนักเรียนประจำ สวดกันทุกวันตั้งแต่บทสรรเสริญพระพุทธรูป พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ พระคุณบิดามารดา ครูบาอาจารย์ ถ้าลูกยังไม่หลับก็ต่อด้วยบทชินบัญชรที่สวดระลึกในใจเสมอไปจนกระทั่งลูกหลับพอดีเป็นประจำ เดียวนี้เวลากลับมาทบทวนภาพวันนั้นยังนึกขำอยู่ไม่น้อย คุณแม่ของฉันเคยบอกว่า “นี่ถ้าเล่าให้ใครฟัง เขาคงหัวเราะกันอย่างแน่นอน”

... ฉันคิดว่าการประสานกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากความเป็นธรรมชาติของตัวฉัน เข้ากับความรักความเมตตา ซึ่งเป็นสัญชาตญาณความเป็นพ่อแม่ที่ธรรมชาติมอบให้แก่เราทุกคนแล้วอย่างกลมกลืน เป็นวิธีที่ฉันยอมรับและถือว่าดีที่สุดแล้วสำหรับลูก สำหรับครอบครัวอื่นอาจใช้เสียงดนตรี เสียงเพลง เสียงเล่านิทาน หรือแม้แต่เสียงที่เกิดจากการทำอาหาร เสียงต้มน้ำพริก เสียงสับหมู แม้แต่การใช้ความเงิบ กล่อมลูกนอนได้ทั้งนั้น หากว่าแต่ละวิธีนั้นเป็นธรรมชาติที่เป็นปกติวิสัยของชีวิตภายในครอบครัว และสามารถทำให้ลูกหลับได้อย่างเป็นสุขในช่วงเวลานั้น ๆ

... ระหว่างกิจวัตรประจำวันขณะที่ลูกตื่น ฉันจะร้องเพลงเด็ก ๆ ท่วงทำนองน่ารัก สบาย ๆ ให้ลูกฟัง แบบนี้ฉันถนัดนักเพราะเคยทำงานและเล่นกับเด็ก ๆ หลาน ๆ มาก่อน เมื่อลูกเริ่มมีปฏิสัมพันธ์ทางสายตา ทางพฤติกรรม การรับรู้ จึงเพิ่มกิจกรรมใหม่ด้วยการท่องคำคล้องจองพยางค์ภาษาไทย ก.ไก่ถึง ฮ.นกฮูก ด้วยท่วงทำนองซ้ำ ๆ สนุก ๆ ซ้ำไปซ้ำมา และร้องเพลง ABC ต่อมาก็พัฒนาการใช้สายตาด้วยการชี้ตัวพยางค์นั้น ๆ ประกอบกันไป ฉันรู้ว่าลูกชอบเพราะลูกรับและมีปฏิสัมพันธ์ตอบที่น่ารักน่าเอ็นดู โตมาอีกนิดก็ชี้ชวนให้อ่านหนังสือที่มีสีสันรูปทรง และฝึกประสาทรับรู้จากของเล่น ของใกล้ ๆ ตัวที่น่าสนใจ พอลูกเริ่มโตมาอีกหน่อยก็เริ่มอ่านหนังสือนิทานเรื่องสั้น ๆ มีภาพประกอบตามความต้องการของลูก ของที่ใช้เลี้ยงลูกไม่ได้หุหรรวราคาแพง ฉันนิยมการพลิกแพลงใช้สิ่งของวัสดุใกล้ตัวให้เป็นประโยชน์เป็นกรณี ๆ ไป และของส่วนมากเป็นมรดกตกทอดมาจากพี่ ๆ ซึ่งเป็นลูกของพี่สาวและพี่ชายของฉันแทบทั้งนั้น

กิจกรรมที่สำคัญในชีวิตของฉันคือ ในวันพระ ฉัน คุณแม่และพี่สาวจะไปวัดสวดมนต์ฟังเทศน์อยู่เสมอ ถ้าไม่ติดธุระจำเป็น เมื่อลูกอยู่ในวัยที่พาออกไปนอกบ้านได้ฉันถือโอกาสพาลูกเข้าวัดด้วยเสมอ เป็นเรื่องแปลกใจที่อยู่ ๆ วันหนึ่งของช่วงที่ลูกพูดได้เก่งแล้วสักประมาณเกือบสองขวบ ลูกมีอาการอยากสวดมนต์ ก็เดิน ๆ นั่ง ๆ สวดมนต์บทอิติปิโส จนถึงบทสุปฏิปันโนจนจบได้ปาว ๆ ให้ผู้คนรำล่อมฟังอยู่หลายรอบอย่างมีความสุข ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาฉันจึงได้โอกาสเปลี่ยนพฤติกรรมก่อนนอนที่ต้องสวดมนต์ให้ลูกฟังทุกคืนมาเป็นนั่งสวดด้วยกันอย่างเป็นกิจลักษณะ ส่วนพยางค์สระไทย อังกฤษ ยิ่งไม่ต้องพูดถึงลูกจำได้อย่างแม่นยำ ไม่ต้องมานั่งชี้ทีละตัวสอนกันใหม่เลย และเรื่องราวสั้น ๆ ในหนังสือนิทานที่มีภาพประกอบก็พรู้ออกมาจากปากเจ้าตัวน้อยโดยไม่ต้องอ่านให้ฟังอีกแล้ว เพียงแต่เป็นผู้ช่วยเปิดหนังสือให้ลูกเท่านั้น

ฉันพบความมหัศจรรย์ของสมองเจ้ามนุษย์ตัวน้อย ๆ จากการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรงที่ถ่ายทอดอย่างเป็นธรรมชาติในชีวิตประจำวันสามารถซึมซับพัฒนาเป็นกระบวนการจำได้ ไม่ต้องวางแผนการสอนอย่างเป็นหลักการเหมือนที่เคยเรียนวิชาการสอนจากมหาวิทยาลัยเลย พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงของลูกจากการเฝ้าสังเกตอย่างใกล้ชิดสอนให้ฉันเรียนรู้ถึงจุดเปลี่ยนของการปรับสิ่งแวดล้อมใหม่ให้เหมาะสมในแต่ละช่วงเวลาไปตามวัยของลูกอย่างค่อยเป็นค่อยไป และพฤติกรรมระหว่างฉันและลูกทั้งหมดเหล่านี้ไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่องอย่างประณีตได้เลย หากฉันไม่ได้ตัดสินใจเลี้ยงลูกด้วยตัวเอง

ฉันไม่สามารถหลีกเลี่ยงการส่งลูกเข้าโรงเรียนอนุบาลได้ตั้งแต่ที่แรก เนื่องจากฉันมีคุณแม่เป็นครูใหญ่ มีพี่สาวพี่ชายเป็นผู้จัดการและผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาล เมื่อลูกอายุย่างเข้า ๔ ขวบ ถึงเกณฑ์เข้าชั้นอนุบาลหนึ่งตามประเพณีนิยม ฉันก็เลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องส่งลูกไปโรงเรียนเพราะไม่อยากให้เสียน้ำใจแก่คนในครอบครัว ฉันตั้งคำถามในใจเสมอว่าเมื่อฉันพร้อมที่จะสอนลูกได้เอง ทำไมต้องส่งไปให้คนอื่นซึ่งฉันควบคุมพฤติกรรมเขาไม่ได้เป็นผู้สอน แต่ถึงอย่างไรก็ดียังเกิดความรู้สึกที่ดีต่อฉันอยู่เพราะฉันไว้ใจและยินดีที่จะให้ลูกไปอยู่ในความดูแลของคุณยายคุณลุงคุณป้า ซึ่งเปรียบเสมือนโรงเรียนครอบครัวซึ่งลูกคุ้นเคย และยังคงความรู้สึกว่าลูกได้อยู่ในความดูแลของญาติผู้ใหญ่ที่มีความเมตตาและเอ็นดูลูกได้อย่างอบอุ่นและปลอดภัยเช่นเดียวกับฉัน

กิจกรรมสำคัญอีกประการหนึ่งที่ฉันและลูกสามารถปฏิบัติได้เช่นเดิมคือ การไปวัดเพื่อสวดมนต์ฟังเทศน์ ในวันพระ ฉะนั้นความพิเศษที่ถือว่าเป็นความโชคดีก็คือฉันยังพาลูกไปวัดได้เป็นประจำ อย่างน้อยฉันอยากให้ลูก สัมผัสและรับรู้ว่านอกจากสมาชิกในครอบครัวแล้ว ลูกมีหลวงปู่ อีกองค์หนึ่งที่ทำให้ความเมตตา ให้ธรรมะรักษา ชีวิตแก่พวกเราทุกคนในครอบครัวเสมอมา หลวงปู่ เป็นองค์อาจารย์ที่เป็นปูชนียบุคคลที่สำคัญยิ่งของครอบครัว

องค์ประกอบของวัด บ้าน และสิ่งแวดล้อม เป็นองค์ความรู้ซึ่งสร้างรอยประทับที่เกิดจากการหาคำตอบ ด้วยความใฝ่รู้ในทุกแหล่งการเรียนรู้ ก่อเกิดเป็นภูมิปัญญาและเสริมสร้างพฤติกรรมของลูก โดยมีฉัน ลูก และ บุคคลรอบข้าง เป็นผู้เรียนรู้ร่วมกันตลอดเวลา ฉันมีเหตุผลที่ไม่ได้ส่งลูกไปโรงเรียน เพราะฉันจะเฝ้าพิจารณาพิเคราะห์ เหตุแห่งความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในครอบครัวทุกขณะ

เป็นเหตุอย่างไรไม่ทราบ ที่เมื่ออย่างเข้าเดือนตุลาคมหรือพฤศจิกายนของทุกปีตั้งแต่ลูกเกิด สามีของฉันมี อันจะต้องเดินทางไม่ไปต่างจังหวัดก็ไปต่างประเทศ และก็มีความโชคดีของฉันในช่วงระหว่างนี้ของทุกปีตั้งแต่ลูก เกิดได้ปีหรือสองปี คุณยายของฉันจะไปปฏิบัติธรรมที่วัดพระธาตุคอกของมู จังหวัดแม่ฮ่องสอน คุณแม่ก็จะเดินทางไปดูแลคุณยายทุกปี คุณยายและคุณแม่ร่วมกันดำริจัดดอกไม้บูชาพระตามประเพณีให้แก่กันท่องเที่ยว เพื่อเป็นการอนุรักษ์ประเพณีไว้ให้ผู้มาเยี่ยมเยือนจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้รู้จัก โดยนำเงินจากการขายทั้งหมดถวายให้แก่ วัดเป็นทุนสร้างศาลาปฏิบัติธรรม เมื่อคุณยายสิ้นบุญ คุณแม่ได้อธิษฐานจิตตั้งใจกลับไปทำประโยชน์ให้กับบ้าน เกิดเมื่อนอนทุกปี

ฉะนั้นทุกฤดูกาลของเดือนตุลาคมถึงต้นมกราคม ฉันจึงใช้โอกาสนี้พาลูกออกจากระบบโรงเรียนตั้งแต่ปี การศึกษาแรกของลูกเลยทีเดียว เพื่อติดตามคุณแม่ไปทำบุญกับท่านด้วยเช่นเคย ด้วยมีความคิดว่าสิ่งสำคัญ สำหรับลูกในวัยเริ่มเรียนรู้ไม่ใช่อยู่ที่การได้ปรับตัวในสิ่งแวดล้อมที่โรงเรียนสร้างให้เท่านั้น การได้ใกล้ชิดและการ สร้างความสัมพันธ์กับสายใยครอบครัวเป็นการเรียนรู้และเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งกว่า คุณแม่ ฉัน และลูกไปพักที่วัดพระ ธาตุคอกของมู ตลอดระยะเวลาของการพักอยู่ที่นั่นฉันถือว่าตัวเองและลูกได้รับประสบการณ์ที่มีค่าอย่างยิ่งของ ชีวิต ลูกได้รับรู้และเรียนรู้ด้วยสิ่งแวดล้อมอีกแบบหนึ่งต่างจากชีวิตประจำวันของครอบครัวเรา ลูกได้ใกล้ชิดกับ ญาติผู้ใหญ่ ได้เห็นการดำเนินชีวิตของคุณทวดและคุณยายที่ขึ้น ๆ ลง ๆ อยู่ระหว่างศาลาวัด ที่พัก การเดินไปแวะ เยียนบูชาไหว้พระตามประเพณีที่องค์พระต่างๆ รอบพระเจดีย์ การทำบุญเลี้ยงพระ บริจาคทาน จัดดอกไม้ถวาย พระ ปลูกต้นไม้ คุณยายทำอะไรต่ออะไรไม่หยุดเลยตั้งแต่เช้าจนค่ำ ... ฉันจะพาลูกเข้าร่วมกิจกรรมกับทางวัดด้วย เสมอ โดยคอยเป็นลูกมือช่วยคุณแม่ทุกอย่างเท่าที่จะช่วยได้ ... ฉันทำด้วยความยินดีและถือว่าสิ่งแวดล้อมตรงนี้ มีคุณค่าและคุณประโยชน์ต่อพัฒนาการทุกด้านสำหรับชีวิตลูก

ลูกได้พัฒนาตนเอง ได้ปรับตัวเรียนรู้ธรรมชาติ รับรู้สภาพภูมิอากาศ สภาพภูมิศาสตร์ ที่แปลกใหม่ซึ่งทำ ให้เกิดความใฝ่รู้ในเรื่องราวความเป็นมาในแต่ละสถานที่โดยอัตโนมัติ เขาได้พัฒนาระบบการเรียนรู้ประสาท สัมผัสทั้งหกผ่านกิจกรรมประจำวัน จากขวบปีแรกด้วยการเฝ้าดูและสังเกตพฤติกรรมจากสิ่งแวดล้อม ปีที่สองเริ่ม คุ่นเคยมากขึ้น เริ่มจับเริ่มหยิบและเริ่มจะเข้าช่วย ถ้ามโน้นถ้ามนี้ แม้จะยุ่งสักเล็กน้อยแต่ฉันรู้สึกสนุกกับเจ้าตัว น้อย ปีที่สามก็สามารถพัฒนาเป็นผู้ช่วยงานที่ดีและช่วยเสนอความเห็นได้ชะอีก ปีที่สี่ ปีที่ห้า ก็ทำได้แทบทุกอย่าง

ที่เด็กพยายามที่จะทำด้วยความต้องการของตัวเอง การฝึกพัฒนาการของลูกเป็นการตอบสนองความต้องการ ใฝ่รู้ภายในของลูกแทบทั้งสิ้น ฉันทพยายามจัดหาสิ่งที่เขาทำได้และสิ่งที่เขาอยากจะมีส่วนร่วมทำเพื่อให้โอกาสลูก ฉันทระหนักอยู่เสมอว่าทุก ๆ ขณะของกิจวัตรของเรา ทุก ๆ พื้นที่ที่เราดำเนินกิจกรรมประจำวัน เปรียบเสมือนโรง เรียนของลูกและของฉันทอยู่ทุกขณะ

สิ่งที่ฉันทอยากให้เกิดรอยประทับของพัฒนาการของลูกที่สำคัญคือ ประสบการณ์ด้านจิตใจ ลูกได้เรียนรู้ ความมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร การให้ความช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกันของคุณแม่ที่มอบให้ฉันทและลูกเป็นพื้นฐาน และรองลงมาคือผู้คนที่เข้ามาอยู่ในสังคมวัด ฉันทและลูกได้พบกับความน่ารักของชาวเมืองแม่ฮ่องสอน โดยเฉพาะ ผู้ใหญ่ผู้เฒ่าผู้แก่ ท่านแสดงความเมตตาและให้โอกาสเด็กอย่างลูกของฉันทได้ร่วมทำโน่นทำนี่เสมอ ฉันทได้รับรู้ว่า โลกที่ไม่แปลกแยกผู้ใหญ่และเด็กออกจากกันเป็นโลกที่ช่างอบอุ่นจริง ๆ ...

ลูกได้เรียนรู้จักโลกที่กว้างขึ้นด้วยการสัมผัสจากสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไปในแต่ละห้วงเวลาของประสบการณ์ ด้วยตัวเองไม่ใช่จากความต้องการของคุณครูผ่านพฤติกรรมการสอนในระบบโรงเรียน ซึ่งเป็นการสร้างแรง จูงใจจากภายนอกไม่ได้เกิดจากแรงจูงใจภายในตัวเด็ก ส่งผลต่อพัฒนาการที่ต่างกัน ฉันทพร้อมที่จะพาลูกไปพบ เจอประสบการณ์ต่าง ๆ พบผู้คนหลายแบบตามโอกาสที่เหมาะสมซึ่งไม่ใช่ทุกโอกาสเสมอไป โดยเน้นการดูแลให้ ความอบอุ่นปลอดภัย และความรู้สึกมั่นคงในจิตใจ พร้อมกับที่ฉันทต้องแสดงบทบาทเป็นทั้งแม่และคุณครูของลูก ด้วยวิธีการที่แบบยลอย่างเป็นธรรมชาติตลอดเวลา เพื่อนของลูกเป็นเพื่อนในสังคมที่เป็นชีวิตจริง มีทั้งเพื่อนรุ่นพี่ เพื่อนรุ่นน้อง พี่ ป้า น้า อา คุณลุง คุณตา คุณยาย ที่ชีวิตครอบครัวของเราได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับผูกพันและรู้จัก

ฉันทรู้สึกเป็นอิสระในชีวิตที่ไม่ได้นำตัวเองและลูกเข้าไปผูกพันกับวันเวลาของระบบโรงเรียน ฉันทมีความรู้ สึกว่าเด็ก ๆ น่าจะได้เปลี่ยนวิธีการเรียนรู้จากกระบวนการที่ครูเตรียมให้ทั้งหมด มาเป็นกระบวนการสร้างเสริม ประสบการณ์จากพัฒนาการของความใฝ่รู้ที่มีอยู่ในตัวเด็กอย่างเป็นธรรมชาติ เพื่อก่อให้เกิดกระบวนการจำที่ยาว นานประทับในสมองด้วยความรู้สึกที่เป็นสุข มากกว่ากระบวนการที่ถูกสอนให้ท่องจำ ซึ่งจะเกิดเป็นความจำระยะ สั้นแล้วก็เลือนหายไปโดยไม่ได้ใช้ประโยชน์อันใดต่อชีวิต และที่สำคัญฉันทภาคภูมิใจมากที่ดึงลูกออกมาจากระบบ การวัดประเมินผลเด็ก ๆ ซึ่งฉันทไม่เห็นด้วยกับการให้คะแนนทางวิชาการมาร่วมประเมินค่าโดยนำมาเปรียบเทียบ เรียงลำดับเป็นความสามารถของเด็ก ในความคิดที่สวนกลับของฉันท ฉันทคิดว่าคะแนนของเด็กเล็กน่าจะเป็นการ ประเมินค่าและตัดสินความสำเร็จหรือความล้มเหลวในพฤติกรรมการสอนของคุณครูมากกว่าอื่นใด

จนกระทั่งลูกของฉันทจะมีอายุครบเกณฑ์ที่จะต้องเริ่มการศึกษาภาคบังคับตามนโยบายของรัฐ จึงเกิดมีคำ ถามจากผู้คนรอบข้างมากมายว่า เตรียมหาโรงเรียนให้ลูกแล้วหรือยัง คำตอบที่ฉันทบอกกล่าวท่านเหล่านั้นว่า “ฉันทตั้งใจจะสอนลูกเองค่ะ” เป็นสาเหตุให้สีหน้าของท่านประทับไปด้วยเครื่องหมายปริศนียอย่างจงนฉาย บางท่านพยักหน้ารับรู้เหมือนแสดงความเข้าใจ (แต่ดูสีหน้าและแววตาไม่เป็นเช่นนั้น) บางท่านซักถามฉันทต่อว่า จะดีหรือ ในคำถามหลายท่านหนีไม่พ้นการแสดงความต้องการว่า แล้วเขาจะขาดสังคมกับเพื่อนไปหรือเปล่า หาก ฉันทเป็นคนอ่อนไหวต่อความรู้สึกสักหน่อยคงทำให้หมดกำลังใจและลงเลไปเหมือนกัน แต่เพราะฉันทได้เตรียมพร้อม จัดสรรสิ่งแวดล้อมในบ้านเป็นโรงเรียนของลูก ตั้งแต่เห็นพัฒนาการหลายอย่างที่เกิดกับลูก เปรียบเทียบกับตัวเอง

ที่ขาดหายไปเพราะการจัดสรรประโยชน์แห่งวันเวลาที่ต่างกัน และที่สำคัญการตัดสินใจครั้งนี้เกิดจากความ ต้องการมีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้ของลูกเอง

ชีวิตฉันในวัยเรียนก็ถูกส่งเข้าโรงเรียนตั้งแต่เล็กจนโต แต่เนื่องจากฉันเป็นเด็กที่เดินตามแนวทางที่คุณพ่อ คุณแม่ปูไว้โดยไม่คิดออกนอกกรอบนอกทาง ... และฉันก็ได้รับอิสระพอสมควรในการตัดสินใจเลือกทำกิจกรรมต่าง ๆ นอกเหนือจากการเรียนหนังสือซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่หลัก สังคมที่ผ่านมาจากฉันทั้งที่บ้านที่โรงเรียนและสิ่งแวดล้อมรอบตัว ไม่เลวร้ายเช่นสังคมปัจจุบันที่จะต้องระแวดระวังภัยและไม่น่าไว้วางใจอยู่ตลอดเวลา ความเป็นเด็กช่างคิดแต่ไม่ช่างซักเพราะชอบคิดหาคำตอบด้วยตัวเอง สร้างคำถามที่ต้องหาคำตอบในใจตลอดเวลา ทำให้ฉันสูญเสียเวลาในการค้นพบตัวเองไปนาน ฉันชอบสังเกตวิถีชีวิตของผู้คนที่ผ่านเข้ามาในประสบการณ์มากมายในชีวิตวัยเด็ก จากการติดตามคุณพ่อที่เป็นข้าราชการต้องย้ายไปประจำอยู่ในหลายจังหวัด ที่มีธรรมชาติสวยงามและ ดำรงไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีไทยที่ฉันภูมิใจ ฉันโตมากับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยังดีอยู่ของสังคมไทย การสะสมประสบการณ์ทางความคิดและจิตวิญญาณในวัยเด็ก สร้างคำถามในใจต่อสภาพชีวิตในปัจจุบันของตัวเองและสังคมรอบข้างอยู่เสมอ และเช่นเดิมที่ฉันต้องเพียรฝ่าหาคำตอบด้วยตัวเองอยู่ร่ำไป

การหาคำตอบจากคำถามในใจของฉันเริ่มส่อเค้าและส่งผลกระทบมากระทบกับภาวะการตัดสินใจในปัจจุบัน ในฐานะที่ต้องรักษาบทบาทของความเป็นแม่ ในการรับผิดชอบดูแลชีวิตของลูกในสังคมที่เปลี่ยนไปขณะนี้ โดยการที่ฉันเลือกดำเนินกิจกรรมเพื่อบ้านคือโรงเรียนให้ลูก คำนึงกับความเป็นไปและการเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่สภาพสังคมเมืองที่ฉันต้องทนอยู่ในปัจจุบันทำให้ต้องใช้สิทธิอันชอบธรรมหาทางเลือกใหม่เพื่อเสริมสร้างสิ่งแวดล้อมที่มีความพอดีให้กับลูก ไม่ไหลไปตามกระแสแห่งการบริโภคนิยม แต่ไม่ใช่ว่าจะตั้งใจทำตัวแปลกแยกออกจากสังคม ในความคิดของฉันแล้วหากส่งลูกเข้าโรงเรียนลูกจะถูกจำกัดสิทธิหลายประการของการได้รับ พัฒนาการมีส่วนร่วมในสังคมครอบครัว เนื่องจากถูกผูกมัดด้วยเวลา สถานที่ วิธีการและสิ่งแวดล้อม อันเป็นผลกระทบโดยตรงกับกระบวนการสร้างพัฒนาการภายในตัวตนของบุคคล ถึงเวลาที่ระบบการศึกษาในโรงเรียนอันมีส่วนทำร้ายผู้คนในสังคมมากมายแล้วเช่นนี้ ควรจะถูกแก้ไขปรับปรุงให้คนไทยได้พ้นจากพันธนาการเพื่อรับ อิสรภาพและเสรีภาพในการเรียนรู้เบื้องต้นตั้งแต่วัยเยาว์ ไปสู่การปรับพัฒนากระบวนการคิดที่เกิดจากการใฝ่รู้และใฝ่ดีของมนุษย์ด้วยวิธีการใหม่เสียที

อีกประการหนึ่ง ฉันกล่าวไว้แล้วว่า คุณค่าทางศีลธรรมเป็นสิ่งที่เปี่ยมรากฐานเบื้องต้นที่สำคัญที่สุดในชีวิต และจำเป็นที่สุดในการหล่อเลี้ยงลูกให้เติบโตไปเป็นคนดีด้วยตัวเอง เป็นคนดีของครอบครัว และเป็นคนดีของสังคมไทยได้ トラバドที่สถาบันทางการศึกษาเช่นโรงเรียนไม่เล็งเห็นความสำคัญ และไม่สามารถประสานกิจกรรมของสถาบันทางศาสนาให้ดำเนินควบคู่และเอื้อประโยชน์ในสังคมร่วมกันเช่นวิถีในปัจจุบัน ทั้ง ๆ ที่ทั้งสองสถาบันมีความสำคัญในฐานะเป็นองค์หลักของการพัฒนาความสมบูรณ์ในการเป็นมนุษย์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ทั้งยังดูเหมือนว่าผู้คนเห็นความสำคัญของหลักศาสนาน้อยลงไปทุกที และトラバドที่ระบบโรงเรียนไม่สามารถสร้างคนในสังคมให้มีความรู้คุณธรรม อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในทางปฏิบัติ ถึงแม้จะมี

นโยบายในสามสี่ปีที่ผ่านมาประกาศเด่นชัดในการสอนให้เด็กคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น แต่ล้มเน้นไปหรือเปล่าว่า การแก้ปัญหาในชีวิตมนุษย์นั้นควรจะตระหนักถึงหลักศีลธรรมเป็นสำคัญ

ตราบที่ไม่มีการปฏิบัติอย่างชัดเจนนั้น ฉันยังคงยินดีที่จะจัดการศึกษาให้กับลูกที่บ้าน และแปรเปลี่ยนทุกสถานที่ให้เป็นสิ่งแวดล้อมที่เอื้อประโยชน์แก่การเรียนรู้ของลูกเช่นเดิม เพื่อให้ลูกมีความกล้าหาญและเข้มแข็งที่จะดำรงตนในสังคมที่วิกฤตทางจิตใจเช่นปัจจุบันด้วยตนเอง ฉันพร้อมที่จะเป็นผู้นำให้ลูกเดินแตกแถวเข้าสู่วัดอย่างภาคภูมิใจ แทนที่จะพาลูกเดินตามคนส่วนใหญ่ไปเข้าโรงเรียน ...

... การศึกษาทางเลือกที่หลากหลาย สอดคล้องกับความต้องการของคนในสังคมที่หลากหลาย ซึ่งได้ปรากฏแล้วในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ นับเป็นการจัดโครงสร้างที่ดีบนรากฐานความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงที่ย่อมเกิดขึ้นได้ทุกขณะเวลา ทั้งจากปัจจัยภายในตัวบุคคลหรือจากภายนอกอันเป็นธรรมชาติซึ่งเป็นธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ ฉันเป็นตัวอย่างหนึ่งของความหลากหลายที่ต้องการแสวงหาทางเลือกที่เหมาะสมแก่ลูก ให้ได้รับแนวทางที่มีอิสระในการเลือกดำเนินชีวิตต่อไป ในเส้นทางที่เขาต้องการอย่างมีความสุข ... และกับกัลยาณมิตรทุกท่าน เพื่อการพัฒนาศักยภาพของลูกหลานร่วมกัน อย่างน้อยฉันและลูกก็จะได้พากันก้าวเดินไปข้างหน้า ฝ่าแนวมรสุมความคิดในสังคมไทยอย่างมั่นใจ โดยไม่รู้ลึกใดแต่เดี๋ยวยังอีกต่อไป

”

ในการจัดเนื้อหาหลักสูตร คุณกนกพรได้นำหลักพุทธธรรมมาเป็นแกนกลาง ประสานไปกับความรู้ทางวิชาการ และทักษะชีวิตที่เหมาะสม อันเป็นไปตามศรัทธาที่เธอมีความเชื่อมั่นว่า ธรรมะคือโอสภช่วยบำรุงชีวิตสามารถที่จะนำพาชีวิตแก้ไขในทุกๆ ปัญหาให้ผ่านพ้นไปได้ด้วยดี และสังคมในปัจจุบันจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเชิดชูหลักธรรมให้สูงขึ้น เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและพัฒนาจิตวิญญาณให้มากขึ้น

หลักสูตรที่เธอจัดทำขึ้น โดยหลักเพื่อการจัดการศึกษาเรียนรู้ให้กับลูกชายของเธอ ขณะเดียวกันก็ร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับแนวการจัดการศึกษาของกลุ่ม “บ้านเรียน ปัญญาการ” ซึ่งครอบครัวของเธอเป็นสมาชิกอยู่ด้วย

ในที่นี้ ขอนำบางส่วนของหลักสูตรดังกล่าว มาเพื่อพิจารณาให้เห็นแนวทางการจัดการศึกษาเรียนรู้ของครอบครัว “สบายใจ” ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้

เนื้อหาหลักสูตร

ในองค์รวมของความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันตลอดเวลาในวิถีชีวิต

๑. การรู้จักตนเอง

- พัฒนาการทางกาย และชีววิทยาเบื้องต้น
- การรู้จักตัวเอง การฝึกพัฒนาการทางภาษา คณิตศาสตร์ และทักษะพิเศษที่สอดคล้องกับความถนัดและความสนใจ
- องค์ประกอบของชีวิตพื้นฐาน (ธาตุทั้งสี่และหก)

- การรักษาสมดุลของชีวิต : อาหารดีมีประโยชน์ อากาศ การออกกำลังกาย การรักษาอารมณ์ สุขภาพอนามัย
- การปฏิบัติตนตามสิทธิและหน้าที่อย่างถูกต้องเหมาะสม

หลักธรรมสนับสนุน

๑.๑ การดำรงพื้นฐานของชีวิต โดยมีศีล ๕ เป็นตัวตั้ง เพื่อควบคุมอายตนะทั้งหกในทางเจริญ สร้างสภาวะของจิตที่สะอาด

๑.๒ การดำรงชีวิตด้วยอาหารดีมีประโยชน์ ครบทั้ง ๔ ประเภท ได้แก่

ก. กวฬิงการอาหาร	อาหารเป็นคำๆ ซึ่งหมายถึงอาหารโดยทั่วไป
ข. ผัสสาหาร	อาหาร คือ ผัสสายตนะ การกระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
ค. มโนสัจเจตนาหาร	อาหาร คือ ความตั้งใจ ในการประกอบกรรมดีกรรมชั่ว
ง. วิญญาณอาหาร	อาหาร คือ วิญญาณ ความรู้สึก

๑.๓ เนื่องด้วยความเป็นมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น ๕ จำพวก ได้แก่

ก. มนุสสเนรยโก	มนุษย์นรก เป็นพวกที่ชอบทำความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น
ข. มนุสสดิรฉาน	มนุษย์เดรัจฉาน เป็นพวกที่ชอบขวาง คือกระทำตนให้เป็นอุปสรรคต่อสิทธิและหน้าที่
ค. มนุสสเปโต	มนุษย์เปรต เป็นพวกที่โง่กินเป็นนิสัย ใช้ชีวิตไม่สมดุล
ง. มนุสสมนุโส	มนุษย์แท้ๆ เป็นผู้มีหลักมนุษยธรรม รักษาศีล ๕
จ. มนุสสเทโว	มนุษย์เทวดา เป็นผู้ที่ประกอบคุณงามความดี บำเพ็ญกิจเพื่อประโยชน์ทั้งส่วนตัวและส่วนรวมให้สมบูรณ์

กลุ่มบ้านเรียนปัญญากร มีจุดมุ่งหมายให้การศึกษาที่จะนำพาลูกหลานได้พัฒนาชีวิตให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เป็นเบื้องต้น ดังนั้นจึงถือหลักพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์แบบมนุสสมนุโส คือเป็นผู้พัฒนาตนเองให้สูงขึ้นตามหลักของสังคมและศีลธรรม และ มนุสสเทโว คือเป็นผู้พัฒนาตนตามหลักธรรมาธิปไตย

๒. การรู้จักสังคม

- ครอบคลุม ชุมชน ตั้งแต่หน่วยใกล้เคียงบ้าน หน่วยที่เกี่ยวข้อง จนถึงระดับประเทศ สังคมโลก และการมีส่วนร่วมเบื้องต้น
- การร่วมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ระเบียบแบบแผน กฎหมายพื้นฐาน ภูมิปัญญา และเอกลักษณ์ของชาติไทย

หลักธรรมสนับสนุน

ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นพื้นฐาน ได้แก่

- ก. ทาน การเกื้อกูลด้วยทรัพย์และสิ่งของ
- ข. ปิยวาจา การเจรจาด้วยคำที่ไพเราะ รักษาใจกัน
- ค. อัตถจริยา การเอื้อเฟื้อ ช่วยอุเคราะห์แก่กันและกัน
- ง. สมนัตตตา การวางตนสม่ำเสมอไม่ถือตัว เพราะมีทรัพย์หรือยศที่แปลกกว่าเขา

๓. การรู้จักธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของธาตุในธรรมชาติ (ธาตุทั้งสี่และหก)
- โครงสร้างชีวิตวิทยาเบื้องต้น สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ และการร่วมดูแลรักษา
- การรักษาความสมดุลของสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศ

หลักธรรมสนับสนุน

ใช้หลักปริญา ๓ ได้แก่

- ก. ญาตปริญา การกำหนดรู้ด้วยความรู้ (หลักวิชาการ - Knowledge)
- ข. ตีรณปริญา การกำหนดรู้ด้วยการคิด พิจารณา (ประสบการณ์ – Select Consideration)
- ค. ปหานปริญา กำหนดรู้ด้วยการละ (การรักษาสมดุล – Balancing Procedure)

๔. การฝึกใช้ชีวิต

- การนำหลักพระพุทธศาสนามาพัฒนาชีวิต
- การเชื่อมโยงเครื่องมือการเรียนรู้ไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ และสร้างปฏิสัมพันธ์เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ชีวิต ตามความถนัดและความสนใจ
- การสร้างสรรค์สิ่งที่มีประโยชน์ มีคุณ และหลีกเลี่ยงสิ่งที่มีโทษต่อสิ่งมีชีวิตและธรรมชาติ (ทำในสิ่งเจริญหลักในทางเสื่อม)
- การประหยัด มัธยัสถ์ รู้จักประมาณการใช้สอย ปฏิบัติตามแนวพระราชดำริ “เศรษฐกิจพอเพียง”
- การมีวินัย ตรงต่อเวลา การบริหารเวลาและใช้เวลาให้เป็นประโยชน์
- การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างประหยัดและคุ้มค่า
- การบำรุงดูแลรักษา ซ่อมแซมวัสดุที่คร่ำคร่าให้เกิดประโยชน์

หลักธรรมสนับสนุน

๔.๑ การนำธรรมะมาแก้ไขปัญหาชีวิตและประยุกต์ใช้ในกระบวนการศึกษาเรียนรู้ด้วยการใช้หลัก

อริยสัจ ๔ คือ

- ก. ทุกข์ ปัญหาในชีวิต (โจทย์ปัญหาของการไม่รู้)
- ข. สมุทัย เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ (การรวบรวมข้อมูล ความรู้)
- ค. นิโรธ การดับทุกข์ (หลักการทดลอง วิเคราะห์ สรุปประเด็น)

- ง. มรรค ข้อปฏิบัติในการดับทุกข์ (การดำเนินตามวิธีการที่ถูกต้อง)
- ๔.๒ การรักษาชีวิตให้เว้นจากกรรมกิเลส ๔ อบายมุข ๔ อบายมุข ๖ และอนัตตะ ๖ ได้แก่
- ก. กรรมกิเลส ๔ คือการกระทำที่เศร้าหมอง ๔ อย่าง ได้แก่
ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุศปด
- ข. อบายมุข ๔ คือปากทางแห่งความเสื่อมทรัพย์ ๔ ประการ ได้แก่
เป็นนักเลงหญิง เป็นนักเลงสุรา เป็นนักเลงการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร
- ค. อบายมุข ๖ คือปากทางแห่งความเสื่อมทรัพย์ ๖ ประการ ได้แก่
เป็นนักเลงสุรา เทียวกลางคืน เทียวดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร
เกียจคร้าน
- ง. อนัตตะ ๖ ประโยชน์มิใช่คุณ ๖ ประการ เป็นทางแห่งความเสื่อมความฉิบหาย ได้แก่
นอนตื่นสาย เกียจคร้าน ดุร้าย เชื่อง่าย เดินทางไกลคนเดียว
เป็นชู้กับสามีหรือภรรยาผู้อื่น
- ๔.๓ การพิจารณาธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน โดยใช้หลักของ ทิวฐัมมิกกัตถประโยชน์ คือ
- ก. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการหมั่น ความขยันในการหาเครื่องเลี้ยงชีพ ในการศึกษาและการ
ทำหน้าที่ธุระของตน
- ข. อารักขสัมปทา การรักษาทรัพย์ที่หามาได้ ดูแลไม่ให้เป็นอันตราย รักษาฐานะของตัวเองไม่ให้เสื่อม
เสียไป
- ค. กัลยาณมิตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี ไม่คบคนชั่ว
- ง. สมชีวิตา การเลี้ยงชีพสมควรแก่ทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ให้ผิดเคืองหรือฟุ่มเฟือย(ฟุ่มเฟือย)
- ๔.๔ การใช้ปัญญาพิจารณาความสุขที่พึงได้รับตามกาลอันสมควร (สุขของผู้ครองเรือน) ๔ ประการ คือ
- ก. สุขเกิดจากการมีทรัพย์
- ข. สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ที่หามาได้
- ค. สุขจากการไม่เป็นหนี้
- ง. สุขจากการงานที่ไม่เป็นโทษ
- ๔.๕ การใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ ประการ คือ
- ก. สัจจะ การรักษาความจริง
- ข. ทมะ การฝึก การข่มใจ
- ค. ธิติขันติ ความอดทน อดกลั้น ด้วยการใช้อุปปัญญา
- ง. จาคะ การปล่อยวาง การสละ ให้ทรัพย์สิ่งของด้วยจิตไม่ตระหนี่

บทสรุปของครอบครัว “สบายใจ”

ภูมิหลังและสถานภาพของครอบครัว

พ่อ นาวาโทสุขสวัสดิ์ สบายใจ

อายุ ๔๐ ปี การศึกษา โรงเรียนนายเรือมาริน ประเทศสเปน หลักสูตร ๕ ปี

แม่ กนกพร สบายใจ

อายุ ๓๕ ปี การศึกษาปริญญาตรี ครุศาสตร์บัณฑิต สาขามัธยมศึกษา จุฬาลงกรณ์

บุตร ด.ช. วรวิศ สบายใจ ชื่อเล่น ป้อมปิ่น

อายุ ๗ ปี เคยศึกษาถึงชั้นอนุบาล ๒ ภาคเรียนแรก

คุณกนกพรเป็นผู้มีศรัทธาในหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง ชื่นชมและพยายามรักษาไว้ซึ่งวิถีชีวิตตามขนบธรรมเนียมประเพณีของไทย จากการที่เติบโตในครอบครัวที่คุณนายและคุณแม่เป็นผู้ปฏิบัติอยู่ในศีลในธรรมและช่วยอุปถัมภ์ทำนุบำรุงพระศาสนาอย่างเอาการเอางาน กับในวัยเด็กได้ติดตามคุณพ่อ(และครอบครัว) ซึ่งรับราชการต้องย้ายไปประจำอยู่ในหลายจังหวัด ทำให้มีโอกาสเติบโตในสังคมที่สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและการดำเนินชีวิตยังเอื้ออำนวยต่อความงอกงามในทางภูมิรัฐภูมิธรรม

เมื่อมีลูกได้ตัดสินใจทำหน้าที่แม่บ้าน และหน้าที่ของ “แม่” ดูแลลูกอย่างใกล้ชิดด้วยตนเองตลอดมา แทนการไปทำงานนอกบ้านแล้วให้เด็กเติบโตไปกับพี่เลี้ยงหรือสถานรับเลี้ยงเด็ก ด้วยเชื่อว่าความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างแม่กับลูกจะก่อให้เกิดการเรียนรู้และการถ่ายทอดสายใยแห่งพันธุกรรมตามธรรมชาติ เกิดพัฒนาการทางจิตวิญญาณร่วมกัน

แรงบันดาลใจและจุดเริ่มต้น

คุณแม่มีธรรมชาติของการสร้างกระบวนการเรียนรู้ อย่างเป็นไปตามธรรมชาติความพร้อมของลูกและครอบครัว โดยถือเอาการปลูกฝังคุณธรรมเป็นเสาหลักสำคัญในชีวิต ได้ใช้บทสวดมนต์แห่งล่อมลูก พาลูกไปวัดในทุกวันพระ ให้ลูกได้ติดตามคุณทวดและคุณยายยามที่ไปปฏิบัติธรรมและช่วยงานบุญประเพณีของวัดในบ้าน เกิดอย่างต่อเนื่องเป็นประจำ รวมทั้งการคัดสรรสิ่งแวดล้อมให้ลูกมีโอกาสได้รับพัฒนาการของการเรียนรู้ไปตามธรรมชาติ มีความมั่นใจจากการเห็นผลที่สะท้อนออกในตัวลูก จึงตัดสินใจที่จะดูแลจัดการศึกษาเรียนรู้ให้กับลูกด้วยตัวเอง

ถึงแม้คนใกล้ชิดซึ่งเป็นญาติพี่น้องจะมีกิจการโรงเรียนอนุบาล และได้ส่งลูกเข้าเรียนโรงเรียนอนุบาลดังกล่าวในความดูแลของญาติผู้ใหญ่ในระยะเวลาสั้นๆ แต่เมื่อพิจารณาเห็นว่า “ทุกๆ ขณะของกิจวัตรของเรา ทุกๆ พื้นที่ที่เราดำเนินกิจกรรมประจำวัน เปรียบเสมือนโรงเรียนของลูกและของฉันอยู่ทุกขณะ” อยากให้ลูกเติบโตเรียนรู้อย่างมีประสบการณ์ด้วยตัวเองจากแรงจูงใจภายใน ซึ่งจะส่งผลต่อพัฒนาการที่แท้จริงต่างจากการพัฒนาที่เกิดขึ้นในระบบโรงเรียน อีกทั้งเพื่อที่จะได้มีโอกาสไปวัดในวันพระ ไปร่วมช่วยงานบุญประเพณีประจำปีของวัด

อย่างต่อเนื่อง และการร่วมในศาสนพิธีและกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณธรรมและคุณภาพของชีวิตได้อย่างเป็นอิสระ ภายใต้การจัดการสรรเวลาของตนเอง ไม่ต้องขึ้นต่อระเบียบเวลาของทางโรงเรียน คุณกนกพรจึงนำลูกออกจากโรงเรียนตั้งแต่นั้นปี พ.ศ.๒๕๔๐ เมื่อลูกอายุ ๔ ขวบครึ่ง เรียนอยู่ในชั้นอนุบาล ๒ ภาคเรียนแรก

ในการจัดการศึกษาให้กับลูก คุณแม่จะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญ โดยคุณพ่อเป็นผู้ให้การสนับสนุน และมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างประสบการณ์และพัฒนาการของลูกอย่างต่อเนื่อง

ปรัชญาความเชื่อ จุดมุ่งหมายหรือคุณลักษณะที่ต้องการ

ได้ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีในวิถีชีวิตแบบไทย ที่มีคุณค่าลึกซึ้งบนรากฐานของศรัทธาในพระพุทธศาสนา และหลักพัฒนาการอย่างสอดคล้องไปตามธรรมชาติที่แท้จริง เพื่อให้ได้มาซึ่งชีวิตที่ดีงาม เป็นแกนกลางสำคัญในการพัฒนาการเรียนรู้อันนำไปพร้อมๆ กับการดำเนินชีวิตของครอบครัว ทั้งนี้ โดยที่คุณแม่เป็นผู้ศึกษารวมและสนใจในการปฏิบัติ กับมีท่านพระเถระผู้ใหญ่เป็นองค์อาจารย์คอยให้คำสั่งสอนแนะนำ

คุณลักษณะที่ปรารถนาให้เกิดขึ้นในตัวลูกต่อไปก็คือ การรู้จักเลือกรับในสิ่งที่ดี สิ่งที่มีคุณค่าทั้งต่อตนเองและครอบครัว เป็นคนมีจิตใจเข้มแข็ง หลีกเลียงสิ่งไม่ดีในชีวิตได้ด้วยตนเอง สามารถสร้างสรรค์และเลือกวิถีทางแห่งชีวิตของตนอย่างมีความสุขในกรอบชีวิตที่ดีงามตามหลักพระพุทธศาสนา

หลักสูตรและแนวการจัดการศึกษา

มีการจัดวางหลักสูตรเอาไว้อย่างเป็นระบบ โดยมีหลักพระพุทธธรรมเป็นแกนกลาง พร้อมกับเน้นวิถีชีวิตที่เป็นจริงตามธรรมชาติเป็นสำคัญ ฝึกฝนและให้โอกาสแก่ลูกในการเรียนรู้ในสิ่งที่เขาสนใจ รู้หน้าที่ในชีวิตประจำวัน ดูแลตนเองได้ และมีส่วนร่วมช่วยพ่อแม่ในงานบ้านตามความพร้อม อย่างมีพัฒนาการไปตามวัย ให้เกิดผลในทางปฏิบัติจนเกิดจิตสำนึกในกระบวนการเรียนรู้อยากเห็นคุณค่าและคุณประโยชน์

ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ ในลักษณะต่อไปนี้

- การเรียนรู้ที่เป็นผลจากการปรับพัฒนาการร่วมกัน ระหว่างจิตวิญญาณของพ่อแม่และลูก
- การนำหลักการให้อาหารทั้ง ๔ มาปรับใช้ในกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดพัฒนาการของคุณลักษณะที่ประสงค์ควบคู่ไปกับฝึกการพัฒนาจิตใจและจิตวิญญาณ
- ปลูกฝังให้รักชาติ ๕ เป็นพื้นฐานของชีวิต ซึ่งเป็นการฝึกการควบคุมสิ่งรับรู้จากประสาทสัมผัสทั้งหก และการปรับสร้างจิตวิญญาณที่สะอาดขึ้นจากจิตวิญญาณดั้งเดิม
- เริ่มประสบการณ์ของการใช้ชีวิตใหม่ตั้งแต่วัยเยาว์ตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นการสร้างรากฐานทางศีลธรรม ให้สามารถเจริญเติบโตอย่างมีความงดงามในจิตใจ ท่ามกลางกระแสแห่งการพัฒนาทางวัตถุในสังคม

- ใช้ชีวิตใกล้ชิดธรรมชาติมากที่สุด ในฐานะที่มีมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ นำไปสู่การรู้จักสร้างสรรค์และร่วมอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยเริ่มจากการพัฒนาธรรมชาติในตัวตนเป็นเบื้องต้น
- นำความคิดสร้างสรรค์จากความใฝ่รู้และใฝ่ดีภายในตน มาปรับสร้างกระบวนการของการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การฝึกตน มีความคิดริเริ่มและพัฒนาความสามารถเชื่อมโยงประยุกต์ใช้ความรู้ ตามความถนัดและความสนใจ
- ใช้บ้านเรือน วัด ชุมชน ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เกื้อกูลต่อพัฒนาการเชิงสร้างสรรค์ของการเรียนรู้

แนวการประเมินผลและผลสัมฤทธิ์ในตัวเด็ก

คุณกนกพรมีการบันทึกความสนใจและพฤติกรรมการเรียนรู้ของลูก ที่แตกต่างกันต่อยอดความสนใจใคร่รู้ อย่างมีพัฒนาการ เอาไว้เป็นอย่างดี พร้อมกับการรวบรวมผลงานการเรียนรู้ของลูกเอาไว้อย่างเป็นระบบระเบียบ

ในการประเมินผลสำเร็จของเด็ก มีความเห็นว่า นอกจากการวัดผลการศึกษาในทางความรู้แล้ว จะต้องมีการประเมินในลักษณะการค้นหาค่านิยมและการพัฒนาทางพฤติกรรม จากการติดตามสังเกตเด็กอย่างใกล้ชิด ต่อเนื่อง การสัมภาษณ์ คุุปฏิภาณไหวพริบ ความประพฤติ วินัย บุคลิก การสังคม ความรู้ความสามารถพิเศษ การปฏิบัติตนตามลัทธิและหน้าที่ เป็นต้น และพิจารณาจาก สมุดบันทึกของเด็ก แฟ้มสะสมงาน งานอดิเรก งานอาสาสมัคร เป็นต้น

ความสัมพันธ์ทางสังคม

ได้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องกับครอบครัวหลายครอบครัว ที่มีการจัดการศึกษาให้กับลูกเช่นเดียวกัน ที่ก่อตั้งเป็นกลุ่มขึ้นใช้ชื่อว่า “บ้านเรียน ปัญญาการ”

พร้อมกับการนำลูกเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน ของสังคมอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะกิจกรรมทางศาสนา และประเพณีอันดีงาม

แนวทางการเชื่อมต่อการศึกษาระบบ

มีความตั้งใจที่จะจัดการศึกษาให้กับลูก ไปจนถึงที่สุด โดยขึ้นอยู่กับความสนใจและความต้องการของลูกเป็นสำคัญ เมื่อไรที่ลูกอยากจะกลับเข้าไปเรียนในโรงเรียนก็จะเปิดโอกาสให้ แต่มีข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า ที่เห็นอยู่ในขณะนี้ทั้งจากลูกของตนเอง และลูกหลานของครอบครัวที่จัดการศึกษาแบบบ้านเรียนด้วยกัน เด็กที่ไม่เคยเรียนในโรงเรียนมาก่อน จะมีความสุขกับการเรียนกับพ่อแม่และไม่คิดอยากไปโรงเรียน ส่วนเด็กที่เคยมีประสบการณ์การเรียนในโรงเรียนมาบ้างแล้ว จะไม่อยากรกลับไปโรงเรียนอีกเลย อย่างน้อยก็ในระยะที่ยังเป็นเด็กอยู่

ปัญหาหรืออุปสรรคสำคัญ

ขณะนี้ ในการจัดการศึกษาให้กับลูกที่เป็นอยู่ ยังไม่มีปัญหาใดที่เป็นอุปสรรค

บทที่ ๙ ครอบครัว “แดงพวงไพลูลย์”

บ้านของครอบครัว “แดงพวงไพลูลย์” อยู่ในหมู่บ้านสวนสน ซึ่งเป็นหมู่บ้านใหญ่ผู้คนบ้านเรือนหนาแน่น ใกล้สี่แยกลำสาลี ที่ขึ้นชื่อลือชาว่าบริเวณนั้นรถติดจนได้ฉายาสี่แยกลำสาห์ส ถนนสุขาภิบาล ๓ ห่างจากที่ทำการเขตบางกะปิไปไม่กี่กิโลเมตร

พอถึงตัวบ้าน จุดที่น่าสังเกตก็คือ มองเห็นต้นไม้ต้นใหญ่หลายต้น ทั้งมะม่วง มะพร้าว กอไผ่ และอื่นๆ ขึ้นทิ้งระยะกันกำลังดีแผ่กิ่งใบปกคลุมให้ภายในรั้วบ้านดูครึ้มเย็นตา บอกให้ผู้ผ่านไปผ่านมารู้ว่า เจ้าของบ้านคงเป็นผู้รักต้นไม้รักธรรมชาติคนหนึ่ง

ผ่านประตูรั้วเข้าไปในบ้าน จะเจอสิ่งของต่างๆ กองสุมกันไว้ ด้วยความที่มีจำนวนมากมายหลายอย่าง จึงอาจสร้างความแปลกใจสำหรับผู้มาถึงครั้งแรกอยู่ไม่น้อย ผังซ้ายบนลานดินภายใต้ไม้ครึ้มเป็นสวนย่อมๆ มีแม่ไก่ฟ่อไก่และลูกตัวน้อยๆ หลายตัว ค่อยเหยี่ยหาอาหารกินกันง่วนอยู่ ถัดไปมีอ่างซีเมนต์ใบเขื่องที่ดูจะเป็นบ่อน้ำเลี้ยงปลาเพราะเห็นลูกปลาตัวเล็กๆ ว่ายอยู่คราคร่า เป็นปลาตัวดำๆ ไม่มีปลาเงินปลาทองหรือประเภทปลาสีสวยๆ สักตัว เศษใบไม้เศษดินกับเศษเปราะอะเปื้อนของซีเมนต์ก็มิให้เห็นอยู่อย่างเป็นธรรมดา รวมๆ แล้วทำให้นึกถึงบรรยากาศของลานหน้าบ้านในชนบท เสียมากกว่าที่จะมาเป็นบ้านหลังเล็กใจกลางกรุงเทพฯ ที่ห่างออกไปนิดเดียวกลับเต็มไปด้วยหมอกควันคลุ้งคลุ้งของดาวเมือง

- ๑ -

คุณอาทิตย์ แแดงพวงไพลูลย์ ออกตัวว่าบ้านค่อนข้างไม่เรียบร้อย เพราะเป็นคนช่างเสียดายเห็นอะไรก็คิดไปในทางจะนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้อีกเกือบทั้งหมด อย่างวันนั้นที่ไปเห็นคือ ถุงใส่เปลือกส้มผ่าซีกที่คั้นน้ำออกไปหมดแล้ว ถุงใหญ่ๆ ๗-๘ ถุงกองอยู่ใกล้ประตูหน้าบ้าน คุณอาทิตย์บอกฟังไปเก็บมา ตั้งใจจะเอามาหมักในถังพลาสติก เต็มสวนผสมลงไปอีกนิดหน่อยก็จะกลายเป็นปุ๋ยอินทรีย์ชั้นดี ไว้บำรุงต้นไม้ในบ้าน เป็นสิ่งหนึ่งที่ลูกๆ ร่วมเรียนรู้ ได้เห็นได้ทำร่วมกับพ่อแม่

คุณสุกัลยา แแดงพวงไพลูลย์ ยกน้ำออกมาต้อนรับแล้วก็อยู่ร่วมวงคุยด้วยกัน โดยลูกชายทั้งสองคน อีฟ กับ อาท วนเวียนอยู่ใกล้ๆ ทั้งร่วมสอดแทรกเพิ่มบรรยากาศของการสนทนาอยู่เป็นระยะๆ

เราย้อนภูมิหลังของครอบครัว “แดงพวงไพลูลย์” ไปในประมาณ ๑๐ ปีที่ผ่านมา คุณอาทิตย์บอกว่าตัวเองเป็นพ่อค้าคนหนึ่ง และเป็นนักเลงหุ้นที่เห็นหุ้นไหนดีก็อยากจะได้ อยากจะทำการค้าอะไรก็ได้กำไรเยอะๆ คิดเหมือนคนอื่นเขาไม่ต่างกัน สิ่งที่ค้าขายอยู่เป็นหลักก็คือ เม็ดพลาสติก โดยเป็นคนกลางตัดตอนจ้างเขาเป็นช่วงๆ แล้วส่งเม็ดพลาสติกขายโรงงาน กิจการไปได้ดีในระยะแรกๆ จนมีทรัพย์สินมีเงินเก็บอยู่ไม่น้อย เมื่อสบายก็จะใช้ลูกน้องไปทำแทนเสียเป็นส่วนใหญ่ ประกอบกับการจรรยาบรรณติดขัดมากด้วย สักระยะหนึ่งจึงรู้สึกที่ตัวเองถอยหลังลงเรื่อยๆ ห่างเหินลูกค้าและไม่ทันคนอื่นในเรื่องข้อมูลการตลาด ราคาของเม็ดพลาสติก

ก็มีแต่จะต่ำลง จนแทบไม่คุ้มกับค่าจ้างแรงงานที่เป็นตัวต้นทุนสำคัญอีกตัวหนึ่ง ทางรอดคือจะต้องขยายกิจการให้ใหญ่ขึ้นเป็นวิธีเดียวที่จะช่วยลดต้นทุนให้สู้กับคู่แข่งได้ พอถึงเวลานั้นพี่ชายมีปัญหาสำคัญ ต้องเอาเงินเก็บไปช่วยแก้ปัญหาให้พี่ชาย ทำให้ขาดเงินทุน กิจการก็หยุดตัวลงไป นอกจากนี้ยังไปพลาดทำให้กับตลาดหุ้น เสียเงินให้กับตรงนั้นไปเป็นล้านในชั่วพริบตา

ตั้งแต่ประมาณปี ๒๕๓๙ เป็นต้นมา เป็นช่วงชีวิตที่มีอะไรมากมายหลายอย่างเกิดขึ้น ในแง่การทำมาหากินเริ่มรู้สึกอึดอัด “ดอกเบี๋ยของหนี้สินมันเดินหน้าตลอด ในขณะที่กำลังของเรามันลดลง” ลูกๆ ก็ถึงวัยเข้าเรียนอนุบาล ภาวะต่างๆ พันตัวไปหมด แต่ก็ยังเป็นช่วงนี้เองที่เริ่มคิดได้ เริ่มการแสวงหา จนกลายมาเป็นชีวิตแบบใหม่ในวันนี้

- ๒ -

จุดเปลี่ยนที่สำคัญก็คือ จากการถูกคอกับคนขายต้นไม้ ซึ่งกำลังจะพาลูกค้าของเขาไปดูต้นไม้ที่สวนของบ้านครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ ที่จังหวัดบุรีรัมย์ ด้วยที่บ้านมีรถตู้อยู่จึงอาสาขับรถไปให้ กลายเป็นโอกาสครั้งแรกที่ได้ไปเห็นการประชุมสัมมนาของ “โรงเรียนชุมชนอีสาน” ได้พบกับอาจารย์เสน่ห์ จามริก และปราชญ์ชาวบ้านหลายท่าน แม้ขณะนั้นจะยังไม่รู้เรื่องอะไรมากและพลีจากการขับรถด้วย แต่ก็ตระหนักได้ว่าวิทยากรทุกท่านที่ได้พบเป็นคนที่มีความรู้ดี ๆ ทั้งนั้น

หลังจากนั้นไม่นาน ครูบาสุทธินันท์มากรุงเทพฯ ก็อยากตอบแทนที่เคยต้อนรับเมื่อครั้งไปบุรีรัมย์ จึงอาสาเอารถไปรับจากสถานีรถไฟ แล้วเลยพาไปส่งในงานประชุมเกี่ยวกับเรื่องแผน ๘ (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ ๘) ให้เกิดความรู้สึกที่ว่า “เขาอยู่ต่างจังหวัดยังรู้เรื่องแผน ๘ เราอยู่กรุงเทพฯ แท้ๆ ไม่รู้เรื่องอะไรเลย ตอนบ่ายครูบาคูกับอาจารย์เสน่ห์ จามริก เราก็ไปนั่งหลับสัปหงกอยู่ตรงหน้าเขา”

ต่อมา ด้วยมีความรู้ในเรื่องการถ่ายวิดีโออยู่บ้าง ก็เลยอาสารับผิดชอบในเรื่องนี้ในการงานอบรมของโรงเรียนชุมชนอีสาน สืบเนื่องมาเรื่อยๆ พร้อมทั้งพาครอบครัวไปร่วมด้วย ได้เรียนรู้มากมาย “คนชนบทเขาคุยกันในเรื่องการเห็ดอยู่เห็ดกินเห็ดขาย คุณค่าของสมุนไพร คุณค่าของการพึ่งตนเอง มีของดีอยู่เยอะแยะ แต่ชนบทกลับกำลังจะตาย แสดงให้เห็นว่าทิศทางของการพัฒนาประเทศนี้มันผิดพลาดอย่างชัดเจน”

“สำหรับลูกๆ การไปชนบทให้ประโยชน์กับเขามาก ตัวอย่างที่เห็นได้ง่ายๆ และชัดเจนก็คือ ปกติลูกอยู่บ้านจะเป็นเด็กขี้กลัว กลัวความมืด กลัวการเดินคนเดียวในที่มืดๆ ผู้ใหญ่ก็ชอบหลอกเด็กด้วย พอไปบ้านครูบาครั้งแรก พฤติกรรมก็เปลี่ยนทันที บ้านสวนของครูบามันกว้างขวาง ลูกได้เล่นสนุก ไร่ที่เคยกลัวสกปรกไม่กล้าจับดิน ไปอยู่ที่นั่นสภาพแวดล้อมมันให้ คลุกดินได้เลย เล่นเพลินจนมืดค่ำไปกับเพื่อนไม่ได้นึกถึงเราเลยมืดแล้วกลับมาหาพ่อแม่ยังอยากไปเล่นต่อ เราเลยลองบอกว่า อยากไปก็เดินไปเองซิ ในนอนอยู่ที่บ้านนั่น ห่างไปสักร้อยเมตรแล้วก็มืดด้วย พวกเขาสองคนไปเลย เลิกกลัวความมืดไปเลย เราจึงได้เรียนรู้ไปพร้อมกับลูกว่าสภาพแวดล้อมในชนบทมีคุณค่าในการช่วยการปรับตัวไปในทางวิถีชีวิตที่ดีอย่างมาก จึงชอบที่จะพาลูกไปชนบทเสมอ”

จึงมีการติดต่อไปมาหาสู่กับครูบาสุทธินันท์ตลอดมา จากการได้เห็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทำให้อุบายามีส่วนร่วมตรงนั้น ข้อมูลหรือวัตถุดิบบางอย่างมีอยู่ในเมือง ก็จะได้รับเป็นธุระช่วยจัดทำให้ นอกจากเป็นการเพิ่มเติมความรู้สึกที่ดีๆ ให้กับชีวิตแล้ว ยังถือเป็นการเก็บข้อมูลเอาไว้สำหรับวันหนึ่งที่มีความเป็นไปได้ที่จะต้องย้ายถิ่นฐานไปอยู่ในชนบท “ความฝันที่สำคัญของผมนอย่างหนึ่งก็คือ อยากทำสิ่งที่เรียกว่า ศูนย์เชื่อมต่อระหว่างเมืองกับชนบท”

เหตุการณ์หนึ่งที่คุณอาทิตย์เล่าว่า เป็นเหมือนนิมิตที่ทำให้เขาจริงจังกับการแสวงหาชีวิตที่มีคุณค่ายิ่งขึ้น เกิดขึ้นระหว่างการยืนรดน้ำต้นไม้ในเช้าวันหนึ่ง ตอนนั้นเริ่มมีความคิดที่อยากจะทำสวนไม้ดอกไม้ประดับในระบบสวนน้ำหยดประยุกต์มาจากการทำป่าสวนสัก จึงเก็บหาต้นไม้มาปลูกในบ้านเอาไว้เยอะ แต่ดูเหมือนตัวเองจะเป็นคนอย่างโบราณว่ามีอรัน ปลูกต้นไม้ไม่ค่อยรอดส่วนใหญ่จะตาย “วันนั้น ขณะรดน้ำต้นไม้สังเกตเห็นดอกชบาซึ่งปลูกไว้เอง กำลังชูดอกสีแดงสด พิจารณาดูเห็นสีแดงที่สดเข้มแล้วค่อยๆ จางตัว กับสีเหลืองข้างในเป็นจุดๆ แล้วค่อยๆ จางออกเช่นกัน เป็นความสวยงามที่สมบูรณ์มาก เกิดอุกคิดว่า เอ๊ะ นี่ก็ฝีมือเราเหมือนกัน ทำได้อย่างไร ทบทวนจึงได้เห็นมันขึ้นอยู่ได้ร่มไม้ใหญ่ แสงมันพอดี อากาศพอดี เราเอาใจใส่พอดี ได้รับน้ำพอดี ความพอดีต่างหาก ที่ทำให้ชบาสวยซึ่งอย่างนี้ กับนี่ไปถึงบทสวดมนต์ที่เราสวดมาแต่เล็กจนโต สันติปฏิญญา ผู้ฝึกหัดปฏิบัติสำเร็จด้วยตัวเองเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก็เหมือนกับได้พบกับคำตอบของชีวิตเลย”

- ๓ -

ในส่วนเรื่องการศึกษาของลูกๆ สองคน ที่มีวัยไล่ๆ กัน ครั้งแรกเข้าโรงเรียนอนุบาลที่เพิ่งเปิดใหม่ใกล้ๆ บ้าน แต่คุณครูลาออกและเปลี่ยนหน้าคอนข้างบ่อย มีผลกระทบต่อการเรียนของเด็กๆ จึงต้องพาลูกออกมาพร้อมกับเพื่อนผู้ปกครองกลุ่มหนึ่ง ซึ่งอยากได้โรงเรียนอนุบาลที่ส่งเสริมความพร้อมของเด็กๆ มากกว่าการยึดเยียดทางวิชาการ และต้องอยู่ใกล้บ้านด้วย ที่สุดก็มาเข้าโรงเรียนที่ใหม่ ที่เป็นโรงเรียนใหญ่มีชื่อเสียงในละแวกนั้นแห่งหนึ่ง และกลุ่มครอบครัวกลุ่มนี้ภายใต้ความเอากองเองของคุณสุกัลยา ก็ได้รวมกันเป็นกลุ่มชื่อ “กลุ่มสวนฝัน” อาสาเป็นกลุ่มผู้ปกครองที่มีบทบาทร่วมมือกับทางโรงเรียนอย่างจริงจัง ด้วยความหวังเต็มเปี่ยมที่จะได้เห็นว่าคุณๆ ได้รับการศึกษาที่ดีงาม ในโรงเรียนแห่งใหม่นี้

การให้ความร่วมมือกับโรงเรียนอย่างจริงจัง เริ่มจากเมื่อครั้ง น้องอาทลูกคนเล็ก ขึ้นชั้นเรียนประถม ๑ ใหม่ๆ ครูสอนแบบให้เด็กเลือกทำโครงการตามที่สนใจ อาทขอทำโครงการ “ยาสีฟันสามสหายสลายโรค” ซึ่งเป็นผลจากการที่แกลเคยไปพบกับคุณลุงท่านหนึ่งที่บุรีรัมย์ มียาสีฟันรสดีที่อาทลองใช้แล้วชอบใจ กลายเป็นความประทับใจมาตั้งแต่นั้น ทั้งยังขอให้แม่ช่วยจัดสูตรการทำจากคำบอกของคุณลุงเอาไว้ด้วย เป็นสูตรง่ายๆ จากการเอาเกลือ การบูร และสารส้ม มาตำคลุกเคล้าเข้าด้วยกันเป็นเนื้อเดียว เวลาคผ่านไปเกือบปีแล้ว อาทก็ยังจำได้ เมื่อครูถามว่าใครอยากทำอะไร ภาพประทับใจในความทรงจำของอาทจึงได้รับการฟื้นคืนให้มีชีวิตอีกครั้ง ครูประจำชั้นติดต่อมายังบ้านว่า ลูกมีความคิดดีๆ ทางบ้านอยากจะสนับสนุนไหม แน่ใจที่คุณอาทิตย์กับ

คุณสุภัทลาพยายามให้ความสนับสนุนอย่างเต็มที่ ด้วยการดูแลจัดหาอุปกรณ์ทุกอย่างให้ และด้วยปฐมเหตุครั้งนี้เองจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ปูทางทำให้ได้เข้าไปสนับสนุนผลักดันโรงเรียนในเรื่องอื่นๆ ต่อมา

ประมาณ ๒ ปีที่คุณอาทิตย์มีบทบาทแข็งขันในการให้ความร่วมมือกับโรงเรียน เข้าไปคลุกคลีสนับสนุน ด้วยความปรารถนาดีและความรับผิดชอบต่อบทบาทของพ่อแม่ผู้ปกครองที่พึงมีต่อโรงเรียนที่ลูกของตนศึกษาอยู่อย่างแท้จริงและเต็มที่ สนับสนุนจนนักเรียนพากันเรียกว่าเป็นคุณครูคนหนึ่งของพวกเขาเหมือนกัน แต่กระนั้นก็กลับกลายมาเป็นความขัดแย้งกับโรงเรียนในภายหลังจนได้ ครั้นเมื่อข้อคิดเห็นบางอย่างขัดกัน สุดทำทั้งครอบครัวพ่อแม่ลูกร่วมปรึกษาเห็นพ้องกันว่า การนำลูกออกจากโรงเรียนดังกล่าว เป็นทางออกที่ดีที่สุด

การตัดสินใจเลือกวิถีทางใหม่ด้วยการจัดการศึกษาให้กับลูกๆ ด้วยตนเองที่บ้าน นับเป็นเรื่องที่ทำทายเป็นอย่างมากตามความคิดของกลุ่มเพื่อนที่พาลูกลาออกจากโรงเรียนเก่ามาพร้อมกัน การกระทำของครอบครัว “แดงพวงไพลูลย์” จึงเสมือนเป็นการนำร่อง ลงมือทำให้เห็น สำหรับเพื่อนมิตรบางคนที่อาจเห็นด้วยแต่ยังละล้าละลังอยู่

บรรดาพ่อแม่ในกลุ่มसानฝัน และครอบครัวอื่นๆ ที่เห็นด้วยกับคุณอาทิตย์ ก็พาลูกลาออกกันหลายคนเช่นกัน แต่ส่วนใหญ่ก็ยังมุ่งหาโรงเรียนใหม่ให้ลูกอีก ด้วยสภาพการณ์แบบเก่าคือ หาโรงเรียนที่ดีกว่า อยู่ใกล้บ้าน และพอที่เศรษฐกิจของครอบครัวจะรับได้ สำหรับครอบครัว “แดงพวงไพลูลย์” ได้เลือกเอาทิศทางใหม่อันเป็นผลมาจากการที่ได้มีโอกาสแสวงหาโลกทัศน์ที่กว้างไกลขึ้นตลอดระยะเวลาในช่วงหลังของชีวิตที่ผ่านมา คุณอาทิตย์ได้กล่าวถึงคำของท่านผู้รู้หลายท่าน ที่ได้จดจำนำมาเป็นข้อคิดของชีวิต และคอยช่วยชี้ทางให้การพิจารณาเลือกทางให้การศึกษาลูกๆ ดังเช่น เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี(อ้างจากบราวน์กวีชาวอังกฤษ) กล่าวว่า “อย่าเพียรสร้างแต่ยักษ์และเทวดาเลย จงพยายามยกคนทั้งชาติให้สูงขึ้นพร้อมกันเถิด” หรือที่อาจารย์คุณหมอบระเวศ วัชชี กล่าวไว้ว่า “การศึกษาทุกวันนี้สอนแต่วิชา แต่ไม่ได้สอนปัญญา” คุณอาทิตย์รู้สึกหมดศรัทธากับการศึกษาในระบบถ้ายังเป็นอยู่ “ถึงแม้ลูกจะเรียนเก่งจนได้เป็นดอกเตอร์แล้วดอกเตอร์คนนั้นมันมีความรับผิดชอบต่อคนอื่นหรือเปล่า อาจจะไม่มีเลย ถ้าไม่ได้ปูพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ให้กับเขาไว้ด้วย ปัจจัยที่สำคัญๆ เช่น การรักการเรียนรู้ คุณธรรม จริยธรรม ความเสียสละ การรู้จักฟังตนเอง เหล่านี้เด็กส่วนใหญ่ไม่มี มาถึงวันนี้เราก็กินกันอยู่แล้วว่า ถึงขนาดคนจบปริญญาตรีทำงานมาเป็นสิบปี เสร็จแล้วยังถูกเขาเชิญให้ออกจากงาน ... การศึกษาทุกวันนี้กำลังเข็นให้เด็กไปตกเหว จากการศึกษาที่ไม่ได้มอบอะไรไว้ให้เขาติดตัวเลย”

- ๔ -

คุณอาทิตย์นำลูกลาออกจากโรงเรียน มาจัดการศึกษาให้ด้วยตนเองที่บ้าน ตั้งแต่ประมาณเดือนพฤศจิกายน ๒๕๔๒ นับถึงวันที่ให้สัมภาษณ์นี้ จึงเป็นเวลาราวสองเดือนกว่าเท่านั้น เป็นการตัดสินใจที่ค่อนข้างฉุกฉิน ไม่ได้มีการเตรียมการอะไรมากนัก แต่ก็เต็มไปด้วยความเชื่อมั่นมั่นคง เนื่องจากได้ให้ความสนใจต่อเรื่องการศึกษาโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้อย่างจริงจัง ในตลอดระยะเวลาสองปีที่ผ่านมา

กับได้มีประสบการณ์มากมายจากการที่ได้ไปร่วมกับทางโรงเรียนจัดกิจกรรมเสริมให้กับเด็กนักเรียน จนมั่นใจว่า “แม้ผมจะยังไม่ใช่ผู้ช่ำชอง แต่ก็เป็นคนที่มีรู้จักคิดสร้างสรรค์ สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้เด็กได้มีส่วนร่วมอย่างมีความสุขเพลิดเพลินในการเรียน ทั้งยังสามารถกระตุ้นพฤติกรรมความใฝ่รู้ซึ่งมีอยู่ลึก ๆ ในตัวเด็ก ๆ อยู่แล้วขึ้นมาได้ด้วย”

เมื่อถามถึงหลักสูตรของการจัดการศึกษาให้กับลูกๆ คุณอาทิพย์เห็นว่าหลักสูตรสำหรับครอบครัวของตน ซึ่งเป็นทั้งแนวทางและเป้าหมายก็คือ “ลูกๆ ควรได้เติบโตไปในทาง ๒ กระแส คือเข้าใจกระแสเมืองให้ชัด และรู้จักกระแสชนบทด้วย เพราะต่อไปเขาจะต้องดำรงชีวิตอยู่ให้ได้แบบนั้น ถ้าเขาเข้าใจชนบทได้ดีพอหมายความว่าเขาจะเข้าใจธรรมชาติ เข้าใจสิ่งแวดล้อม เขาจะนำความเข้าใจนี้ประยุกต์มาใช้ ไม่สร้างปัญหาให้กับคนอื่น หรือเข้มแข็งพอที่จะเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ให้กับคนอื่นได้ด้วย นี่เป็นความหวังที่ผมอยากให้เป็นอย่างนั้น”

เมื่อพิจารณาจากบุคลิกและพลังในการแสดงออกซึ่งความคิดความเห็นของคุณอาทิพย์ เราย่อมเห็นได้ถึงคุณพ่อคนหนึ่ง ผู้นำของลูกๆ และครอบครัวที่เต็มไปด้วยชีวิตชีวาและความมุ่งมั่น มีความคิดสร้างสรรค์ ค้นหาวิธีการที่ดีกว่าอยู่ตลอดเวลา ขยันขันแข็ง เห็นอะไรก็นำมาเชื่อมโยงเข้ากับเรื่องการเรียนรู้ของเด็กเสมอ มุ่งหาความสมบูรณ์แบบโดยไม่ทิ้งแม้แต่ประเด็นที่เป็นเรื่องเล็กน้อย แม้เจ้าตัวบอกว่าตัวเองเป็นคนใจร้อน แต่คุณสุกัลยา คุณแม่ของลูกและคู่ชีวิตยืนยันว่า “ในเวลาที่เขาสอนลูกหรือกำลังทำความเข้าใจกับลูก เขาจะเป็นคนที่อารมณ์เย็นมาก และมีวิธีการที่ดีๆ เอาออกมาใช้เสมอๆ”

ความจริงคุณอาทิพย์และคุณสุกัลยาเอาใจใส่ต่อการเรียนรู้ของลูกมาตลอดเวลา ดังที่กล่าวแล้วว่าเป็นผู้ปกครองที่ให้ความร่วมมือกับโรงเรียนอย่างยิ่ง เวลาชั้นเรียนออกไปศึกษานอกสถานที่ที่คุณอาทิพย์นี้แหละที่อาสาเป็นผู้ขับรถพาเด็ก ๆ ไป ทั้งร่วมกิจกรรมกับเด็กอย่างกับเป็นครูคนหนึ่ง อีกทั้งยังเป็นคนที่เห็นความสำคัญของการบันทึกสิ่งที่เรียนรู้ ดังนั้นจึงนำพาลูก ๆ รวมทั้งเด็กนักเรียนอื่น ๆ ให้ทำสมุดบันทึก ทำแฟ้มสะสมผลงาน ทำแผ่นป้ายนิทรรศการเล็ก ๆ ที่มีภาพ มีบันทึกเนื้อหา วิธีการ ประสบการณ์ สิ่งที่ได้เห็น เก็บรวบรวมไว้ไม่น้อย ขนาดเอาออกมาแสดงให้ดูชนิดเอาไปจัดเป็นห้องนิทรรศการหนึ่งได้เลย ผลงานเหล่านั้นเป็นเครื่องยืนยันได้เป็นอย่างดีถึงความพยายามสร้างสรรค์กระบวนการเรียนรู้จากความเป็นจริง จากสภาพแวดล้อมของชีวิตรอบตัวให้กับเด็ก ๆ การสร้างสรรค์โอกาสอย่างเต็มที่เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของลูก ๆ การสนับสนุนในทุก ๆ ทางเพื่อการเรียนรู้ของลูก ๆ ดังนั้น หากจะนับเอาตามวัตรปฏิบัติอันแท้จริงแล้ว ครอบครัว “แดงพวงไพลูลย์” ได้เริ่มกระบวนการของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ถือได้ว่าเป็นเวลาประมาณสองปีมาแล้ว โดยในระยะแรกเป็นการผสมผสานร่วมกับการศึกษาของลูกในโรงเรียน และมาทำด้วยตนเองอย่างเต็มตัวในระยะหลังดังกล่าว

คุณอาทิพย์ให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการได้สัมผัสลงมือทำจริง และได้รับแนวทางมาจากครูบาสุทธินันท์อยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะแนวการศึกษา “สร้างกิจกรรม สู่กิจการ” ซึ่งคุณอาทิพย์เห็นว่า “เป็นแนวทางการศึกษาที่เห็นชัดเจนถึงรอยต่อ ถึงการไต่ระดับของชีวิต ทำให้การศึกษาเป็นการสะสมทุนทางปัญญา และทักษะ ที่จะป็นต้นทุนของชีวิต สร้างดุลยภาพให้กับชีวิตได้ ทั้งยังต่อเนื่องเชื่อมชีวิตเข้ากับสังคม ไปได้กับเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ชีวิตพอเพียง ประยุกต์ใช้กับชีวิตได้ทั้งในเมืองและชนบท”

คุณอาทิตย์หยิบเอาตัวอย่างผลงานบางชิ้น ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันกับลูก มาชี้ชวนและอธิบายอย่างกระตือรือร้น อย่างเช่น

สำเนาจดหมายฉบับหนึ่งที่ส่งเสริมให้ลูกเขียนไปถึงเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ป่าดูลำพิน จังหวัดมหาสารคาม เพื่อให้กำลังใจแก่คุณลุงท่านนั้น เป็นการส่งเสริมการเขียนและการคิดเชื่อมโยงไปถึงความคิดดี ๆ ที่ทุกคนพึงมีให้แก่กัน

ภาพและบันทึกข้อความที่ลูกๆ ทำขึ้นจากการได้ไปเที่ยวเกาะเกร็ด นนทบุรี ที่เห็นได้ว่าเด็กๆ เขารู้จักสังเกตและเลือกจับสิ่งที่ประทับใจ เอามาใส่ไว้ในบันทึกหนึ่งแผ่นของเขา

แผนภูมิบันทึกการเจริญเติบโตของไก่แต่ละตัว จากน้ำหนักที่เพิ่มขึ้นในแต่ละสัปดาห์ของไก่ที่พวกเขาเลี้ยงไว้ ที่ได้กลายมาเป็นเพื่อนและส่วนหนึ่งของครอบครัวไปแล้ว (น้องอาทบอกว่าชอบไก่ เพราะไก่มันไม่เถียง ไม่เหมือนคนที่ชอบเถียงกัน)

แผนภูมิการถอดชิ้นส่วนเบรค ให้เห็นว่ามีส่วนประกอบอะไรบ้าง ซึ่งคุณอาทิตย์ว่าเป็นเทคนิคที่ได้รับคำแนะนำมาจากอาจารย์ท่านหนึ่ง การให้เด็กเห็นชิ้นส่วนประกอบแล้วสามารถประกอบกลับเข้าไปใหม่ได้ของสิ่งต่างๆ ในแง่หนึ่งเป็นการฝึกหัดให้เขารู้จักการลำดับความคิด ลำดับเรื่อง ทั้งยังช่วยในเรื่องความคิดสร้างสรรค์ และการประดิษฐ์คิดค้นด้วย

และยังมีอื่นๆ อีกมากมายหลายประการ ทั้งหมดนั้นล้วนแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจจริงในกระบวนการจัดการศึกษาของครอบครัว และบอกได้ว่าโลกแห่งการเรียนรู้ที่บ้านไม่ใช่เป็นการปล่อยให้เด็กสนุกไปวันๆ โดยที่เด็กไม่ได้เรียนรู้อะไร อย่างที่คนทั่วไปมักจะกังวลระแวง รวมถึงแม้แต่ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นนักการศึกษา

- ๕ -

เมื่อเริ่มต้นจัดการศึกษาในบ้านอย่างเต็มตัวใหม่ๆ คุณอาทิตย์เคยอยากทำเป็นตารางเวลาประจำวัน ให้มีหลักเกณฑ์เอาไว้บ้าง แต่ก็ได้เห็นผลจากการลงมือปฏิบัติว่า มีความจำเป็นจะต้องยืดหยุ่นไปตามความสนใจของเด็ก ซึ่งดูจะให้ผลที่ดีกว่า ทำให้การเรียนรู้ผสมผสานไปกับการเล่นและการแสวงหาของพวกเขาเอง ซึ่งเด็กๆ ก็ได้แสดงให้เห็นว่า พวกเขามีธรรมชาติของการเรียนรู้ในตัวตลอดเวลาอยู่แล้ว หลายสิ่งหลายอย่าง คุณอาทิตย์เล่าว่าเป็นผลมาจากริเริ่มของลูกก่อนด้วยซ้ำ เป็นต้นว่า “น้องอ้อฟวาดรูป แล้วส่งให้คุณแม่วาดต่อ จากนั้นก็มาให้พ่อวาด ส่งไปให้น้องชายเขาวาด สุดท้ายพี่น้องทั้งสองคนก็ช่วยกันระบายสีรูปนั้น กลายเป็นกิจกรรมและการเรียนรู้ร่วมกันทั้งครอบครัว ผมก็มาใช้กับการสอนอ่านหนังสือด้วย โดยผมอ่านเป็นคนแรก แล้วโยนให้อ้อฟอ่าน ให้แม่อ่านต่อ อาทอ่านเป็นคนสุดท้าย วนกันไปมา สนุกแล้วเด็กก็เพลินกับการอ่านด้วย” เรื่องของวิธีการจึงเกิดขึ้นอย่างเป็นไปเองได้อยู่บ่อยๆ

ระหว่างสัมภาษณ์ อ้อฟกับอาทมีส่วนร่วมอยู่ในระดับหนึ่ง อ้อฟหลบหายไปสักพัก กลับมาก็มีลวดทองแดงที่เอามาพันกันเป็นรูปร่างต่างๆ ที่เห็นเด่นก็คือที่ทำเป็นเหมือนต้นไม้ มีโครงสร้างของการเกี่ยวพันได้สมดุลสวยงาม คุณอาทิตย์บอกว่าเป็นความประทับใจที่อ้อฟได้เห็นมาจากที่งานเกษตรแฟร์ กลับถึงบ้านก็หา

ลวดมาทำตัวเอง พอเห็นแขกมาบ้านเลยทำมาอวด ส่วนอ้าทเรียกเรื่องความสนใจด้วยการให้หันไปดูว่าเขากำลังทำการทดลองทางวิทยาศาสตร์ โดยการเอาขวดพลาสติกเปล่าของน้ำอัดลมขนาดหนึ่งลิตร เปิดฝาแล้วกดลงไป ในบ่อน้ำจมนมิด น้ำก็เข้าไปในขวดจนเต็มแล้วปิดฝายกขึ้น เสร็จแล้วเขาก็เปิดฝาชวดออก เราได้เห็นน้ำในขวดพุ่งออกมาทางรูเล็กๆ ที่ถูกเจาะเอาไว้รอบขวด อ้าทอธิบายว่าน้ำไหลออกมาเพราะมีแรงของอากาศเข้าไปดัน พอปิดฝาชวดเสียน้ำก็หยุดไหล คงเป็นการอวดแขกอีก แต่ก็น่ารักดี เป็นความซนของเด็กในอีกแบบหนึ่ง ที่คงเห็นได้ไม่ถนัดนักจากเด็กทั่วไป และพวกเขาทั้งสองคนก็กล้าหาญที่จะแสดงความคิดเห็น กับเข้ากันได้ดีกับผู้ใหญ่อย่างไม่รู้สึกรังเกียจช่องว่างของความเกรงใจๆ

อ้าทยังมานั่งเล่าให้อัดเทปสัมภาษณ์ว่า เขาไปร่วมงานวันเด็กในเดือนที่ผ่านมา แล้วเขาเป็นตัวแทนเด็กที่ขึ้นไปพูดบนเวที แถบอภิวาดีใจที่ได้พูด เพราะพูดแล้วผู้ใหญ่จะได้รู้ว่าเด็กคิดอย่างไร ต้องการอะไร ไม่ใช่ให้ผู้ใหญ่มาคิดแทนเด็ก มีคนถามว่าน้องอ้าทอยากได้อะไรในวันเด็ก แกตอบว่าไม่อยากได้อะไร พอใจในสิ่งที่ตัวเองมี พอบอกว่าถ้ามีนางฟ้ามาให้พรจะขออะไร อ้าทยังตอบว่าไม่ขอ เพราะนางฟ้าไม่มี คนก็เป็นคนธรรมดา สัตว์ก็เป็นสัตว์ธรรมดา อยากได้อะไรก็ต้องทำเอง ผู้เข้าร่วมในงานวันเด็กวันนั้น คงพิศวงในตัวเด็กน้อยคนนี้อยู่ไม่น้อยเลย

- ๖ -

คุณอาทิตย์บอกว่า ลูกทั้งสองคนไม่น่าห่วง พวกเขาเรียนรู้ได้ไวและสนุกกับการเรียนรู้ด้วยตนเอง จึงไม่อยากคิดเฉพาะแค่ลูกของตน อยากมองไปถึงเด็กคนอื่น ๆ อีกทั้งก็ทำให้ลูกมีเพื่อนกับมีโอกาสได้ทำอะไรที่เป็นประโยชน์ต่อคนอื่น ๆ ด้วย จึงพยายามชักชวนเด็กๆ ในละแวกใกล้เคียงมาทำกิจกรรมที่บ้าน ทดลองดู ๓ วัน เห็นได้ถึงพฤติกรรมที่ปรับเปลี่ยน “เด็กแถวบ้านเป็นเด็กในสลัมส่วนใหญ่คำพูดเกือบทุกคำจะหยาบโลน พอมาทำกิจกรรมกับเรา เราขอ เขาก็พยายาม พอหลุดออกมา เขาก็ว่า อ้าวแผลอีกแล้วหรือครับ ให้ช่วยกันฝึกนะก็ได้ผล”

“แต่ก็ไม่ใช่ว่าเรื่องง่าย เพราะดูจากการทดลองทำกิจกรรมกับเด็กอย่างที่เล่า ผู้ปกครองของเด็กบางคนยังไม่เข้าใจ เขาคงเกรงว่าเราจะมาหลอกลูกเขา การที่บ้านเราอยู่ตรงนี้ เขาเห็นอยู่ก็ช่วยให้กลัวน้อยลง แต่ไม่ได้หมายความว่าเราจะไม่กังวล ... แต่อย่างไรก็ตามก็ต้องทดลองทำหลายๆ แบบ ที่จะหาคนที่เข้าใจมองเห็นถึงการศึกษที่ต่างออกไปจากระบบให้มาร่วมกัน ทำอย่างครบวงจรและต่อเนื่อง แม้ไม่ใช่เรื่องง่าย แต่ก็อยากจะทำ และต้องทำไปตามกำลัง เรื่องสำคัญคือการขาดแคลนงบประมาณที่จะมาสนับสนุน

“ผมยังรู้สึกว่าการทำกิจกรรมกับเด็กๆ ก็อยากจะทำอุปกรณ์เป็นสื่อเอาไว้ให้เยอะๆ เพราะนอกจากจะใช้สิ่งแวดล้อมเป็นสื่อเรียนรู้แล้ว อุปกรณ์การศึกษาก็เป็นสิ่งจำเป็น เด็กจะได้สนุกขึ้น เรียนรู้มากขึ้น เด็กแถวนี้ส่วนใหญ่อ่านหนังสือไม่ออกเขียนหนังสือไม่ได้ ผมก็พยายามจะช่วยตรงนั้น”

“สำหรับกลุ่มสานฝัน ซึ่งตอนนี้มีสมาชิกอยู่ประมาณ ๗ ครอบครัว ก็ยังคงจะทำต่อ ตอนนี้เพื่อนๆ ในกลุ่มก็จะมีกิจกรรมร่วมกันทุกเดือน โดยการไปพบกันที่เสถียรธรรมสถาน พร้อมกับมีแนวคิดที่จะขยายกลุ่มออกไปด้วย”

คุณอาทิตย์ได้ทำเอกสารขึ้นมาชุดหนึ่ง เพื่อบอกกล่าวเจตนารมณ์ของเขาในนามของกลุ่มสานฝัน ซึ่งในนั้นเป็นการสรุปรวบรวมแนวความคิดหลักที่สำคัญของเขาหลายประการ สมควรที่จะคัดมาให้เป็นส่วนหนึ่งของการพิจารณา ณ ที่นี้

กลุ่มสานฝัน

ครอบครัวหัวใจสีเขียว

เป็นบ้านแห่งการสร้างสรรค์ เป็นบ้านที่จะเน้นศักยภาพของลูกๆ ทุกคน

ความเป็นมา

จากช่วงระยะเวลาที่ใช้ชีวิตอยู่ในสังคม มีคำถามมากมายว่าการใช้ชีวิตในเมืองอย่างมีความสุขนั้น จะมีปัจจัยส่งเสริมและสนับสนุนการอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร และมีความสุขตามอัตภาพภายในครอบครัวได้อย่างไร จะสามารถเลี้ยงดูบุตรได้อย่างเข้าใจ รวมทั้งในเรื่องการเจริญเติบโตของเด็กในด้านต่างๆ ซึ่งการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง ในการสร้างสมทุนทางปัญญาและทักษะ ให้มีค่านิยม ความเชื่อ คุณธรรม จริยธรรม เพาะบ่มสะสมความเป็นมนุษย์

หลักการ

๑. จะใช้ความกระตือรือร้น ความชอบ ความสนใจ ลักษณะนิสัยตามลีลาความหลากหลายของเด็กเป็นตัวชี้้นำ
๒. จะใช้กระบวนการเรียนรู้ การสัมผัสความจริง ความหลากหลายทางชีวภาพของมวลปัญหาเป็นห้องเรียนขนาดใหญ่
๓. จะใช้ความเมตตา ความรู้ ความสามารถ คุณครูเมตตาพันธุ์แห่งความดี จุดประกาย เปิดประตูการเรียนรู้ เป็นการสะสมทุนทางปัญญาและทักษะ
๔. จะใช้ความหลากหลาย ความชำนาญ ทุกสถานอาชีพ ตามความถนัดของผู้ปกครอง เป็นตัวเสริมบทบาทหน้าที่การเรียนรู้
๕. จะใช้หลักการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมใจ สานฝันให้เป็นจริง
๕. จะใช้การคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ความตื่นตัว ผู้รู้ ผู้เบิกบาน ไร่แจ่มใสน้ำใส ความซื่อสัตย์สุจริต และความสุขร่วมกันเป็นตัวชี้วัด

วัตถุประสงค์

๑. กระตุ้นเตือน ส่งเสริม สนับสนุน ให้เห็นความสำคัญในการสร้างคน เป็นการสะสมทุนทางปัญญา และทักษะ
๒. กระตุ้นเตือน ส่งเสริม สนับสนุน ให้เห็นความสำคัญของสถาบันครอบครัวในการแก้ปัญหาทั้งหมด
๓. บทบาทผู้ปกครองมีส่วนร่วม สนับสนุนกิจกรรมของนักเรียนและโรงเรียน
๔. สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้ปกครอง ครู นักเรียนและโรงเรียน
๕. โดยถือหลักการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมใจ สานฝันให้เป็นจริง
๖. รณรงค์ให้เข้าใจการปฏิรูปการศึกษา เพื่อเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรม

จุดหมาย

๑. เกิดพลังความเข้าใจด้านการปฏิรูปการศึกษา
๒. รักการอ่าน รักการเขียน และรักการใฝ่เรียนรู้
๓. สร้างสมให้ความอิสระ และจินตนาการคืนแก่เด็กๆ
๔. รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม
๕. พึ่งตนเอง ดำรงชีพ ภายใต้กระแสเมืองและกระแสชนบท
๖. ปลุกพลังให้เกิดจิตสำนึกในศักยภาพ ในคุณธรรม และศักดิ์ศรีของการพึ่งตนเอง
๗. สามารถสร้างงานอาชีพของตนเองได้
๘. สามารถมองเห็นความเป็นไปของตนเองในอนาคต
๙. สามารถดำรงชีวิตของตนเองในสังคมได้อย่างเหมาะสม

แนวทางการดำเนินการ

๑. ใช้สภาพแวดล้อมและปัญหาทั้งหมด เป็นห้องเรียนขนาดใหญ่
๒. จัดกระบวนการเรียนการสอน โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงตามท้องถิ่นนั้นๆ
๓. เน้นกระบวนการยูกท เรียนรู้และคิดอย่างมีเหตุผล
๔. สร้างสรรค์กระบวนการกลุ่ม
๕. ได้ปฏิบัติจริงให้มากที่สุด
๖. ประเมินผล แก่ไขและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
๗. สอดแทรกจริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์
๘. จัดสภาพห้องเรียน และสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้

แผนงานหลัก

๑. ส่งเสริมการจัดการศึกษาของลูกๆ ในแนวใหม่
๒. สร้างพลังความเข้าใจทางการศึกษา

๓. เปิดโอกาสสร้างสรรค์ของเด็กๆ
๔. เพื่อปลดปล่อยพันธนาการและหาทางออกให้กับผู้ปกครอง
๕. คาดหวังให้เกิดโรงเรียนในกำกับของรัฐ (Charter School)

โครงการ

๑. นิทรรศการ การศึกษาเคลื่อนที่
๒. ห้องเรียนเปิด เสาร์-อาทิตย์ เคลื่อนที่ตามชุมชนและที่บ้าน
๓. ระบบสารสนเทศและข่าวสาร
๔. ค่ายกิจกรรม

โครงสร้างกลุ่ม

๑. ให้เด็กๆ มีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ปรัชญาหรือ โดยมีสมาชิก
๒. ดึงพ่อแม่ผู้ปกครองมาเป็นสมาชิก
๓. เด็กๆ ร่วมทำกิจกรรม
๔. เครือข่ายของเด็กๆ
๕. เครือข่ายโรงเรียน ครู
๖. เครือข่ายผู้ปกครอง
๗. เปิดโอกาสเชิญชวนผู้รู้ มาให้คำปรึกษาและแนะนำ

สำหรับโรงเรียนในกำกับของรัฐ หรือ Charter School ในความหมายของคุณอาทิตย์นั้น คือ สถานศึกษาที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจริงจังของพ่อแม่ ครอบครัว และชุมชน ภายใต้การสนับสนุนของรัฐ แต่สามารถมีอิสระในการดำเนินงานของตัวเอง

“แนวทางนี้จะเป็นทางออก เพราะถ้าปล่อยให้ระบบการจัดการศึกษายังเป็นไปโดยที่ครอบครัว ชุมชน ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมเห็นความสำคัญ เราจะแก้ปัญหาไม่ได้ เนื่องจากมันจะอยู่ในโครงสร้างภายใต้ระเบียบซึ่งแทนที่ระเบียบจะเป็นสิ่งเสริมการทำงานให้มีประสิทธิภาพและป้องกันคนที่ไม่ทำงาน ทุกวันนี้ระเบียบกลับกลายเป็นพันธนาการของการทำงานทั้งหมด คนตั้งใจทำงานติดระเบียบ คนมีไฟติดระเบียบ ถ้าจะรอให้ระเบียบเช่นนี้เปิดให้ มันไม่ใช่เรื่องง่าย”

“ผมยังฝันต่อว่า เมื่อวันหนึ่งฝันเปลี่ยนชีวิตไปอยู่ในชนบท อาจจะเป็นโรงเรียนเนาๆ สักแห่งที่เขาทิ้งกันแล้ว ผมจะอาสาเข้าไปฟื้นชีวิตขึ้นมา สร้างการศึกษาอย่างที่ผมเรียกร้องอยู่ทุกวันนี้ขึ้นมา”

- ๗ -

ปัญหาอุปสรรคสำคัญที่ครอบครัว “แดงพวงไพบูลย์” พบอยู่ทุกวันนี้ก็คือ ความไม่เข้าใจของคนทั่วไป ต่อการศึกษาแนวนี้ มีการทักท้วงแสดงการไม่เห็นด้วยกันอยู่บ้าง แต่ก็อยู่ในระดับของความเป็นห่วงเป็นใยมากกว่าที่จะเห็นเป็นเรื่องร้ายแรง ต้องอาศัยเวลาและความพยายามทำความเข้าใจกันไป

อีกเรื่องหนึ่งคือ คุณอาทิตย์ได้ชะลอกิจการที่เคยทำอยู่ลง ด้วยเห็นว่าภาวะเศรษฐกิจสังคมขณะนี้ เป็นช่วงเวลาหนักมากสำหรับการคิดจะลงทุนทำอะไรใหม่ ระหว่างนี้ด้านหนึ่งนับว่าเป็นโอกาสเหมาะที่จะทุ่มเทให้กับการจัดการศึกษาให้กับลูก แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ต้องคำนึงถึงเรื่องฐานะของครอบครัวในอนาคต

“งานใหม่ที่อยากจะทำ ความคิดมันจะออกไปในทาง อยากสร้างช่องทางเชื่อมต่อระหว่างเมืองกับชนบท เรื่องการส่งเสริมทางด้านการตลาดให้กับชนบท ขณะเดียวกันก็สนใจเรื่องการศึกษา คิดอยากทำพวกอุปกรณ์การศึกษา ประเภทใช้ความคิดสร้างสรรค์ แต่ง่ายๆ ไม่แพง ใช้ได้สำหรับเด็กทุกฐานะ สามารถกระตุ้นความคิด ให้เด็กสนุก และเกิดการเรียนรู้ขึ้นพร้อมๆ กัน”

บทสรุปของครอบครัว “แดงพวงไพบูลย์”

ภูมิหลังและสถานภาพของครอบครัว

พ่อ อาทิตย์ แแดงพวงไพบูลย์

อายุ ๔๑ ปี การศึกษา ปริญญาตรี สาขารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

แม่ สุกัลยา แแดงพวงไพบูลย์

อายุ ๓๙ ปี การศึกษา ปริญญาตรี สาขาวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

บุตร ด.ช.ทรงวุฒิ แแดงพวงไพบูลย์ ชื่อเล่น อ้อฟ

อายุ ๙ ปี เคยศึกษาในระบบถึงภาคเรียนแรก ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓

ด.ช.พุมิพงศ์ แแดงพวงไพบูลย์ ชื่อเล่น อาท

อายุ ๗ ปี เคยศึกษาในระบบถึงภาคเรียนแรก ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒

เดิมครอบครัวเคยประกอบกิจการค้า ปัจจุบันได้ชะลอกิจการลงเนื่องจากภาวะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

ทั้งบิดาและมารดามีการศึกษาในระดับดี มีความสนใจในการแสวงหาความรู้ และเหตุการณ์บ้านเมือง เป็นผู้ที่มีประสบการณ์และทักษะหลายอย่าง

ตั้งแต่ประมาณปี ๒๕๓๙ ได้รับแนวคิดประสบการณ์ใหม่การพัฒนาชุมชนชนบท จากการเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนชุมชนอีสาน จังหวัดบุรีรัมย์ จึงเกิดความสนใจและเข้าร่วมกับกิจกรรมของโรงเรียนชุมชนอีสานอย่างต่อเนื่อง

แรงบันดาลใจและจุดเริ่มต้น

แรงบันดาลใจที่สำคัญ เกิดจากการรับรู้และประสบการณ์ใหม่ที่ได้จากการสัมผัสปัญหาของชนบทที่แท้จริง ผ่านกิจกรรมของโรงเรียนชุมชนอีสาน เชื่อมโยงถึงปัญหาของการศึกษา ได้เห็นทางออกที่ต้องปรับเปลี่ยนไปจากกระแสหลัก จากรูปธรรมและแนวความคิดของนักคิดนักพัฒนาสังคมหลายท่าน ประกอบกับเป็นช่วงเวลาของชีวิตที่ประสบกับภาวะการเปลี่ยนแปลงในการเลี้ยงชีพของครอบครัวอย่างรุนแรง

ตั้งแต่ปลายปี ๒๕๔๑ ได้เข้าร่วมกิจกรรมกับโรงเรียนที่ลูกเรียนอยู่อย่างแข็งขัน และส่งเสริมการเรียนรู้ของลูกผสมกันไปกับโรงเรียนอย่างจริงจัง ด้วยการแสวงหาแนวทางการเรียนรู้ใหม่ๆ ด้วยตนเองหลายอย่าง แต่ภายหลังได้รับความเข้าใจผิดจากทางโรงเรียน และเห็นว่าโรงเรียนมีการบริหารและการดำเนินงานที่ไม่เหมาะสมบางประการ จึงตัดสินใจนำลูกออกจากระบบการศึกษาในโรงเรียน มาดำเนินการจัดการศึกษาด้วยตัวเองในเดือนพฤศจิกายน ๒๕๔๒

การตัดสินใจเป็นความเห็นพ้องต้องกันของทั้งครอบครัว ทั้งพ่อและแม่มีบทบาทร่วมกันในการจัดการศึกษาให้กับลูกๆ ทั้งสองคน

ปรัชญาความเชื่อ จุดมุ่งหมายหรือคุณลักษณะที่ต้องการ

มีความเชื่อว่า “การศึกษาเป็นปัจจัยในการสร้างสมทุนทางปัญญาและทักษะ ให้มีค่านิยม ความเชื่อ คุณธรรม จริยธรรม เพาะบ่มสะสมความเป็นมนุษย์”

ต้องการให้ลูกเติบโตอย่างมีความเข้าใจทั้งกระแสของเมืองและชนบท คุณลักษณะที่มุ่งหวังโดยสรุปคือ เป็นผู้รักและใฝ่เรียนรู้ รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม มีจิตสำนึกในเรื่องคุณธรรม การพึ่งตนเอง สามารถสร้างอาชีพของตนเองได้ และสามารถดำรงชีวิตของตนเองในสังคมได้อย่างเหมาะสม

หลักสูตรและแนวการจัดการศึกษา

ให้ความสำคัญกับการสร้างเนื้อหาสาระการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อม จากความสนใจของลูก และจากเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงประจำวัน พร้อมทั้งพิจารณาจากสาระที่จัดไว้ในหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการด้วย

มีความเห็นพ้องและพยายามที่จะจัดการศึกษาในแนวทาง “สร้างกิจกรรม สู่กิจการ” ของครูบาทูทิ นันท์ ปรัชญพฤทธิ

มีการกำหนดกรอบเป็นแนวทางใหญ่ๆ ไว้ ได้แก่ ใช้สภาพแวดล้อมและปัญหาทั้งหมดเป็นห้องเรียนขนาดใหญ่ ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นกระบวนการเรียนรู้และคิดอย่างมีเหตุผล สอดแทรกจริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์ ใช้ความชอบความสนใจ ลักษณะนิสัยตามลีลาความหลากหลายของเด็กเป็นตัวชี้้นำ ให้เด็กๆ มีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน สร้างสมให้ความอิสระและจินตนาการคืนแก่เด็กๆ สร้างสรรค์กระบวนการกลุ่ม ได้ปฏิบัติจริงให้มากที่สุด เป็นต้น

เคยมีการกำหนดตารางเวลาประจำวันในตอนต้น แต่ไม่นำมาใช้อย่างตายตัว เนื่องจากเห็นว่าในทางปฏิบัติจริงไม่สอดคล้องกับธรรมชาติในการเรียนรู้ของลูก

แนวการประเมินผลและผลสัมฤทธิ์ในตัวเด็ก

มีผลงานที่เกิดจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ มีการบันทึก เก็บรวบรวมไว้เป็นจำนวนมาก และอย่างเป็นระบบระเบียบ สามารถสืบค้นตรวจสอบได้ โดยส่วนใหญ่จะเป็นภาพถ่าย วิดีโอเทป ภาพวาดของลูก บันทึกของลูกจากการเดินทาง บันทึกชิ้นงานที่ลูกส่งจากงานเรียนที่ได้รับมอบหมาย และบันทึกการสอนของพ่อแม่ ผลงานทั้งหมดสามารถเป็นหลักฐานรูปธรรมแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการการเรียนรู้ของลูกทั้งสองคนได้เป็นอย่างดี

และจากการสังเกต เด็กมีพฤติกรรมที่กล้าแสดงความคิดเห็น แสดงความคิดเห็นได้ดีตามวัย มีการเล่นที่มีจินตนาการ คิดค้น และมีลักษณะของการเรียนรู้ด้วยชัดเจน และพ่อแม่ก็มีความเข้าใจในบุคลิกภาพ จุดเด่นจุดด้อยของลูกแต่ละคนได้เป็นอย่างดี

ความสัมพันธ์ทางสังคม

มีการจัดกิจกรรมร่วมกับเด็กๆ ในละแวกบ้านใกล้เคียง ลูกๆ มีโอกาสเข้าร่วมกับกิจกรรมทางสังคมอย่างกว้างขวางและสม่ำเสมอ มีการเดินทาง มีการไปศึกษายังแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เป็นประจำ

มีความพยายามที่จะดำเนินการในลักษณะที่เป็นกลุ่มของครอบครัว ในนามของกลุ่มสถานพื้น มีความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกับกลุ่มครอบครัวที่มีการจัดการศึกษาด้วยตนเองอื่นๆ โดยให้ความสำคัญทั้งสังคมในเมืองและชนบท

แนวทางการเชื่อมต่อการศึกษาระบบ

มีความเห็นด้วยกับการที่จะมีกิจกรรมทางการศึกษาร่วมกับทางโรงเรียน เพื่อเรียนรู้ร่วมกัน ในโอกาสที่เหมาะสม เห็นว่าในอนาคตลูกอาจเลือกศึกษาในระบบได้อีก เมื่อการศึกษาในระบบมีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาไปแล้วด้วย

ให้ความสนใจกับแนวทางการปฏิรูปการศึกษา ในรูปแบบระบบโรงเรียนในกำกับของรัฐ (Charter School) ในความหมาย “คือสถานศึกษาที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจริงจังของพ่อแม่ ครอบครัว และชุมชน ภายใต้การสนับสนุนของรัฐ แต่สามารถมีอิสระในการดำเนินงานของตัวเอง”

ปัญหาหรืออุปสรรคสำคัญ

ความไม่เข้าใจต่อแนวทางการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ที่สังคมทั่วไปยังแสดงการไม่เห็นด้วยอยู่บ้าง การสนับสนุนของรัฐซึ่งยังไม่ทั่วถึงและเพียงพอ ในเรื่องทรัพยากรการศึกษาที่จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ เช่น ห้องสมุดเด็ก หนังสือสำหรับเด็ก สื่อ อุปกรณ์ เครื่องมือเพื่อการทดลอง เป็นต้น

กฎระเบียบของรัฐ ที่ยังเป็นไปในลักษณะที่ยังไม่เข้าใจต่อแนวทางการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

บรรณานุกรม

กมล สุดประเสริฐ, สุนทรว สุพันธ์ชัย. รายงานการวิจัย การศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศต่างๆ. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี. สิงหาคม ๒๕๔๒. ๑๘๙ หน้า

กองบรรณานุกรม. **บันทึกการศึกษาไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน**. นิตยสาร **สานปฏิรูป**. หน้า ๑๐-๑๑. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๔๑. มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์

กองบรรณานุกรม. **คุณแม่โฮมสคูล**. นิตยสาร **สานแสงอรุณ**. หน้า ๔๔-๔๗ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑๕ พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๔๒. มูลนิธิสานแสงอรุณ

จันทร์เพ็ญ พันธุ์โอสถ **ศิลปะการสอนที่มีชีวิต โรงเรียนวอลดอร์ฟ**. แปลจาก Marjorie Spock. **Teaching as a Lively Art**. มูลนิธิสานแสงอรุณ. ๒๕๔๐. ๑๙๐ หน้า

จันทร์เพ็ญ พันธุ์โอสถ. **บนหนทางแห่งความหมาย ก้าวอย่างแห่งการพัฒนาตน บนหนทางการพัฒนาเด็กของครูวอลดอร์ฟ**. แปลจาก Torin M. Finser. **School as a Journey**. มูลนิธิสานแสงอรุณ. ๒๕๔๑. ๓๑๖ หน้า

โชติช่วง ชูตินธร, นพ. "การศึกษา : กลับไปหาบ้าน". **วารสารครุศาสตร์**. หน้า ๑๓๔-๑๔๙ ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๔ เมษายน-มิถุนายน ๒๕๓๑. คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประภาศรี สีหอำไพ, ศาสตราจารย์. **Homeschooling ทางเลือกการศึกษาในอเมริกา**. ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. เอกสารอัดสำเนา. ๒๕๔๒. ๓๐ หน้า

ประเวศ วะสี, ศ. นพ. **ปฏิรูปการศึกษา ยกเครื่องทางปัญญา ทางรอดจากหายนะ**. มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์. กุมภาพันธ์ ๒๕๔๑. ๙๕ หน้า

ปวีณา. "Home School สไตล์ลูกทุ่งที่บุรีรัมย์". นิตยสาร **รักลูก**. หน้า ๑๒๐-๑๒๕ ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๑๙๗ มิถุนายน ๒๕๔๒. สำนักพิมพ์แปลนพับลิชชิง

พร พันธุ์โอสถ, นพ. **คอลัมน์ประจำ ทางสายนี้มีความหวัง**. นิตยสาร **สานแสงอรุณ**. ฉบับที่ ๒๕๔๐ - ต้นปี ๒๕๔๓

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **การสร้างสรรคปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ**. ปาฐกถาในการเปิดมูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์ ณ โรงแรมริเจนท์ กรุงเทพฯ วันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๓๘ หนังสือ **ปฏิรูปการศึกษา การสร้างสรรคภูมิปัญญา**. หน้า ๕-๖๒. สำนักพิมพ์อมรินทร์วิชาการ, มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์. กรกฎาคม ๒๕๓๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **การศึกษาทางเลือก : สู่วิวัฒน์หรือวิบัติ ในยุคโลกไร้พรมแดน**. มูลนิธิพุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๔๒. ๘๘ หน้า

พระราชวรมนี (ประยูรค์ ปยุตโต). **ปรัชญาการศึกษาไทย**. สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง. พิมพ์ครั้งที่ ๒ กันยายน ๒๕๒๕. ๓๒๒ หน้า

พิภพ ธงไชย. **การศึกษาในครอบครัว**. เอกสารสำเนา. ๒๕๔๒. ๒ หน้า

ภัทรพร สิริกาญจน. **แนวคิดทางการศึกษาของพุทธศาสนิกชน**. เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง “วิเคราะห์แนวคิดทางการศึกษาของขบวนการศาสนายุคใหม่” จัดโดยสถาบันปริทัศน์ พนมยงค์ และมูลนิธิเด็ก ณ ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ ๑๙-๒๐ กันยายน ๒๕๓๐. หนังสือ **พุทธศาสนากับการศึกษาไทย**. หน้า ๑๔๗-๑๗๒. สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง. ธันวาคม ๒๕๓๑.

มูลนิธิเด็ก. **โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก**. แผ่นพับประชาสัมพันธ์

แม่เงา. “โรงเรียนบ้านของลูกปลุกด้วยใจของแม่”. นิตยสาร **सानแสงอรุณ**. หน้า ๕๗-๖๔ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑๗ กันยายน-ตุลาคม ๒๕๔๒. มูลนิธิสานแสงอรุณ

แม่ส้ม. คอลัมน์ประจำ **โรงเรียนบ้าน**. นิตยสาร Life&family. ฉบับปี ๒๕๔๐ - กลางปี ๒๕๔๓

รุ่ง แก้วแดง, ดร. . **ปฏิวัติการศึกษาไทย**. สำนักพิมพ์มติชน. พิมพ์ครั้งที่สอง มกราคม ๒๕๔๑.

๓๓๕ หน้า

วันดี สินติวุฒิมณี. “สอนลูกเองที่บ้านดีหรือไม่?”. นิตยสาร **สารคดี**. หน้า ๒๒-๒๔ ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑๗๕ กันยายน ๒๕๔๒.

สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา-อีสาน. **โรงเรียนชุมชนอีสาน**. แผ่นพับประชาสัมพันธ์

สมพร พึ่งอุดม, สยาม พึ่งอุดม. บทสัมภาษณ์ในหนังสือพิมพ์ **กรุงเทพธุรกิจ** ฉบับวันที่ ๑๑

กรกฎาคม ๒๕๔๐.

สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ. “NPL ในระบบการศึกษาไทย”. นิตยสาร **สานปฏิรูป**. หน้า ๖๗-๖๙. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๔๒. มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.

สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ. “เด็กๆ ขนบพระบมเพราะระบบการศึกษาที่ไม่ดูตาม้าตาเรือ”. นิตยสาร **สานปฏิรูป**. หน้า ๗๒-๗๔. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๓. มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.

สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ. **เอกสารประกอบการไปราชการพบปะภูมิปัญญาชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์ ของ ฯพณฯ นายชุมพล ศิลปอาชา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการและคณะ ณ โครงการบ้านเรียนในป่าใหญ่-๑**. เอกสารอัดสำเนา. สิงหาคม ๒๕๔๑.

สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ. **โครงการบ้านเรียนในป่าใหญ่(Home School) หลักสูตรชีวิต-เพื่อระบบชีวิตใหม่-นำไปสู่การพึ่งพาตนเอง**. เอกสารอัดสำเนา. ๒๕๔๑

สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ. **โครงการบ้านป่าแห่งการเรียนรู้**. เอกสารอัดสำเนา. ตุลาคม ๒๕๔๑

สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ. **โปรแกรมการเรียนรู้ในโครงการบ้านป่าแห่งการเรียนรู้**. เอกสารอัดสำเนา. ตุลาคม ๒๕๔๑

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๒**. สิงหาคม ๒๕๕๒. ๔๑ หน้า

โสรัจจ์ โพธิแก้ว, ผศ. ดร. นำเสนอ , สุมน อมรวิวัฒน์, ศ. , ไพฑูรย์ สินลารัตน์, รศ. ดร. , เอกวิทย์ ฤณกลาง, ดร. วิจารย์. **สรณิพนธ์พุทธทาสภิกขุ ว่าด้วยการศึกษา**. เนื่องในการสัมมนา เรื่อง “แนวทางพุทธศาสนาที่ควรนำมาเพื่อพัฒนาการศึกษา : ในทัศนะท่านพุทธทาสภิกขุ”. สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง. มกราคม ๒๕๓๒. ๗๙ หน้า

อมรวิชัย นาคธรรมพ, ดร. **รายงานการวิจัย การจัดการศึกษาโดยครอบครัว (Home School) ประสพการณ์ของนานาชาติ**. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. ๒๕๕๓. ๑๘๓ หน้า.

ภาคผนวก

รายชื่อครอบครัวบ้านเรียนในปัจจุบัน

ครอบครัว	จำนวนบุตร	บ้าน/ภูมิลำเนา
๑. คุณสยาม-สมพร พึ่งอุดม	๓	นนทบุรี, เชียงราย
๒. คุณวิศิษฐ์ วังวิญญู	๑	เชียงราย
๓. คุณสาทร-จินตนา สมพงศ์	๑	พัทลุง
๔. คุณสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ	๓	บุรีรัมย์
๕. คุณอาทิตย์-สุกัลยา แดงพวงไพบูลย์	๒	กรุงเทพฯ
๖. คุณพรสวรรค์ คุณรัตนากร	๑	กรุงเทพฯ
๗. คุณชนะ-บุษบา ตันจันทรวงศ์	๑	นนทบุรี
๘. คุณสมชาย-วรพรรณ กิตติศรีโสภิต	๑	กรุงเทพฯ
๙. นพ.วีระ-วัลลภา ไชยมโนวงศ์	๑	กรุงเทพฯ
๑๐. คุณประสาธ-สุนันท์ อุดมจรรยา	๑	นครปฐม
๑๑. คุณเสริม-จีมีะ	๑	พัทลุง
๑๒. คุณสมชาย-วรพรรณ	๑	กรุงเทพฯ
<u>กลุ่มปัญญาไทย</u>		
๑๒. นพ.พร-จันทร์เพ็ญ พันธุ์โอสถ	๓	กรุงเทพฯ
๑๓. คุณศิริชัย-เมทินี รุ่งวิจิตรโชติ	๑	กรุงเทพฯ
๑๔. คุณประสิทธิ์-วิจิตรา วัชรวาท	๑	กรุงเทพฯ
๑๕. คุณวิชัย-อรพินทร์ ปุชนิยางกูร	๑	กรุงเทพฯ
๑๖. คุณวัชรพันธุ์-เพียงเพ็ญ มั่งกะลี	๑	สมุทรปราการ
๑๗. คุณวีระ-พิมพ์จันทร์ แสงจันทร์	๑	กรุงเทพฯ
๑๘. คุณชูพงษ์-กรแก้ว รัตนบัณฑูร	๑	กรุงเทพฯ
๑๙. คุณภัทรพงษ์-ดวงฤดี ไกรลาสสุวรรณ	๑	สมุทรปราการ
๒๐. คุณณรงค์ชัย-จิตร์รัตน์ อังศุประภา	๑	กรุงเทพฯ
๒๑. คุณไพศิษฐ์-พะยอม ลือประสิทธิ์กุล	๑	กรุงเทพฯ
๒๒. คุณจรรยา-อรุณรัตน์ เฉลิมพงศ์	๑	กรุงเทพฯ
๒๓. คุณสมชัย-พรพรรณ วัชรินทร์ปลาลัด	๑	กรุงเทพฯ

ครอบครัว	จำนวนบุตร	บ้าน/ภูมิลำเนา
กลุ่มบ้านเรียน ปัญญากร		
๒๔. คุณยุทธชัย-อุทัยวรรณ เฉลิมชัย	๒	กรุงเทพฯ
๒๕. ดร.เจษฎา-นिरาพร เหลืองแจ่ม	๒	กรุงเทพฯ
๒๖. นาวาโทสุชสวัสดิ์-กนกพร สบายใจ	๑	นนทบุรี
๒๗. คุณสมศักดิ์-หัสยา เขียววิวัฒน์นุกุล	๒	นนทบุรี
๒๘. คุณพยนต์-สุภัทรา จันทวิฑูรย์	๑	กรุงเทพฯ
๒๙. คุณอภิชัย เปรมผลกมล	๑	กรุงเทพฯ
๓๐. คุณจักรกฤษ-ผาณิต บุญมาก	๑	กรุงเทพฯ
๓๑. คุณพจน์ ศรีรักษาโยธิน	๑	กรุงเทพฯ

ขอบคุณข้อมูล : โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก กาญจนบุรี